

**Nəzım
Hikmət**

MÜASİR DÜNYA ƏDƏBİYYATI

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İlham Əliyevin
“Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin
əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşr edilməsi
haqqında” 2007-ci il 24 avqust tarixli
sərəncamı ilə nəşr olunur.

“Şərq-Qərb”
Bakı – 2009

Nâzım Hikmet Ran

Nazim Hikmət

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

MÜASİR DÜNYA ƏDƏBİYYATI

“Şərq-Qərb”

Bakı – 2009

ISBN 978-9952-34-215-4

Tertib edeni:	Aqşın Babayev
Ön sözün müəllifi:	Anar
Korrektor:	Lətafət Səmədova
Bədii tərtibat və dizaynın müəllifi:	Tərhan Qorçu
Kompüter düzümü:	Hikmət Aydınəoğlu Mehman Musabəyli Həsən Yaqubov

Kitab "Nazim Hikmət. Seçilmiş əsərləri" (Bakı, "Şərq-Qərb", 2006) nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır.

Nazim Hikmət. Seçilmiş əsərləri.

Bakı: "Şərq-Qərb", 2009, 520 səh.

Türk dünyası və XX əsr dünya ədəbiyyatının ən böyük şairlərindən biri olan Nazim Hikmət (1902-1963) Türkiyə, Azərbaycan, başqa türk və Şərq xalqlarının poeziyasına misilsiz təsir göstərmiş, şeirdə yeni yollar açmış novator sənətkar, əsrin klassikidir.

Siyasi əqidesindən, aldanişlarından və xəyal qırılığından asılı olmayaraq, bəlkə də, elə bütün bunlara görə mücadilələr və iztirablar, ümidlər və itkilər dolu tufanlı, qasırğalı bir ömür yolu keçmiş Nazim insan dünyasının zənginliyini, duyğular aləminin incəliklərini, həyatın mürək-kəbliyini, dünyanın təzadlarını bütün dolğunluğuyla əks etdirə bilən və türk şeiri tarixində əbədiyaşar qalacaq bir sənətkar kimi ucalmaqdadır.

Ustad Nazimin təqdim olunan kitabda toplanmış əsərlərində bir ölkə, bir xalq nəfəs alır. Bu həbsxanalı, qürbətli, həsrətli həyat şeirlərində yer üzünün hər bir adamının sevinci, kədəri, arzusu, ümidi var. Nazim şeirinin yaddaşında yalnız bir xalqın yox, bütün insanlığın ağırlı-acılı tarixi yaşayır.

Kitaba tanınmış dramaturqun Azərbaycan teatr səhnəsində dəfələrlə tamaşaya qoyulmuş bir sıra pyesləri də daxil edilmişdir.

Mətn: Bakı Slavyan Universiteti, "Kitab aləmi" NPM, 2009
Bədii tərtibat, səhifələnmə: "Tutu" nəşriyyatı, 2009
© "Şərq-Qərb" ASC, 2009

ÖN SÖZ

Nazim Hikmət türk dünyasının və XX əsr dünya ədəbiyyatının ən böyük şairlərindəndir. Kim nə deyir desin, bu, sübuta ehtiyacı olmayan danılmaz həqiqətdir. Xalqlararası bir qurum olan YUNESKO-nun 2002-ci ili – şairin 100 illiyini bütün dünyada Nazim Hikmət ili kimi elan etməsi bu gerçəkliyin daha bir təsdiqidir.

Nazim Hikmət Türkiyə, Azərbaycan, başqa türk və Doğu xalqlarının poeziyasına misilsiz təsir göstərmiş, şeirdə yeni yollar açmış novator sənətkar, keçən əsrin və bütün keçmiş və gələcək yüzilliklərin əbədi yaşayacaq klassikidir.

Nazim Hikmət 1902-ci ildə, o vaxtlar Osmanlı imperiyasına daxil olan Selanik şəhərində dünyaya gəlmiş, 1963-cü ildə Moskvada vəfat etmiş və orada dəfn olunmuşdur.

Nazimin dağ seli kimi qüdrətli poeziyasının qarşısında durmağa gücləri çatmayan bəzi bədxahları onun bioqrafiyasına əl atıb, şairi bu sarıdan ləkələməyə çalışırlar. Belə cahil iradlardan biri onun nəslinə, şəcərəsinə aiddir. Nazimin ulu babalarından birinin polyak mənşəli, başqasının qaqauz olduğunu şairin suçlarından sayırlar. Bu iradın nə qədər miskin və gültünc olduğu göz qabağındadır. Əvvəla, qaqauzlar – göy oğuzlar ən qədim türk qövlərindəndir. Polyak babasına gəlincə, bu şəxs islamı qəbul etmiş və Türkiyə uğrunda savaqların iştirakçısı olmuş şərəfli bir insandır. Bu əsasla Nazimi türk xalqının bağrından qoparmaq istəyənlər, görəsən, bilirlərmi ki, Puşkinin damarlarında da afrikalı əcdadlarının qanı axırdı və bu əsasla Puşkini rus şairi saymamaq heç bir sərəsinin ağına gəlmir. Eləcə də, damarlarında Şotlandiya qanı axan Lermontovu. Orta əsrin dahi çin şairi Du Funu, damarlarında türk qanı axdığına görə Çin ədəbiyyatından

almağa da ağı başında olan bir adam cəsərət etməz. Əgər bu irqçi prinsipi qəbul etsək, onda gərək Osmanlı sultanlarının da, demək olar ki, əksəriyyətini türk hesab etməyək...

6

Nazimə başqa bir irad – onun gənclik illərindən doğru saydığı bir ideologiyaya – kommunist ideologiyasına inanmasıdır. Bu inancın doğru, ya yanlış olmasına qiymət vermədən öncə unutmamalıyıq ki, Nazim Hikmət əqidəsinə sadıq qaldığına görə ömrünün ən gözəl çağını – on beş ilini Türkiyə məhbəslərində çürütmüş, azadlığa buraxıldıqdan sonra isə sui-qəsdlə, ölümlə hədələnmişdir. Əlbəttə, Nazim çox asanlıqla əqidəsindən imtina edib ölkəsinin ən üst qatında mövqe tuta bilərdi; nazir də, millət vəkili də ola bilərdi, ən azı böyük istedadla malik bir şair, dramaturq kimi rahat yaşaya, yazıb-yarada bilərdi. Amma Nazim vicdanının səsiylə başqa, çətin və iztirablı bir yolu seçdi və bu yolda özünün də, dünyanın bir çox sol əqidəli insanların da, ümumən XX əsrin də böyük faciəsini yaşadı.

Nazim Hikmət, doğrudan-doğruya, son dərəcə məşəqqətli, əzab-əziyyətli bir ömür sürdü, amma onun “dünyaya gəldiyimə fövqələdə məmnunam” deməyə haqqı vardı. Çünki dünyaya sənətkar kimi gəlmişdi, anadan şair doğulmuşdu. Mənə elə gəlir ki, Nazim yer üzündə şairdən başqa heç kəs ola bilməzdi. Ömrünü siyasətə qurban vermişdisə belə, heç peşəkar siyasətçi də ola bilməzdi.

Nazimi nəinki peşəkar siyasətçi, heç peşəkar inqilabçı da saymaq olmaz. O, peşəsinə görə yox, təbiətinə, xasiyyətinə, ruhuna görə üsyançı idi. Təbiətən üsyançı olmaq isə hələ peşəkar inqilabçı olmaq demək deyil.

Hər üsyançı şair olmadığı kimi, hər şair də üsyançı olmur. Nazim misilsiz fitri istedadıyla böyük şair, çılgın, barışmaz təbiətiylə əyilməz üsyançı idi. Təpədən dırnağa şair olduğu üçün ilk üsyanı da ədəbi üsyan idi – qəliblenməmiş ədəbi anlayışlara, təsdiq olunmuş nüfuzlara, ehkamlamış ədəbi zövqlərə qarşı üsyan – ədəbi bütlləri yıxmaq!

Üsyançı şairlərin çox sonralar təsdiq olunan və yayılan geniş şöhrətlərinə görə onların xətt-hərəkətini örnək götürən yeni ədəbi nəsillərin bəzi nümayəndə-

ləri məsələnin yalnız bircə tərəfini dərk edirlər – yalnız və yalnız sələflərinə etiraz, yalnız və yalnız bütlləri yıxmaq... Unudurlar ki, həqiqi böyük sənətçi yalnız yıxmaqla durub qalmır, yıxdığının yerində yenisini, daha ucasını, daha yüksəyini qurur. Heç bir şey qurmağa, tikməyə qadir olmayanlar isə heç əməlli-başlı yıxmağı da bacarmırlar.

Nazim Hikmətin əski ədəbiyyatı, onun ruhunu və şəklini (formasını) qəbul etməməsi, əski şeirin məzmununa və biçiminə etirazı onun özünün yaratdığı yeni məzmununa və yeni formaya əsaslanmasaydı, yeni ruhu meydana gətirməsəydi, şair söz sənətində yeni səhifə də açma bilməzdi.

Nazimin ikinci üsyanı – milli qürurun üsyanı idi. İlk gənclik illərində “qırx hərəminin” – qırx quldurun əsiri olan doğma şəhərini – İstanbullu ingilis-fransız-yunan işğalı altında görmək, onun qəlbinə Batı imperalizminə qarşı elə bir qisas və hiddət toxumları səpmişdi ki, ömrünün sonuna qədər qəlbində bu mücadilənin atəşi sönmədi. Bu alovun işığında Qüvveyimilliyəni vəsf edən şeirlər yazdı, Mustafa Kamal paşanın Qurtuluş savaşını tərənnüm edən ən kamil bədii əsəri yaratdı və özü də İstanbuldan Ankaraya, böyük Qazinin yanına yönəldi – onun yanında olmaq, onun səfəndə döyüşmək üçün. Nazim Hikmətin konkret olaraq Atatürkü vəsf edən şeiri yoxdur, ancaq, mənəcə, heç bir şair Atatürkün amalına və məqsədinə Nazim Hikmət qədər yaxın olmamışdır. Atatürkün tarixdə, cəmiyyətdə apdığı işi – Türkiyəni çağdaşlaşdırmaq, dünyaya açmaq və dünyanı Türkiyəyə açmaq, orta əsrlərin xurafat, cəhalət mühitini dağıtmaq, yerində yenisini qurmaq işini Nazim Hikmət də şeirdə, sənətdə gördü. Bu gün Nazim Hikməti müəyyən səbəblərdən qəbul etməyən şairlər də məhz onun türk şeirinə gətirdiyi sərbəst vəzndə, yeni poetik biçimlərdə, yeni ədəbi formalarda yazıb-yaradırlar. Elə bu özü də şairin qələbəsi deyilmi?

Nazim Hikmət İstanbuldan Ankaraya, sonra isə Ankaradan Türkiyənin Doğu sərhədlərinə tərəf getdiyi yollar, keçdiyi kəndlər, obalar, rastlaşdığı insanlar ona Anadolunu, türk köylüsünün həyatını tanıtdı və o, yurdunun acıdan acı insan mənzərələrini gördü. Daha

sonralar bu mənzərələr məhbusluq həyatının səhnələri və personajlarıyla daha da zənginləşdi – naz-nemət içində böyümüş paşa nəvəsi Nazim səfalətlə, yoxsulluqla, acılıqla, avamliqla, sosial bərabərsizlik və ədalətsizliklə, varlılar-yoxsullar təzadıyla qarşılaşdı və bütün bunlar şairi yeni bir üsyançı kimi yetişdirdi. İndi onun imperializmə qarşı savaşı yalnız milli azadlıq və istiqlaliyyət uğrunda deyil, həm də insanların bərabərliyi, əzilənlərin insan kimi yaşaması uğrunda mübarizə oldu. Özü də dəfələrlə vurğulayırdı ki, onu sosializm əqidələrinə bağlayan Moskvadakı kommunist təhsilindən daha öncəki Anadolu təəssüratları olub.

20-ci illərdə Batumdan keçərək Moskvaya bu duyğularla, bu əqidəylə gəlmişdi və bu inancları yolunda hər cür məhrumiyyətlərə dözməyə, hətta lazım gələrsə, ölümə belə getməyə hazırdı. O zaman elə zənn etmişdi ki, ümid bağladığı ölkə gənc şairi narahat edən bütün məsələlərin çözmünü tapmış və ya tapmaqda olan bir quruluşun örnəyidir. Bu baxımdan Nazim Hikmət dünya sollarının bir çoxunun yanışını paylaşdı – yəni ömür sürdükləri kapitalist ölkələrində ədalətsizliyi, sinfi bərabərsizliyi, varlıların harınlığını, kasıbların zülm və zillət içində yaşadığını görərkən belə bir cəmiyyətin alternativini kimi SSRİ-ni qəbul etmişdi. Halbuki, bəlkə, yalnız qurulduğu zaman qəsd etdiyi niyyətlə Sovetlər dünya sollarının bu ideyalarına, xülyalarına az-çox uyğun gələ bilərdi. Bu ölkə siyasi və ictimai tərcümeyi-halı etibarıyla isə, özəlliklə də 30 il sürən Stalin dövründə heç vəchlə zülm və əsarət dünyasının alternativini sayıla bilməzdi. Əksinə, ədalətsiz cəmiyyətlərin və quruluşların, bəlkə də, daha dəhşətli, riyakar və qəddar şəkli idi. Bunu çox gec də olsa anlayan (bəziləri isə indiyəcən anlaya bilməyən, ya anlamaq istəməyən) dünya sol intellektuallarının faciəsini – xəyal qırıqlığı faciəsini Nazim Hikmət də yaşadı.

20-ci illərdə Moskvada marksist təhsili alarkən N.Hikmət kommunist ideologiyasına ürəkdən inanmışdı və yaradıcılığı da, əsasən, inqilabi ruhda inkişaf edirdi. 1924-cü ildə vətənə qayıdan Nazim Hikmət dərhal həbs edilir, bir müddət sonra azadlığa çıxır, qəzet, jurnal və studiyalarda çalışır. 1938-ci ildə saxta bir ittihamla yenidən həbs olunur və 28 illik məhəbəs

cəzasına məhkum edilir. 1950-ci ildə ümumi əfv qanununa görə azadlığa buraxılır, həyatına qəsd olunacağına inanaraq Türkiyədən qaçır, Moskvaya gəlir. Sovet İttifaqının, gəncliyində sevdiyi, heyran olduğu, xoş hisslərlə xatırladığı və bu əqidələrinə görə on beş il məhbəsdə yatdığı bir məmləkətdən çox fərqli bir quruluş içində yaşayan ölkəyə çevrildiyini görən şair dərin peşmançılıq hissləri keçirir. 20-ci illərin sənət ab-havasından – şeirdə Mayakovski ruhundan, teatrda Meyerhold, Tairov novatorluğundan, kinoda Eyzenşteyn ixtiralarından əsər-əlamət qalmamışdı. Mayakovski intihar etmiş, Meyerhold min bir işgəncəyə məruz qalandan sonra güllələnmiş, Tairovun teatri bağlanmış, amansız tənqidlərdən sonra Eyzenşteyn film yaratmaq imkanından məhrum edilmişdi. SSRİ-də yaşayan azsayılı türk kommunistləri – bircə nəfərdən başqa – ya güllələnmiş, ya Sibirə sürgün olunmuşdu. Milyonlarla başqa insanlar kimi. Az sonra Nazim Hikmət, Hüseyn Cavidin, Əhməd Cavadın, Mikayıl Müşfiqin və minlərlə azəri ziyalisinin müsibətindən də xəbərdar oldu.

9

Bütün bu acı və dəhşətli gerçəklik qarşısında Nazim Hikmət hansı xətti-hərəkəti seçməliydi? “Yox, mən səhv etmişəm, ömrümü yanlış ideallara həsr etmişəm”, – deməliydi? Türkiyəyə qayıtmalı, onun qanına susamış düşmənlərindən üzr istəməliydi? Əvvəla, bu mümkün deyildi, çünki onu nə sovet sistemi öz cəngindən buraxardı, nə də Türkiyə rejimi qəbul edərdi. İkincisi, axı Nazim Hikmət gənclik ideallarının Sovetlər İttifaqında təhrif olunmasından, bayağılaşdırılmasından və saxtalaşdırılmasından sarsılmışdı, amma idealların özünün ədalətinə və həqiqətinə inamını itirməmişdi. Yaxud itirmək istəməirdi.

Nazimin düşmənləri iddia edirlər ki, Türkiyədən qaçmaqla o, vətəninə xəyanət etmişdir. Nazim Hikmət Türkiyədən, türk xalqından deyil, onu məhbəslərdə çürüdən, ona ölüm tələsi quran bir rejimdən qaçmışdı. Məgər, hər hansı rejim, siyasi quruluş, hər hansı iqtidar – Vətənlə eyni məfhumdur? Osmanlı sultanlarının zülmündən xilas olmaq üçün mühacirətə getmiş Ziya paşalar, Namik Kamallar da vətən xainləridirmi? Çar Rusiyasının müstəmləkəçilik mühitindən qur-

tulmaq üçün Türkiyəyə mühacirət etmiş Əlibəy Hüseynzadələr, Əhməd bəy Ağaoğlular, sovet rejiminin cəy-nağından xilas olmaq üçün Türkiyəyə sığınmış Məmməd Əmin Rəsulzadələr, Almas İldırımlar – Azərbaycandanmı imtina edirdilər? Gertsendən Soljenitsinə qədər rus siyasi mühacirlərinin – ədiblərinin, ümumiyyətlə, dünyanın müxtəlif dövrlərində öz məmləkətlərindən uzaq düşmüş bütün insanların ən böyük həsrəti – tərk etməyə məcbur olduqları vətənlərinin həsrəti deyilmidir?

“Şairi cənnətə qoymuşlar. Ah, məmləkətim, – demiş” – bu, Nazimin misralarıdır. “Praqada, yəhudi məzarlığında səssiz-nəfəssiz ölüm. Mühacirlik ölümündən betər. Ah gülüm, ah gülüm” – bu misralar da. “Məmləkətimi, ulduzlarımı, gəncliyimmi daha uzaq” – bu da.

10

Məmləkət həsrəti, ailəsindən, kiçik yaşlı oğlundan ayrı yaşamaq məcburiyyəti, əsərlərinin öz ana dilində, ana vətəninə nəşr olunmaması, adının yasaq edilməsi, yaxud vətən xaini kimi çəkilməsi N.Hikmətin son illərini acı bir işgəncəyə çevirmişdi. Təsadüfi deyil ki, bu illərdə gəncliyində yazdığı inqilabi-romantik ruhlu şeirlərindən çox fərqli kədərli, bədbin əsərlər yaradırdı. Hətta Kremlin cibində olan Moskvadakı oyuncaq Türkiyə Kommunist Partiyasının başçıları Nazimə bu bədbin şeirlərinə görə partiya töhməti vermək cəhdində də bulunublar.

Ümumiyyətlə, Nazimin Türkiyə kommunistləri ilə münasibəti heç vaxt birmənalı olmayıb, hətta şairin gənclik illərində bu partiya Türkiyədə fəaliyyət göstərərəkən Nazimi ideya sapıntılarını üstündə bir müddət firqədən xaric də edib.

Nazimə bir irad da budur ki, əgər həyatını xilas etmək üçün Türkiyədən qaçmağa məcbur idisə, gərək başqa bir ölkədə, məsələn, Fransada məskən salaydı. Axı, hətta fransız dilini də rus dilindən müqayisə olunmayacaq dərəcədə gözəl bilirdi. Nazim özü də hərdən bu fikrə üstünlük verirdi, amma başa düşürdü: tutalım, lap Fransada yaşayaydı, əqidələrindən ki, imtina etməyəcəkdi, deməli, yenə də Fransa Kommunist Partiyasının təsir dairəsində olacaqdı, bu partiya isə (xüsusilə Stalin dövründə) Kremlin Paris filialından başqa bir şey deyildi.

Həyatının sinni çağında ömür yolunun belə çıx-maza dayanması, vətəninin, ailəsinin, oğlunun həsrəti, ürək xəstəliyinin yaxın ölüm haqqında xəbərdarlığı Nazimi üzürdü və Mikayıl Rəfiliyə ağısında: “təsəllisiz yaşamağı bacardım, təsəllisiz ölməsini də bacararam” desə də, hər halda, acı taleyinin bir təsəllisinə möhtac idi. Son sevdası da həyatının ağır peşmançılıqlarından sonra bu eşqdə təsəlli tapmaq ümidiylə bağlı idi. Bu son sevdanın bədii məhsulu isə şairin ölməz lirikasıdır...

...İstanbulun məşhur İstiqlal caddəsindən keçər-kən kaset satan dükanlardan ətrafa yayılan nəğmə səslərini eşitdim. Nazimin sözlərinə yazılmış mahnılar idi. Dükanda Nazimin sözlərinə yazılmış mahnıların da, şairin öz səsiylə oxuduğu şeirlərinin də kasetləri satılırdı. Əlbəttə, buna təəccüb qalmadım. Bilirdim ki, sağlığında Türkiyədə bircəcik kitabının çap olunmasının həsrətiylə yanıb-yaxılan şairin ölümündən sonra onun adına, yaradıcılığına yasaqlar götürüləndən bəri Nazim Hikmət Türkiyədə ən çox kitabları nəşr olunan, səhnələrdə pyesləri göstərilən, sözlərinə mahnılar bəstələnən sənətçidir. Şairə həsr olunmuş sərgilərdən, konfrans və simpoziumlardan da xəbərim vardı, bəzilərinin iştirakçısı olmuşdum. Amma İstiqlal caddəsində Nazimin belə gur səslənən soragını duymaq məni həm sevindirir, həm kədərləndirirdi. Sevinirdim ki, qardaş xalqın illərlə ondan gizlədilən böyük sənət sərvəti axır özünə qaytarılır. Kədərlənirdim ki, Nazim belə bir günü yalnız xəyallarında yaşadı.

...Türkiyənin ən böyük çağdaş şairini – türk dilinin böyük şairini sevmədən bu dili, bu xalqı, bu ölkəni necə sevmək olar... Dədə Qorqudsuz, Yunis Əmrəsis, Nəvaisiz, Füzulisiz türk dünyası olmadığı kimi, Nazim Hikmətsiz də türk dünyası yoxdur.

Tarix boyu olduğu kimi, XX əsrdə də Türkiyə dünyaya bir çox dəyərli insanlar vermişdir – siyasi xadimlər, hərbcilər, şairlər, yazıçılar, rəssamlar, sənət və elm adamları. Amma XX əsrdə dünyada Türkiyəni, əsasən, iki böyük şəxsiyyətlə tanıyırlar – Kamal Atatürklə və Nazim Hikmətlə.

Bu həqiqət Türkiyədə il-ildən daha böyük qürur hissiylə təsdiq olunur.

XXI əsrə Nazim kommunist kimi, siyasi mühacir kimi deyil, bütən siyasi toqquşmaların, siyasi oyunların fəvqündə duran böyük bir sənətçi kimi daxil olur.

Nə yazıq ki, XX əsrdə siyasi sistemlər arasında gedən amansız soyuq müharibədə hədəflərdən biri də Nazim idi. Soyuq müharibə bitdi. Sovet imperiyası çökdü. Sosialist düşərgəsi adlanan blok tarixin arxivinə təhvil verildi. Kapitalist dünyası isə bütən sosial təzadlarıyla birlikdə yaşayıb qalıb. Və Nazim poeziyası da dünyanın hər bir yerində sosial ədalət, insan ləyaqəti, insanların və millətlərin qardaşlığı uğrunda mübarizədə kəsərli silah olaraq qalır, insanları “bir orman kimi qardaşcasına və bir ağac kimi hürri yaşamağa” səsləyir. Siyasi toqquşmaların dıxında insanın daxili dünyasının – eşq iztirablarının, həsrətinin, tənhalığın, ümidlərinin və ümidsizliklərinin, həyat sevinclərinin və ölüm qorxularının tərcümanı kimi də milyonların karına gəlir.

12

Bu gün – bazar.
Bu gün məni ilk dəfə günəşə çıxardılar.
Və mən ömrümdə ilk dəfə göy üzünün
    bu qədər məndən uzaq,
        bu qədər mavi,
            bu qədər geniş olduğuna şaşaraq,
            qımıldanmadan durdum...
Bu anda nə düşmək dalğalara,
Bu anda nə qovğa, nə hürriyyət, nə qarım...
Torpaq, günəş və mən
            bəxtiyarım.

Bu ədəbi insan duyğularını qələmə alan şairin cibində hansısa partiya biletinin olub-olmamasının bir əhəmiyyəti varmı?

Yeddi təpəli şəhrimdə
Buraxdım qönçə gülümü,
Nə ölümdən qorxmaq ayıb,
Nə də düşünmək ölümü

– deyən şairi hansı ideoloji qəliblərə salmaq olar.

“Mən bir ceviz ağacıyam Gülhanə parkında” şeirinin dərin və nisgilli lirizmi, “Masallar masalı”nın fəlsəfi tutumu hansı partiya proqramına uyğundur? Bunların yüksək sənət dəyərini qanmamaq üçün qulaqların kor, gözlərin kor, qəlbin bomboş olmalıdır.

Türkiyə solçularının N.Hikməti yüksək qiymətləndirməsi təbiidir, amma Nazim solun-sağın fəvqündə duran bir şair olduğu üçün onun istedadını Türkiyənin fərqli əqidələrə mənsub olan böyük şəxsiyyətləri də təqdir edib. Atatürk Nazimin məğrurluğunu bəyənməmiş. Turançılığın babası Ziya Göyalp, türk ədəbiyyatının klassikləri Əbdülhəq Hamid, Yəhya Kamal, Xalidə Ədib Adıvar, Yaqub Qədri Qaraosman-oğlu kimi mümtaz simalar da Nazimin ədəbi qiymətini vermişlər. Səciyyəvidir ki, bir neçə il bundan qabaq türk millətçiliyinin görkəmli siyasi liderlərindən olan Alparslan Türkeş televiziya ilə çıxışlarının birində Nazim Hikmətin Qurtuluş savaşına həsr olunmuş və yüksək vətənpərvərlik ruhuyla aşılarmış əsərlərdən heyranlıqla bəhs etdi, onları əzbərdən oxudu.

Dünyanın müxtəlif ölkələrinin dövlət başçılarının iştirak etdiyi İstanbul sammitinin açılışında Türkiyənin o vaxtkı prezidenti Süleyman Dəmirəl Məhməd Akif Ərsoyun, bağlanışında isə Nazim Hikmətin şeirini oxudu.

Türkiyədə Nazim Hikmətin adı yasaq olan illərdə isə ona Azərbaycan sahib çıxmışdı. “Azərbaycan o zaman Sovet İttifaqının bir hissəsi idi və ona görə də Nazimi ümumi sovet siyasi məqsədləri çərçivəsində qəbul edirdi”, – deyilə bilər. Doğrudur, amma bu həqiqətin yalnız bir hissəsidir, tam həqiqət deyil. Həqiqətin başqa tərəfi isə ondan ibarətdir ki, o illərdə Nazim Türkiyə üçün kommunistin simvolu, Moskva üçün saxta beynəlmilətçiliyin timsalı idisə, Azərbaycan üçün Türkiyənin, türklüyün, türk dilinin rəmzi idi və şairi bitib-tükənməyən alqışlara qarq edən Bakı auditoriyaları onun simasında kommunist təbliğatının daşıyıcısını deyil, uzun illər həsrətini çəkdiyimiz Türkiyənin ətrini bizə yetirən, canımız qədər doğma olan türk dilini ölümsüz şeirləriylə bizə çatdıran bir insanı, bir türkü alqışlayırdılar. O illərdə Sovet İttifaqının türk bölgələrində və ilk növbədə, əlbəttə, Azərbaycanda heç kəs türklük ruhunu Nazim Hikmət qədər yük-

səldə bilməyib. Türk sözü Azərbaycanda xalqımızın, dilimizin adı kimi yasaq olanda, Türkiyəylə tarix, ədəbiyyat, folklor, kök, adət-ənənə birliyimiz haqqında hər hansı fikir cinayət sayılında, Türkiyə sevgisinə görə yüzlərlə Azərbaycan ziyalısı qətl və sürgün ediləndə, Nazim Hikmət kütləvi görüş tədbirlərində ən yüksək kürsülərdən: “Mən türkəm, siz də türksünüz, ruhumuz, gələnlərimiz bir, xalqlarımız, dillərimiz qardaşdır”, – deyirdi.

Bakını bir də İzmirə bənzədiyinə görə bu qədər sevən, ona və Xəzərə təsirli şeirlər həsr edən Nazim Azərbaycanda özünü doğma bir mühitdə, özəlliklə ona munis olan azəri türkcəsi mühitində rahat hiss edirdi. Bakıda onun böyük salonları dolduracaq və şeirlərini saatlarca doymadan dinləyəcək geniş auditoriyası vardı, şeirlərinə qiymət verə biləcək şair, yazıçı, bəstəçi, alim dostları vardı.

İlk dəfə Bakıya 1927-ci ildə gəlmişdi. Sonralar dünyanın bütün əsas dillərində yüzlərcə əsəri çıxmış şairin ilk kitabı “Günəşi içənlərin türküsü” (Süleyman Rüstəmin redaktorluğu ilə) 1928-ci ildə Bakıda nəşr olunmuşdu. Yanılmıramsa, bu, həm də Nazim Hikmətin ərəb əlifbasıyla nəşr olunmuş yeganə kitabıdır. Nazimin ilk kitabına (bəlkə də, ümumiyyətlə, onun yaradıcılığına) həsr olunmuş ilk məqaləni də Bakıda, dövrün görkəmli tənqidçisi Əli Nazim yazmışdı. Məqalə “Günəşi içirik... günəşlənirik” adlanırdı. Əli Nazim böyük türk şairinin çağdaş Azərbaycan şeirinə göstərdiyi təsiri xüsusi vurğulayırdı. Ümumiyyətlə, o illər Nazimi türk şairi adlandıranda, bu, həm də Azərbaycan şairi demək idi.

İkinci dəfə Bakıya 30 il sonra gəldi və bu səfərinə şeir də həsr etdi. Bundan sonra tez-tez Bakıya gələrdi və burada dəvət olunduğu evlərdə, dost məclislərində, yaxud ali məktəblərdə görüşlər zamanı, böyük auditoriyalarda doğma dilində şeir oxuması, anlaşılması, alqışlanması həyatının onu fərəhləndirən son sevincilərindən idi. Bu zaman Nazimin şeirlərinin Bakıda Türkiyə türkcəsindəki orijinalına yaxın bir şəkildə azəri türkcəsində nəşr edilməsi də şairi çox sevindirirdi, bu tərcümələrdən çox razı qalmışdı və təvazökarlıqla: “şeirlərim azəricə türkcədən gözəl səslənir”, – deyirdi.

Nazim Hikmətin əsərləri dövrü mətbuatda və ayrıca kitab şəklində Azərbaycanda dəfələrlə nəşr edilmiş, pyesləri səhnələrimizdə oynanmışdır. Onun əsərlərinin motivləri əsasında Əjdər İbrahimov filmlər çəkmişdir. Bir ssenarisi əsasında Ramiz Əsgərov film çəkmişdir. Bəstəkar Arif Məlikovun Nazimin librettosu əsasında yaratdığı “Məhəbbət əfsanəsi” baleti dünyanın bir çox ölkələrində tamaşaya qoyulmuşdur. Nazimin mənəvi qızı, heykəltəraş Münəvvər Rzayeva şairin büstünü, Toğrul Nərimanbəyov və başqa rəssamlarımız şəkillərini yaratmışlar. Əkbər Babayev, Qədir İsmayıl, Aqşin Babayev... Nazim Hikmət yaradıcılığına dəyərli tədqiqatlar, monoqrafiyalar, kitablar həsr etmişlər. Azərbaycan şairləri Nazim Hikmətə çoxlu şeir, poema ithaf etmiş, onun haqqında məqalələr, xatirələr yazmışlar. Nazimin də Azərbaycan ədəbiyyatına, mədəniyyətinə aid məqalələri, Mikayıl Rəfilinin vəfatına yazdığı “Ağ”sı, Səməd Vurğuna həsr olunmuş şeiri, Rəsul Rzaya həsr olunmuş məqalələri var.

15

Bütün bunları mərhum araşdırmaçımız Qədir İsmayıl kitab şəklində tərtib etmişdir... Qədir müəllimin ölümündən az sonra, həmin tərtib Nazim Hikmətin Bakıda 1928-ci ildə çıxan ilk kitabının adı ilə – “Günəşi içənlərin türküsü” adıyla işıq üzü görmüşdür.

Əsrin böyük şairi Nazim Hikmət bu kitabıyla bir daha özünə doğma bildiyi diyara – azad və müstəqil Azərbaycana qayıdır.

Anar

“Bu kitabın müəllifi ürəyini, düşüncəsini, qələmini, başdan-başa həyatını xalqına verməklə öyünən türk şairlərindən biridir. Başqa bir tərəfdən, bu şair adı, coğrafiyası, irqi, milliyəti nə olursa olsun, milli azadlıq, ictimai ədalət, sülh üçün döyüşən hər bir xalqın bu uğur yollarındakı savaşılarını şeirlərində öymüşdür. Onların zəfərlərini öz xalqının zəfəri, məğlubiyyətlərini öz xalqının məğlubiyyəti, sevinclərini, acılarını öz xalqının sevinci, acısı bilmişdir.

Kitabda bu acılardan, bu sevinclərdən, bu məğlubiyyətlərdən, bu zəfərlərdən əks-səda var.

Bir tərəfdən də, bu kitab tək bir insanın başına gələnlərin hekayəsidir: sevdalarının, həsrətlərinin, yaşama və ölümqabağı davranışlarının, qorxularının, xəstəliklərinin, ümidlərinin, bəxtiyarlıqlarının, inamlarının hekayəsi...

Şeirimin kökü yurdumun torpaqlarındadır. Amma bu daq-budaq bütün torpaqlara – Şərqdə, Qərbdə, Güneydə, Quzeydə yayılmış ucsuz-bucaqsız torpaqlara, o torpaqların üstündə qurulmuş mədəniyyətlərə, böyük dünyamıza uzanmaq istədim. İnsan oğlu harada, nə vaxt və hansı dildə olursa olsun, ürəyimə və düşüncəmə uyğun bir şeir söyləmişsə, oradakı ustalığı incələməyə, ondan bir çox şeylər öyrənməyə çalışdım. Yalnız öz ədəbiyyatımızinkıları deyil, Qərb və Şərq ədəbiyyatının bütün ustalarını usta bildim”

Nazim Hikmət

Şeirlər

YOLÇU, YOLUN ŞƏRQƏ İSƏ

18

Yolçu, Şərqə isə yolun, onda sən
Hər daşı müqəddəs xərabəyə bax!
O yerdə son damla qanını tökən
Yaralı igidlər vuruşur qoçaq.

Yolçu, yolun Şərqə, bağçalarında
Güllərin üstündə silah çatılan,
Baharı qan olan ellərə en də,
Ora həsrət çəkən könülləri an.

Yolçu, Şərqə düşsə əgər güzərin
Əlində qələbə çiçəklərilə,
Göylərə uçan qarlı dağların
Ardından yüksələn günəşi gözlə!

1917

YAĞIŞ

Yağış səpələyir... yağış deyil bu,
Təsəlli yağmaqda, sanki, göylərdən.

Allahın qəlblərə baxdığı yerdən
Yağış səpələyir... gecələr sərin.
Zülməti şəfalı mavi göylərin...
Ey gecə, qəlbimə yaxındır səsin.
Gecə, bu göz yaşı, aman, kəsməsin!
Möhtacam, möhtacam sərinləməyə,
Sinəmi açaraq "oxqay" deməyə...

Göylərə dikələn alınma bir-bir
Elə bil, sancılır soyuq iynələr.
Xırdaca-xırdaca düşür damcılar,
Oxqaysız qəlbimdə bir üşütmə var.

Yağış səpələyir, yağış deyil bu,
Qəlbə kədər yağır, sanki, göylərdən.

YETİMLİK

20

Sahillərdən ayrılan balıq qayıqları var,
Onların baş ucundan süzülən atəşlərin
Durğun sular içində yanan işıqları var.

Yüksəldi uzaqlaşan qayıqlardan bir şərqi,
Bu son bir hıçqırıldı, bir ızdırabdı dərin,
Matəmilə anırdı yıxılan Qoca Şərqi.

Pul-pul parıldayırkən Ayın altında dəniz
Arxamdan səsi gəldi üfəqə baxan gəncliyin,
Bu ilk bahar gecəsi ancaq mənəm kimsəsiz.

Kimsəsiz, son matəmin xatirə fəryadıyam.
Bir ah belə çəkmədən can verən igidlərin
Yollarını gözləyən ellərin övladıyam.

İndi ta uzaqlara, Şərqə dönürkən üzüm
Anladım ki, zavallı yurdumun acısını
Duymayan bu diyarda bir yetiməm mən özüm.

YARALI XƏYALAT

Qara Osman oğlu Cavada və Fövziyə

Bir gecə bir otaqda dörd arxadaş toplandıq,
bir uzaq rəya olan keçmiş günləri andıq.
Gözlərimiz yaşlıydı, köüllərimiz məhzun,
Hamımız məmləkətdən danışdıq uzun-uzun,
dördümüzdən ikisi Aydın uşaqlarından,
əfələrin¹ qanıydı damarlarındakı qan,
onlardı ən ziyadə ağlayan için-için,
bu halı nəhayətə çatdırı bilmək için
bir sədəfli tanburu verərək kiçiyinə,
dedim ki: “Qımıldanın, bu küskün halınız nə?
Bir çal, ruhlanaq, tez ol, durma, “Sarı Zeybəyi” .
Canlansın gözümdə o sarp dağların bəyi...”
Çaldı, tanburasından tarixin səsi gəldi,
dağlara söykənərək “Sarı Zeybək” yüksəldi.
Çaldı, hər nəğməsində əks edərək şanını,
bu dağlarda yeganə Zeybəyin dastanını.
Ortada oynayırdı məharətlə qardaşı!
Hər lənirdi otaqda rəqs edən gəncin başı.
Diz çökərək vurduqca sağa, sola dizini,
başına vuran qanı qızartmışdı üzünü.
Parlayan baxışları nə ilahiləşirdi!..
Hər sarsıntı könlümdə, sanki, külü eşirdi.
Gözləri yavaş-yavaş dumanlandı, qaraldı,
sandım, otağımızı bir mavi duman aldı.
Get-gedə qatılaşdı bu mavi, rəngsiz duman,
get-gedə xəyal oldu ortalıqda oynayan.
Parçalayıb bu sisi xəyal birdən əyildi,
artıq indi oynayan gənc bayaqkı deyildi.
Daldım qaranlığına ən dərin heyrətlərin,
hər addımı beynimdə uğuldayan bu yerin.

¹ Milli istiqlaliyyət vuruşlarında çarpışmış İzmir partizanları

Əndamı incə, uzun, çiyinləri enliydi,
 sarı burma bığlıydı, gümüşü çəpkənliydi.
 Dönə-dönə görmüşdüm bu üzü røyada mən,
 Yerlər, göylər titrərdi bu cavan oynayarkən,
 ta könüldən tanışam elliyinə bu səsin,
 sənmişən, Sarı Zeybək, bu, doğrudan, sənmişən!?
 Zeybək, səndələyirsən, bu nədir, solur üzün!
 Yerə əvvəlki kimi hirsə vurmayırsan dizin...
 Ah, yumulur gözlərin... Sənə nə oldu, aman?!
 Nədir göy çəpkənindən o süzülən qızıl qan?!
 Bir kafirin imansız qurşunundanmı yandın?
 Ah, ey Sarı Zeybəyim, sən də mi yaralandın?

1920

22

YOL MAHNISI

Alnımızda yanır gəncliyin tacı,
 Yorğunluğun atasını yandırdıq.
 Güclü əlimizdə nəşə qırbacı,
 Geniş üfüqlərə çatmışıq artıq.
 Sinəmiz qüvvətli, könlümüz təmiz,
 Qurtarmaz yolları qurtarıyıq biz.
 Saraysız, hamamsız, yuvasız, yersiz
 Harda günəş batdı, orda yatırıq.

Səhər burda olsaq, axşam ordayıq,
 Günlərin ardınca gedirik sayıq.
 Gözəl misra kimi dodaqlardayıq,
 Bizdən "kimsən?" xəbər alan tapılmaz.

Hey, anam, hey! Yolçu yolunda gərək.
 Kiminin altında qu tükü döşək,
 Kiminin üstündə yorğan tapılmaz.

1920

ACLARIN GÖZ BƏBƏKLƏRİ

Deyil dörd, beş,
deyil beş, on,
otuz milyon
ac
bizim!

Onlar
bizim!

Biz
onların!

Dalğalar
dənizin!

Dəniz
dalğaların!

Deyil dörd, beş,
deyil beş, on,
otuz milyon,
otuz milyon!

Aclar düzülmüş, aclar!
Nə kişi, nə qadın, nə oğlan, nə qız,
arıq, cılız,
əyri-üyrü budaqlarıyla
əyri-üyrü ağaclar!
Nə kişi, nə qadın, nə oğlan, nə qız,
aclar düzülmüş, aclar!

Bunlar!
Yeriyən parçalarıdır
o quraq
torpaqların!

Kimi
sümük
dizlərinə vuraraq,
yuvarlaq
bir qarın
daşıyır!

Kimi
dəri... dəri!..
Yalnız
yaşayır
gözləri!

Uzaqdan
 qaşqara itiliyi
 nöqtə-nöqtə uzanıb damara batan,
 qocaman başlı bir nal mıxı kimi
 dəli göz bəbəkləri,
     göz bəbəkləri!
 Hələ bunlar...
 Hələ bunlarda elə bir ağrı var ki,
 bunlar
     elə baxırlar ki...

Ağrımız böyük!
     Böyük!
     Böyük!

Fəqət
 artıq imanımıza enə bilməz yumruq!
 Dəmirləşdi bağrımız,
 çünki ağrımız
 otuz milyon,
 dəli göz bəbəkləri!
     Göz bəbəkləri!

Ey
 məni
 ağızıaçıq
     dinləyən adam!
 Bəlkə də, dalımca mənə –
 bu qəlbini
 bağıraraq açana –
 “dəli”
 deyən adam!
 Sən də əgər
 o birilər
     kimi qazsan,
 mənasını
     duyammazsan
         sözlərimin.

Bir barı bax
     gözlərimin
         dəli bəbəklərinə!

ANADOLU

Başımızda Günəş
atəş
bir sarıq.
Cılız torpaq,
Çılpaq ayaqlarımızda çarıq.
Qoca qatırından
daha ölgün bir kəndli
yanımızda,
yanımızda deyil,
yanan
qanımızda.
Kürək yapıncısız,
bilək qamçısız,
atsız, arabasız,
jandarmasız.
Ayı yuvası kəndlər,
palçıq qəsəbələr,
boz dağlar aşdıq.
Bəli, biz o diyarı belə dolaşdıq!
Xəstə öküzlərin
yaşlı gözlərində
dinlədik daşlı tarlaların səsini.
Gördük ki, vermir torpaq
qızıl sünbüllü nəfəsini
qara
sapanlara!
Röyada gəzən kimi gəzmədik.
Xeyr,
xarabadan xarabaya yanaşdıq.
Bəli, biz o diyarı belə dolaşdıq.
Biz
bilirik
o məmləkət
nəyə həsrət çəkir.
Bu həsrət
bir materialist başı qədər
çizgilənmişdir.

Bu həsrətdə
                   maddə var,
                                   maddə!
 Nəmli,
                   surəti qəmli
                                   evlər,
 siçovul yolu küçələrin üstündə
                                   vermiş baş-başa.

Cin gözlü,
 göyərçin sözlü,
 çalmaları ağ, yaşıl sarıqlılar
 dükanlarda bardaş qurmuş,
 yarıq dabanı çarıqlılar
                                   önlərində.

Yekə
 bir jandarma
 tarlada zina edən
 bir cütü sürür.
 Qəhvədə
                   Piri-muğan dədə
                                   sulanarkən bir şagirdə
 “Ya hövlə vələ” deyib dərin-dərin
                                   bu keçənlərin
                                   surətinə tüpürür.

Bəli, bu
 turşumuş, yuxu qoxuyan bir qaba bənzər şəhərin
 qara sevdası deyil elə romantik.
 Onun
                   ruhunun
                                   iki qıvraq kəlməlik
   həsreti var:
   buxar,
   elektrik!

Kor deyilsinizsə əgər
                                   görərsiniz ki,
 bu torpaq üzül rəncbər,
 onun Qafqazdan qayıdan
                                   xəlbir sinəli oğlu,

göl başlarında vergiyəğanın dırnaqları oyulu
qızıyla,
qarınsıyla,
arabasıyla,
son qarış torpağına sarılmaq,
ölsə də burda onlarla ölmək,
burda –
onlarla
birgə gömülmək
istəyir.

Dağların, tarlaların arzuladığı,
arzulu bir qadın kimi ehtirasla gözlədiyi
hər dırnağında min kəl gücü dəmirləşən
və su çalxalayan kimi torpağı eşən
ruhu buxar
makınalar!

Ey şiş qarınları
sarı
qəlyanlar kimi xoruldayan,
ey üçatlı yaylısının içindən,
kar,
burunsuz,
kor,
kəndlilərə

Piyer Loti ahı çəkib keçən
ağız qəmli,
əli
qələmli
əfəndilər!

Dadlı yalan dinləməkdən daha usandıq.
Artıq

hamımızın başına
Bu “danqqq!”
desin:

Kəndlinin torpağa həsrəti var,
torpağınsa həsrəti:
makınalar!

RODOS HEYKƏLİ

Ayağına 45 nömrə amerikan çəkməsi keçirmiş
bir Rodos heykəli kimiyəm.

Sığorta şirkətləri
sığortalayır məni 101 sənəyə.

Hər kəs
Gözlərinin bəbəyinə sığmayan vücudumu
Bütöv bir mərmər sanır.

Halbuki mən
div gövdəmin
boş bir gips qəlib olduğunu bilirəm.

Bilirəm,
hesabladım:
sayı 10-lar xanəsinə doldurmayan illərdən sonra
geniş sinəm çatlayacaq!

Mənə ağır gələn yalnız bir şey var:
buradan

oraya
keçmək üçün

asma körpü quranlara,
mən hələlik
vücuduma yaraşan
dəmir şalbanları daşımamışam!

Zaman az!
Geniş sinəm çatlayacaq.
45 nömrəli çəkmələrimlə
div addımlar atsam da kafi deyil.

Yüyürmək lazım,
olimpiada yarışlarında olduğu kimi yürürmək,
yü-yür-mək!!!

GÖZLƏRİMİZ

Gözlərimiz
şəffaf,
təmiz
damlalardır.
Hər damlada
dəmirə can verən dühamızın
bir kiçik
zərrəsi vardır...
Şəffaf,
təmiz
Damcılarıyla gözlərimiz
bir ümman içində o qədər birləşdi ki,
qaynayan suda buz
necə əridilirsə,
biz də
bir-birimizdə
eləcə qeyb olduq
artıq,
yüksəldi gözlərimizin şah əsəri,
dəmirə can verən dühanı tapdıq.
Şəffaf,
təmiz
damlalarıyla gözlərimiz
bir ümman içində birləşməsəydi əgər,
hər zərrə
dağılsaydı başqa bir yerə,
dinamolarla turbinləri cütləşdirərək
polad dağları suda boş bir tuluq kimi
döndərə bilməzdik
və gözlərimizi yandıran
gecənin atəşini
kibrit başı kimi söndürə
bilməzdik.

ŞAİRİN BİR DƏQİQƏLİK TƏNBƏLLİYİ

Ətrafdan axan günəşli mavilik
 duruldu yavaş-yavaş.
 Kapitan körpüsü zəngi çaldı,
 göyertə boşaldı.
 Lövbər atdı yuxu gözlərimə!..
 Duman atlara minmiş
 duman süvarilər
 Qanımda qırmızı kürəciklərə
 marğa durdu,
 Beynimdə "yat, yat", – deyə zəng vurdu.
 Əlimdə qara qələm

30

uzandı,
 böyüdü,
 qalınlaşdı.

Aldı süpürgə sapı biçimini.
 Qoca bir küçə süpürgəçisi oldu əlim
 söykəndi süpürgəsinə,
 gözünü yumdu...

Də...

Di...

Du...

Rənglər minib səslərin çiyinə.
 Işıqlar kölgələrin qucağında
 axıb gedir.
 Beynimin əmr dəftərində ancaq bir əmr var:
 Boş-bekar oturmaq,
 qımıldanmamaq,
 qımıldanmayıb dayanmaq.
 Boş bir çəllək kimi, boş oturmaq,
 Boş...
 bomboş...

nə sevgi, nə nifrət, nə şəfqət,
 nə kin, heç bir şey...

Birdən-birə, lakin
 ikinci bir Yaponiya parçalandı qanımda.

Acılıq
burnunun ucunda tutub on barmağını
çıxartdı dilini.

Ölüm
sümük bir qəhqəhə kimi salladı sarı
məndilini.

Yerimdə çevrildim.
Gözlərimi xəmirləyən yuxu
uçub getdi.

Duman süvarilər
əridi...

Beynimin əmr dəftərində əmr yazan komandan
qovuldu çadırından.

Qoca küçə süpürgəçisi götürdü süpürgəsini.
Götürdü və
onu verdi yenə

Yer üzünün dərdini süpürənlərin
xidmətinə.

1923

İÇİMDƏKİ QURD

Sən
mənim
minarə boyda dağ gövdəmə
yumşaq,
ağ

bir qurd kimi girdin,
gəməirdin!

Mən bağırsaqlarında soxulcan Makdonaldı bəsləyən
ingilis işçisi kimi gəzdirirəm
səni içimdə!

Bilirəm
günah kimdə.

Ey ruhu lordlar palatası qadın!
Ey uzun xələtli, tüksüz Puankare!

Qarşımda:
dəmirləri qıpqırmızı
bir parovoz ocağı kimi yanmaq
sənin ən bəsit hünərin!

Yenə ən bəsit hünərin sənin
buzun üstündə bir xizək kimi fırlanmaq:

Soyuq!

İsti!

Alçaq!

Dayan!

Yumşaq,

ağ,

qıvrılışlarınla

beynimə girirsən,

gəmirirsən!

Oraya girə bilməzsən!

Onu gəmirə bilməzsən!

Yumşaq,

ağ,

qıvrılışlarıyla

beynimə girən qurdu

çürük bir diş çəkən kimi çəkdim:

yaxşıca tər tökdüm!

Bu, sonuncuydu;

bir daha olmayacaq!

GÜNƏŞİ İÇƏNLƏRİN TÜRKÜSÜ

Bu bir türkü:
torpaq çanaqlarda
günəşi içənlərin türküsü!
Bu bir hörgü:
alov bir çap hörgüsü

qıvranyor.

Qanlı, qızıl bir məşalə kimi yanıyor,
əsmər alınlarında
bakır ayaqları çıplaq qəhrəmanların!
Mən də gördüm o qəhrəmanları,
mən də sardım o hörgünü,
mən də onlarla

günəşə gedən

körpüdən keçdim!

Mən də içdim torpaq çanaqlarda günəşi
Mən də söylədim o türkünü!
Ürəyimiz torpaqdan aldı hızını,
altun yelənli aslanların ağzını
yırtaraq
gərindik!

Sıçradıq,
şimşəkli ruzgara mindik!

Qayalardan
qayalara qonan qartallar
çırpıyor işıqda ulduzlanan qanadlarını.
Alov biləkli süvarilər qamçılıyır
şahə qalxan atlarını!

Axın var,
günəşə axın!

Günəşi zəbt edəcəyiz –
günəşin zəbti yaxın!

Düşməsin bizimlə yola:
 evində ağlayanların
     göz yaşlarını
         boynunda ağır bir
             zəncir
                 kimi daşıyanlar!
 Buraxsın peşimizi
     kəndi ürəyinin qabığında yaşayanlar!
 İşdə:
     bu günəşdən düşən
         atəşdə
             milyonlarla qırmızı ürək yanıyor!
 Sən də çıxar
 köksünün qəfəsindən ürəyini,
 Bu günəşdən
     düşən
         atəşə fırlat.
 Ürəyini ürəklərimizin yanına qat!
 Axın var –
     günəşə axın!
 Günəşi zəbt edəcəyiz –
     günəşin zəbti yaxın!..
 Biz torpaqdan, atəşdən, sudan, dəmirdən doğulduq!
 Günəşi əmizdirir çocuqlarımıza qarımız.
 Torpaq qoxuyur bakir saqqallarımız!
 Nəşəmiz sıcaq!
     Qan qədər sıcaq,
 dəliqanlıların rüyalarında yanan
     o “an”
         qədər sıcaq.
 Nərdivanlarımızın çəngəlini ulduzlara asaraq,
 ölürlərimizin başlarına basaraq
     yüksəlirik
         günəşə doğru!
 Ölənlər
     döyüşərək öldülər,
         günəşə gömüldülər.
 Vaxtımız yox onların matəmini tutmağa!

Axın var –
günəşə axın!
Günəşi zəbt edəcəyiz –
günəşin zəbti yaxın!
Üzümləri qan damlalı qırmızı bağlar tutuyor!
Qalın tuğla bacalar
qıvranaaraq
ötüyor!
Hayqırdı ən öndə gedən,
əmr edən!
bu səs
bu səsin qüvvəti,
bu qüvvət
yaralı ac qurdların gözlərinə pərdə vuran
onları olduqları yerdə
durduran
qüvvət!
Əmr et ki, öləlim,
əmr et!
Günəşi içiyoruz səsində!
Coşuyoruz,
coşuyor!..
Yanğınlı üfüqlərin dumanlı pərdəsində
mizraqları göyü yırtan atılalar qoşuyor!
Axın var –
günəşə axın!
Günəşi zəbt edəcəyiz –
günəşin zəbti yaxın!..
Torpaq bakır, göy bakır
hayqır günəşi içənlərin türküsunü.
Hayqır,
Hayqıralım!

Ancaq,
filosofumun girdə gözlüklü gözüne
və körükçümün
dördguşə, tərli, bir günəş kimi yanan üzünə
baxmamış keçə bilmərəm!

Mən
elektrikli dəzğahlarda doldurulan
üçüncü növ papiros çəkərəm,

ancaq
istərsə Samsun tütününü olsun,
tütününü kağıza əlimdə büküb çəkmərəm.
Dəyişmədim,
dəyişməərəm

Həvvanın çıl-çılpaqlığına
meşin kepkalı, meşin pencəkli qadınımı...
Bəlkə, mənim təbi-şairanəm yox?!
Neyləyim!
Torpaq anamın uşaqlarından çox
sevirəm
öz uşaqlarımı!..

YAYINDAN UÇAN OX

Dünya hərəkəti tarixinə

Yayından uçdu ox!

Mənzil iraq,

çox iraq;

çox!

Hədəfdən bir əsər yox!

Mənzil iraq,

çox iraqdı.

Ox uçuşda usta deyil, uşağıdı,

Havalarda qanlı qanad qırıqları buraxdı!

Hər an

dalında qalan

bu nazik, uzun quşun

titrəyişləridir çarpan və çarpılan bir uçuşun!

Bu uçuş

illərcə illər

qədər

il sürdü.

Vəqta ki, gündoğan qanla köpürdü.

Ox hədəfin qırmızı qəlbini gördü!..

Ox uçuşda ustalaşdı,

mənzil, artıq

uzaq deyil,

yaxınlaşdı.

Qoca tarix verdi yay, verdi kaman,

çəkirik yayı zaman-zaman,

uçan ox vuruşumuzdur, quş misalı.

Hədəf qurtuluş misalı!

YANAR DAĞ

Kəsildi yanar dağın şah damarı!
Qara torpaq altındakı ağılamaları:
fişqırır, fişqıran
qan
ruzgarı şəklində!
Üsyanı dinləyin, yanar dağın ağızından!
Boğazından
günəşləri
qırmızı balonlar kimi fırladır dumanlara!
Bir alovdan su halını vermiş ümmanlara
yanar dağın
yanan könül
qızılığı!..
Qoy otursun istəyənlər dörd divarın içində!
Qartal qayalardan gəl seyr edək biz
qaynayan könüllərin
göyə düşən rəngini!
Dərimizi bürüyən tükləri yolaraq
çıl-çılpaq
gəlin yuyunaq polad çubuqlar kimi yanar
dağın alovunda!
Gəlin yuyunaq,
yanaq!

Asiya!
Amerikan drednoutlarının teleqraf
dirəklərinə
sənin
çinlilərin
uzun saçlarından
asırlar sarı mumlar kimi.
Himalayın
ən yüksək,
ən dik,
ən qarlı təpəsində
Britaniya zabitlərinin əmrilə cazband çalırılar.
Qara dırnaqlı ayaqlarını
salırlar
paryaların
ağ dişli ölülərini atdığı Qanqa!
Anadolu başdan-başa
Armstronqun
təlim meydanı oldu.
Asiyanın bağı doldu.
Şərq
udmayacaq...
Cana gəldik, cana
deyirik bütün cahana:
İçimizdən biri
can verə bilsə də,
aclıqdan ölmüş öküzümüzə,
burjuysa əgər,
görünməsin gözümüzə!
Hətta sən!
Sən, Pyer Loti,
sarı müşəmbə dərilərimizdən
bir-birimizə
keçən
tiffin biti
səndən daha yaxşıdır bizə,
fransız zabiti!

Fransız zabiti, sən
                   o üzümgözlü "Azadəni" –
 bir fahişədən
                   daha tez unutdun.

Qəlbimizə tikdiyin
                   "Azadənin" daşını
 bir taxta hədəf kimi topa tutdun!
 Bilməyənlər

                  bilsin
                   ki, sən
 bir şarlatandan başqa bir şey deyilsən!
   Şarlatan!

Çürük fransız qumaşlarını
                   yüzdə beş yüz artığına Şərçə satan,
   Pyer Loti!

Nə donuz bir burjuymuşsan, məgər!
 Maddədən ayrı ruha inansaydım əgər,
                   Şərçin azad olduğu gün
 Sənin ruhunu körpü başında çarxıxa gərər,
                   qabağında papiros çəkərdim.

Mən əlimi sizə verdim,
                   sizə verdik biz əlimizi,
                   qucaqlayın bizi,
                   Avropanın sanklotları!

Sürək yan-yana mindiyimiz al atları!
 Mənzil yaxın,
                   baxın,

azadlıq günü artıq sayıla bilər, bəli,
                   irəlidə Şərçin gələcək üsyan ili
                   bizə qanlı yaylığını sallayır;
 Al atlarımız imperializmin göbəyini nallayır.

HƏSRƏT

Dənizə dönmək istəyirəm!
Mavi aynasında suların
    boy verib görünmək istəyirəm!
    Dənizə dönmək istəyirəm!
Gəmilər gedər, aydın üfüqlərə gəmilər gedər!
Şərqi ağ yelkənləri şişirməz kədər,
    əlbət, bir gün gəmilərdə ömrüm sona yetər
və indi ki hamıya qismətdir bu səfər,
    Mən sularda batan bir işıq kimi
    Sularda sönmək istəyirəm!
Dənizə dönmək istəyirəm!
    Dənizə dönmək istəyirəm!

43

1927

SAKKO VƏ VANSETTİ

Müqəddimə

Süzülür iri, isti damlalar
    mis yanaqlarımızdan.
Süzülür iri, isti damlalar
    qəlbimizə.
Qəlbimiz artıq dar gəlir bizə.
Qanlı sarğıları
    qopardaraq
    yaramızdan,
Küçələrdə bağırmaqdayıq
    hamımız bir ağızdan
Dişi bir pələngik biz;
Qara dəstəkli bir xəncər dəldi balamızın sinəsini.
Dişi bir pələngik biz,
dişlərimizdə daşıyıraq qızılbaşlı balalarımızın
    ölüsünü.

Kinin qızıl gözlü sarı alnına
sarıdıq sevginin ağ güllü örtüsünü.
Qan gəlir kainatın rəngi bizə,
süzülür iri, isti damlalar
mis yanaqlarımızdan
qəlbimizə!

Hekayə

44 Onların cibində partiyamızın bileti yoxdu.
Onlar azadlığın qapısına çatmağı
fərdin cəsur həmlələrindən uman
iki saf və namuslu cavandı.
Onlar nə milyonların rəhbəriydilər,
nə də inzibətli bir inqilab ordusunun əsgəri.
Onlar ixtilalın iki sıra nəfəriydilər,
iki namuslu ixtilal nəfəri,
Yanırdı qanlarında şöləsi İtaliya günəşlərinin.
Yeridilər şabalıd rəngli açıq alınlarıyla
həyatın səsine,
döyüşdülər yanında döyüşən qardaşlarının,
“Yeni dünya”da düşdülər köhnə zülmün pəncəsinə!
Yeddi il ölümün qabağında gülərək durdular...
Elektrik stuluna
məxmər stula oturan kimi oturdular.
Ürəkləri dörd min volta yeddi dəqiqə dayandı,
Yandı ürəkləri,
yeddi dəqiqə yandı!..
Onlar cani deyildilər, qurban getdilər bir cinayətə.
Qurban getdilər dollarların əmrindəki “ədalətə”!
Həyatlarında olmadılarsa da kütlələrin rəhbəri,
ölümlərilə ayağa qaldırdılar kütlələri
bu iki namuslu ixtilal nəfəri!

* * *

Burjuaziya öldürdü içimizdən ikimizi,
bu iki ölüm ölməyən ölümüzdür.
Burjuaziya vuruşa çağırırdı bizi,
dəvətləri qəbulumuzdur.

Bacardığımız kimi bir ağızdan gülməyi,
bacarıq yaşamağı, ölməyi!
Hamımız birimizçün,
birimiz hamımızçün!..

1927

XƏZƏR DƏNİZİ

Üfüqlərdən üfüqlərə
ordu-ordu köpüklü mor dalğalar qoşuyordu.
Xəzər ruzgarların dilini qonuşuyor, balam,
qonuşub coşuyordu!
Kim demiş “çort vazni”
Xəzər ölü bir çölə bənzər!
Ücsuz-bucaqsız başıboş duzlu bir sudur Xəzər!
Xəzərdə dost gəzər,
düşmən gəzər!
Dalğa bir dağdır,
qayıq bir keyik!
Dalğa bir quyu,
qayıq bir qovaq!
Çıxıyor qayıq,
eniyor qayıq,
devrilən
bir atın
sırtından enib
şahlanan
bir ata
miniyor qayıq!
Və türkmən qayıqçısı
dümenin¹ yanında bardaş qurub oturmuş,
Başında qocaman qara bir papaq,
bu, papaq deyil;

¹ Sükən

tüklü bir qoyunu qarnından yarıb
keçirmiş başına!

Qoyunun tükləri düşmüş qaşına!

Çıxıyor qayıq,
eniyor qayıq.

Və qayıqçı

Türkmənistanlı bir Budda heykəli kimi
dümenin yanında bardaş qurub oturmuş,
fəqət, sanma ki, Xəzərin qarşısında elpencə divan
durmuş!

O, bir Budda heykəlinin
daşdan sükutu kimi kəndindən əmin,
dümenin yanına bardaş qurub oturmuş.

– Yaman əsiyor bu qara yel, yaman!
Saqın özünü Xəzərin hiyləsindən, aman
aman, oyun oynamasın sənə ruzgar!

– Aldırma, anam, nə çıxar?

Nə çıxar
qudursun
qara yel
suları.

Xəzərdə doğulanın
Xəzərdir məzarı!

Çıxıyor qayıq,
eniyor qayıq,

Çıxıyor qa...
eniyor qa...

Çix...
en...
çix...

BAYRAMOĞLU

Məhbusxanadayam.
Məhbusxanada qəlbimin
qanayan çılpaq ayaqları
nə zaman çox uzun bulsa yolunu,
xatırlaram, bilməm nədən
Azəri yoldaşım Bayramoğlunu.
Bakı.

Gecə saat iki
sularında...

Qara şəhrin qara damlarında yatanlar
görürlər qanlı rənglərin nəqşini yuxularında...
Ulduzlar altında qara neft buruqları
xışıldayır sərvliklər kimi dərindən.
Baxır yuxulu sarı gözlər
qara torpaqdakı yağlı neft birikintilərindən.
Göy qara, ulduzları sarı.
Təkqatlı, düzdamlı, dördguşəli daş dükanların
qapalı qara qapıları.
Qara şəhrin qara damlarında yatanlar
görürlər qanlı rənglərin nəqşini yuxularında.
Bakı,

gecə saat iki
sularında...

Daşlarda yuvarlanan
nal və təkər səsləri
Səslərdə səslənən səslər...

İştə bir fayton keçir,
keçmədə,
keçdi,
son evlərin yaxınından,
uzağından,
ırağından...

Qara bir lənətdir ki, bu,
qopmuş, gəlir gecənin dodağından...
Bu faytonun oxunda iki at deyil,
iki at skeleti var.

SİMVOLİST ŞAİRLƏRƏ BƏNZƏYƏN BİR DƏLİYƏ DAİR

Çılpaq çiyinlərində saatlar
çəkir kəndirlə
    gecənin qara yelkənli gəmisini...
Zindanın sarı işıqlı havasında sular
    şıppıldayır,

Məhbuslarsa yapışmış
    gəminin
    panıldayan avarlarına.

– “Meşənin içində tutdum xoruzu,
başında qanlı bir darağı vardı,
“məni kəsmə”, – dedi, mənə yalvardı.
Kəsmədi xoruzu, kütmüş bıçağım.
Xoruzun başını qoparacağam,
    qoparacağam,
    qoparacağam,
    qopara...
    qopara...
    qopara...

Ver pulunu, sındır qozu.
Meşənin içində tutdum xoruzu,
Atəş qanadını açdı xoruzum,
Çırpınıb, əlimdən qaçdı xoruzum”.
Qarşımdakı
“Nəzarət kamerası”na atılan dəli
simvolist bir şair kimi bağırmaqdadır.
Atəş qanadlı xoruzunu çağırmaqdadır.
– Meşənin içində tutdum xoruzu...
“Məni kəsmə”, – dedi...”
Səs kəsildi.
Səs yüksəldi qışqıraraq:
“Vurma məni”.
Qırıldı atəş daraq!

Dəli indi üzü üstə yerdədir
 Və ağ şalvarlı bir adam,
     çeynəyib bığını,
     bu ət yığının
 dəyənəklə döyməkdədir...
 Həsən dayı bağırdı yanımdan
 sarılıb dəmir barmaqlığa:
 – Döyməyin bu dəlini.
 Yol vergimi artırın iki qat,
 Yataram doxsan gün daha!..
 Saraldı Yusifoğlu.
 Gözləri bir mauzer lüləsi kimi
     qurşunla dolu...

50

Hopa həbsxanası, 1928

SALXIM SÖYÜD

Axıyordu su
 göstərib aynasında söyüd ağaclarını,
 Salxım söyüdlər yuyurdu suda saçlarını!
 Yanan yalın qılıncları çarparaq söyüdlərə
 qoşuyordu qızıl atlılar günəşin batdığı yərə!
 Birdən-birə,
     quş kimi
     vurulmuş kimi
     qanadından,
 yaralı bir atlı yuvarlandı atından!
 Bağırmadı,
     gedənləri geri çağırmadı,
 baxdı yalnız dolu gözlərlə
     uzaqlaşan atlıların parıldayan nallarına!

Ah nə yazıq,
nə yazıq ki ona,
dördnala gedən atların köpüklü boynuna bir daha
yatmayacaq,
bəyaz orduların ardında qılınc oynatmayacaq!
Nal səsləri sönlüyor pərdə-pərdə
atlılar qeyb oluyor günəşin batdığı yerdə!
Atlılar, atlılar, qızıl atlılar
Atları ruzgar qanadılar!
Atları ruzgar qanad!..
Atları ruzgar
Atlaları...
At...
Ruzgar qanadlı atlar kimi keçdi həyat!
Axar suyun səsi dindi.
Kölgələr kölgələndi,
rənglər silindi.
Siyah örtülər endi
mavi gözlərinə.
Sallandı salxım söyüdlər
sarı saçlarının üzərinə!
Ağlama, salxım söyüd,
ağlama,
qara suyun aynasında əl bağlama!
Əl bağlama!
Ağlama!

İYİRMİNCİ ƏSRİN SƏRGÜZƏŞTLƏRİ

Kəşmirli mama qadın
anamın bətnindən çəkdi məni.

Və
qundaqladı bir kino bileti ilə.

Biletim
üçüncü mövqe idi.

Anam
ətəklisini geydi
atam mavi köynəyini,
yola düşdük...

Getdiyimiz kinonun
atam əlli ildir abunəçisi,
anam otuz il...

Kinonun üç qapısı var –
birincinin qabağında
avtomobillər yan-yana düzülüb.

Fraklı bankirlər
düşür maşınlardan.

İkincinin qabağında:
kiçik dar dükanlarla
dar tarlalar...

Üçüncü qapı bizimkidir.
Ordan biz giririk:
istehsal alətindən məhrum olanlar.

İçəridə
polismenlər
göstərilər yerləri:

– Buyurun, oturun!
Oturdular.

– Oturun!
Oturdular.

– Otur, ay heyvan!
Oturduq.

Lampalar söndü,
musiqi başladı, makina hərləndi.

Pərdədə

filmin adı göründü:
("İyirminci əsrin sərgüzəştləri"
adlı dram).

İyirminci əsr

dördqanadlı bir təyyarədən
yaylıq salladı bizə.

Yaxasında kapitalizm

boranı çiçəyi kimi açdı.

O qədər çoxaldı,

o qədər

uzandı ki, bacalar,

sıra-sıra saçlarından asıldılar

kəhkəşanlardan.

Elə tüstü çıxdı, qurum yağdı ki,

göydə Allah belə mələikələrə

amerikan markalı müşəmbə geydirdi...

Çıqaqolu bir milyoner

Tokiolu sevgilisini

telefonla öpdü.

Elektrikli sallaqxanalarda

maşınların bir ağzından bastırma tökdülər,

O biri ağzından

buynuzlu inəklər çıxdı.

Bir coğrafiya müəllimi dərsdə dedi ki,

Afrikalı bir zəncinin yeganə dərdi

üzünün qaralığıdır...

Bu xəbər bir vəlvələ qopardı Parisdə,

Müstəmləkələr nazirliyi əmr verdi;

puçra fabrikləri alındı səfərbərliyə

Parisdə olan işlərdən Londonda xəbər

tutan kimi,

Yığışb qərar çıxardı Əvam palatası;

"Dallarına quyruq bağlamayan hindlilərin

başı kəsiləcək".

Telsiz teleqraflar bu xəbəri

yetirincəyə qədər Bəhri-hində,

böyük bir quyruq trestini təşkil edildi

Mançester şəhərində.

Britaniyalı diplomatlar
 “Banjur”,
 “Banjur” deyib düşdülər yola.
 Bayraqlar asıldı polis məntəqələrində.
 Dayandılar trestlər,
 Şaxtalarda çalışanlar
 at minmiş kimi minib dəmir kürəklərinə
 tunellərdə çapırlardı dördnala.
 Kəşmirli toxucular
 bir ağızdan şərqə oxuyaraq,
 çox böyük bir bayraq toxuyaraq
 keçdilər.

Nəqliyyatçılar
 şəhərlərə təkər taxaraq
 tramvayla sürüdülər.

Elektrikçilər
 rezin əlcəklərinə
 dolamışdılar voltları.

Elektrikçilər
 keçdilər
 elektrik qədər təmiz,
 elektrik qədər çevik
 elektrik,
 elektrik...

Keçir bizimkilər –
 Missisipi kimi uzun,
 Amazon qədər geniş...
 Başım ağır-ağır fırlananda
 atam qarnıma bir dümsük vurdu.
 İndi pərdədə yeriyirdi
 on milyon at gücündə bir iztirab...
 Başlarında bank qəvvəslərinin
 şapkası vardı.
 Fabrik bacalarını taxmışdılar qulaqlarına,
 torpaqların kilometrələri
 təsbəhdi əllərində,
 ağızları havada kartel ovlayırdı
 boyunbağları hissə sənədlərindəndi,
 barmaqlarımla saydım bu dalğaları.
 Keçdilər.

Göründü mütəşəbbüslər alayı.
Hərəsi bir-iki fabrikin
qulağından tutmuşdu.
Sünnət olmuş uşaqlar kimi gedirdilər.
Paçalarının arasında parıldaırdı
kapitalın qızıl kağızı.
Bunları da anamla birlikdə
bir-bir saydıq.

Alay qurtardı...
Toz yatdı...
Gördük ki, çılpaq göbəklərindən
Yollara mıxlanmışdı fahişələr...

1928

UŞAQLARA NƏSİHƏT

Haqqındır şiltaqlıq,
düz divara dırman,
Yüksək ağaclara çıx
usta bir kapitansayağı.
İdarə etsin əlin
Yerdə ıldırım kimi gedən velosipedini...
Və din dərsləri mollasının şəklini çəkən
karandaşınla yix
əfsanələr aləminin
yaşıl sarıqlı skeletini...
Sən öz cənnətini
qara torpağın üstündə qur.
Coğrafiya kitabıyla susdur
səni “xilqəti-Adəmlə” aldadanı...
Sən sadə torpağı tanı,
torpağa inan,
Ayırma öz anandan
torpaq ananı.
Torpağı sev
ana qədər...

1928

Bir yay gecəsi
başını dizimin üstünə qoyub
yatan bir uşağın
ulduzları soruşması
eşitdiyim səslərin ən gözəlidir...”
Bir qəfəs,
bir sarı bülbül,
bir kaman:
Yeni doğulmuş uşaq kimi
yatır qutusunda.
Pəncərə açıq,
bayırda şəhər
ay işıqlı yuxusunda.
Otaqda ikimizik.
Danışır o:
“İstərdim ki, şüşələri günəş kimi
bir kitab evində
kitab keşikçisi olaydım...
Parıltılı cənub dənizlərinin alovunda
səhəri açmaq kimi
sevilən bir kitab üstündə
səhəri açmaq
duyduğum zövqlərin ən doyulmazdır...”
Hər yan kitab,
Puşkindən tutmuş Mayakovskiyə qədər
şeir kitabları.
Fəlsəfə: Dialektik materializm.
İqtisad: Dörd cild kapital.
Gözlər –
dumduru, iri.
İki mavi damla kimi gözlər...
divarda bir tapança –
naqan.
Pəncərə açıq.
Bayırda yay.
Gözlər.
Üzü ağ.
İkimizik.

Danışır o:
“Öldürürəm,
                    öldürürəm,
                    öldürürəm.
Boş bir çuval kimi
                    yıldırıqlarını görürəm.
İş ağır,
                    amma...”
Divarda bir tapança –
                    naqan...

İkimizik,
Danışır o:
“Ürəyini, beynini, bağırını
danışıqsız
                    inqilaba verənlər
bizdə daşıyırlar
yükün ən ağırını.
Öldürürəm.
Yıldırıqlarını görürəm...
Halbuki mən
uşaqlarımız əl-ələ verib hərlənərkən
                    mahnılarımı...

Mən...
                    Bir kitabxanada...
Ülduzlu cənub dənizlərinin alovunda
                    sabahı açmaq kimi
Sevilən bir kitabın üstündə sabahı açmaq...”
Üzü ağ.
Pəncərə açıq.
Gecə.
Yay.

Mauzer.
Keçdi bir saniyə...
“Burax bizi!..”
Üç saniyə...
“Ac gözlərlə ac öküzlər”.
Dörd saniyə...
“Gözləyir bizi torpaq”,
Beş, altı, yeddi...
Namluda
    arpacıq
            titrədi.
Keçir saniyələr.
Mauzer.
Qaçanların dalınca altı güllə atdım.
Və heç biri
    dəymədi
            hədəfə.
Necə oldu bu?
Sən göydə uçan durnanı gözündən vuran qadın,
vurammadın!..
Amma vurmalıydın...
Vuruşda düşmənin
            famiiliyası soruşulmaz!
İnqilabın keşiyində
    yuxa bir üreklə dayanmaq olmaz!
...
...
Qış.
Gecə.
Qar.
İllər.
Xatirələr...
Xatirələr...
...
...
Yoldaşlar kənddən göndərib
    Ukrayna çörəyi...
        Buyurun, dadın...
Ağ kətan bir örtük.

Tombul, əsmər bir Ukrayna çöreyi.
 Çovdarlı bir yay qoxusu var bu əsmər çörəkdə...
 Masa.
 Masanın arxasında
 ağ kətan paltarda
 “tovariş” Marusya...

1928

64

MÜQƏDDƏS QARIN

Sən ey qırmızı gözlü ana!
 Sən ey məhv edən, yaradan!
 Sən ey körpü altında
   sularla yan-yana yatan!
 Sən ey yanğınlı meydanların səsi!
 Sən ey şeirlərin şeiri, bəstələrin bəstəsi...
 Sən ey qardaşım,
   sən ey qəhr olası,
   sən ey darağaclıq!..

Sən ey!
 Hər şey!
 Sən ey aclıq!!!
 Çılpaq sinəmə alınımı qoyub
   and içirəm ki,
   deyirəm ki,
 döyüşəcəyəm keçsə də aylar, illər.
 Mənim, bizim, onların yox,
 sənin müqəddəs qarnını doyuzdurana qədər.

1929

QƏBLƏTTARİX

Çox uzaqlardan gəlirik,
  çox uzaqlardan...
Qulaqlarımızda hələ
ıldırımlı səsi var sapan daşlarının.
Meşələrində vəhşi atlar kişnəyən
  dağ başlarının
qanlı heyvan sümüklərilə dövrələnmiş sərhədləri.
Gəldiyimiz yolun ucudur...
Yenə, fəqət
gen sağrıli gənc bir ananın
gərgin hamilə qarnı kimi doğurucudur
  su qablarımızda çalxalanan su.
Çox uzaqlardan gəlirik,
duyulur yanıq bir ət qoxusu,
gön çəkmələrimizin yerə dəyməsindən...
Ürkərək
  addımlarımızın səsindən
qanlı qaranlıq illər
qandallı bir heyvan kimi
  havalayır...
Və qaranlıqlarda yanır
ən qabaqda gedənin
  atəş bir ox kimi açılan qolu.
Çox uzaqlardan gəlirik,
  çox uzaqlardan...
İtirmədik əlaqəmizi çox uzaqlarla...
Bizə bu gün belə
Yiyələndiyimiz mirası xatırladır
Bədrəddin Simavinin boynuna keçən ip.
Ən görkəmli ustalarla bərabərdik,
bilirdik,
  nə eşqinə biz
Sultan ordularına tükli sinəmizi gərdik.

KƏLKÜTTƏ POLİS İDARƏSİNDƏ

(*Poemadan parça*)

Göy guruldayır. Üç polis nəfəri içəri girir.

Birinci polis

Hara getmişdin?

İkinci polis

Donuz boğazlamağa.

Üçüncü polis

Sən haradaydın?

Birinci polis

Körpü üstündə.

Bir hindli qarı gördüm bayaq,
qucağında kərtənkələ sifətli bir uşaq.
Uşaq məni görünə başladı ağlamağa,
ağlamağa,
ağlamağa...

Qarıya:

– Susdur bu bici,
Britaniya polisinə salam versin, – dedim,
Salam verməzsə, quyruqsuz bir siçan kimi
gəbərsin, – dedim...
Nə salam verdi bu qurbağa balası, nə susdu.
Axırdı su...

Axar suya tulladım bu zırlıdayan şeytan
bicini.

Anası üzümə baxıb
qara bir uçurum kimi çəkdi içini...

Toxundu rıqqətımə
bu iç çəkiş...
Madraslı bir qoca:
– Əzabı əzabla sağaldın, – demiş,
Gətirdim polis idarəsinə qoca qarını.
Sarı kürəyindən qızıl qan axıdıb,
çəkəcəyəm içindən ağrını.

İkinci polis

Mən sənə kömək üçün
qoca qarını köhnə bir xalı kimi
ayaqlarının altına sərəcəyəm.

68

Birinci polis

Çox lütfkarsan.

Üçüncü polis

Mən də sənə
Benqaliya meşələrində ovlanmış bir filin
erkəkliyindən qoparılmış bir qamçı
verəcəyəm.

Birinci polis

Başqa bir şey istəməz.
Məlumdur mənə əzabi-iztirab.
Əzbərimdir tamam kitabı-iztirab,
Məsələn:
Yuxulara kabus kimi çökə bilərəm,
Dırnağı ətdən çəkə bilərəm,
qulaqların içinə ərinmiş qurğuşun tökə
bilərəm.
Əllərin dərisini əlcək kimi soymaq,
qoltuq altına qaynar sudan yeni çıxmış
Hind toyuğu yumurtası qoymaq,
sirkə damızdırıb gözləri oymaq,

donuz topu adlanan bu üsul
Və əlhasil – daha minbir üsulla qayəyə vüsul
mümkündür, məcə...
Baxın, bircə məndə nə var?!

İkinci və üçüncü polis

Göstər bizə, göstər bizə...

Birinci polis

Keçənlərdə yaxalanan
hindlilərdən birinin
Təzə kəsilmiş baş barmağı...
Kəsildikdən sonra yarım santim uzandı dırnağı...

1929

YER ÜZÜNDƏ BİR İNSAN

(*Poemadan parça*)

Gözümə qızıl bir damla kimi axan
ulduzun işığı
ilk əvvəl,
boşluqda
dəldiyi zaman qaranlığı
Yerdən göyə baxan
bir göz belə yoxdu.
Ulduzlar qoca idi,
torpaq hələ çocuqdu.

Ulduzlar bizdən uzaqdır,
 gör nə qədər uzaqdır,
 nə qədər uzaq...
 Ulduzların arasında Yer kürəmiz ufaqdır,
 gör nə qədər ufaqdır,
 nə qədər ufaq...
 Və Asiya ki,
 torpağın beşdə biridir.
 Və Asiyada
 bir ölkədir Hindistan.
 Kəlküttə Hindistanda bir şəhərdir,
 Benerçi Kəlküttədə bir insan.
 Və mən
 xəbər verirəm ki, sizə
 Hindistanın
 Kəlküttə şəhərində bir insanın
 Yolu üstə durdular.
 İnsanın ayaqlarına
 ağır zəncir vurdular.
 Mən tənəzzül edib
 başımı işıqlı boşluqlara qaldırmıram.
 Ulduzlar uzaq imiş,
 Yer kürəsi ufaq imiş,
 Borcuma deyil,
 əhəmiyyət vermirəm.
 Bilmiş olun ki, mənim üçün
 daha heyrətli,
 daha qüdrətli,
 daha əsrarlı və böyükdür
 yolu üstündə durulan,
 ayağına zəncir vurulan
 insan!..

PROVOKATOR

Bu adam
satdı öz yoldaşını,
satdı qızıl bir nimçədə yoldaşının
qanlı, kəsik başını.
Bu adamın ayaqlarına dolaşır
qorxu
kölgə kimi...
Qaranlıq bir su kimi yaşayır
bu adam.
Günəş batınca hər axşam,
daş döşəmələrdə arvadının örtüyünə
bürünərək,
barmaqlarının ucunda sürünərək,
sizə doğru yaxınlaşan odur.
Siz tanıyın onu,
qəlbinin qoynundan sallanaraq,
səslənən məlun zıncırovundan.
Və bilin ki, onun
tökür parça-parça cüzam illəti
ruhunun
ətini...
Bu adam bu gün acdır,
acdır, amma
itirdi bu adamda
qüdrətli və böyük aclıq belə öz qüdsiyyətini!..
A dostlar, bu adam
Günəş batınca bir axşam
satdı yoldaşını!
Satdı qızıl bir nimçədə yoldaşının
qanlı, kəsik başını...

BİRİNCİ CAVAB

Qara Maçabəy

Ehey!

Qara buynuz kimi qaşlı,
müqəddəs Apis başlı
adam.

Ehey!

Qara Maçabəy!

Sən şeirin əsil qamusilə danışırсан.
Mən əsalətdən naşiyam, xamam.
Papaq çıxarmaram danışdığıң dilə.
Düşməniyəm əsalətin

cümlələrdə belə.

Ehey!

Qara Maçabəy!

Mən bilirəm,
bu xatırlatmalar,

bu şikayətlər nədir bu gün!

Bilirəm,

məni yuxuda boğmaq üçün

gəcəni gözləyirsən...

Mən ki qollarımda zənciri

bir qızıl bilərzik kimi daşımışam,

mən ki ilməkləri sabunlu iplərə baxıb,

qılı-qalın peysərimi qaşımışam,

Sənin hədələrindənmi

indi qorxaram?

Ehey!

Qara buynuz kimi qaşlı,
müqəddəs Apis başlı

adam.

Ehey, Qara Maçabəy!

Ehey, üzü qara!

Ruhunu zənci bir əsir kimi çıxardan bazara!

Bir fahişə otağı etdin başını, bilirəm bunu...
Jaketləri torpaq rəngli ölülərin ciblərindən
oğurlayıb pulunu
satın aldın özün üçün
İsveçrə dağlarının havasını.
Və ondandır ki, bu gün
axmaq, sarı sifətində sənin
qanlı qızılların qızartısı var.
Ehey!
Qara Maçabəy!
Xalqa axmaq deyən sənsən,
xalqın soyulmuş dərisindən
əyninə frak geyən sənsən.
Yala bal tutan beş barmağını
beş çürük banan kimi,
Xortuldayaraq göz, yağlı bir qaban kimi,
Meydan sənini
deyirsən?
Səhv eləyirsən.
Biz huşsuz deyilik, görsənə!
Mən içirmək üçün sənə
öz qara qanını,
bir alov kimi bürümüşəm dörd yanını.
Sağa get,
yox keçid.
Sola get, yox,
irəli,
geri,
yox;
Əyriquyruq qələmini qəlbinə sox
və bir əqrəb kimi intihar et!..

YARIMÇIQ QALAN BİR BAHAR YAZISI

Vurdu gərgin, qalın barmaqlar
yazı maşınının dişlərinə,
Kağızda iri hərflərlə düzülmüş üç kəlmə var:
Bahar,

    bahar,
        bahar.

Və mən şair-müsəhhih,
Və mən hər gün

iki lirəyə
    iki min pis sətir oxumağa
    məcbur olan adam

və mən
    nədən

    bahar gələndən sonra da
        müşəmbəsi yırtıq
    qara bir kreslo kimi, artıq
        yerimdən tərpənmirəm.

Kepkamı öz-özünə geydi başım.
Sıçradım mətbəədən.

    Küçədəyəm...

Üzümdə mürəttibxananın
    qurğuşunlu kiri,

Cibimdə yetmiş beş quruşum var.
Havada bahar.

Bərbərxanalarda adamların pudralanır
    sarı

    yanaqları.

Və günəşli aynalar kimi yanır
    kitab dükanlarının vitrinlərində
    üçrəngli kitab qapaqları.

Fəqət mənim

    bu küçədə yaşayan,
    qapısında adımı daşıyan
    beş sətirlik əsərim belə yox,

Fikir vermə, nəyə yarar?
Başım dönməyir geri,
üzümdə mürəttibxananın
qurğuşunlu kiri,
cibimdə yetmiş beş quruşum var.
Havada bahar!..

Bu yazı yarıda qaldı.
Halbuki, mən nələr yazacaqdım, nələr...
Üç min səhifəlik üç cildinin üstündə
ac oturan şair
baxmayacaqdı qapısına kababçının,
yoğun, qarayanız qızını zəngin kitabçının
ehtiraslı gözlərilə qucaqlayacaqdı,
dəniz tərəvətə başlayacaqdı...
Tərli qızıl bir Qırat kimi
şahlanacaqdı bahar
və mən onun çılpaq belinə atılar-atılmaz,
sürəcəkdim sulara.

Sonra
Hər addımda arxamca gələcəkdi
yazı maşınım.

Ona deyəcəkdim:
– Belə olmaz, balam,
məni burax bir saat
rahat...

Sonra
Saçları tökülməyə başlayan başım,
bağıracaqdı uzaqlara:
Aşiqəm!

İyirmi yeddidir mənim yaşım,
onun yaşı on yeddi.

Kor şeytan,
topal şeytan,
kor və topal şeytan,
“gəl bu qızı sev” – dedi,
deyəcəkdim;
deyə bilmədim,
deyirəm yenə!

Amma yağış...
 yaman yağırmiş...
 Yazdığım sətirləri sel alıbmış.
 Cibimdə iyirmi beş quruşum qalıbmiş,
 nəyə yarar.
 Bahar gəldi, bahar gəldi, bahar,
 bahar gəldi, oğlan!
 Tumurcuqlandı içimdə qan!!!

1929

76

PROMETEY, TÛTÛN ÇUBUĞUMUZ, GÛL, BÛLBÛL VƏ SAİRƏ

Qəlbimizin peysərində qırılan
 yağlı, uzun saçlarımız yoxdur.
 Gülə, bülbülə, ruha, mahtaba filan, filan...
 Qarnımız toxdur.
 Və hələlik
 könül işlərinə fikir vermirik.
 Sən heç qorxmadan
 bizdə əmanət qoy arvadını.
 Biz Prometeyin təcrübəsizliyini
 çubuğumuza doldurub
 iri doğranmış tütün kimi çəkirik.
 Yanğın qülləsi ilə verib
 çiyin-çiyinə,
 Üfüqlərdə qızaran gözləri də seçirik.

1929

BİR AYRILIQ HEKAYƏSİ

Kişi qadına dedi ki:

– Səni sevirəm,

amma necə?

Ovuclarımda şüşədən bir şey kimi qəlbimi sıxıb
barmaqlarımı qanadaraq

qırmaq kimi,

çıldırmaq kimi...

Kişi qadına dedi ki:

– Səni sevirəm,

amma necə?

Kilometrəlcə dərin, kilometrəlcə dümdüz,
yüzdə yüz, yüzdə min beş yüz,

yüzdə saysız dəfə yüz...

Qadın kişiye dedi ki:

– Baxdım

dodağımla, ürəyimlə, başımla;

sevirəm, qorxaraq, əylərək,

dodağına, başına, ürəyinə.

İndi mən nə bilirəm

qaranlıqda bir pıçıltı kimi sən öyrətdin mənə...

Və mən artıq bilirəm:

Torpaq

– Üzü günəşli bir ana kimi –

ən son, ən gözəl uşağını əmizdirir...

Amma neyləyim?

Saçlarım dolanıb

ölməkdə olanın barmaqlarına,

başımı qurtarmağım mümkün

deyil.

Sən

getməlisən,

yeni doğulan uşağın

gözlərinə baxaraq...

Sən

getməlisən,

məni buraxaraq...

Qadın susdu.
 Bir-birinə sarıldılar.
 Bir kitab düşdü yerə...
 Örtüldü bir pəncərə...
 Ayrıldılar...

1930

İKİNCİ CAVAB

78

İki sərsəri var:

birinci sərsəri

körpü altında yatar,

sularda ulduzları sayar gecələri.

İki sərsəri var:

ikinci sərsəri

atlas yaxalıklı sərxoş süfrələrində,

bağdadlı bir dilənçinin çaldığı sazdır,

Fransız imperializminin

İdarə məclisində qul kimi qolu çarpazdır.

Mən:

nə körpü altında yatan,

nə də atlas yaxalıklı sərxoş süfrələrində

saz çalıb, Ərəbistan püstəsi satanların

şairiyəm;

torpaqdan, atəşdən və dəmirdən

həyatı yarananların şairiyəm

mən.

İki sərsəri var:

ikinci sərsəri

yolumun üstündə durur

və sorur:

Proletar

məziyyətinin

nə biçimdə quş

olduğunu,

görünür,
bağdadlı şarlatan
unutmuş,
hansı müsyöylə bərabər
Adana-Mərsin xəttində o quşu yolduğunu...
İki sərsəri var:
birinci sərsəri
pəncərələrdən bir kölgə kimi girər
içəri
gəcələri...
İki sərsəri var:
ikinci sərsəri
xalqın alın tərindən qızıl qazananlara
öz beyninin tasında xurma arağı təqdim edər.
Mən sürətimi əsrlərdən almışam.
Məndə hər misra yanar dağı xatırladır.
Mən nə xalqın alın tərindən on qəpik
oğurlamışam,
nə də bir şairin cibindən bir sətir...
İki sərsəri var:
ikinci sərsəri,
meydana fırfıra kimi saldıgım dörd əsəri
sanmış ki, yazmışam onlar üçün,
halbuki mənim
bir sərsəriyə xitab edən
ikinci yazım budur:
Atlaz yaxalılıq sərxoş süfrələrinin sazı,
fransız sərmayəsinin qolu çarpazı.
Bu yazdıgım yazı
zindana çəkiç vuranların şimşəkli yumruğudur
qırıq-qırıq, qat-qat yağlı boynunun ardında!..
Və sən o sümük gəmirdiyin
süfrənin altına girsən də,
– dostun Qara Maçabəy kimi, –
qaldırıb, qaldırıb yerə salmaq üçün,
canını burnundan almaq üçün,
tapacağam səni...
Ey yoğun göbəklərin kəməri, sən,
atılmış nöqərlərin nöqəri, sən!!!

BƏLKƏ MƏN

Bəlkə, mən
 o gündən
 daha çox əvvəl,
 körpü başında sallanaraq
 bir səhərçağı kölgəmi asfalta salacağam.
 Bəlkə, mən
 o gündən
 daha çox sonra,
 qırıq çənəmdə ağ bir saqqalın izi
 sağ qalacağam...

Və mən
 o gündən
 daha çox sonra
 sağ qalarsam əgər,
 şəhərin meydan kənarlarında söykənilib
 divarlara,
 son vuruşdan sağ çıxmış
 qoca dostlara
 bayram axşamlarında kaman çalacağam...
 Ətrafda qəşəng bir gecənin
 işıqlı səkiləri
 və yeni mahnılar oxuyan
 yeni insanların
 addımları.

1930

SIRADAKI

Başladı işə,
 qurtardı işi...
 Başlarkən avaz-avaz bağırmadı,

qurtardı və:
– Gəlin, seyr edin, – deyə
  aləmi çağdırmadı...
O, milyonların milyonda biridir,
o, bir sıra nəfəridir.
Damarlarındakı, bilmirəm, hansı soyun qanı deyil...
O, bir yanş heyvanı deyil.
Üzü hər kəsin üzünə bənzər,
su içər ağzıyla,
ayaqlarıyla gəzər...
Onun üçün: başlayan, qurtaran, başlayan iş var,
  sorgu... soruş yox...
Gediş var,
  duruş yox.
O, milyonların biridir.
O, bir sıra nəfəridir.

81

1930

SIRADAKININ ÖLÜMÜ

O nə öndə,
nə arxada,
  sırada,
  sıramızdaydı...
Və yanındakının qanlı başı onun çiyinə əylincə,
  növbə ona gəlincə
  sayını saydı.
Söz istəməz,
yaşlı göz istəməz.
Çələng-mələng lazım deyil...
  Susun siz!
Yatsın sıra nəfəri
  səssiz-səmirsiz.

1930

YANMAMIŞ PAPIROS

O, bu gecə ölə bilər
pencəyinin yaxasında bir güllə yanığıyla.
O, bu gecə getdi ölümə
öz ayağıyla...

– Papirosun varmı? – dedi.

– Var, – dedim.

– Kibrit?

– Yox.

Papirosu qurşun yandırar, –
dedim,

82

Alıb papirosu getdi...
Bəlkə, indi o sərələnib torpaqlara
dodaqlarında yanmamış papiros,
köksündə bir yara...

Getdi.

Zərb işarəsi.

Bitdi.

1930

NİKBİNLİK

Gözəl günlər görəcəyik, uşaqlar,
günaşlı günlər
– görəcəyik...

Maşınları maviliklərə sürəcəyik, uşaqlar,
ışıklı maviliklərə
– sürəcəyik...

Verərkən biz
son sürəti,
yeri-göyü titrədən
motorun səsi.

Uuuuu! Uşaqlar,
nə xariqülədədir
insan xəyalının vüsəti!..
Hələlik bizə,
açıqdır üzümüzə
    çiçəkli bağçalar
    yalnız bazar günləri.
Bizə nağıl kimi görünür
    ışıqlı küçələrdə
    mağaza vitrinləri.
Bunlar
77 mərtəbə bütöv şüşədən mağazalardır.
Bu gün biz bağırırıq,
    alırıq cavab.
Açılır qara cildli kitab:
    Zindan...
Qayıqlar qopardır qolumuzu,
    qırılır sümük,
    qan.
Bu gün bizim süfrəmizə
    həftədə bir ət gəlir,
uşaqlarımız işdən evə
    sapsarı skelet gəlir.
Bəli, bu gün biz...
İnanın:
Gözəl günlər görəcəyik, uşaqlar,
günəşli günlər
    görəcəyik.
Motorları maviliklərə sürəcəyik, uşaqlar,
ışıqlı maviliklərə
    – sürəcəyik.

DÖRD KİŞİ VƏ DÖRD ŞÜŞƏ

Girdə
    bir masa.
Dörd şüşə.
Dörd kişi
    və dörd qədəh şərab.
Şərabın
    markası
            Medok.

84

Qədəhlərdə
    şərab var,
    şərab yox,
    şərab var.
Dörd kişi şərab içir...
Boşaldı bir şüşə,
dedi ki, bir kişi:
"Sabah iddiam çox müdhiş olacaq,
İlk sözümdə iş bitmiş olacaq.
Mütləq
asılacaq!.."
Boşaldı üç şüşə,
cavab verdi üç kişi,
cavab verdi üç ağız;
"Mütləq
asacaq!.."
Girdə
    bir masa,
boşalmış dörd şüşə,
    və dörd kişi.

KƏRƏM KİMİ

Hava qurşun kimi ağır!
Bağır,
bağır,
bağırıyorum.
Qoşun,
qurşun
əritməyə
çağırıyorum...

85

O deyir ki, mənə:
– Sən öz səsinlə kül olursan ey!
Kərəm kimi
yana
yana...

“Dəərd
çox,
həmdərd
yox”.

Ürəklərin
qulaqları
sağır¹.

Hava qurşun kimi ağır...
Mən deyirəm ki, ona:
– Qoy kül olum
Kərəm kimi
yana-yana...

Mən yanmasam,
sən yanmasan,
biz yanmasaq,
nasil çıxar
qaranlıqlar
aydınlığa...

---

¹ Kar

Hava torpaq kimi gəbə
 Hava qurşun kimi ağır
 Bağır,
     bağır,
         bağır,
             bağırıyorum.
 Qoşun,
     qurşun əritməyə çağırıyorum...

1930

ŞÜBHƏ

86

Şübhədəyəm arvadımdan:
     sətir bizi,
         sətir işimizi
                     deyə...

Şübhədəyəm arvadımdan,
 Sabahdan bəri
     papiros əskilməyir
         dodaqlarımdan.

Şübhədəyəm.
 Şübhədəyəik.
 Şübhə:
 Çılpaq ayaqlı bir gecə kimi,
 Və sabah:
 ulduzlar söndürülən şamlar kimi.
 Gəzişməkdə içimdə
     bir-bir sönüncə
 gecə içimdə çıl-çılpaq,
     qapqara
         görününcə,
             yenidən doğacağam...

Bir zaman məxmər kimi oxşadığım boğazına
     sarılıb,
         arvadımı boğacağam...

1930

ƏRƏFƏ

Bu gecə deyilsə,
sabah
gecə
girəcəyəm zindana.
İçimdə yarpaq qımıldamır...
Dərin bir yuxu kimi rahat
və genişdir
içim.

Rahat
və genişdir
içim:
üfüqlərdə mavilikləri
yeni doğulmuş bir körpə kimi
seyr etdiyim üçün.

Dünən
mən
şəhər meydanına gedib:
“qardaşlarımızı öldürməyək,
ölməyək”, –
dedim.

Və bu gecə deyilsə,
səhər
gecə
girəcəyəm zindana...
İçimdə yarpaq qımıldamır...
Əllərimi başımın altına qoyuram.
Dənizi duyuram...
uyuyuram...

İXTİLALI-KƏBİR¹

Dördü də önümdəydi,
dördü də

qan içindəydi.

Sevirəm qanı:

anamın bətnində olduğu

və gilyotin səbətində olduğu üçün...

Dördü də önümdəydi,

Qan içindəydilər.

Yetişdim onlara:

çiynimə dəydilər:

“Qəhr ol, Danton.

Ölməlisən, Robespyerim...

Yaşasın Marat!

Mən Baböflə bərabərəm”, –

dedim.

Və keçdim onları...

Robespyer, Danton,

Baböf, Marat,

nə başlanğıc, nə son,

doğan, ölən, doğan həyat.

---

¹ Böyük Fransa inqilabı

ON DOQQUZ YAŞIM

Mənim ilk körpəm, ilk müəllimim, ilk yoldaşım,
on doqquz yaşım.

Sənə anam kimi hörmət edirəm,
edəcəyəm.

Sənin ilk arşınladığın yoldan gedirəm,
gedəcəyəm.

Mənim ilk körpəm, ilk müəllimim, ilk yoldaşım,
on doqquz yaşım...

Çox uzaqlarda fırlanır başım,
oturur on doqquz yaşım
yatağımın baş ucunda.

Əllərim ovcunda,
mənə deyir ki,
– Başımızda gətirək geri
o dəliqanlı günləri, can-ciyərim,
o dəhşətli, gözəl günləri...

.....
.....
.....

Köpüklü şahə qalxmaların dönüm yeri...
Dünyanın altıda biri:

qan içində doğan
ana...

Stansiyadan-stansiyaya
yalın ayaq,

tankları qovalayaraq,
acılıqla yarış...

Nəğmələrin boyu kilometrə-kilometrə,
ölümün boyu bir qarış...

Qafqaz:
günəş.

Sibir:
qar...

Səslənə bildiyiniz qədər
 – səslənin...
 24 saatda 24 saat Lenin,
 24 saat Marks,
 24 saat Engels...
 Yüz qram qara çörək,
 20 ton kitab
 Və 20 dəqiqə şey!!!

Nə günlərdir, hey... hey, heeeey.

Onlar nə günlərdir, əhbab!..

Çox uzaqlarda fırlanır başım.

Durur qaranlıqda 19 yaşım.

Lampanı yandırırım,

ona həsrətlə,

məhəbbətlə,

hörmətlə

və daha, bilmirəm, necə təmiz niyyətlə baxıram,

baxışıncıq...

İllərin arxasında çırpdı qanadını

Strastnoy ploşadın saat qülləsi.

Yaşayır hər bir 24 saatını

Vətəndaş hərbinin darülfünun tələbəsi:

Balıq şorbası, tufəng təlimi, teatr, balet,

kitab...

Kartof dolu yük maşınının başında süngü

taxıb çək növbət,

kitab... kitab...

Maddə, şüur, istismar, izafi qiymət,

kitab, kitab... kitab...

Manikür:

xeyr,

diş fırçası:

bəli.

kitab, kitab... kitab...

Bu nə 24 saat,

bu nə 24 saatdır, əhbab!

Eşq:
yoldaş
professor:
yoldaş.
Zənci
Coni,
alman
Telman,
çinli
Li
və 19 yaşım,
Yoldaşım, yoldaşım, yoldaşım,
yoldaşım...
İllərin arxasında fırlanır başım,
başım fırlanır.
Uzun saçlarından alışı illər,
illər yanır,
yanır, yanır...
Oxu,
yaz,
poz,
bağır,
çağır!
Bütün qüvvətinlə nəfəs al.
Beynində,
qəlbində,
ətində,
sümüyündə inqilab...
İnqilab:
gecə-gündüz...
Gecə meşədə şam ağacı yandıraraq,
ağappaq,
gipgirdə
aya baxaraq,
dodaqlardan xoş nəğmələr yüksəlir...
Və bu anda
qüvvətli, dinc
bir ağrıdan gələn dəli bir sevinc

sıçrayıb atılar, köpüklənib çatlayar
başında...

Haydaaa!

Sən

Ağ orduları dumanlı üfüqlər kimi qabağına
qatan bir qızıl süvarisən,
bir qızıl süvariyəm,
bir qızıl süvariyyik.
bir qızıl...

Keçdi doqquz il,

Ey mənim 19 yaşım,

meşədə şam ağacları yandırdığımız,

bir ağızdan nəğmələr söyləyərək,

Aya baxdığımız

gəcələrin üstündən...

Mən yenə söyləyirəm eyni nəğmələri...

Döndərmədi küləklər məni havada yarpağa,

mən qatdım qabağıma küləkləri...

Və sən ki yıxılmazları yıxa bilərsən.

Gözümə baxa bilər,

əlimi sıxa bilərsən...

Və sən ki...

Sən,

Mənim ilk körpəm, ilk müəllimim, ilk yoldaşım,

On doqquz yaşım.

BƏNÖVŞƏ, AC DOSTLAR VƏ QIZIL GÖZLÜ YAVRU

Ey, ağız süd qoxulu şair,
bizim də bir cüt sözüümüz var
“Eşqə dair”.

O mirətdən biz də halıyq
bir az.

Dəli fəryadlar qoparıb avaz-avaz,
burnumun dibindən gəlib keçdi yaz,
sarı

taxta vaqonları
tər, tütun və ət qoxuyan
bir qatar kimi.

Halbuki mən
istəyirdim ki, gəlsin o,
qırmızı mis qabda mənə
isti süd gətirən bahar kimi.

Fəqət neyləyim,
yaz belə gəlmədi,
yaz belə gəlmir.

Belə gəlmir arzuladığın hər şey!..

Ey, e e e e e e e ey...

Qızım, anam, qadınım, qardaşım, sən,
başında günəşlər əsən
qızıl gözlü qız,
qızıl gözlü qızım mənim.

Dəli fəryadlar qoparıb avaz-avaz,
burnumun dibindən gəlib keçdi yaz,
amma mən bir dəstə bənövşə də gətirmədim sana.
Nə edə bilərdim, qızım,
dostların qarnı acdı,
bənövşə pulunu verdim onlara!

GÜNƏŞİN SOFRASINDA OXUNAN NƏĞMƏ

Dalğaları qarşılayan gəmilər kimi,
gövdələrimizlə qaranlıqları yara-yara
çıxdıq küləkləri ən sərin,
uçurumları ən dərin,
üfüqləri ən işıqlı sıra dağlara.
Arxamızda bir düşmən gözü kimi qaranlığın yolu.
Önümüzdə misdən taslar günəşlə dolu.

94

Dostların arasındaydıq!
Günəşin sofrasındaydıq!
Dağlarda kölgəniz göylərə vursun,
göz-gözə,
yan-yana
durun, a dostlar!

Tasları biri-birinə vurun, a dostlar!
Doldurun, a dostlar,
doldurun,
doldurun, içək.

Başları
göylərə
atmalı,
başlardan keçək...

Heeey, haradan keçək?
Yalınayaq
qoşaraq
divlərin
keçdiyi
yerlərdən keçək.

Heeeey!
hop!
Heeeey,
divlərin sevdiyi
yerlərdən keçək.

Doldurun, a dostlar,
doldurun,
doldurun,
doldurun, içək!
Dostların arasındayıq!
Günəşin sofrasındayıq!

1930

95

DƏMİR QƏFƏSDƏ GƏZİŞƏN ASLAN

Dəmir qəfəsdə gəzişən aslana bax,
bax onun gözlərinə:
polad, çılpaq
iki xəncər kimi daşıyır sarı gözlərində kinini,
itirmədən təmkinini
yaxınlaşır,
uzaqlaşır,
gəlir,
gedir.

Tapa bilməzsən xalta vurmağa yer
tüklü, qalın boynunda onun.
Yanarkən sarı belində qırmanc izləri,
gərilir mis pəncələr gəzdiren dizləri.
Yalı tikan-tikan dikəlir məğrur başında...
Yaxınlaşır,
uzaqlaşır,
gəlir, gedir,
gedir, gəlir...
Zindanın divarında qardaşımın kölgəsi
gah enir, gah yüksəlir...

1931

SƏSİNİ İTİRƏN ŞƏHƏR

Ədədi devr,

sıfır.

Şəhər

susdu.

Kilidləndi nöqtə-nöqtə şəhərin

asfalt-beton çənəsi:

Min doqquz yüz nöqtə-nöqtə sənəsi,

nöqtə-nöqtə ayında...

Küçə boş,

bu başdan o başacan

küçə boş,

bomboş,

cibim kimi...

Kəsildi, axmayır su...

Nə bir motor uğultusu,

nə fırlanan bir təkərlik var.

Ruzgar

sürüyür asfaltda mister Fordun adını:

divardan qopan rəngli bir elan kağızını

daş döşəmədə sovurur...

Üç adam,

budur,

üç adam durur:

Birincisinin qolunda qırıq bir

kaman var,

ikincisinin başında silindr,

çiynində frak,

üçüncü qıllı bir meymun kimi çılpaq...

Küçə.

Küçədə fışqırır çalaraq,

boynunu qaşıya-qaşıya,

keç qarşından-qarşıya,

yox əzilmək qorxusu!

Nə bir motor uğultusu,

nə fırlanan bir təkərlik var...

Ruzgar
çatır get-gedə qara qaşlarını,
tutmuş fit səsləri tin başlarını.
Üç adam,
budur,
    üç adam durur
və bir sərxoş nəğməsi söyləyərək
    dabanlarını yerə vurur...
Küçənin ortasında bağırıb durmayın!
Nahaq yerə
dabanlarınızı yerə vurmayın.
İndən belə
    asfaltı gətirə bilməzsınız dilə!
Nahaq yerə,
    indən belə
danışmaz səsinə itirən şəhər:
oxşamazsa əgər
    mis telləri
onların
    ciblərində kilidlənən əlləri...
Üç adam,
budur,
    üç adam durur:
birincinin qolunda qırıq bir
    kaman var,
ikincinin başında silindr,
    çiyində frak,
üçüncü qıllı bir meymun kimi çılpacaq...
Üç adam
qeyb olur qaranlıqda uzaqlaşaraq...

VİDA

Sağlıqla qalın,
dostlarım mənim,
sağlıqla qalın...

Sizi canımda,
canımın içində,
döyüşü başımda özümlə aparıram.

Sağlıqla qalın,
dostlarım mənim,
sağlıqla qalın!..

Şəkillərdəki quşlar kimi
düzülüb üstünə qumsalın,
yaylıq yelləməyin mənə,
istəməz...

Mən dostların gözündə özümü
olduğum kimi görürəm...

A dostlar,
a döyüş dostu,
iş qardaşı,
a yoldaşlar, a!!!

Tək hecasız əlvida...
Gecələr örtəcək qapımın sürgüsünü,
pəncərələrdə illər hörəcək hörgüsünü.
Və mən bir döyüş mahnısı kimi oxuyacağam
həbsxana şərqişini.

Yenə görüşərik,
dostlarım mənim,
yenə görüşərik...
Bərabər Günəşə gülər,
bərabər döyüşərik...

A dostlar,
a döyüş dostu,
iş qardaşım,
a yoldaşlar, a..!
əlvida!!!

XƏBƏR

Onlardan xəbər gəldi.
Oradan,
    onlardan.
Köynəkləri kirli deyil,
çatılmamış qaşları,
yalnız bir az
    uzanmış saqqalları.
“Yandıq!” –
    deməmişlər.
Dayanmışlar, bilirəm.
“Dayandıq!” –
    deməmişlər.
Gözləri gülərək
    baxırlarmış adama.
Gicgahlarında təzə bir yara varmış, amma
Çatılmamış qaşları,
yalnız bir az
    uzanmış saqqalları...

MAHNILARIMIZ

Mahnılarımız
 şəhərlərdə küçələrə çıxmalıdır!
 Mahnılarımız
 evlərimizin qabağında durmalı,
 pəncərələri çalmalı,
 qapıların əllərini sıxmalıdır.
 Sıxmalıdır
                     əllər ağrıyana qədər,
 qapılar
                     bağlı qollarını açana qədər...

100

Biz
                     sevmirik
                     tək ağızdan oxumağı.
 Hər matəm gecəsi,
                     hər şənlik çağı.
 Mahnılarımız
                     bir neft çəlləyini yerə yıxaraq,
                     çəlləyin üstünə çıxaraq
                     möhtəşəm əlləri ilə temp tutmalıdır.
 Mahnılarımız
                     şam meşəsində külək kimi bizə özünü
                     bir ağızdan oxutmalıdır!

Mahnılarımız
 ilk sırada, ən qabaqda yetişməlidir düşmana,
 bizdən əvvəl boyanmalıdır
                     mahnılarımızın üzü qana...

Mahnılarımız
                     şəhərlərdə küçələrə çıxmalıdır!

Mahnılarımız
 bir tək ürəyin
                     pərdələri endirilmiş,
                     qapısı qıfıllı evində yaşaya bilməz!

Mahnılarımız
 küləklərə çıxmalıdır!..

TORPAQDAN, ODDAN VƏ DƏMİRDƏN...

Torpaqdan, oddan və dəmirdən
doğulanların
ən mükəmməli doğulacaq bizdən...
Və insanlar əllərini

qorxmadan,
düşünmədən
bir-birlərinin əllərinə buraxaraq,
ulduzlara baxaraq:
“Yaşamaq nə gözəl şeydir!” –
deyəcəklər!

Bir insan gözü kimi dərin,
bir saxım üzüm kimi sərin,
bir fərəhli,
bir xoş,
bir eşidilməmiş mahnı oxuyacaqlar...
Heç bir ağac
belə xariqülədə bir yemiş
verməmiş
olacaqdır.

Və ən vədli bir yaz gecəsi belə,
bu cür səslər,
bu cür inanılmaz rənglərlə
sabahı görməmiş
olacaqdır.

Torpaqdan,
oddan
və filizdən
doğulanların
ən mükəmməli doğulacaq bizdən.

ŞEİRİMƏ DAİR

Nə minməli gümüş yəhərli bir atım,
nə də ki, başqa bir varidatım,
nə mülküm, nə malım var;
sadə, bir çanaq balım var.

Rəngi alovdan al
bir çanaq ball

Varım-yoxum bu baldır.

Mən

mülkümü və malımı,
yəni bir çanaq balımı
qoruyuram həşəratdan.

Gözlə, qardaşım, gözlə...

Çanağımda

balım olsun,
arısı gələr

Bağdaddan...

DƏNİZ QULDURLARININ MAHNISI

Enliağız qısa qılınclar kimi
 parıldayır günəşdə
 qulaqları qızıl sırğalı
 dəniz quldurlarının mahnısı.

Donna-madonnaların yuvarlaq
 qılçaları kimi oynaq
 çəlləklərdən içdik

İspaniya şərəbini!

Madrid fahişələrinin qanı

qarışdı qanımızla!

Beş yüz beş zəncini zəncirlə bağladığ.

Üç dirəkli gəmini doldurduq,

yükü yüklədik,

gəlirik.

Təzə balıq kimi çıxdıq dənizdən.

Qorxma bizdən,

kök buğdayı qollarını aç, madonna!

Afrikada gözü qanlı qulduruq, amma

Lissabonda namuslu tacirik.

Qaçır qara, cılpaq dərilərin sürüsü...

qoyma qaçsın, vur bir yandan.

Dayanma, doldur o biri yandan,

Donna-madonnaların yuvarlaq

qılçaları kimi oynaq

çəlləklərdən

ərimiş qızıl kimi axan

İspaniya şərəbini içirik

dayanmadan.

Qarışsın Madrid fahişələrinin qanına

damarlarımızdakı qan.

ÜÇ SƏLVI¹

Qapımın önündə üç səlvi vardı,
üç səlvi.
Kökləri yerdə, başları ulduzlarda,
üç səlvi.
Səvilər yellənirdi ruzgarda,
üç səlvi.
Bir gecə düşmən çapdı evi,
üç səlvi,
yatağımda öldürüldüm mən,
üç səlvi.
Kəsildi səvilər köklərindən,
üç səlvi.
Artıq nə kökləri yerdədir, nə də başları
ulduzlarda
üç səlvi.
Səvilər yellənmir ruzgarda,
üç səlvi.
Mərmər bir ocaqda parçalanmış yatır
üç səlvi.
Qanlı bir baltanı aydınladır
üç səlvi.

105

1933

---

¹ Sərv.

MAVİGÖZLÜ DEV, MİNNACIQ QADIN
VƏ XANIMƏLLƏRİ

O, mavigözlü bir devdi,
minnacıq bir qadın sevdi.
Qadının xəyalı minnacıq bir evdi,
bağçasında əbruliyi
xaniməli
açan bir ev.

106

Bir dev kimi seviyordun dev
və əlləri öylə böyük işlər üçün
hazırlanmışdı ki, devin
Yapamazdı yapısını,
çalamazdı qapısını
bağçasında əbruliyi
xaniməli

açan evin.

O, mavigözlü bir devdi,
minnacıq bir qadın sevdi.
Mini minnacıqdı qadın,
rahata açıqdı qadın,
yoruldu devin böyük yolunda
Və "əlvida!" – deyib mavigözlü devə,
girdi zəngin bir cücənin qolunda
bağçasında əbruliyi
xaniməli

açan evə.

İndi anlayır ki, mavigözlü dev,
Dev kimi sevgilərə məzar belə olamaz
bağçasında əbruliyi
xaniməli

açan ev.

QARIMA MƏKTUB

Bir danəm!

Son məktubunda:

“Başım sızlayır,
ürəyim sərsəm”, –
deyirsən.

“Səni asarlarsa,
səni qeyb edərsəm”, –
deyirsən:
“yaşayamam!”

Yaşarsan, qarıcığım,
qara bir duman kimi dağılar xatirəm ruzgarda,
yaşarsan, qəlbimin qızılsaçlı bacısı,
ən fazla bir il sürər
iyirminci əsrdə
ölüm acısı.

Ölüm
bir ipdə sallanan bir ölü.
Bu ölümə bir türlü
razı olmayır könlüm.

Fəqət,
əmin ol ki, sevgilim,
zavallı bir cingənənin
qıllı, siyah bir hörümçəyə bənzəyən əli
keçirəcəksə əgər
ipi boğazıma,
mavi gözlərində qorxunu görmək üçün
boşuna baxacaqlar
Nazıma!

Mən
alaca qaranlıqda son sabahımın
dostlarımı və səni görəcəyəm
və yalnız yarı qalmış bir şərqinin acısını
torpağa götürəcəyəm...

ƏFVİ-ÜMUM

“Min bir gecə” kitabını buraxdım,
bir papiros yaxdım.

Baxdım

dəmirlərin arasından.

Sehrli bir ayna kimi işıqlanır
ulduzların

hər birisi.

Gecə,

Bursa məhbusxanası...

Quş uçmaz,

karvan keçməz,

qaranlıq bir gölün

dalğalandı suyu.

Həyəcandadır alt

qat,

“birinci cinayət” Malta boyu;

şiş, qarapapaqlılar

həyəcanlıdırlar.

Dodaqlar ağappaq,

alınlar qırışiq.

Bir divar çatlağından

sızdı bir damla işıq.

Korların şəhəri,

xorultularla irəli!

Korlar,

öz qaranlıq yuxusundadırlar.

“Əfv var!” –

deyirlər.

“Çıxacağınq,

şapkanı yan

qoyacağınq.

Torpaq,

günəş,

qadın,

hava...

Gəmiyə min, qatara min,
min tramvaya.

Zəncirsiz,
jandarmasız,
təkbaşına,
lap yalnız

gəz.

Dolaş,
meşədə yat, dağları aş.

Dolaş, dolaşa bildiyin qədər!”

Həyəcandadır şiş qarapapaqlılar!

Məhbusluq çətin şeydir xülyasız.

Halbuki mən...

Bir də baxdım ki, əlimdə bitmiş papirosun
bir qullab çəkmədən.

KAMAL ƏHMƏD

Başı

yüzdə yüz uyğunmuydu başıma,
bilməyirəm, amma
o mənim cinsimdəndi.

Ətiylə, qanıyla deyil,
bəlkə də, həyəcanıyla deyil

Sancdı barmaqlarını yarasına,
dırnaqları qana batdı.

Bir çörək puluna
beyninin işığını satdı.

Yazıqlar olsun ki, o,
lülədən qopan bir güllə kimi bağrınıb,
qaranlıq dərdlərin şüşəsini qırıb,
Günəşi əsla gözlərinə doldura bilmədi;
Gün gəldi, ağrıdan ayaq üstə dura bilmədi.
Elə o zaman

uşağını boğan
ac bir ana kimi,

bir qırılmaz halqanın qırılaraq içində
boğdu – öz əllərilə ürəyini
bir araq qədəhində.

Daldalanmaq istədi, qaçdılar,
əlləşdi, bədəninə qırmancla zolaq açdılar.

Susayanda öz qanını içdi o,
parça-parça insan başı satılan,
səkilərində ac yatılan

bir küçədən
müqəddəs bir izzət nəğməsi kimi
gəlib keçdi o!..

ORXAN SƏLİM

Mənim sısqa,
 mənim cılız,
 mənim zavallı balam, Orxan Səlim!

Sən
 mənim
 nə gözümlə,
 nə qolum,
 nə başımsan.

Sən
 mənim
 bir qurğuşun torbası kimi
 sısqa belinə mindiyim
 və alınının təri ilə keçindiyim
 ilk və son adımsan.
 Sənə məhəbbətlə,
 hörmətlə,
 minnətlə uzanır əlim.

Sən
 elədiyən yaxşılığı üzə vuran deyilsən.

Mən də
 qədirbilməz deyiləm.

Mənim sısqa,
 mənim cılız
 və üstəlik

yavanlığı bir tikə,
 ömrün yükünü çəkə-çəkə
 tarım dəri nağaralar arasında
 nəğmə oxuyan,
 mənim dəli balam, Orxan Səlim!

Amma
 dəyməsin xətrinə,
 yox oxunmağa layiq
 bircə sətrin belə.

Bundan daha pis,
bundan daha boş,
bundan daha sarsaq
yazı yazmaq olmaz!..
Demə ki, bu da yetər
iki papələ...¹

Yox!
İçə boş qalıbları atıb-tutaraq,
cümləpərdazlıqda səndən daha mahir
hoqqabazlıq edir
cavan dosentlərin ən cahili belə...
Mənim sısqə,
mənəm cılız,
mənəm zavallı balam, Orxan Səlim!
Bu sözlərim qəlbinə dəyməsin.
Başını xəcalət əyməsin!
Fikir vermə, bənd olma!
Bundan da pis yazmalısən.
Ancaq unutma ki, bir şərtim var:
Əgər yorulub ayağın büdrəsə,
bil ki, səninlə varam,
özgəsindən qabaq səni
özüm daşa basaram.

Ancaq bu gün
səndə məni satdığını göstərən
bircə sətir var deyənə
bu əllərimlə
boğazından asaram.

---

¹ Şəhər şivəsində: kağız pul

TAHIRLƏ ZÖHRƏ MƏSƏLƏSİ

Tahir olmaq da ayıb deyil, Zöhrə olmaq da, hətta sevda üzündən ölmək də ayıb deyil, bütün iş Tahirlə Zöhrə ola bilməkdə, yəni ürəkdə.

Məsələn, bir barikadada döyüşərək, məsələn, quzey qütbünü kəşfə gedərkən məsələn, yoxlayarkən damarlarında bir məlhəmi, ölmək ayıb olarmı?

114

Tahir olmaq da ayıb deyil, Zöhrə olmaq da, hətta sevda üzündən ölmək də ayıb deyil.

Sevirsən dünyanı doğru-düzgün, amma o, bunun fərqudə deyildir, ayrılmaq istəmirsən dünyadan, amma o, səndən ayrılacaq, yəni sən almanı sevirsən deyə, almanın da səni sevməsi şərtni? Yəni Tahiri Zöhrə sevməsəydi artıq, yaxud heç sevməsəydi, Tahir nə itirərdi Tahirliyindən?

Tahir olmaq da ayıb deyil, Zöhrə olmaq da, hətta sevda üzündən ölmək də ayıb deyil.

TALESİZ YUSİFİN YOLÇULUĞU

Cızmış gəmisinin şəklini
talesiz Yusif
həbsxana çeşməsinin başına.
Çeşmədən su içən
bir məhbus baxır
divarsız dənizlər aşan gəminin
kamanı başına,
Çeşmənin yanında
bəmbəyaz bir ağac –
bir ərik ağacı.

115

Talesiz Yusif,
bir yelkən daha aç,
bir az da yaxınlaşsın getdiyin yer.
Ərik ağacından
bir budaq da qoparıb
qoy gəminə ki,
gəminin sulara saldığı cığıra
uçsun həbsxana göyərçinləri.
Talesiz Yusif,
məni də
yol yoldaşı götür,
Yüküm ağır deyil,
bir kitab,
bir şəkil,
bir dəftər,
gedək,
qardaşım,
gedək,
Dünya dolaşmağa dəyər!

ZƏFƏRƏ DAİR

Qorxunc əllərinlə basıb yarını,
 dodaqlarını qanadaraq
 dözməkdəsən ağrıya.

İndi çılpaq və mərhəmətsiz
 bir fəryad oldu ümid.

Və zəfər
 artıq heç bir şeyi əfv etməyəcək qədər
 dırnaqla sökülüb qoparılaçaqdır.

Günlər ağır,
 günlər ölüm xəbərlərilə gəlir.

Düşmən amansız,
 zalım və hiyləgər.

Ölür çarpışaraq insanlarımız,
 halbuki qazanmışdılar yaşamağı.

Ölür insanlarımız
 – nə qədər çox –

Sanki, şərqilər və bayraqlarla
 bir bayram günü nümayişə çıxdılar:

o qədər gənc,
 o qədər iradəli.

Günlər ağır,
 günlər ölüm xəbərlərilə gəlir.
 Ən gözəl dünyaları işıqlandırdıq əllərimizlə
 və unutduq ağlamağı;

bizi bir az çəmsiz və məğrur buraxıb
 getdi göz yaşlarımız.

Və bundan dolayı,
 biz unutduq bağışlamağı...

Gediləcək yerə qan içində gediləcəkdir
 və zəfər artıq heç bir şeyi əfv etməyəcək qədər

dırnaqla sökülüb
 əldə ediləcəkdir!

İYİRMİNCİ ƏSRƏ DAİR

– Uyumaq indi,
oyanmaq yüz il sonra, sevgilim...

– Xeyr,
kəndi əsrim məni qorxutmayı,
mən əsrimdən qaçaq deyiləm.

Əsrim səfil,
əsrim üz qızardıcı,
əsrim cəsur,
böyük
və qəhrəman.

Dünyaya erkən gəlmişəm deyə qəhr etmədim heç bir zaman
Mən iyirminci əsrliyəm
və bununla öyünürəm.
Mənə yetər
iyirminci əsrdə olduğum səfdə olmaq
və döyüşmək yeni bir aləm üçün...

– Yüz il sonra, sevgilim...

– Xeyr, hər şeyə rəğmən daha əvvəl.
Və ötən və doğan
və son günləri gözəl gələcək olan iyirminci əsr,
mənim şəfəq çığıqlarıyla sabaha enən müdhiş gecəm
sənin gözlərin kimi, Xədcəm,
günəşli olacaqdır...

PAYIZ

Günlər get-gedə gödəlir.
Yağışlar başlayacaq.
Qapım açıq qaldı, gözlədim səni.
Niyə belə gecikdin?

Süfrəmdə göy bibər, duz, çörək.
Kuzəmdə sənə saxladığım şərabi
içdim yarıya qədər, təkbaşına,
səni gözləyərək,
niyə belə gecikdin?

118

Bax, məti axan dəymiş meyvələr
budaqlardan şirin-şirin sallanır.
Əl dəyməmiş düşəcəklərdi yerə
bir az da geciksəydin, əgər.

1944

SƏN

Sən mənim əsirliyim və hürriyyətsizim,
bürkülü bir yay gecəsi kimi yanan ətimsən,
sən məmləkətsizim,
sən ala gözlərində yaşıl titrəmələr,
sən böyük, gözəl və müzəffər
və qovuşduqca qovuşulmaz olan həsrətsizim...

1944

SİZ AYDINLIQDA ELƏCƏ DURUN...

Siz aydınlıqda eləcə, qımıldanmadan durun,
Günəş də qoy dursun yaşıl köynəyinizdə,
yaram birdən-birə açıldı,
qan bədəni götürdü bəndənizdə...

1944

SƏN YUXARIDASAN

Sən yuxarıda –
meyvəli budaqların içindəsen,
yaşıl gözlərin günəşlə dolu,
dodaqların bala bulanmış,
mən ağacın dibindəyəm,
bir ayağım çuxurda...
Mən səndən çox əvvəl gedəcəyəm.
Sən mənsiz qalacaqsan qocalığında...

1944

119

AXŞAM SAAT 9-10 ŞEİRLƏRİ

1

Ən gözəl dəniz
hənuz keçilməmiş olanıdır.
Ən gözəl uşaq
hənuz böyümədi.
Ən gözəl günlərimiz
hənuz yaşamadıqlarımız.
Və sənə söyləmək istədiyim ən gözəl söz,
hənuz söyləməmiş olduğum sözdür.

2

Böyrü üstə uzanıb baxıram torpağa,
otlara baxıram,
böcəklərə baxıram,
mavi-mavi çiçək açmış budaqlara baxıram.
Sən bahar torpağı kimisən, sevgilim, sənə baxıram.
Arxası üstə uzanıb görürəm göy üzünü,
ağacın budaqlarını görürəm,
uçan leyləkləri görürəm,
sən bahar mövsümündə göy üzünü kimisən, sevgilim,
səni görürəm.

Gecə çöldə atəş yandırdım, atəşə toxunuram,
suya toxunuram,
qumaşa toxunuram,
gülmüşə toxunuram.
Sən ulduzların altında yandırılan atəş kimisən,
sevgilim,
sənə toxunuram.
İnsanların içindəyəm, sevirəm insanları,
hərəkəti sevirəm,
düşüncəni sevirəm,
mübarizəni sevirəm,
sən mübarizəmin içində bir insansan, sevgilim,
səni sevirəm.

120

3

Saat iyirmi bir, –
Meydançada zəng vuruldu.
Hardaysa kameraların qapıları bağlanır.
Bu dəfə məhbusluq uzun sürdü bir az –
səkkiz il.
Yaşamaq ümidli bir işdir, sevgilim.
Yaşamaq
səni sevmək kimi ciddi bir işdir.

4

Səni düşünmək gözəl şeydir,
ümidli şeydir,
dünyanın ən gözəl səsindən ən gözəl şərqi
dinləmək kimi bir şeydir...
Fəqət artıq ümid yetməyir mənə,
mən artıq şərqi dinləmək deyil,
şərqi söyləmək istəyirəm.

5

Keçmiş günün həsrətini çəkmərəm,
– yalnız bir yay gecəsi bir yana –
və gözümlün son mavi parıltısı belə
gələcək günlərin müjdəsini verəcək sana.

6

“Balla dolu pətək”,
yəni gözlərin günəşlə dolu...
Gözlərin, sevgilim, gözlərin torpaq olacaq sabah,
bal başqa pətəkləri doldurmaqda davam edəcək...

121

7

Bəsdir! – deyəcək bizə bir gün təbiət anamız:
“Gülmək, ağlamaq qurtardı, gülüm”.
Və təkrar ucsuz-bucaqsız başlanacaq
görünməyən, danışmayan, düşünməyən
həyat...

8

Tərtəmiz şüşə kimi bərraq bir qış günü
gözəldir dişləmək qızıl yanağını bir almanın.
Ey mənim sevgilim, bir şam meşəsində
nəfəs almanın
bəxtiyarlığına bənzər
səni sevmək.

1945

MƏKTUB

122 Tərifə sığmaz, – deyirlər, – İstanbulun səfaləti,
deyirlər, – milləti biçib qırdı aclıq.
Vərəm illəti boğazdandır, – deyirlər,
Bu boyda qız uşaqlarını
“Yanğın yerlərində”¹, kino lojalarında, deyirlər...
Qara xəbərlər gəlir uzaqdakı şəhərimdən,
namuslu, çalışqan, fəğir insanların şəhəri,
doğma İstanbulum.
Sevgilim, sənin məkanın olan
və haraya sürgün edilsəm, hankı dustaqxanada yatsam,
kürəyimdə, torbamın içində götürdüyüm
və övlad həsrəti kimi ürəyimdə,
sənin xəyalın kimi gözlərimdə daşdığım şəhər...

1945

---

¹ Yanğından xaraba qalmış məhəllələr

İÇƏRİDƏ BAHAR

Dışarıda bahardır, qarıcığım, bahar.
Dışarıda,
səhranın üstündə birdən-birə
təzə torpaq qoxusu, quş səsləri və sairə...
Dışarıda bahardır, qarıcığım,
bahar.

Dışarıda səhranın üstündə parlıtlar...
Fəqət sanma ki, sevinirəm.

Məlum:
fəsli-bahar.

Bir mövsimi-aşiftədə,
Bir mövsimi-dilgüşadır, amma...
Neyləyim ki, bir xeyli yaramaz, olmaz işlər düşündürür
düşünməkdən başqa bir işi,
düşünməkdən başqa hürriyyəti olmayan adama.

Gün ikindiyyə keçir,
kölgələr tökülür divarlarına,
sən yatdığıın yerdə, qulaqlarında səslər:
“Mən hardayam?” Deyərsən “burdadırsa da özüm”, –
birdən əfəndim.

Başlar alışmağa dəmirli pəncərəmin şüşəsi,
Yeni dışarıda axşam olur,
buludsuz bir bahar axşamı,
İçəridə baharın ən pis saati budur
əsil,

vəlhasil,
Pul-pul işıltılı dərisi, atəşdən gözlərilə
Bilxassə fəsli-baharda ram edər özünə
içəridəki adamı
hürriyyət adlanan ifrit.

Bu, təcrübə ilə sabit, qarıcığım,
təcrübə ilə sabit.

BÜ GÜN – BAZAR

Bu gün – bazar.

Bu gün məni ilk dəfə günəşə çıxartdılar

və mən ömrümdə ilk dəfə,

göy üzünün bu qədər məndən uzaq,

bu qədər geniş,

bu qədər mavi olduğuna şaşaraq,

hərəkətsiz durdum,

sonra hörmətlə torpağın üstə oturdum.

Dayadım kürəyimi divara.

Bu anda nə qapılmaq xülyalara,

bu anda nə azadlıq, nə qarım...

Torpaq var, günəş var və mən varım,

bəxtiyarım.

MƏN SƏNƏ AŞIĞ OLMAQLA MƏŞĞÜLAM

Öküzlərimin buynuzlarında aydınlanırkən ortalıq,
torpağı şumlayıram səbirlə bir qürurla,
yalın ayaqlarımda torpaq – nəmli və ılıq.

Biləklərimdə şəfəqlər,
dəmir döyürəm axşama qədər,
qırmızıya boyanır qaranlıq.

Yarpaqlarında yaşıllığın ən gözəli,
zeytun toplayıram günorta qızmarında,
üstüm-başım, üzüm-gözüm – işiq.

Hər axşam mütləqə qonaqlarım var,
qapım bütün mahnılar üçün
taybatay açıq.

Gecələri dizə qədər suya girib
çəkirəm dənizdən torları,
ulduzlarla balıqlar qarma-qarışıq.

Məndən soruşulur indi
dünyanın halı artıq,
insan və torpaq,
qaranlıq və aydınlıq.

Anladın ki, işim başımdan aşır!
Məni sözə tutma, balam,
mən sənə aşiq olmaqla məşğulam.

RÜBAİ

Bu bağça, bu nəmli torpaq, bu yasəmən qoxusu, bu
aylı gecə,
Parıldamaqda davam edəcək mən ölüb gedincə də.
Çünkü o mən gəlmədən, mən gəldikdən sonra da mənə
bağlı olmadan vardı
və məndə bu əslin surəti çıxdı, sadəcə...

1945

126

DİZƏ QƏDƏR QARLI BİR GECƏ

Dizə qədər qarlı bir gecə:
süfrədən qaldırılıb,
polis avtomobilinə mindirilib,
bir qatarla aparılıb,
bir kameraya atılmaqla başlandı macəram.

Doqquzuncu ilimdən üç gün keçir.
Koridorda xərəkdə bir adam,
üzündə uzun dəmirlərin kədəri,
arxası üstə, ağzı açıq keçinir.
Fikrimə yalnızlıq gəlir:
– İyrənc və tamam
dəlilərin və ölümlərinkinə yaxın –
İlki yetmiş altı gün
səssiz düşməniylə üzümə örtülən qapının.
Sonra dəmirdən bir gəminin başı altında
yeddi həftə...

Lakin yenilmədik.
Başım

ikinci bir insandı yanımda.
Çoxunun üzünü unutdum büsbütün,
Yalnız çox nazik, çox uzun bir burundur fikrimdə
qalan.

Bircə qayğıları vardı haqqımda hökm oxunarkən:
heybətli olmaq.

Lakin belə deyildilər,
insandan çox əşyaya bənzəyirdilər,
divar saatları kimi axmaq,
kibirli.

Və buxov, zəncir-filan kimi həzin və rəzildilər.

Evsiz və küçəsiz bir şəhər:
Tonla ümid, tonla kədər,
dördayaqlı məxluqlardan yalnız pişiklər...
Yasaqlar dünyasındayam.
Yarın yanağını qoxulamaq
yasaq.

Uşaqlarımla bir süfrədə yemək yeyə bilmək
yasaq.

Yazdığım məktubun zərfini bağlamaq
və zərfi yırtılmamış məktub almaq
yasaq.

Yatarkən lampanı söndürmək
yasaq.

Nərdtaxta oynamaq
yasaq.

Və yasaq olmaqdan uzaq:
Ürəyində gizləyib saxladığın şey –
sevmək, düşünmək, anlamaq.

Öldü koridorda xərəkdəki adam.
Götürdülər,
artıq nə ümid, nə kədər,
nə çörək, nə su,
nə hürriyyət, nə həbs,
nə qadınsızlıq, nə gözətçi, nə taxtabiti
və nə də qarşında oturub üzünə baxan pişiklər.
Onun işi oldu tamam.

Fəqət davam edir bizimki:
Duymaq, düşünmək və anlamaqda davam edir başım,
davam edir döyüşün əfv etməyən qəzəbi.
Və səhərdən bəri qara ciyərim sancmaqda bərdavam...

ÖLÜMƏ DAİR

Xoş gəlibsiz!
 Mən sizi gözləməirdim,
 amma çox şadam.
 Bilirəm,
     mən yatarkən
             hücrəmin pəncərəsindən
                     içəri girdiniz.

Xoş gəlibsiz!
 Mən sizi ölmüş bilirdim.
 Siz, demək, ölməmişsiniz?
 Xoş gördük, Osman oğlu Haşım!
 Siz məgər ölmədiniz, qardaşım,
     İstanbul limanında
 kömür yükləyən zaman bir amerikan gəmisinə?
 Məgər siz düşmədiniz

    kömür çuvalı ilə birlikdə
     anbarın ortasına?

Gəminin lövbəri yaraladı qaşınızı
     və qırmızıya boyadı qanınız
     qarasaçlı başınızı...

Ayaq üstə durmayın, oturun, dostlar.
 Mən sizi ölmüş bilirdim.
 Hücrəmə pəncərədən girdiniz.
 Üzünüzdə ulduzların aydınlığı,
     xoş gəlib səfa gətirdiniz!

Qayalı Yaqub,
     salam!..

Siz məgər ölmədiniz?
 Günorta istisində
     uşaqları isitmədə və acılıqda qoyub
     ağacsız bir qəbristanda gömülmədiniz?

Demək, ölməmişsiniz?
 Bəs siz,
     yazıçı Məhməd Cəmil?

Gözümlə gördüm
     tabutunuzun
             torpağa endiyini.

Həm də, deyəsən, tabut bir az kiçikdi boyunuzdan.
Dəyməyin, Məhməd Cəmil,
o dərmandır,

araq şüşəsi deyil.

Gündə əlli quruşu tuta bilmək üçün,
tənhalığınızda dünyanı unuda bilmək üçün
nə qədər çox içərdiniz sağlığınızda?..

Mən sizləri ölmüş bilirdim.

İndi yanımda durub əl-ələ verdiniz.

Buyurun, oturun, dostlar,
xoş gəlib, səfa gətirdiniz!

Bir fars şairi:

“Ölüm adildir! – deyir.

– Eyni həşəmətlə vurar şahı və yoxsulu”.

Niyə elə baxdınız, Osman oğlu Haşım?

Yoxsa heç eşitməmişsiniz, qardaşım,
bir şahın bir gəmi anbarında
bir kömür çuvalı ilə öldüyünü?

Bir fars şairi:

“Ölüm adildir!” – deyir...

Yaqub,

nə gözəl güldünüz, iki gözüm,
sağlığınızda heç görməmişdim

üzünüzün bu cür güldüyünü...

Bir fars şairi:

“Ölüm adil...”

Dəyməyin şüşəyə, Məhməd Cəmil!

Dostlar, nahaq yerə hiddətlənirsiniz.

Bilirəm:

“Ölümün adil olması üçün
həyatın adil olması lazımdır”, –
deyirsiniz.

MƏN HƏBS OLUNANDAN BƏRİ

Mən həbs olunandan bəri
günəşin ətrafına on dəfə dolandı dünya.
Ondan soruşsanız:

“Əhəmiyyətsiz,
mikroskopik bir zamandır”.

Məndən soruşsanız:
“Ömrümün on ili”.

Bir qara qələmim vardı
mən həbs olunduğum il.

Bir həftə yazdı, yazdı qurtardı.

Ondan soruşsanız:
“Bütün bir həyat!”

Məndən soruşsanız:
“Sadəcə, bir həftə”.

Qatil dustaq Osman
mən həbs ediləndən bəri
yeddi il yarım yatıb çıxdı.

Bir az çöldə gəzdi-dolaşdı.
Sonra qaçaqlıq edib yenə tutuldu.

Altı ay yatıb yenə çıxdı.

Dünən kağız gəldi, evlənib,

Yazda bir övladı olacaq.

Mən həbs edildiyim il
ana bətninə düşən uşaqlar
indi on yaşına girdilər.

O ilin titrək, incə, uzunayaqlı daylaqları
rahat yerişli, geniş sağrı
minik atı oldular, çoxdan.

Lakin zeytun fidanları
hələ də fidan, hələ də körpədir.

Mən həbs olunandan bəri,
uzaqdakı şəhərimdə
yeni meydanlar salınmışdır.

Bizim evin adamları
bilmədiyim bir küçədə
görmədiyim bir evdə olurlar.

Mən həbs olunan il
 pambıq kimi yumşaq və ağ idi çörək,
 sonra cirəyə düşdü.
 Burada, həbsxanada bir-birini qırdı adamlar
 yumruq boyda qapqara bir parça çörək üçün.
 İndi bir az çoxalıb,
 ancaq sarımtıl və dadsızdır.

Mən həbs olunan il
 ikinci müharibə hələ başlanmamışdı.
 Daxauda¹ ocaqlar yandırılmış,
 atom bombası atılmamışdı Xirosimaya,
 Boğdurulan bir uşağın qanı kimi axdı zaman.
 Sonra bağlandı rəsmən o fəsil;
 İndi üçüncü hərbdən danışır amerikan dolları.
 Fəqət gün aydınlandı heç bir şeyə baxmayaraq...
 Mən həbs olunandan bəri

Və qaranlığın kənarından
 onlar ağır əllərini torpağa dayayıb
 qalxdılar yarı yarıya.

Mən həbs olunandan bəri
 Günəşin ətrafına on dəfə dolandı dünya.
 Və eyni ehtirasla təkrar edirəm yenə,

mən həbs olunan il
 onlar haqqında yazdıqlarımı:

“Onlar ki torpaqda qarışqa,
 suda balıq,
 havada quş qədər
 çoxdurlar,

Qorxaq, igid,
 nadan, müdrik
 və çocuqdurlar,

və məhv edən,
 yaradan ki onlardır,
 mahnılarda yalnız onların hekayəsi vardır...”

1947

¹ Alman ölüm düşərgəsi

SONU YAXŞILIQLA BİTƏN KİTABLAR...

Sonu yaxşıqla bitən kitablar yollayın mana,
qanadları qırılan təyyarə
sağ-salamat enə bilsin meydana.
Doktor gülərək çıxsın əməliyyatdan,
kor uşağın açılısın gözləri.
Güllələnərkən xilas edilsin partizan.
On il gözlənilsin məktub
gəlsin bir səhər quşlarla bərabər,
əldən-ələ gəzsın şairin əsəri,
qovuşsun sevgililər,
toy-düyün qurulsun həm də,
kimsə həsrət çəkməsin artıq
çörəyə, gülə, Günəşə, hürriyyətə.
Sonu yaxşıqla bitən kitablar yollayın mana,
çünki inanıram,
qəhrəman tariximiz
eynən orda olduğu kimi
yaxşıqla bitəcək mütləq!

YAŞAMAQ HAQQINDA

Tutaq ki, xəstəyik;
           həm də ağır xəstə,
                   cərrah bıçağına möhtac.

Yeni ağ masadan
           durmamaq ehtimalı da var.

Duymamaq mümkün deyilsə də,
 bir az tez getməyin kədərini
 biz yenə də güləcəyik söylənilən
           bir məzəli lətifəyə.

134

– Hava tutqundurmu, – deyə, – baxacağın pəncərədən,
 yaxud da yenə səbirsizliklə gözləyəcəyik
           teleqraf xəbərlərini...

Tutaq ki, döyüşməyə layiq bir şey üçün
           cəbhədəyik.

Orda elə ilk hücumda, elə o gün
 üzüqoylu yxılıb ölmək ehtimalı da var.
 Acı bir kədərlə duyacağın bunu.

Lakin dəli bir maraqla öyrənmək istəyəcəyik
           bəlkə, illərlə davam edəcək müharibənin
 sonunu.

Tutaq ki, həbsxanadayıq,
           yaşımız da əlliyə yaxın.

Dəmir qapının açılmasına
           hələ on səkkiz il var.

Yenə də bayırla bir yaşayacağıq.
 Oranın insanı, heyvanı, savaşı ilə,
 ordakı həyatın səsi ilə
           bərabər yaşayacağıq.

Yeni necə, harda olursa olsun
           insan ölməyəcək kimi yaşayacaq.

RÜBAİ

Sevdiyin müddətcə
Və sevə bildiyin qədər,
Sevdiyinə hər şeyini verdiyin müddətcə
Və verə bildiyin qədər gəncsən.

1947

135

DEMƏK BELƏ, LAZ İSMAYİL!

İrəliləyən aydınlığın içindəyəm,
Əllərim iştahlı, dünya gözəl!
Gözlərim doymayır ağaclardan,
ağaclər elə ümidli, elə yaşıldır ki...
Günəşli bir yol keçir tut bağlarının arxasından.
Zindan xəstəxanasının pəncərəsindəyəm.
Duymuram dərmanların çoxusunu,
Haradasa, yəqin, qərəfillər açıb:
Demək belə, Laz İsmayil!
Məsələ əsir düşməkdə deyil,
təslim olmamaqdadır bütün məsələ!

Bursa, 1948

İBRAHİM BALABANIN “HƏBSXANA QAPISI” TABLOSU ÜSTÜNƏ SÖYLƏNMİŞDİR

Altı qadın vardı dəmir qapının önündə,
beşi yerdə oturmuş, biri – ayaq üstdə;
Səkkiz uşaq vardı dəmir qapının önündə,
Bəllidir, hələ öyrənməmişlər gülümsəməyi.
Altı qadın vardı dəmir qapının önündə,
Ayaqları səbrli, əllərində kədər;
Səkkiz uşaq vardı dəmir qapının önündə,
Cin kimi baxırdı bələkdəkilər.

136

Altı qadın vardı dəmir qapının önündə,
Sıx-sıx gizlətmişlər saçlarını.
Səkkiz uşaq vardı dəmir qapının önündə,
biri qovuşdurmuş ovuclarını.
Bir jandarm vardı dəmir qapının önündə,
Nə dost, nə düşmən; növbə uzun, hava isti.
Bir yabı vardı dəmir qapının önündə
Hardaysa ağlayacaq.
Bir köpək vardı dəmir qapının önündə,
Burnu qara, tükləri sarı;
Qamış səbətlərdə yaşıl bibər vardı.
Torbalarda kömür, heybələrdə soğan-sarımsaq,

Altı qadın vardı dəmir qapının önündə
Dəmir qapının dalında beş yüz kişi vardı,
qadınım,
Altı qadıncıdan biri sən deyildin,
beş yüz kişidən biri məndim...

ANGİNA PEKTORİS

Yansı burdaysa qəlbimin,
yansı Çindədir, doktor.
Sarı nəhrə doğru axan
ordunun içindədir.
Sonra hər şafəq vaxtı, doktor,
hər şafəq vaxtı qəlbim
Yunanıstanda güllələnir.
Sonra bizim burada
məhkumlar yuxuya gedib, dəhlizdən əl-ayaq çəkilincə
Qəlbim Şamlıcada bir xaraba qonaq evindədir
hər gecə, doktor.
Sonra on ildən bu yana
mənim fağır millətimə ikram edə bildiyim
bir tək almam var əlimdə, doktor,
bir qırmızı alma:
qəlbim.
Nə arterio-skleroz, nə nikotin, nə həbs,
işdə bu üzdən, doktorcuğum, bu üzdən məndə bu
angina pektoris¹.
Baxıram gecəyə dəmirlərdən və iman taxtımın üstündəki
basqıya rəğmən
qəlbim ən uzaq ulduzla birlikdə çarpır.

137

1948

MƏN MƏNİ

Mən məni bir daha ələ keçirsəm
– abi-həyat içirsəm, demirəm –
qapılar açılsa bir daha,
mən bu xanəyə bir daha girsəm
yaşardım yenə belə qorxu, dəhşət içində.
Yenə belə bir eşq ilə sərsəm,
Mən məni bir daha ələ keçirsəm...

---

¹ Ürək xəstəliyi

ƏLLƏRİNİZƏ VƏ YALANA DAİR

Bütün daşlar kimi vüqarlı,
 dustağda oxunan bütün nəğmələr kimi kədərli,
 bütün yük heyvanları kimi yorğun, arıq
 və ac uşaqların məhzun üzlərinə oxşayan əlləriniz!
 Arılar kimi hünərli, yüngül,
 südlü məmələr kimi yüklü,
 təbiət kimi cəsur
 və dost yumşaqlığını nazik dərillərinin altında

138

saxlayan əlləriniz!

Bu dünya öküzün buynuzlarında deyil,
 bu dünya əllərinizin üstündə durur.

İnsanlarım, ah, mənim insanlarım,
 yalanla bəsləyirlər sizi.

Halbuki acsınız,
 ətə, çörəyə möhtacsınız.

Və təmiz süfrədə qarın dolusu yemək yeyib doymadan
 köçüb gedirsiniz bu hər budağı meyvə
 dolu dünyadan.

İnsanlarım, ah, mənim insanlarım,
 xüsusilə Asiyada, Afrikada,
 Yaxın Şərq, Orta Şərq, Sakit okean adalarında
 və mənim məmləkətimdə olan insanlarım!

Yəni bütün insanların yetmiş faizindən çoxu!

Siz əlləriniz kimi qoca və kədərlisiniz,
 əlləriniz kimi gənc, mütəhəyyir və fikirlisiniz.

İnsanlarım, ah, mənim insanlarım,
 Avropalı, amerikalı mənim,

həssas, diqqətli və unuqansınız əlləriniz kimi.

Əlləriniz kimi tez qane edilir,
 asan aldanırsınız...

İnsanlarım, ah, mənim insanlarım,
 antennalar yalan deyirsə,

yalan deyirsə mətbəələr,

kitablar yalan deyirsə,

divarda afişa, sütunda elan yalan deyirsə,
ağ pərdədə yalan deyirsə çıpaq baldırları qızların,
dua yalan deyirsə,
ləyla yalan deyirsə əgər,
yuxu yalan deyirsə,
meyxanada kamançalan yalan deyirsə,
yalan deyirsə ümitsiz günlərin gecələrində Ay işığı,
səs yalan deyirsə,
söz yalan deyirsə,
əllərinizdən başqa hər şey,
hər kəs yalan deyirsə əgər,
əlləriniz palçıq kimi itaətli,
əlləriniz qaranlıq kimi kor,
əlləriniz çoban itləri kimi axmaq olsunlar –
əlləriniz üsyan etməsin deyədir.
Və onsuz da çox az qonaq qaldığınız
bu ölümlü, bu yaşamalı dünyada
bu alış-veriş səltənəti, bu zülm bitməsin deyədir.

Mənim qüvvətim
bu böyük dünyada tək olmadığımındandır.
Dünya və insanlar,
    ürəyimdə bir sirr,
    elmimdə həlledilməz bir məsələ deyildir.
Böyük vuruşda
    açıq və qorxusuz
    girdim sıraya.
Və sıradan kənarıda
    sən və torpaq
    mənə kifayət deyilsiniz,
halbuki sən xariqüladə gözəlsən,
    torpaq isti
    və gözəldir.

142

1949

RÖYADA GÖRDÜM YARI

Röyada gördüm yarı.
Bu cür, beldən yuxarı,
buludların arasında ay kimi gedər,
o gedər, mən gedərəm,
mən duraram, o durar.
Mən ona baxaram, o mənə baxar
və, deməli, bu qədər.

1949

YENƏ SƏNƏ DAİR

Səndə mən qütbə gedən bir gəminin sərgüzəştini,
səndə mən qumarbaz macərasını kəşflərin,
səndə uzaqlığı,
səndə mən imkansızlığı sevirəm.
Günəşli bir meşəyə cummaq kimi
cummaq istəyirəm gözlərinə.
Və qan-tər içində, ac və acıqlı
və bir ovçu iştahilə ətini dişləmək
istəyirəm sənin.
Səndə mən imkansızlığı sevirəm,
fəqət əsla ümitsizliyi deyil.

1949

143

POL ROBSONA

Mahnılarımızı oxumağa qoymurlar, Robson!
İnci dişli zənci qardaşım,
qartal qanadlı bülbülüm.
Mahnılarımızı oxumağa qoymurlar bizi.
Qorxurlar, Robson,
şəfəqdən qorxurlar.
Görməkdən, duymaqdan, toxunmaqdan qorxurlar.
Yağışdan çil-çilpaq yuyunmuş kimi ağlamaqdan,
möhkəm bir almanı dişlər kimi gülməkdən qorxurlar.
Sevməkdən qorxurlar, bizim Fərhad kimi sevməkdən.
(Sizin də bir Fərhadınız vardır, əlbəttə, onun adı nə?)
Toxumdan və torpaqdan qorxurlar.
Axan sudan və xatırlamaqdan qorxurlar.
Ümiddən qorxurlar, Robson, ümiddən,
qorxurlar, qartal qanadlı bülbülüm,
mahnılarımızdan qorxurlar.

1949

Bir də, kim bilir,
sevdiyin qadın səndən soyuyar,
əhəmiyyətsiz bir işdir – demə
yamyaşıl bir budaq qırılmış kimi gəlir
içəridə adama.
İçəridə gülü, bağcanı düşünmək pis,
dağları, deryaları düşünmək yaxşıdır.
Dayanmadan, dincini almadan
oxumağı, yazmağı,
bir də toxuculuğu sənə tövsiyə edirəm,
bir də güzgüçülüüyü,
yəni içəridə on il, on beş il,
daha da artıq dustaqlıq dözülməz deyil,
ağır olsa da keçir,
əgər qaralmasa
sol döşünün altındakı cəvahir.

1949

XOŞ GƏLDİN

Xoş gəldin, qadınım mənim, xoş gəldin!
Yorulmusan.
Nə edim ki, yuya bilim ayaqlarını,
nə gül suyum, nə gümüş ləyənim var.
Susamısan,
buzlu şərbətim yoxdur ki, ikram eləyəm.
Acmısan,
ağ, kətan örtüklü süfrədə olmayacaqsan qonağım,
məmləkətim kimi əsir və yoxsuldur otağım.
Xoş gəldin, qadınım mənim, xoş gəldin!
Ayağını basdın otağıma,
qırx illik beton çəmənə döndü.
Güldün,
güllər açıldı pəncərəmin dəmirlərində.
Ağladın,
ovuclarıma töküldü incilər.

Könlüm kimi zəngin
Hürriyyət kimi aydınlıq oldu otağım.
Xoş gəldin, qadınım mənim, xoş gəldin!

1949

QALA QAPISINDAN ÇIXARKƏN

146 Bir axşamüstü
qala qapısından çıxarkən ölümlə görüşmək üzərə
son dəfə dönüb baxdığımız zaman şəhərə,
Sevgilim, bu sözləri söyləyə biləcəyik:
– Bir o qədər də güldürə bilmədiksə üzünüzü,
çalışdıq gücümüzün yetdiyi qədər
sən bəxtiyar
qalasan deyə.
Davam edir bəxtiyarlığa doğru gedişin,
davam edir həyat.
Qəlbimiz rahat,
könlümüzdə halal etdiyin çörəyinə təşəkkür.
könlümüzdə işığından ayrılmağın kədəri!
Budur, gəldik, gedirik...
Şən qalasan, Hələb şəhəri!

1949

İBRAHİM BALABANIN “BAHAR” TABLOSU ÜÇÜN DEYİLMİŞDİR

Budur, seyr elə, gözüm, hünərini Balabanın.
Budur, şafəq vaxtı – may ayındaıyq.
Budur, aydınlıq;

Ağıllı, cəsur, təzə, diri, insafsız,
budur, bulud;
                    qaymaq kimi lülə-lülə.
Budur, dağlar,
                    həm mavi, həm də sərin.
Budur, sabah seyranı tülkülərin,
uzun quyruqlarında işıq,
                    iti burunlarında təlaşları...
Budur, seyr elə, gözüm,
budur, qarnı ac,
tükleri tikan-tikan,
                    ağzı qırmızı
                            dağ başında bir qurd.
Özündə duymamısanmı
ac qurdun qəzəbini sabah vaxtları?
Budur, seyr elə, gözüm, kəpənəklər, arılar.
Budur dövrəni balıqların,
                    budur, bir leylək,
Misirdən yeni gəlmiş,
budur, bir ceyran;
                    daha gözəl bir dünyanın heyvanı.
Budur, seyr elə, gözüm,
                    mağaranın önündə ayı,
                    yuxu sərsəmidir hənuz.
Sən fikrindən keçirmədinmi heç
                    torpağı qoxlayaraq,
                    ayılar kimi dalğın yaşamağı?
Bala, armuda, yosunlu ala-qaranlığa yaxın,
insan səmindən, atəşdən uzaq?
Budur, seyr elə, gözüm, dovşanlar,
budur kərtənkələ, budur tısbağa,
budur üzüm gözlü eşşəyimiz.
Budur, seyr elə, gözüm, bir ağac, par-par,
gözəllikdə insana ən çox bənzəyən...
Budur çöl, çəmən.
Girin içinə, çıpaq ayaqlarım.
Budur, qoxla burnum, nanə, kəkotu.
Budur, sulan ağzım, labadalar,
əməköməcilər.

Əllərim, əllərim, toxunun, sığallayın,
budur anamın südü, qadınımın ətri, balamın gülüşü,
budur sürülən torpaq.
Budur, seyr elə, gözüm, budur insan:
dağın, daşın, qurdun, quşun ağası!
Budur çarıqları,
budur şalvarında yamaqları,
budur qara kotan,
Budur sağrılarında kədərli, qorxunc
kahalarıyla öküzləri.

1950

148

ACLIQ TƏTİLİNİN BEŞİNCİ GÜNÜNDƏ

Qardaşlarım,
demək istədiklərimi doğru-dürüst deyəmirəmsə
qüsura baxmayın, qardaşlarım,
azacıq sərxoş kimiyəm, bir azacıq dönür qafam,
rakıdan deyil,
aclıqdandı.
Qardaşlarım,
Avropadakılar, Asiyadakılar, Amerikadakılar,
mən həbsdə və aclıq təttilində deyil də
bir çöldə yatır kimiyəm bu mayıs ayında gecəyarı.
Və gözləriniz işıl-ışıl ulduzlar kimi baş ucumda
və əlləriniz tək bir əl kimi,
anamın əli kimi,
yarımın əli kimi,
Məhmədin əli kimi,
həyatın əli kimi – ovcumda;
Qardaşlarım,
zatən məni heç bir zaman təkbaşına qoymadınız.
Həm də sadə məni deyil
məmləkətimi və xalqımı da.
Sizinkiləri mənim sevdiyim qədər
siz də mənimkiləri sevirsiniz,
sağ olun, qardaşlarım, təşəkkür edirəm.

Qardaşlarım,
ölməyə niyyətim yox,
bilirəm,
yenə də yaşamaqda davam edəcəyəm, yəni yanınızda
olacağam:
Araçonun misrasında olacağam –
gələcək gözəl günləri anladan hər misrasında
və bəyaz göyərçinində Pikassonun
və Robsonun türkülərində
və əsil və ən gözəli,
Marsel tərsanə işçilərinin müzəffər gülüşündə olacağam
Qardaşlarım,
dolu-güzgən bəxtiyaram doğrusu.

1950, may

149

LAYLAY

Ruhum!
Gözlərini astaca yum
və cumur kimi suya,
çılpaq və ağappaq gir yuxuya.
Röyaların ən gözəli gözləyir səni,
laylay.

Ruhum!
Gözlərini astaca yum,
zənn et ki, qoynumdasan,
laylay.

Yuxunda unutma məni,
laylay.

Gözlərini astaca yum,
yaşıl-ala gözlərini,
laylay ruhum,
laylay...

1950

DUSTAQXANADAN ÇIXDIQDAN SONRA

1. OYANIŞ

Oyandın.
Hardasan?
Evində.
Hələ öyrəşməmişən
oyanar-oyanmaz
evində olmağa.
On üç il dustaqda qalmağın
sərsəmliklərindən biri də budur.

150

Yanında yatan kimdir?
Yalnızlıq deyil, qarındır.
Mələklər kimi yatır şirin-şirin.
Qadına hamiləlik yaraşır,
Saat neçədir?
Səkkiz.
Demək, axşama qədər əmniyyətdəsiniz.
Çünki, yəqin
polislər evə basqın eləməz gündüz.

2. AXŞAM GƏZİNTİSİ

Dustaqdan çıxmısan.
Elə çıxar-çıxmaz
qarını hamilə eləmişən.
Girib qoluna axşamüstü
gəzirsən məhəllədə.
Qarının qarını burnunda.
Müqəddəs yükünü aparır nazlı-nazlı.
Sən diqqətli və məğrursan,
Hava sərin dir,
üşümüş bir körpə əlləri kimi sərin.
İstəyirsən onu ovuclarına alıb
isidəsən.

Məhəllənin pişikləri qəssabın
qapısında toplaşıb.
Üst qatda qəssab arvadı
məmələrini pəncərənin çərçivəsinə söykəyib
axşama tamaşa edir.
Alaca aydınlıq, tərtəmidir göy üzü.
Orda yerində durur Çoban ulduzu.
bir cam su kimi par-par parıldayır.
Bu il çox uzun sürdü yay.
Tut ağacı saraldısa da,
əncirlər hələ yamyaşıldır.
Mürəttib Rəfiqlə südcü Georginin
ortancıl qızı
çıxıblar axşam görüşünə,
barmaqları biri-birinə dolaşıb.
Məhəllənin vərəmliləri, yorğan-döşəyə düşənlər
baxırlar şüşələrin dalından.
Paltar yuyan Hürriyyənin işsiz oğlu
çiyinlərində kədər yükü
qəhvəxanaya gedir.
Rəhmi bəylərin radiosu
teleqraf xəbərləri verir.
Uzaq Asiyada, bir ölkədə
sarı, ayüzlü insanlar
ağ bir əjdaha ilə vuruşurlar.
Səninkilərdən dörd min beş yüz məməd
ora göndərildi
qardaşlarını qətl etməyə.
Hirsdən və həyadan
üzün qızarıb.
Və ümumiyyətlə, mücərrəd deyil,
ancaq sənə aid
əli-qolu bağlı bir hüzn,
sanki, arvadını təpiklə arxadan vurub
uşağını saldırb.
Yaxud yenə də dustaqxanadasan.
Polisxanada yenə kəndli jandarmalar
kəndliləri döyür.
Qəflətən gəldi gecə.
Bitdi axşam gəzintisi.

Bir polis “çipi”¹ döndü sizin küçəyə,
arvadın pıçıldadı:

– Bizim evə getdi yoxsa?

3. GECƏ, SAAT BİR

Stol üstü mavi örtüklü.
Üstündə yalansız, gülər üzlü, cəsur
kitablarımız durur.
Əsirlikdən qayıtmışam, anacığım,
öz ölkəmdəki düşmən qalasından.

Gecə, saat bir...

Lampanı söndürmədik.

Yanımda arvadım yatır.

Arvadım beş aylıq hamilədir.

Ətim ətinə dəyəndə,

əlimi qarnının üstünə qoyanda

uşaq tir-tir tərpənir.

Budaqda yarpaq,

suda balıq,

bətdə insan balası...

Bala!

Balamın çəhrayı yundan zibinini

anası toxudu.

Zibininin bədəni mənim bir qarışım,

qolları bircə belə.

Balam

qız olarsa

istəyirəm ki, tərpedən-dırnağa anasına

oxşasın.

Oğlan olsa

boyu-buxunu oxşasın mənə.

Balam

qız olsun, oğlan olsun,

neçə yaşında olur olsun,

balam dustaqxanalara düşməsin,

ədələt, hürriyyət, sülh

istədiyinə görə

düşməsin o qaranlıq, nəmli yerə.

¹ Amerika məşını

Fəqət, məlumdur
qızım, ya oğlum,
dan yerinin sökülməsi ləngiyərsə
vuruşacaqsan
və hətta...
Yəni bu gün bizdə çətin sənət imiş
atalıq sənəti də...

Gecə, saat bir...
Lampanı söndürmədik.
Bəlkə, yarım saat sonra, bəlkə, sabahüzü
yənə evimə basqın edə bilərlər.
Kitablarımızla bərabər
məni götürüb gedə bilərlər.
Ətrafımda birinci şöbənin adamları,
donub qalıb, baxıram.

Arvadım qapıda durur
gözləri intizarda.
Baş örtüyü yellənər sabahla gələn ruzgarda.
Yuxulu göz qapaqları yavaş-yavaş enər,
qarnında körpə tir-tir titrəyər.

4. DOĞUM

Anası bir oğlan doğdu mənə.
Qaşsız, sarı bir oğlan.
Mavi qundağında yatan
bir nur topu, üç kilo ağırlığında.
Mənim oğlum dünyaya gəldiyi zaman
Koreyada uşaqlar oldu anadan;
günəbaxana bənzəyirlərdi.
Makartur doğradı onları.
Öldülər ana südüylə belə doymadan.
Mənim oğlum
dünyaya gəldiyi zaman
Yunan zindanlarında
neçə uşaq oldu anadan.
Ataları güllələnmiş uşaqlar
bu dünyaya gözlərini açdıqları zaman
ancaq barmaqıq gördülər.

ÖLÜ QIZCIĞAZ

156

Qapıları döyən mənəm
Axsam-səhər, axşam-səhər.
Gözünüzə görünürəm,
Gözə görünməz ölümlər.
Xirosimada öldüm mən,
O zamandan keçir on il.
Yeddi yaşlı bir qız idim,
Ölümlər böyüyən deyil.

Əvəl saçım alovlandı,
Gözlərim yandı, qovruldu.
Döndüm bircə ovuc külə,
Külüm havaya sovruldu.

Özüm üçün sizdən əsla
Bir təmənnam olmayacaq.
Şirni belə yeyə bilməz
Kağız kimi yanan uşaq.

Qapınızı döyürəm mən,
Xala, əmi, bir imza ver.
Uşaqlar öldürülməsin,
Şəkər də yeyə bilsinlər.

QOY BULUDLAR ADAM ÖLDÜRMƏSİN!

Analardır adam edən adamı,
ana bir aydınlıqdır, önümüzdə gedər.
Sizləri də bir ana doğmadımı?
Analara qıymayın, əfəndilər!

Buludlar adam öldürməsin!

Yüyyürür altı yaşında bir oğlan,
badıbanı keçməkdə ağaclardan,
Siz də bu cür yüyyürdünüz bir zaman,
Uşaqlara qıymayın, əfəndilər!

Buludlar adam öldürməsin!

Gəlinlər güzgülədə saçını darar,
Güzgünün içində birini arar,
Əlbət, bu cür sizi də axtardılar.
Gəlinlərə qıymayın, əfəndilər!

Buludlar adam öldürməsin!

Qocalıqda ağılına hər insanın
Dadlı xatirələri gəlir yalnız.
Yazıqdır, qocalara siz qıymayın,
Əfəndilər, siz də qocalarsınız.

Buludlar adam öldürməsin!

YAPON BALIQÇISI

Dənizdə buludun məhv elədiyi
 Yapon balıqçısı, gənc bir adamdı.
 Bu nəğməni mənə dostlarım dedi,
 Sakit okeanda sarı axşamı.
 “Balıq tutduq, yeyən ölər.
 Ətimizə dəyən ölər.
 Bu gəmi bir qara tabut
 Qapısını döyən ölər.

Balıq tutduq, yeyən ölər.
 Qəflətən yox, ağır-ağır,
 Əti çürüyür, dağılır.
 Balıq tutduq, yeyən ölər.

Əlimizə dəyən ölər,
 Duzla, günəşlə yuyulan
 bu vəfalı, bu çalışqan
 əlimizə dəyən ölər.
 Qəflətən yox, ağır-ağır.
 Əti çürüyür, dağılır.
 Əlimizə dəyən ölər.

Badamgözlüm, məni unut!
 Bu gəmi bir qara tabut.
 Qapısından girən ölər.
 Üstümüzdən girən ölər.
 Üstümüzdən keçdi bulud,
 Badamgözlüm, məni unut!
 Boynuma qol salma, gülüm,
 Məndən sənə keçər ölüm.
 Badamgözlüm, məni unut!
 Bu gəmi bir qara tabut.
 Badamgözlüm, məni unut.
 Lax yumurtadan daha lax
 olar məndən olan uşaq.
 Bu gəmi bir qara tabut.

Bu dəniz bir ölü dəniz.
İnsanlar, ey, hardasınız?
Hardasınız?”

1955

BİNA VƏ BƏNNALAR

Bənnalar mahnılar deyir,
bina mahnı kimi yüksəlmir amma.
Bu iş bir az daha çətindir.
Bənnaların ürəyi
nümayiş yeri kimi uğuldayır,
amma tikinti nümayiş yeri deyil.
Tikinti yeri toz-torpaq,
palçıq, qar,
tikinti yerində ayağın burxular,
əllərin qanayar.
Tikinti yerində nə çay hər zaman şəkərli,
nə də hər zaman isti olacaq.
Nə çörək hər zaman pambıq kimi yumşaq,
nə hər kəs qəhrəman,
nə dostlar vəfalıdır hər zaman.
Mahnı ucaldığı kimi ucalmır bina,
bu iş bir az daha çətindir.
Çətin-mətin amma,
bina yüksəlir, yüksəlir.
Dibçəklər qoyuldu pəncərələrə
binanın alt qatlarında.
İlk balkonlara günəşi daşıyır quşlar
qanadlarında.
Bir ürək çırıntısı var
hər kərpicində, hər daşında,
hər dirəyində.
Yüksəlir,
yüksəlir,
yüksəlir bina qan-tər içində.

1955

İSTİQLAL

Bu zirehliləri, bu orduları tanıyıram;
 Mənim də sularına girdilər.
 Mənim də torpağıma əsgər çıxartdılar gecə vaxtı.
 Qanıma susamışdılar,
 almaq istəyirlərdi gözlərimin işığını,
 əllərimin hünərini.
 Dənizə tökdük onları keçənlərdə,
 1922-ci illərdə...
 Misirli qardaşım!
 Nəğmələrimiz qardaşdır,
 adlarımız qardaş,
 yoxsulluğumuz qardaşdır,
 yorğunluğumuz qardaş.
 Şəhərlərimdə mənim nə varsa
 ulu, canlı, gözəl,
 insan, küçə, çinar,
 vuruşda sənin yanındadırlar.
 Kəndlərimdə Qurani-Kərim oxunur
 sənin dilində,
 sənin zəfərin üçün...
 Misirli qardaşım!
 Azadlıq avtobus deyildir ki,
 birinə gecikdinmi, o birinə minəsən.
 Azadlıq sevgilimiz kimidir,
 bir dəfə aldatdınmi,
 bir də çətin dönər.
 Misirli qardaşım!
 Kanalın sularına qarışdı sənin qanın.
 İnsanın yurdu bir qat daha özünün olur,
 torpağına, suyuna qarışanda qanı.
 Yaşadım,
 deyə bilməz
 azadlığı sevməyi bacarmayan millət,
 vətəni üçün ölməyi bacarmayan millət!..

“PRAQADA BİR ARABA KEÇİR”

Praqada bir araba keçir –
təkatlı bir yük arabası
yəhudi məzarlığının önündən.
Bir başqa şəhərin həsrətiylə yüklü araba.
arabaçı – mən
Praqada ağır-ağır aydınlanır barokko,
hüzursuz, uzaq
və ulduzlarda qaralmış kədən.
Praqada yəhudi məzarlığında
səssiz-nəfəssiz ölüm
Mühacirlik ölümdən betər
ay gülüm, ah gülüm...

161

1956

İL BAŞI

Yağdı bütün gecə, yağdı qar
ulduzlarla aydınlanaraq.
Bir Şəhər, bir sokak, bir ev var,
əxşab bir ev, uzaqmı, uzaq.
Yatıyor yataqda bir çocuq,
Mənim oğlum, sarışın, tombul.
Müsafir yox, iyimsələr yox,
Pəncərədə fağır İstanbul.
Ötdü acı-acı düdüklər,
Məhbusluq kimidir yalnızlıq.
Qapadı kitabı Münəvvər
ağladı yumuşacıq.
Bir şəhər, bir sokak, bir ev var,
əxşab bir ev, uzaqmı, uzaq...
Yağdı, bütün gecə, yağdı qar
ulduzlarla aydınlanaraq...

Moskva, Peredelkino, 1956

SON AVTOBUS

Gecə yarısı. Son avtobus.

Biletçi kəsdi bileti.

Məni nə bir qara xəbər bəkləyir evdə,
nə rəki ziyafəti.

Məni ayrılıq bəkləyir.

Yürüyürəm ayrılığa qorxusuz
və kədərsiz.

İyicə yaxınlaşdı mənə böyük qaranlıq,

Dünyanı tələşsiz, rahat

seyr edə bilərəm artıq.

Artıq şaşırırmır məni dostun qəhbəliyi –

əlimi sıxarkən sapladığı bıçaq.

Nafilə, artıq qışqırtmır məni düşmən.

Keçdim bütələrin ormanından

baltalayaraq,

nə də qolay yıxılırlardı

Yenidən vurdum məhəngə inandığım şeyləri

çoxu qatqırsız çıxdı, çox şükür.

Nə böyləsinə pırl-pırl olmuşluğum vardı,

nə böyləsinə hürr.

İyicə yaxınlaşdı mənə böyük qaranlıq

Dünyanı tələşsiz, rahat

seyr edə bilərəm artıq.

Baxıram başımı qaldırıb işdən

qarşıma çıxıb gəlir keçmişdən

bir söz,

bir qoxu,

bir əl işarəti.

Söz dostca,

qoxu gözəl,

əl edən sevgilim.

Kədərləndirmir artıq məni xatirələrin dəvəti

Xatirələrdən şikayətçi deyiləm.

Heç bir şeydən şikayətim yox zətən,

ürəyimin durub dincəlmədən

qocaman bir diş kimi ağrıməsindən belə.

İyicə yaxınlaşdı mənə böyük qaranlıq.

Artıq nə kibri nazirin, nə katibinin şaqşaqı
Tas-tas işıq toxunuram başımdan aşağı –
günəşə baxa bilirəm gözüm qamaşmadan.
Və bəlkə, nə yazıq...

hətta ən gözəl yalan
məni aldatmır artıq.

Artıq söz sərxoş etmir məni
nə başdaşını, nə kəndiminki.

İşdə böylə, gülüm,
iyicə yaxınlaşdı mənə ölüm.

Dünya, hər zamankından gözəl dünya,
Dünya iç camaşırımlarım, əlbisəmdi;
başladım soyunmağa,

bir qatar pəncərəsiydim,
bir istasyonam indi

Evin içərisiydim,
indi qapısıyam kilidsiz.

Bir qat daha sevirəm qonaqları
Və sıcaq hər zamankından sarı,
qar hər zamankından təmiz.

1957

163

QAPALI DƏNİZ

Yaşılı xara-xara, mavisi yumuşacıq
keçdim Xəzər dənizini ipəkli bir günündə.
Duruyordu gəmimiz önündə
Qanatsız bir qapı kimi ap-açıq.
Toxundu ürəyimə bu yapmacıqlı halı:
Hankı dəniz onun kimi qapalı,
Hankı dəniz onun kimi dənizlərdən xəbərsiz,
Hankı dəniz onun kimi yapa-yalnız!

1957

SOFİYADAN

Sofiyaya bir bahar günü girdim, şəkərim.
İhlamur¹ qoxuyur doğulduğun şəhər.

Dünyanı sənsiz dolaşıram
Belə imiş kədərim,
Əldən nə gəlir...

Sofiyada ağac divardan öncə, divardan gözəl,
Sofiyada ağacla insan qarışmış bir-birinə,
hələ qovaq

hardaysa otağa girib
qırmızı kilimə oturacaq...

Sofiya şəhəri böyükmü?!

Şəhərlər, gülüm, küçələriylə deyil,
Xatirəsini yaşatdığı şairləriylə böyük olur.

Sofiya böyük bir şəhər...

Burda axşam olunca tökülər küçəyə millət,
Çoluğu-çocuğu, cavanı-qocası,
Bir gülüşmə, bir uğultu, bir gurultu, bir qiyamət.

Bir aşağı, bir yuxarı,
Yan-yana, qol-qola, əl-ələ...

İstanbulda da Şahzadəbaşında ramazan
gecələri

– Sən o dövrə yetişmədin, Münəvvər –
Eynən beləydi.

Yox... keçdi o gecələr...

İndi İstanbulda olsam

Ağlımı gəlirdi onları axtarmaq!

Amma İstanbuldan uzaq.

Hər şeyi axtarıram,

Üsküdar² cəza evinin görüşmə yerini belə...

Sofiyaya bir bahar günü girdim, şəkərim.

İhlamur qoxuyur doğulduğun şəhər,

Bilmədiyin kimi qarşıladı məni

həmşəhərlilərin,

¹ Cökə ağacı

² İstanbulda məhəllə

Doğulduğun şəhər qardaş evim bu gün,
Amma öz evin qardaş evində də unudulmur.
Bu qəriblik çox zülüm işdi, çox zülüm.

Varna, 1957

NİKBİNLİK

Şeirlər yazıram
çap olunmur, –
çap ediləcək amma.
Bir məktub gözləyirəm müjdəli,
bəlkə də, öldüyüm gün gəldi,
mütləqə gələcək amma.
Nə dövlət, nə pul..
İnsanın əmrindədir dünya.
Bəlkə də, yüz il sonra,
olsun,
mütləqə bu böylə olacaq amma.

1957

GƏMİ

Ürək deyilmiş bu, çarışmış camış gönündən
ha ölçər atam, ölçər,
parçalanmaz,
ölçər daşlı yolları.
Bir gəmi keçər Varna önündən,
ey Qara dənizin gülmüş telləri!..
Bir gəmi keçər boğaza doğru,
gəmini üsulluca oxşayır Nazimin
yanar əlləri.

1957

MƏMƏD

Qarşı yalı məmləkət,
səslənirəm Varnadan:
    eşidirsənmi Məməd, Məməd?
Qara dəniz axır durmadan,
dəli həsrət, dəli həsrət
Oğlum, sənə səslənirəm
eşidirmisən,
Məməd, Məməd?

Varna, 1957

166

BOR OTELİ

Bu Varnada yatmağın bir yolu yox gecələri,
    yatmağın yolu yox.
Ulduzların bolluğundan,
yaxınlığından, parlaqlığından,
qumluqda xışiltısından ölü dalğaların
sədəfləriylə,
çınqıllarıyla,
duzlu yosunlarıyla xışiltısı...
Dənizdə bir ürək kimi döyünən motor səmindən,
otağı dolduran xatirələrdən.
İstanbuldan çıxıb,
    boğazı keçib,
    otağımı dolduran xatirələr...
Kimisinin gözü yaşlı,
kimisinin biləkləri buxovlu,
kimisinin bir yaylıq var əlində,
ətir çiçəyi qoxuyur yaylıq,
artıq
bu Varnada yatmağın bir yolu yox, gülüm,
bu Varnada Bor otelində.

1957

BALKON

Qürbət Varnada, “Balkan turist” dəki
balkondan baxıram.
Yol, ağaclar,
ağaclardan sonra qum.
O yanı göylə dəniz olacaq.
Yox,
nə göy, nə dəniz.
Qumun o yanı çılpaq işıq,
ışıq ucsuz, bucaqsız.
Havada bir də gül qoxusu var,
yanır insanın dərisi.
Gülləri görmürəm,
amma ayıra bilirəm qoxularını.
Hamısı iri,
hamısı qıpqırmızı.
Polonyalı turistlər plyaja enir,
sarışın, al, çılpaq.
Başım üstə bir qaranquş dövrə vurur,
qanadları qara, köksü ağ.
Arıya bənzər, yeri yox, amma
yenə də bənzəyir arıya.
Gah gözdən itir, gah görünür,
enir, qalxır, civildəyərək,
öz civiltisindən sərxoş kimi.
Mavi çanaqda doğramac
və pendir-çörək gətirdilər.
İstanbuldayam, sanki.
Pendir-çörək gətirdilər.
Küncütlü, isti-isti, yumşaq.
Varnada bu yaz günü
Bərk xəstə və mühacir şair üçün belə,
bütün böyük söz-söhbətdən uzaq
bir bəxtiyarlıqdır yaşamaq.

DİK DAŞLAR

Düşdük Varnadan, aman dilbər, Sofiya yoluna,
 yol boyu qoz ağacları,
     qoxusu xına, qoxusu tər-yaşıl.
 Yolumuz deyil, aman dilbər, biz qozluqdayıq.
 Burda rast gəldik ölü qayalar məzarlığına.
 Getdik yanına.
 Uca məzarlıq.
 Daşlar, dağılmış cəsədlərdir, yatırlar,
 daşlar dikəlib durur ayaq üstə,
     çürüyür ayaq üstə.
 Ürəklərini yellər ovub gedir.
 Belə bir kədəri, aman, şahinim, aman,
     mən bilirəm, mən.
 Nədir bu qəza-qədər?!
 Qımıldamadan toz-torpaq olmaq...
 bir acı fəraq, bir qara duman,
     aman, şahinim, aman.
 Nədir bu qəza-qədər?!
 Belə bir kədər,
     beləsi, gülüm,
     bir mənə məlum...

168

1957

SÜFRƏ

Bu Varna dəli-divanə etdi məni,
     dəli-divanə.
 Pomidor, yaşıl bibər, qalxan balığı tavası,
 Radioda... "Ay uşaqlar" – Qara dəniz havası,
 Aslan südü, araq, qədəhdə anason,
     hey anason qoxusu,
 Dostca, qardaşca danışılan dilim...
 Bu yerlərdə yaman dəyişdi halım...
 Bu Varna dəli-divanə etdi məni,
     dəli-divanə.

Varna, 1957

DAVİD OYSTRAXA MƏKTUB

İstanbula getmisiniz.
Konsert verməyə.
Bədbəxt bir qadını bəxtiyar etmisiniz.
Barmaqlarınıza baxmışdır onun
Yağışa uzanan iki yaşıl yarpaq kimi gözləri...
Məktubunda yazır ki, "hər şeyi unutdum".
Dərdindən başqa unutmalı nəyi var.
Deyir: "ağladım", "sevindim".
Deyir: "dünya gözəl, könlüm rahat".
Siz – qısqandığım yeganə insansınız, ustad!

1957

169

CEVİZ AĞACI

Başım köpük-köpük bulud, içim, dışım dəniz,
Mən bir ceviz ağacıyam Gülxanə parkında.
Budaq-budaq, sərham-sərham ixtiyar bir ceviz
Nə sən bunun farqındasan, nə polis farqında.

Mən bir ceviz ağacıyam Gülxanə parkında
Yarpaqlarım suda balıq kimi qıvıl-qıvıl.
Yarpaqlarım ipək məndil kimi tiril-tiril
qopanb al, gözlərinin, gülüm, yaşını sil.
Yarpaqlarım əllərimdir, tam yüz min əlim var,
Yüz min əllə toxunuram sənə, İstanbula.
Yarpaqlarım gözlərimdir, şaşaraq baxarım
Yüz min gözle seyr edirəm səni, İstanbulu.
Yüz min ürək kimi çarpar, çarpar yarpaqlarım.

Mən bir ceviz ağacıyam Gülxanə parkında
Nə sən bunun farqındasan, nə polis farqında.

1957

MAVİ LİMAN

Çox yorğunam, məni gözləmə, kapitan!
Səfər dəftərini başqası yazsın.
Çınarlı, qübbəli, mavi bir liman,
məni o limana çıxaramazsın.

1957

OTUZ İL SONRA

170

Bu yoldan otuz il öncə də keçdim
dörd gün, dörd gecə qatarla...
İndi altmış saatdan az,
uçaqda – səkkiz.
Yaxında “Tu”lar işləyəcək
Moskva – Bakı
iki saat on dəqiqə...
Bu yoldan otuz il öncə də keçdim,
vaqonda şərqiylər vardı yenə.
Sevgilimə sallanan məndil misalı
bayraq kimi önümüzə gedən şərqiylər.
Vaqonda şərqiylər var yenə,
ayrı şərqiylər,
gəncliyimin şərqiyləri.

Bu yoldan otuz il öncə də keçdim.
Vaqonda komsomolçu bir qız vardı,
qırmızı başörtülü, meşin jaketli
və qabarlı əllərində kitabı Mayakovskinin.
Yenə komsomolçu bir qız vaqonda –
neylon koftalı
və Qazaxıstanda payız biçinindən qayıdır
və qabarlı əllərində kitabı Mayakovskinin.
Bu yoldan otuz il öncə də keçdim.
Vaqonda bağır yanıq gəlinlər vardı.
Ərlərini Vrangel asmış,
amma faşist gülləsindən dul qalan gəlinlər yoxdu.

Əsgərlər vardı
xatirələrində qaçan bəyaz ordular.
Amma heç birinin xatirəsində
yanan Berlin küçələri yoxdu...

Bu yoldan otuz il öncə də keçdim.
Xarkov şəhəri vardı yenə,
Amma yerlə bir olub
on qat daha yüksəlmiş deyildi.
Yenə böyləydi Donboyu stepləri
Kölgəsiz kimi dümdüz,
amma steplərdə Xarkov traktorları yoxdu.
Rostov limanı vardı yenə,
amma Baltikin suları yoxdu Rostov limanında.
Yenə böylə ağır,
yenə böylə ərimiş qurğuşun kimiydi Xəzər,
amma suların dibinə dikilmiş neft ağacları yoxdu.
Sumqayıt deyilən quru bir yer vardı,
qurquruydu torpaq.
Amma zavodlu, bağçalı-bağlı
yüz min əhalili Sumqayıt şəhəri yoxdu.
Azərbaycan şeiri vardı yenə,
amma Səmədinkilər yoxdu.
Ay vardı yenə,
amma tək başınaydı,
kiçik qardaşı yoxdu.

Bu yoldan otuz il öncə də keçdim.
Mən vardım, oğlum yoxdu.
Bəlkə, oğlum da bu yoldan otuz il sonra keçəcək
bəlkə, mən olmayacağam.
Əlbəttə: "bəlkə" – səksən beş yaş çoxmu?
Bəlkə, mən olmayacağam,
amma kim bilir nələr olacaq.
Çox maraq edirəm olacaqlara.
Bu yoldan otuz il öncə də keçdim.

MÜNƏVVƏRƏ MƏKTUB YAZDIM, DEDİM Kİ:

Ağaclar durur, köhnə skamyalar ölmüşdür.
“Park Boris” “Hürriyyət parkı” olmuşdur.
Ancaq səni düşündüm, şabalıd ağacı altında.
Ancaq səni, yəni Məmədi.
Ancaq səninlə Məmədi, yəni məmləkəti.

Varna, 1957

172

SƏMƏD VURĞUNA

Nəhayət, şəhrinə gələ bildim,
amma gec qaldım Səməd,
görüşmədik,
bir ölüm boyu gec qaldım.
Teypdəki¹ səsini
dinləmək istəmədim, Səməd,
ölülərin büsbütün ölmədən
rəsmlərinə baxamam.
Amma gün gələcək,
səni də səndən büsbütün ayıracağam, Səməd.
Saygılı xatirələr dünyasına girəcəksən.
Qəbrinə çiçək də qoya biləcəyəm
gözüm yaşarmadan.
Sonra gün gələcək,
sənin başından keçən iş
mənim də başımdan keçəcək, Səməd.

Bakı, 1957

---

¹ Maqnitofon lentindəki səs

MİKAYIL RƏFİLİYƏ AĞI

Nəslimin yarpaq tökümü başladı,
çoxumuz qışa qalmayacağız.
Dəliyə döndüm, Rəfili,
ölüm xəbərini alır-almaz...

Nə deyəcəkdim...
Yadımdamı, Mikayıl...

Amma artıq yaddaşın yox,
burnun, ağzın, gözlərin yox.
Qardaşım, bir kəmik yığınsan
Bakıda bir məzarlıqda...

Nə deyəcəkdim...
Moskvada, bizdə bu ilbaşı gecəsi
süfrədə, dibində donanmış şam ağacının
qocaman bir oyuncaq kimi ydin pırl-pırl.
Pırl-pırl gözlərin,
dazlaq qafan,
sayğıdəyər göbəyin.

Dışarıda gecəyə bulanmış qarlı bir orman
Sənə baxıb düşünürdüm:

– Əski şərab fıçısı kimi keyfli həzrət
əski şərab fıçısı kimi sağlam.

Məndən çox sonra öləcək
Arxamdan bir məqalə də yazacaq,
bir şeir, yaxud:

“Nazımla Moskvada 24-də tanışdıq”...

Səhih, Mikayıl, şair ola bilərdin,
professor oldun.

Amma məsələ bunda deyil.

Yapılan işin ya çox iyisi yaşayır bizdən sonra,
ya çox kötüsü

Səninki orta hallıydı sanıram,
məninki də öylə.

Yəni, səsimiz bu qübbədə qalacaq deyər
təsəllimiz yox.

Mən kəndi payıma üzülməyirəm buna.
Təsəllisiz yaşamağı bacardım
Bacaramam təsəllisiz ölməyi də,
sənin kimi Rəfli.

Praqa, 1958

SAĞ ƏLİM

174

Sağ əlim mizimin üstündə,
Səslənsəm, duyarmı, əcəba?
Sağ əlim mizimin üstündə
Mərhəba, sağ əlim, mərhəba.
Sağ əlim mizimin üstündə,
Damarlı, qırışq və çilli,
Amma bu qocanın əli
Dünyadan doymamış, bəlli.

Taxta sərt, ovcum yumşaq,
Açılıb yumulan beş barmaq,
Qadınım, əlini udacaq,
Sağ əlim mizimin üstündə,
Sağ əlim, sağ əlim, sağ əlim.

Sağ əlim örtəcək üzümü
Göz yaşımdan xəbər gəlincə.
Sağ əlim örtəcək üzümü
İçərimdə bir dostluq öluncə.
Bir qələt edərsəm kobud, ağır,
Gözlərim özümdən utanır,
Dirşəyim dizimə dayanır,
Sağ əlim qapayır üzümü.

Sağ əlim qapayır üzümü,
Dışarıda qar yağar ormana.
Sağ əlim qapayır üzümü,
Gedirəm mavi bir limana.

Varşava, 1958

ƏCAİBLƏŞDİ HAVALAR

Əcaibləşdi havalar
bir günəş, bir yağmur, bir qar –
atom bombası denəmələrindən – deyirlər.
Stronsium 90 yağır
ota, südə, ətə,
ümidə, hüriyyətə,
qapısını çaldığımız böyük həsrətə.
Kəndi kəndimizlə yarışdayız, gülüm.
Ya ölü ulduzlara həyat aparacağıq,
ya dünyamıza ənəcək ölüm.

1958

175

GÜNLƏR

Keçib getmiş günlər, gəlin,
Araq için, sərxoş olun.
Tütəkdə nəğmələr çalın,
Bu kədər öldürdü məni.

Qarşıdakı gözəl günlər,
Məni görməyəcək onlar,
Barı salam yollasınlar,
Bu kədər öldürdü məni.

Başladığım bu günkü gün,
Bəlkə, yarımçıq qalarsan.
Yaxud çatmazsan axşama,
Ya da çox uzun olarsan.

Varşava, 1958

DAĞIN ÜSTÜNDƏ

Dağın üstündə...

Axşam günəşi ilə yüklü bir bulud var
dağın üstündə...

Bu gün də...

Sənsiz, yəni yarı-yarıya, dünyasız keçdi
bu gün də...

Bir azdan açar

qırmızı-qırmızı...

Bir azdan açar gecə çiçəkləri qırmızı-qırmızı.

Daşyar havamızda səssiz, igid qanadlar

vətən ayrılığına bənzəyən ayrılığımızı.

176

1958

NİKBİN ADAM

Uşaqılıqda milçəklərin qanadını qopartmadı,
vedrə bağlamadı pişiklərin quyruğuna,
kibrit qutularında həbs etmədi hamam böcəklərini,
qarışqa yuvalarını dağıtmadı.

Böyüdü,

bütün bu işləri onun başına gətirdilər

O ölərkən mən yanında idim,

– bir şeir oxu, – dedi, – mənə,

Günəşə dair, dənizə dair

atom qazanları ilə süni aylara dair,

böyüklüyünə dair insanlığın.

1958

SƏHƏR VAXTI

Yuxudakı evə, bu səhər vaxtı
Açıq pəncərədən girən işıq
Bir ulduzmuş kimi qalib gecədən,
Endim pillələrdən üsulluca,
Qayın meşəsinə çıxdım bağçadan.
Durğun sərinlikdə bu səhər vaxtı
Ağaclarda gənc bir ana şəfqəti;
Daş körpüdən keçib gedən yolçuluq.

177

1958

MƏRCAN BALIQLARI

Üzür akvariumda mərcan balıqları,
akvariumda ulduzların arasında,
nə qərribə şey, gülüm, nə qərribə şey,
qanayır bir neçə mahnının yarasında
mərcan balıqlarının axmaqlıqları.

Varşava, 1958

SEBASTIAN BAXIN 1 NÖMRƏLİ DO MINOR KONSERTİ

178

Güz¹ sabahı üzüm bağında
 sıra-sıra, büküm-büküm kötöklərin təkrarı,
 kötöklərdə salxımların,
 salxımlarda danələrin,
 danələrdə aydınlığın.

Gecələyin çox böyük, çox bəyaz evdə
 hər birində ayrı işıq
 pəncərələrin təkrarı.

Yağan bütün yağmurların təkrarı,
 torpağa, ağaca, dənizə,
 əlimə, üzümə, gözümə,
 və camda əzilən damlalar.

Günlərimin təkrarı,
 bir-birinə bənzəyən,
 bənzəməyən günlərimin.

Hörülən hörgüdəki təkrar,
 ulduzlu göy önündəki təkrar
 və bütün dillərdə "sevirəm" in təkrarı
 və yarpaqlarda ağacın təkrarı
 və bir ölüm döşəyində acısı tez bitən yaşamının.

Yağan qardakı təkrar,
 incə-incə yağan qarda,
 lopa-lopa yağan qarda,
 buram-buram yağan qarda,

əsən tipidə sovrularaq
 və yolumu kəsən qardakı təkrar.

Çocuqlar qoşurlar avluda,
 avluda qoşurlar çocuqlar.

İxtiyar bir qadın keçiyor sokakdan,
 sokakdan ixtiyar bir qadın keçiyor,
 keçiyor sokakdan ixtiyar bir qadın.

---

¹ Son bahar

Gecələyin çox böyük, çox bəyaz evdə
hər birində ayrı işıq,
pəncərələrin təkrarı.

Salxımlarda danələrin,
danələrdə aydınlığın təkrarı.

Yürümək iyiyə, haqlıya, doğruya
Döyüşmək yolunda iyinin, haqlının, doğrunun
Zəbt etmək iyini, haqlını, doğrunu.

Səssiz göz yaşın və gülümsəmənin, gülüm,
hıçqırıqların və qəhqəhənin, gülüm,
pırl-pırl bəyazdışlı qəhqəhənin təkrarı.

Güz sabahı üzüm bağında
sıra-sıra, büküm-büküm kötüklerin təkrarı
kötüklərdə salxımların,
salxımlarda danələrin
danələrdə aydınlığın,
aydınlıqda ürəyimin.

Təkrardakı möcüzə, gülüm,
təkrarın təkrarsızlığı...

MASALLARIN MASALI

Su kənarında durmuşuq
 çinarla mən.
 Suda surətimiz çıxır
 çinarla mənim.
 Suyun şövqü vurur bizə –
 çinarla mənə.

Su kənarında durmuşuq,
 çinarla mən, bir də pişik.
 Suda surətimiz çıxır,
 çinarla mənim, bir də pişiyin.
 Su kənarında durmuşuq,
 çinar, mən, pişik, bir də günəş.
 Suda surətimiz çıxır,
 çinarın, mənim, pişiyin, bir də günəşin.
 Su kənarında durmuşuq
 çinar, mən, pişik, günəş, bir də ömrümüz.
 Suda surətimiz çıxır
 çinarın, mənim, pişiyin, günəşin, bir də ömrümüzün.
 Suyun şövqü vurur bizə
 çinara, mənə, pişiyə, günəşə, bir də ömrümüzə.

Su kənarında durmuşuq,
 öncə pişik gedəcək,
 qeyb olacaq suda surəti.
 Sonra mən gedəcəyəm,
 qeyb olacaq suda surətim.
 Sonra çinar gedəcək,
 Qeyb olacaq suda surəti.
 Sonra su gedəcək,
 günəş qalacaq,
 sonra o da gedəcək.

Su kənarında durmuşuq
 çinar, mən, pişik, günəş, bir də ömrümüz.
 Su sərin,
 çinar ulu,

mən şeir yazıram,
pişik mürgüləyir,
günəş sıcaq,
çox şükür, yaşayırıq.
Suyun şövqü vurur bizə
çinara, mənə, pişiyə, günəşə, bir də ömrümüzə.

1958

ÜMİD

İşlər, atom qazanları işlər,
süni aylar keçər günəş doğarkən
və günəş doğarkən zibil maşınları
ölüləri yığar səkilərdən,
işsiz ölüləri, ac ölüləri.

İşlər, atom qazanları işlər,
süni aylar keçər günəş doğarkən
və günəş doğarkən kəndli ailə –
kişi, qadın, eşşək və xış,
xışa qoşulmuş eşşəklə qadın,
yer sürürlər, torpaq bir ovuc.

İşlər, atom qazanları işlər,
süni aylar keçər günəş doğarkən
və günəş doğarkən ölər bir uşaq,
bir yapon uşağı Xirosimada,
on iki yaşında, özü də nömrəli,
nə boğmadan, nə minengitdən.
Ölər 1958-ci ildə,
ölər bir yapon balası Xirosimada
1945-ci ildə doğulduğu üçün.
İşlər, atom qazanları işlər,
süni aylar keçər günəş doğarkən
və günəş doğarkən tಂಬul bir adam
Yatağından qalxar, dalğın geyinər,
düşünər:

“Bu gün kimi kimə satmalı?
Müdirin gözüne necə girməli?”

İşlər, atom qazanları, işlər,
süni aylar keçər günəş doğarkən
və günəş doğarkən bir zənci şoferi
ağacdən asarlar yol kənarında,
neftə bulayıb yandırarlar,
sonra kimi qəhvə içməyə gedər,
kimi saçını qırxdırır bərbərxanada,
kimi dükanını açar erkəndən,
kimi qızının öpər alnından.

182

İşlər, atom qazanları işlər,
süni aylar keçər günəş doğarkən
və günəş doğarkən, günəş doğarkən,
günəş doğarkən məhbus qadını
qayıqla masaya bağlı dalı üstə,
çılpaq məmələri al qan içində,
sorgu-suala çəkərlər zindanda,
sorguya çəkənlər çıxara çəkər,
biri iyirmisində, biri altmışında.
Köynəkləri tərlı, qolları çırmalı,
bir yanda qum torbaları, bir yanda
elektrodlar.

İşlər, atom qazanları işlər
süni aylar keçər günəş doğarkən
və günəş doğarkən gül yarpağına
təyyarə meydanında səssiz pilotlar
“H” bombası yüklər təyyarələrə.
Günəş doğarkən, günəş doğarkən
avtomat silahlarla biçilər
tələbələrle işçilər,
bulvarda akasiya ağacları,
pəncərələr, balkondakı dibçəklər...
Günəş doğarkən dövlət xadimi
evinə dönər bir ziyafətdən.

Günəş doğarkən quşlar ötüşər.
Günəş doğarkən, günəş doğarkən
gənc bir ana körpəsini əmizdirər.
İşlər, atom qazanları işlər,
süni aylar keçər günəş doğarkən
və günəş doğarkən mən bir gecəni,
bir uzun gecəni yenə yuxusuz,
ağrılar içində keçirmişəm.
Düşünmüşəm həsrəti, ölümü,
səni, məmləkəti və dünyamızı.

İşlər, atom qazanları, işlər,
süni aylar keçər günəş doğarkən
və günəş doğarkən heç bir ümid yoxmu?
Ümid, ümid, ümid
insandadır, insanda!

183

1958

BİR SƏYAHƏTƏ DAİR

Açıq qapıları,
örtürük qapıları,
keçirik qapılardan
və bu yolçuluğun sonunda
nə şəhər,
nə liman...
Qatar yoldan çıxır,
batır gəmi,
düşür təyyarə
xəritədə cızılmış buzun üstünə.
Əlimdə olsaydı bu yolçuluğa
başlayıb-başlamamaq,
başlardım yenə.

Leninqrad, 1958

SƏNSİZ, PARİS

Sənsiz, Paris, gülüm,
bir hava fişəngidir;
bir quru gurultu,
kədərli bir bulaq.
Yaxdı, məhv etdi məni.
Parisdə dayanıb, dincimi almadan
səni çağırmaq.

Paris, 1958

184

ABİDİN DİNONUN “VURUŞ” ADLI TABLOSU ÜÇÜN DEYİLMİŞDİR

Bu adamlar, Dino,
əllərində işıq parçaları,
bu qaranlıqda, Dino,
bu adamlar hara gedir?
Sən də, mən də, Dino,
onların arasındayıq,
biz də, biz də, Dino,
gördük açıq mavini!

Paris, 1958

PARİS TAPMACALARI

Hansı şəhər şəraba bənzəyir?
Paris!
İlk qədəhi içərsən
                    büzüşdürər,
ikincidə vurar dumanı başına,
üçüncüdə mümkün deyil süfrədən qabxmaq,
ay uşaq, bir şüşə daha gətir!
Artıq harda olsan, hara getsən
                    Parisin əyyaşısən, iki gözüm!

Hankı şəhər yağışlarda belə gözəldir?
Qırx gün sürən yağışlarda?
Paris.
Hikmətin oğlu! Hansı şəhərdə ölmək istərdin?
İstanbulda,
Bir də Parisdə.

Paris nə zaman çirkinləşir?
Mətbəələrə basqın edildiyi,
kitablar yandırıldığı zaman.
Nədir Parisə ən çox yaraşmayan?
Pəncərələri dəmir çubuqlu avtomobillər...

Hankı şəhərdə yedik çörəyin ən yaxşısını?
Parisdə.
Hələ yağlı çörəkləri,
şahzadə başı çörəkçilərindəndir, elə bil,
Parisdə ən çox nəyi sevdin?
Parsi.
Parisdə kimə çiçək apardın, yoldaşım?
Kommunarlar divarına,
bir də budaq kimi bir dilbərə.
Parisdə kimi gördün özünükülərdən?

Namik Kamalı, Ziya Paşanı, Mustafa Sübhini,
bir də gəncliyini anamın.

Rəsm çəkər,
firəngcə danışar,
dünya gözəli.
Bir də qız çağını Münəvvərin.
Yaxşı, Paris kimə bənzər?
Parisliyə...
Parisə inanırsanmı, Adəm oğlu?
Parisə inanıram!

Paris, 1958

186

TUNEL

Qatar düzənə enmədən
dağlardan gəlib keçəcək,
tunellərə girib çıxacaq,
Tunellər qaranlıq, tunellər uzun.
Tunellərdə örtsən də pəncərəni
bərk-bərk,
tunellərdə his yağar,
qaralar üzün, gözün,
xüsusən əllərin.
Amma qatar düzənə enməmiş dağlardan
keçəcək,
tunellərə girib çıxacaq.
Tunellər qaranlıq, tunellər uzun...
Bəs elektrik qatarı?
Boş yerə...
Yenə də qaralacaq üzün, gözün,
xüsusən, əllərin.

1958

DUNAY ÇAYI

Göydə bulud yox, söyüdlər yağışlı.
Dunaya rast gəldim, axırdı lilli-lilli.
Hey Hikmətin oğlu, Hikmətin oğlu!
Dunayın suları olaydın,
Qara ormandan gələydin,
Qara dənizə töküləydin,
Maviləşəydin, maviləşəydin, maviləşəydin,
Keçəydin Boğaziçidən;
Başında İstanbul havası,
vuraydın özünü Kadıköy iskələsinə,
vuraydın, çırpınaydın
gəmiyə minirkən Məmədlə anası.

187

1958

MƏMLƏKƏTİM HAQQINDA

Məmləkətim, məmləkətim, məmləkətim!
Nə səndə tikilən papağım qaldı,
Nə yollarını ölçmüş ayaqqabım.
Şilə¹ malı, son pencəyim
                    köhnəldi, düşdü çiynimdən.
Sən indi qalmısan ancaq
saçlarımın ağında,
                    ürəyimin infarktında.
Alnımın qırıqlarındasan, məmləkətim!
Məmləkətim, məmləkətim!

Paris, 1958

---

¹ Türkiyədə rayon adıdır.

AVNİNİN ATLARI

Bu atlar Avninin atları.
 Qüvveyi-milliyə¹ atları,
 qara yapıncı altında ağ sağrısı dolğun.
 Titrər burun qanadları.
 Bu atlar Avninin atları.

188

Qüvveyi-milliyə gələcək yenə,
 qartal kimi atlar aşaraq yeli.
 Çeynəyəcək gavuru da, Aznavuru da,
 Qüvveyi-milliyə gələcək yenə.
 Bu səfərdə isə ay-ulduzlu bayrağı da.
 Bu atlar Avninin atları,
 Qüvveyi-milliyə atları,
 Titrər burun qanadları.
 Mənə Avninin atlarına
 minmək nəsim olmayacaq, bəlkə,
 Amma Məməd minəcək,
 gələcək düşmənlə toppuz-toppuza!
 Gülüm, qüvveyi-milliyə atları,
 gözüm, qüvveyi-milliyə atları,
 məmləkəti satanları bağlasınlar
 quyruğunuza!

1958

¹ Milli qüvvələr. 1919-1922-ci illər türk istiqlal hərəkatının silahlı qüvvələri.

BİR ÜSKÜDAR BALKONUNDA

Bir Üsküdar balkonundan qüruba qarşı
dəmlənir kimi,
bu axşamüstü Leypsiqdə
tramvay duracağından
ləzzət ala-ala... udum-udum kədərlənirəm.

1958

189

BULUDLAR KEÇİR

Buludlar keçir,
Cənuba aparmayın məni,
ölmək istəmirəm.

Ölmək istəmirəm,
Şimala aparmayın məni.

Şərqə aparmayın məni,
ölmək istəmirəm.

Ölmək istəmirəm,
Qərbə aparmayın məni.

Məni burda qoymayın,
aparın bir yerə.
Ölmək istəmirəm!
Ölmək istəmirəm!

1958

BÜ İL PAYIZIN ƏVVƏLİNDƏ

Bu il payız başlarında cənubda
dənizə, quma, günəşə bulanıram.
Ağaca bulanıram,
Bala bulanır kimi almalara bulanıram.
Gecələri göy üzü qoxuyur əkin kimi,
gecələri enir göy üzü tozlu, isti yola,
ulduzlara bulanıram.
Dənizə, quma, günəşə, ulduzlara
alışıram, gülüm.
Yaxşıca alışıram.
Dənizə, quma, günəşə, almaya, ulduzlara
qarışıb getməyin zamanı gəldi.

190

1958

KÜLƏKLİ GÖYƏRTƏDƏ

Küləkli bir göyertədə
dəniz suyuyla,
tel fırçayla yuyunmuş
bez köynək kimi
kürəyimdə kədər.
Və bu cənub kəndində durub dincəlmədən
qızarıb ballanır günəş
gənc qızlarla qaysılarda.

1958

NƏ OLMALI

Dənizin üstündə ala bulud,
üzündə gümüş gəmi,
içində sarı balıq,
dibində mavi yosun.

Sahildə bir çılpaq adam
durub düşünür:

Buludmu olum,
gəmimi yoxsa?

Balıqımı olum,
yosunmu yoxsa?

Nə o, nə o, nə o.

Dəniz olmalı, oğlum,

Buluduyla, gəmisiylə, balığıyla, yosunuyla!

191

1958

PƏNCƏRƏLƏR

Bilmirəm sabaha yaxındımı,
yoxsa axşamüstü idi.
Bəlkə də, gecə yarıydı, bilmirəm.
Otağıma doldu pəncərələr
pərdəli, pərdəsiz.
Mən naxışlı pərdələri sevirəm,
amma tül pərdələr də vardı.
Qara ştorlar da.
Ştorları dartıb, dartıb buraxırdım.
Bəziləri bir daha enmədi.
Bəzisi bir də yuxarı qalxmadı.
Şüşələri qırıq pəncərələr
əlimi kəsdi.

Gözlərin bəzisi şüşəsizdi tamam.
 Şüşəsiz pəncərələr kədər gətirir
 şüşəsi düşmüş gözlüklər kimi.
 Pəncərələr!
 Yağış yağdı şüşələrinizə –
 qızıl saçları kədərli, uzun.
 Mən alt dodağımda papirosun,
 öz-özümə səssiz nəğmə deyirdim.
 Yağış səsinə mən öz səsimdən çox sevirəm.
 Pəncərələr,
 beşinci qatda
 günəşli boşluğunuzda bir dəniz var,
 bir dəniz, mavi üzük qaşından.
 Aldım üzüyü,
 üsulluca keçirdim çeçələ barmağıma.
 Üç dəfə öpdüm ağılaya-ağılaya.
 Öpüb alınma qoydum üç dəfə.
 Pəncərələr...
 Çıxdım qırmızı yorğanlı yataqdan,
 çocuq burnumu dayadım pəncərə şüşəsinə.
 Otaq isti idi.
 Gənc anamın ətri vardı otaqda.
 Bayırda qar yağdı,
 mən qızılca çıxarırdım.
 Pəncərələr!
 Bilmirəm sabaha yaxınımı,
 yoxsa axşamüstü idi.
 Bəlkə də, gecə yarısı idi.
 Bilmirəm.
 Ulduzlar otağıma dolmuşdu.
 Şüşələrimizdə çirpınırdılar
 pərvanələr kimi.
 Mən onlara toxunmaq istəmədim.
 Açıdım sizi, pəncərələr.
 Ulduzları gecənin qoynuna ötürdüm,
 aydınlıq, hüdudsuz, azad gecənin,
 süni ayların yarıb keçdiyi gecənin qoynuna.
 Qurdlar durur ayın altında,
 xəstə ağ qurdlar.

Qurdlar durur önündə pəncərənin,
məxmər pərdələri örtsək də bərk-bərk,
ordadırlar, bilirəm,

məni gözləyirlər.

Pəncərələr,
yıldım pəncərədən bir gözələ baxarkən,
aləm halıma güldü,
gözəl dönüb baxmadı belə,

bəlkə də, heç görmədi.

Pəncərələr...

pəncərələr...

Qırx evin pəncərəsi otağıma girdi,
mən oturdum içində bir pəncərənin,
salladım ayaqlarımı buludlara.

Xoşbəxtəm, –

deyə bilərdim, bəlkə...

GƏLDİK, GEDİRİK

İşdə gəldik, gedirik,
xoşca qal, qardaşım dəniz.
Bir az çınqılından aldığ,
bir az da mas-mavi duzundan,
sonsuzluğundan da bir azacıq,
bir azcıq da kədərindən
bir şeylər anlatdın bizə dənizliyin qədərindən
bir az daha umudluyuq,
bir az daha adam olduq
işdə gəldik, gedirik,
xoşca qal, qardaşım dəniz.

BÖYÜK İNSANLIQ

Böyük insanlıq gəmidə göyərtədə gedər,
qatarda üçüncü mövqedə,
şosedə piyada
böyük insanlıq.

Böyük insanlıq.
Böyük insanlıq səkkizində işə gedər,
iyirmi yaşında evlənər,
qırxında ölər,
böyük insanlıq.

Çörək böyük insanlıqdan başqa hər kəsə yetər,
düyü də elə,
şəkər də elə,
qumaş da elə,
kitab da elə.

Böyük insanlıqdan başqa hər kəsə yetər.
Böyük insanlığın torpağında kölgə yox,
küçəsində fənər,
pəncərəsində şüşə,
amma ümidi var böyük insanlığın.
Ümidsiz yaşamaq olmur.

ŞƏHİDLƏR

Şəhidlər, Qüvveyi-Milliyə şəhidləri.
məzardan çıxmanın vaxtıdır!
Şəhidlər... Qüvveyi-Milliyə şəhidləri
Sakaryada, İnönüdə, Afyondakılar
Dumlupınardakılar da əlbət
və də Aydında, Antepdə vurulub düşənlər.
Siz torpaq altında köklərimizsiniz
yatarsınız al qanlar içində.
Şəhidlər, Qüvveyi-Milliyə şəhidləri,
siz torpaq altında dərin yuxudaykən
düşməni çağırdılar,
satıldıq, oyanın!
Biz torpaq üstə dərin yuxudayıq,
qalxıb oyandırın bizi!
oyandırın bizi!
Şəhidlər, Qüvveyi-Milliyə şəhidləri,
məzardan çıxmanın vaxtıdır.

196

1959

DAĞ BAŞINDA

Dağın başı dəlib keçər buludu,
Dağ dibində ağ evlər qutu-qutu,
Evdəkilər! Yoxmu qoxulamaq istəyən
dağ başından gətirdiyim bu otu?

1959

GECƏ VAXTI BAKI

Gecə vaxtı, zil qaranlıqda
ulduzsuz ağır dənizə qədər
günəşli buğda zəmisidir Bakı şəhəri.
Təpədəyəm,
ovuc-ovuc çarpar üzümə işıq dənələri
havada rast peşrəvi Bosforun suları kimi axar.
Təpədəyəm,
uzaqlaşır ucsuz-bucaqsız ayrılıqda
bir sal kimi ürəyim,
gedər xatirələrin gerisinə,
ulduzsuz, ağır dənizə qədər
zil qaranlıqda.

AVTOBİOQRAFİYA

1902-də dolğuldum,
 doğulduğum şəhrə dönmədim bir daha –
 geriye dönməni sevməm
 üç yaşında Hələbdə paşa torunluğu etdim,
 on doqquzumda Moskvada kommunist Üniversite öyrənçiliyi,
 qırx doqquzumda yenə Moskvada Seka Partiya,
 on dördümdən bəri şairlik edirəm.
 Kimi insan otların, kimi insan balıqların çeşidini bilir,
 mən ayrılıqların,
 198 kimi insan əzbərə sayar ulduzların adını,
 mən həsrətlərin.

Həbslərdə də yatdım, böyük otellərdə də
 aclıq çəkdim, aclıq grevi də və dadmadığım yemək
 yox kimidir.

Otuzumda asılmamı istədilər,
 qırx səkkizimdə Barış medalının mənə verilməsini,
 verdilər də,
 otuz altımda yarım ildə keçdim dörd kvadrat metr betonu,
 əlli doqquzumda on səkkiz saata uçdum Praqadan Havanaya.
 Lenini görmədim, növbə tutdum tabutunun başında 1924-də.
 1961-də ziyarət etdim anıtqəbri kitablarıdır
 partimdən qoparmağa yeltəndilər məni,
 olmadı

yıxılan bütələrin altında da əzilmədim.
 1951-də bir dənizdə gənc bir arxadaşla yürüdüm üstünə
 ölümün,

52-də çatlaq bir ürəklə dörd ay sırtüstü bəklədim ölümü,
 sevdiyim qadınları dəli kimi qışqandım
 bu qədərçik həsəd etmədim Şarloya belə,
 aldatdım qadınlarımı,
 danışmadım arxasından dostlarımla
 içdim, amma axşamçı olmadım.

Həp alınımın təri ilə çıxartdım əppək paramı, nə mutlu mənə,
başqasının hesabına utandım yalan söylədim,
yalan söylədim başqasını üzümək üçün,
amma durub dururkən də yalan söylədim.

Mindim trenə, uçağa, avtomobilə
çoxları minə bilmir.

Operaya getdim,

çoxları gedə bilmir, adını belə eşitməmiş operanın.

Çoxlarının getdiyi kimi yerlərə də mən getmədim 21-dən bəri –
cameyə, kilsəyə, tapınağa, havraya, böyüciyə,
amma qəhvə falına baxdırdığım oldu.

Yazılarım otuz-qırx dildə basılır,
Türkiyəmdə türkcəmlə yasaq.

199

Xərçəngə yaxalanmadım daha,
yaxalanmam da şərt deyil
baş bakan, filan olacağım yox,
maraqlısı da deyiləm bu işin
bir də hərbə girmədim,
sığınaqlara da enmədim gecə yarıları,
yollara da düşmədim pike yapan uçaqların altında,
amma sevdalandım altmışıma yaxın,
sözün qıyası, yoldaşlar,
bu gün Berlində kədərdən gəbərməkdə olsam da,
insanca yaşadım deyə bilərəm
və daha nə qədər yaşaram,
başımdan nələr keçər daha,
kim bilir.

Doğu Berlin, 1961

VƏTƏN XAINİ

“Nazim Hikmət vətən xainliyinə davam edir hələ də.
Amerika imperializminin yanmmüstəmləkəsiyik”, – dedi Hikmət.
“Nazim Hikmət vətən xainliyinə davam edir hələ də”
Bir Ankara qəzetində çıxdı bunlar, üç sütun,
qaşqara hayqıran hərflərlə,
bir Ankara qəzetində, fotosu yanında admiral Vilyamsonun,
66 kvadrat santimetrədə gülür, ağzı qulaqlarında
Amerikan admiralı.

200

Amerika büdcəmizə 120 milyon lirə verdi, 120 milyon lirə.
“Amerika imperializminin yanmmüstəmləkəsiyik”, – dedi Hikmət.
“Nazim Hikmət vətən xainliyinə davam edir hələ də”
Əvət, vətən xainiyəm, siz vətənsəvərsiniz, siz yurdsevərsinizsə
mən yurd xainiyəm, mən vətən xainiyəm.
Vətən mal-mülkünüzdirsə,
qazanclarınızın və çek dəftərlərinizin içindədirsə vətən,
vətən, küçə boyu yollarda gəbərməkdirsə açıqdan,
vətən, soyuqda it kimi titrəmək və istidən qıvrınmaqdirsə yayda
Fabrikalarınızda al qanımızı içməksə vətən,
vətən dırnaqlarıysa ağalarınızın,
vətən polis dəyəneyisə,
rüşvətləriniz, maaşlarıңызdırsa vətən,
vətən Amerikanın üsləri,
Amerikan bombası,
Amerikan donanması, topuysa,
vətən, qurtulmamaqsa qoxumuş qaranlığımızdan,
onda vətən xainiyəm.
Yazın üç sütun üstünə qaşqara hayqıran hərflərlə:
“Nazim Hikmət vətən xainliyinə davam edir hələ də...”

QARLI QAYIN ORMANINDA

Qarlı qayın ormanında
Yürüyürəm gecələyin.
Əfkarlıyam, əfkarlıyam,
Əlini ver, nerdə əlin?
Ay işığı rəngində qar,
Gecə çizmələrim ağır,
İçimdə çalınan isliq
Məni nerəyə çağırır?

201

Məmləkətmi, ulduzlarımı,
Gəncliyimmi daha uzaq?
Qayınların arasında
Bir pəncərə, sarı, sıcaq.

Mən ordan keçərkən biri:
“Əmi, – desə, – gir içəri”.
Girib yerdən salamlasam
Xanə içindəkiləri.

Əski təqvim hesabıyla
Bu sabah başladı bahar.
Geri gəldi Məmədimə
Yolladığım oyuncaqlar.

Yeddi təpəli şəhrimdə
Buraxdım qönçə gülümü.
Nə ölümdən qorxmaq ayıb,
Nə də düşünmək ölümü.
Ən əcaib gücümüzdür
Qəhrəmanlıqdır yaşamaq.
Öləcəyimizi bilib,
Öləcəyimizi mütləq.

Məmləkətimi daha uzaq,
Gəncliyimmi, ulduzlarmı?
Bayramoğlu, Bayramoğlu,
Ölümdən ötə köy varmı?
Gecələyin, qarlı qayın
Ormanında yürüyürəm.
Qaranlıqda ətrafımı
Gündüz kimi görüyürəm.

CƏNAZƏ MƏRASİMİM

Bizim avludanmı qalxacaq cənazəm?
Nasıl endirəcəksiniz məni üçüncü qatdan?
Asansörə sığmaz tabut,
nərdivanlarsa daracıq.

Bəlkə, avluda dizboyu günəş və göyərçinlər olacaq,
Bəlkə, qar yağacaq çocuq cığıltılarıyla dolu,
Bəlkə, islaq asfaltlara yağmur.
Və avluda çöp bidonları duracaq hər zamankı kimi.

Kamyona, yerli gələnəklə, üzüm açıq yüklənəcəksəm,
bir şey dama bilər alınma bir göyərçindən: uğurdur.
Bando gəlsə də, gəlməsə də, çocuqlar gələcək yanıma –
maraqlanır ölürlərlə çocuqlar.

Baxacaq arxamdan mətbəx pəncərəmiz,
Balkonumuz keçirəcək məni camaşırlarıyla
Mən bu avluda bəxtiyar yaşadım biləmədiyiniz qədər,
Avludaşlarım, uzun ömür dilərim hamınıza.

Moskva, 1963, aprel

VƏSİYYƏT

Yoldaşlar, nəşib olmazsa görmək o günü,
 ölərsəm, qurtuluşdan öncə, yəni,
 alıb götürün,
 Anadoluda bir köy məzarlığına gömün məni.
 Həsən bəyin vurdurduğu
     irqat Osman yatsın bir yanımda
 və çavdarın dibində torpağa çocuqlayıb,
 qırxı çıxmadan ölən şəhid Ayşə o biri yanımda.
 Traktorlarla türkülər getsin alt başından məzarlığın,
 səhər aydınlığında tazə insan, yanıq benzin qoxusu,
 tarlalar orta malı, kanallarda su,
 nə quraqlıq, nə jandarma qorxusu.
 Biz bu türküləri, əlbəttə, eşidən deyiliz
 torpağın altında yatar upuzun,
 çürür qara budaqlar kimi ölümlər
 torpağın altında sağır, kor, dilsiz.
 Amma bu türküləri söyləmişəm mən
     daha onlar düzülmədən.
 Duymuşam yanıq benzin qoxusunu
 traktorların rəsmi belə çəkilmədən.
 Qonşulara gəlincə,
 şəhid Ayşəylə irqat Osman
 çəkdilər böyük həsrəti sağlıqlarında
 Bəlkə, fərqiində belə olmadan.
 Yoldaşlar, ölərsəm o gündən öncə, yəni
 (öyləcə kimi də görünüyür)
 Anadoluda bir köy məzarlığında gömün məni
 və də uyarına gəlsə,
     təpəmdə bir də çinar olursa,
     daş-maş da istəməz yəni.

* * *

Gəlsənə, dedi mənə,
Gülsənə, dedi mənə,
Qalsana, dedi mənə,
Ölsənə, dedi mənə.
Gəldim,
Güldüm,
Qaldım,
Öldüm.

Poemalar

COKONDA VƏ Sİ-YA-U

İntibah dövrünün italyan rəssamlarından Leonardo da Vinçinin məşhur əsərlərindən birisinin adı "Cokonda"dır. Cokonda təbəs-sümü ilə məşhurdur. Bu kitabdakı əcaib sərgüzeşt isə Cokonda ilə Si-Ya-u adında bir çinlinin macərasına daiddir.

208

Birinci hissə

LUVR

*(Cokondanın xatirə dəftərindən parçalar.
Paris. 15 mart 1924)*

Luvr muzeyində artıq, canım sıxılır.
Can sıxıntısından, sanki, can evim yıxılır.
Yoruldu daha canımın sıxıntısından.
İçimdəki bu ruh yıxıntısından.
Bu qənaətə gəldim ki, bu an
muzeyi
    gəzmək gözəldir, amma
muzeylik olmaq yamandır, yaman.
Mən bu keçmişə həbs edən saraya
elə ağır bir hökm ilə qoyuldu ki,
çatlayarkən sıxıntıdan üzümdə yağlı boya
məcburam gülməyə istəyim alınmasa da saya.
Çünkü
mən o florensiyalı Cokodayam ki,
Florensiyadan daha məşhurdur təbəssümüm.
Artıq can sıxır bu Luvr,
indi ki, keçmiş ilə danışmaqdan adam yorulur.

Mən

qərar verdim bu gündən etibarən
bir xatirə dəftəri tutmağa.
Bəlkə, dəxli var bu günü yazmağın
dünəni unutmağa.

Lakin

əcaib bir yerdir Luvr.
Burda, bəlkə də, tapıla bilər
İskəndər-Kəbirin
Xronometrli Lonjin saati.

Fəqət

tapılmaz beş qəpiklik bir qələm
və bir təbəqə təmiz dəftər kağızı.
Lənət olsun Luvruna, Parisinə!
Yazaram mən də xatiratımı
müşəbbəmin tərsinə.

Və budur:

qırmızı burnunu ətəklərimə soxan,
saçları şərab qoxan
şəbkor bir amerikalının
çıxarınca cibindən mürəkkəbli qələmini
başladım xatiratıma.
Yazıram adıma
təbəssümü məşhur olanın aləmini!

8 mart, gecə

Yuxuya getdi Luvr.

Zülmətdə Veneranın qolsuz vücudu, budur,
bənzəyir bir hərbi-ümumi nəfərinə.
Parlayır bir cəngavərin qızıl dəbilqəsi,
düşdükcə keşikçilərin fənərinin şöləsi
qaranlıq bir rəsmi üzərinə.

Burda,

Luvrda

bənzəyir günlərim bir-birinə,
taxta bir kubun dörd tərəfi kimi.
Başım kəskin qoxularla dolu
bir dərman dolabının rəfi kimi.

Qızıl səmasında Çin-Maçın yurdunun
gərdi qanad.

Fəqət
bu, yalnız Britaniya lordunun
tükləri yonulmuş bir quş
kimi mətruş
xirtdəyi deyil,
kəsiləcək
Konfusunin
seyrək saqqalı da.

22 aprel

Dünən gecə bir amerikan zurnasıyla,
12 at güclü bir "ford"un kornasıyla
bir yuxudan oyandım
və bir ləhzə gördüyüm
bir ləhzədə də öldü.
Gördüyüm durğun mavi bir göldü!
Bu göldə canımın torağay gözlü canı
qızıl pullu bir balığın sarılmışdı boynuna,
ona yetmək istəyirdim, ona.
Gəməm Çin işi bir çay fincanı.
Açdığım yelkən
qamış bir yapon
yelpazəsinin
naxışlı ipəyindən.

2 may

Bu gün çinlim gəlmədi.

5 may

Bu gün də yox.

8 may

Bənzəyir günlərim
bir stansiyanın gözləmə salonuna,
gözlərim dikili dəmiryoluna.

10 may

Yunan heykəltəraşları!
 Səlcuq elinin nəqqaşları!
 Cəmsidə atəşlə xalı toxuyanlar,
 çöldə karvanlara qəsidə oxuyanlar!
 Vücudunun rəqsi yel kimi əsən!
 Bir karat almazı otuz altı guşəli kəsən!
 Və sən
 bir barmağında beş hünər daşıyan
 Mikel-Anjelo usta!
 Qışqırın, elan edin düşməyə, dost!
 Parisdə artıq bağırmış deyə,
 Çin
 səfirinin
 şüşəsini qırmış deyə,
 sevgilisi onun – Cokondanın
 Fransa hüdudunun
 atılmış xaricinə!
 Çindən gələn sevgilim getdi Çinə!
 Və mən artıq
 bilmirəm kimlərə deyirlər Leyla ilə Məcnun?
 O, şalvarlı Leyla
 Mən yubkalı Məcnun deyilsəm!
 Ağlaya bilsəydim a... h...
 Ağlaya bilsəm!

212

13 may

Bu gün lap mənim önümdə
 qanlı ağzının
 boyasını təzələyən
 bir ev qızının
 əlindəki aynaya ilişincə gözüm,
 parçalandı başımda şöhrətimin tənəkə tacı.
 İçimdə qovrulurkən ağlamaq ehtiyacı,
 dodaqlarımda ədalət bir gülüş vardır,
 bişmiş bir donuz kəlləsi kimi
 surətim diş ağardır.

İstərəm ki,
kubist bir rəssama fırça olsun sümükləri
Leonardo da Vinçinin;
Boyalı əllərilə sarılıb boğazıma,
qızıl qapaqlı bir diş kimi ağızıma
bu məlun təbəssümü taxdığı üçün.

İkinci hissə

QƏRAR

213

Mühərririn qeyd dəftərindən

A dostlar, halı bərbaddır Cokondanın.
Siz əmin olun ki, onun
çox uzaqlardan xəbər
almaq ümidi olmasaydı əgər,
ölümün rəngini vermək üçün
dodaqlarındakı məlun təbəssümə,
bir muzey keşikçisinin tapançasını oğurlayıb
boşaldardı müşəmbə köksünə.

Cokondanın qeyd dəftərindən

Nə olardı, fırçası Leonardo da Vinçinin
yaratmasaydı məni,
qızıl rəngli Günəşində Çinin,
arxamdakı dağ rəsmi,
şəkər kəlləsi şəklində bir Çin dağı olsaydı.
Al və ağ rəngi uzun üzümün
solsaydı.
Alsaydı gözlərim bir badam biçimini.
Və təbəssümüm
göstərsəydi bağrımın içini!
O zaman uzaqlarda kimin qolunda
gəzərdim Çini!

Mühərririn qeyd dəftərindən

Cokondaıyla bir gün baş-başa verdik
 maraqlı bir kitabın
 yarpaqlarını çevirən kimi,
 bir-birinin ardınca saatları çevirdik.
 Və elə bir qərara gəldik ki,
 bu qərar
 böləcək bir bıçaq kimi ikiyə
 Cokondanın həyatını.
 Sabah gecə görərsiniz tətbiqatını.

214

Mühərririn not dəftərindən

Notrdam kilsəsinin saati
 vurdu gecə yarısını.
 Gecə yarısı,
                     gecə yarısı.
 Gecə yarısı.
 Kim bilir, lap bu anda:
 hansı sərxoş öldürür qarısını,
 kim bilir, elə bu anda:
 hansı xortdan
 bir qəsrin
 koridorunda
 meydan sulayır.
 Kim bilir, elə bu anda:
 hansı oğru
 ən aşılmaz
 bir divarı aşır?
 Gecə yarısı,
                     gecə yarısı.
 Kim bilir, elə bu anda:
 bilirəm ki, hər romanda
 ən qaranlıq saat budur.
 Gecə yarısı
 hər oxucunun ürəyində bir qorxudur.
 Fəqət neyləyim?

Təyyarəm
Luvrun damına qonduğu anda
Notrdam kilsəsinin saati
vurdu gecə yarısını
və mən,
təəccübdür, heç bir qorxu hiss etmədən
oxşayaraq təyyarəmin alümin sağrısını,
damın üstünə endim...
Açaraq belimə sarıdığım əlli qulaclıq ipi,
şaqli bir sirat körpüsü kimi,
salladım Cokondanın pəncərəsinə,
üç kərə bərkdən fit çaldım,
və dərhal cavab aldım
bu üç fit səsinə.
Açdı laybalay Cokonda pəncərəsini.
Məryəm ana görkəminə girmiş
bu fağır bağban qızı
siyirdi çiyindən qızıl çərçivəsini
və ipə sarılaraq dırmandı yuxarıya...
Dostum Si-Ya-u.
Taleyin varmış, doğrusu.

215

Cokondanın xatirə dəftərindən

Bu təyyarə dedikləri
qanadlı dəmir bir ata bənzər.
Altımızdakı Parisə salırıq nəzər.
Yüksəlirik,
yüksəlirik.
Qaranlığı
atəşdən bir ox
kimi dəlirik...
Göylər ayaqlarımız altında yelkən kimi.
Göy üzü çiçəkli bir çəmən kimi,
yüksəlirik,
yüksəlirik...
.....
.....
.....
Yatmışdım, oyandım.

Sabahın şəfəq dəmi,
 göylər durğun bir dəniz,
 təyyarəmiz bir gəmi.
 Gedirik kərə yağından tük çəkən kimi,
 qalır arxamızda bir duman yolu.
 Parıltılı şarlarla dolu
 mavi boşluqları seyr edirik.
 Altımızda bənzəyir dünya
 Günəşdən parıldayan
 bir portağala...
 Fəqət nə hikmətdir ki, mən
 yüksəlmişkən yerdən,
 yüzlərcə minarə boyu,
 yenə dünyaya baxanda
 axdı ağzımın suyu...

216

Mühərririn not dəftərindən

İndi təyyarəmiz
 isti küləklərin içindədir.
 Yuxarıdan baxdıqda Afrika bir
 qocaman skripka biçimindədir.
 Mənə elə gəldi ki,
 Məhəbbətlə çalırlar Çaykovskini
 qızğın, qaranlıq ada –
 Afrikada...
 Və sallayaraq qollarını
 bir zənci qız ağlamada.

Mühərririn not dəftərindən

Hind okeanını keçirik.
 havaları məst edən, qoxulu,
 tünd-yaşıl bir şərbət kimi içirik.
 Və Sinqapurun sarı fənərinə baxaraq,
 Avstriyanı sağda,
 Madaqaskarı solda buraxaraq,
 və güvənərək bakdakı benzinə
 Yol aldıq Çin dənizinə.

Cokondanın xatirə dəftərindən

Külək susdu,
dəniz duruldu.
Yeriyir gəmi Şanxaya doğru.
Gəmiçilər yırgalandıqca rəya görür
Yelkənin bez kamaklarında.
Parıldayır bir okean nəğməsi
ətli, qalın dodaqlarında.
Malayya şərəbı kimi qızdırır qanı
atəşi Koxinxin
günəşinin.
Çəkir parlaq ulduzlara doğru gəmiçiləri
Koxinxin gecələri,
Koxinxin gecələri,
boyadı al-qana dəmir qurşaqlı boçkaları,
Sinqapur meyxanalarında bıçaqlanan
torağay gözlü sarı Borneo yunğaları.
Koxinxin gecələri,
Koxinxin gecələri.
Bir gəmi gedir Kantona
Yükü yaxındır əlli beş min tona.
Koxinxin gecələri.
Bordodan atılan
mavigözlü bir gəmiçi ölüsü kimi,
göylərdə üzərkən Ay,
Dirsəklənib seyr edər Bombay,
Bombay ay.
Sakit okean.
Malayya şərəbı kimi qızdırır qanı
atəşi Koxinxin
günəşinin.
Çəkir parlaq ulduzlara doğru gəmiçiləri
Koxinxin gecələri,
Koxinxin gecələri.

Üçüncü hissə

COKONDANIN NƏHAYƏTİ

Şanxay şəhəri...

Şanxay böyük bir limandır,
mükəmməl bir liman.
Gəmiləri daha qocamandır
buynuzlu bir Çin dövlət sarayından.
Vay, va aaay!

Nə əcaib yerdir bu Şanxay.
Mavi çayında axar
həsir yelkənli qayıqlar.
Həsir yelkənli qayıqlarda
çılpaq kulilər düyü arıdar,
düyü sayıqlar.

Vay, va aaay!
Nə əcaib yerdir bu Şanxay...
Şanxay böyük bir limandır,
ağların gəmiləri qocamandır.
Sarıların qayıqları kiçik.
Qızıl saçlı bir körpəyə hamilədir Şanxay
Vay vaay!
Nə əcaib yerdir bu Şanxay...

Mühərririn not dəftərindən

Dünən gecə
limana girincə gəmi,
Cokonda qaçıb çıxdı quruya.
Şanxay bir qazan, o bir çömçə
Əridi Si-Ya-usunu araya-araya.

Mühərririn not dəftərindən

Çin işi, yapon işi,
bunu edən iki kişi,

biri erkək, biri diş,
Çin işi, yapon işi.
Seyr edin bir, nə hünərdir
Yi-Li-funun son işi.
Bağırır avaz-avaz
çinli hoqqabaz Li.
Sarı, zərif bir hörümçəyə bənzəyən əli
fırladır havaya incə, uzun bıçaqları.
atdı bir,
bir daha,
bir daha,
bir daha,
beş,
bir daha,
havalarda şimşəkli dairələr cızaraq,
bıçaqlar bir-birinin ardınca fırlanıb axır.
Cokonda baxır,
yənə də baxacaq.
Baxacaq, fəqət
qocaman rəngli bir Çin fənəri kimi.
Birdən qarışdı ortalıq:
“Yol verin, xəbərdar!
Çan Kay-şinin cəlladı
yeni bir kəllə qovlayır,
yol verin, xəbərdar!..”
Biri qabaqda, biri arxada
iki çinli atıldı tindəki bağdan,
Qabaqdakı yüyürür Cokondaya doğru.
Bu, ona doğru can atan, oydu, oydu, o,
Si-Ya-usu onun,
qumrusu onun.
Si-Ya-umum mənim
Siya...
Ətrafi bürüdü bir stadion uğultusu.
Və sarı Asiyanın al-qanıyla,
kobud ingilis lisanıyla
bağıraraq atıldı polislər:
“Yaxalayın,
yaxalayın,

yaxaladı,
 yaxala!..”
 Cokondanın qollarına üç addım qala
 Yetişdi Çan Kay-şinin cəlladı
 Parladi,
 Parla...
 Kəsilən bir ət, qırılan bir sümük səsi.
 Diyirləndi ayağının ucuna
 qana bulanmış sarı bir günəş kimi
 Si-Ya-unun kəlləsi.
 Belə bir ölüm günü
 Şanxayda itirdi florensalı Cokonda
 Florensiyadan daha məşhur olan
 təbəssümünü.

220

Mühərririn not dəftərindən

Çin qumaşından bir çərçivə,
 çərçivədə rəsm.
 Rəsm in altında isim.
 Cokonda...
 Çərçivədə rəsm.
 Çərçivədə rəsm in gözləri yanır,
 yanır.
 Çərçivədə rəsm.
 Çərçivədə rəsm canlanır,
 canlanır.
 Və birdən,
 atılmış kimi boşluğa bir pəncərədən
 fırlanıb çıxdı rəsm çərçivədən:
 ayaqlarını yerə vurdu.
 Mən çəkər-çəkməz adını
 önümdə dikəlib durdu
 böyük bir döyüşün div qadını.
 O yeridi,
 arxasınca da mən,
 qızgın qızıl Tibet günəşindən
 Çin dənizinə qədər

Başlayırıq:
 Dava vəkili müdafiə nitqini söyləyir:
 – Cənablar,
 hüzurunuzda
 müttəhim sifətilə duran bu əsər.
 Böyük bir ustadın mənalı qızıdır.
 Cənablar,
 bu əsər...
 Cənablar...
 Alov dolu bir tas kimi yanır beynimin içi.
 Cənablar!
 Leonardo da Vinçi...
 Cənablar,
 intibah.
 Cənablar,
 bu əsər,
 bu əsərin bir misli daha...
 Cənablar, uniformalı cənablar...
 – Əbədir!
 – Bəsdir!
 Sadalama pozğun bir pulemyot kimi.
 Zəbt katibi,
 qərarı oxu!
 Zəbt katibi qərarı oxuyur:
 Pozulmuşdur Çində
 fransız təbəəsinin hüququ
 Cokonda binti¹ Leonardo tərəfindən.
 Binaileyh
 münasib gördük,
 münasib gördük müttəhimin
 yandırılmasını.
 Və sabah gecə doğarkən Ay,
 tərədən dırnağadək müsəlləh bir alay
 həyata keçirəcəkdir divani-hərbimizin
 bu qərarını,
 yandırılmanı.

Şanxay böyük bir limandır,
 ağların gəmiləri qocamandır.

¹ Leonardonun qızı Cokonda deməkdir.

Sarıların gəmiləri kiçicik.
Gur qudok səsi yüksəlir kəsik-kəsik,
İncə bir çinli hıçqırığı...
Limana girən bir gəmi
Batırdı həsir yelkənli bir qayığı...
Ay işığı.
Gecə.
Biləkləri zəncirli
Cokonda gözləyir.
Əs, ey külək, əs...
Bir səs:
“Tez çaxmağı çaxın,
Yandırın Cokondanı, yandırın-yaxın!”
İrəliləyən bir qaraltı.
Bir parıltı.
Çaxmağı çəkdilər,
Cokondanı yandırıb-yaxdılar.
Qıpqırmızı bir alovla boyandı Cokonda.
Güldü ürəkdən gələn bir təbəssümlə,
gülərək yandı Cokonda!

İNSAN MƏNZƏRƏLƏRİ

1

Heydərpaşa vağzalı...
Saat on beş. 1941-ci ilin baharı.
Pilləkənlərin üstündə günəş,
yorğunluq və təlaş.
Bir adam pilləkənlərdə dayanır,
fikirlidir.

Zəif.

Qorxaq.
Burnu sivri, uzun,
yanaqları çopur.
Pilləkəndəki adam:
– Qalib usta

qəribə şeylər düşünməklə məşğuldur:
“Qoz halvası yeyəydim hər gün”, – deyə düşündü
beş yaşında.

“Məktəbə gedəydim”, – deyə düşündü
on yaşında.

“Atamın bıçaqçı dükənindən
axşam azanından əvvəl çıxıb bileydim”, deyə
düşündü on bir yaşında.

“Sarı çəkmələrim olaydı,
qızlar mənə baxaydı”, – deyə düşündü
on beş yaşında.

“Atam niyə bağladı dükənini?
Fabrikə bənzəmir atamın dükanı”, –
deyə düşündü
on səkkiz yaşında,

“Maaşım artarmı?” – deyə düşündü
iyirmi yaşında.

“Atam öldü əlli yaşında,
mən də belə tez öləcəyəmmi?” –
deyə düşündü
iyirmi bir yaşında.

“Birdən işsiz qalaram”, – deyə düşündü
iyirmi iki yaşında.
“Birdən işsiz qalaram”, – deyə düşündü
iyirmi üç yaşında.
“Birdən işsiz qalaram”, – deyə düşündü
iyirmi dörd yaşında.

Dəfələrlə işsiz qalaraq:
“Birdən işsiz qalaram”, – deyə düşündü
əlli yaşına qədər.
Əlli bir yaşında: “qocaldım”, – dedi.
“Atamdan bir il artıq yaşadım”.

İndi əlli iki yaşındadır.
İşsizdir.
İndi pilləkəndə durub,
başını doldurub

düşüncələrin ən qəribəsilə:

“Necə yaşında oləcəyəm?
Öləndə üstümdə yorğanım olacaqmı?” –
deyə düşünür.

Burnu sivri və uzun.
Yanaqları çopur.
Dənizdə balıq qoxusu,
döşəmələrdə taxtabitiylə gəlir
Heydərpaşa vağzalına bahar.

Səbətlər və heybələr,
pilləkənlərdən enib,
pilləkənlərə çıxıb,
pilləkənlərdə dayanır.

Polisin yanında bir uşaq
– təxminən, beş yaşında –
enir pilləkənləri.

Nüfuz qeydinə alınmamış,
ancaq adı var – Kamal.
Pilləkənlərdən bir heybə çıxırdı,
bir xurcun – heybə.

Pilləkənlərdən enən Kamal
təmtəkdi,
– ayaqqabısız, köynəksiz,
ortasında kainatın.

Ac qaldığından başqa bir şey xatırlamır,
bir də xəyal-məyal,

qaranlıq bir yerdə bir qadın.

Pilləkənləri çıxan heybənin
qırmızı, mavi, qara yun naxışları.

Qədimdən xurcunlar
ata, qatıra, faytona minərdilər,
indi qatara minirlər.

Pilləkənlərdən bir qadın enir.

Çarşablı, yoğun,

Ədviyyə xanım.

Əsli Qafqazdan.

1311-də¹ qızılıq çıxartdı.

1318-də² gəlin oldu.

Paltar yudu,

xörək bişirdi,

uşaq doğdu.

O bilir ki, öləndə

tabutuna bir şal salacaqlar,

Səlatin məscidlərindən³ gətirilmə bir şal:

Bir kürəkəni imamdır.

Pilləkənlərin üstündə günəş.

Bir baş göy soğan

və bir insan:

Əhməd onbaşı.

Balkan müharibəsinə getdi.

Səfərbərlikdə getdi.

Yunan müharibəsinə getdi.

“Dayan, eloğlu, dayan, axırıdır”,
sözləri məşhurdur.

Pilləkənlərdən bir qız çıxırdı.

Corab toxuyandır:

– Topxana küçəsində, Qalatada.

On üç yaşındadır Atifət

Qalib usta baxdı Atifətə.

^{1,2} Hicri tarixi ilə

³ Sultanların tikdirdiyi böyük məscidlər

“Evlənsəydim əgər,
nəvəm olardı bu qız boyda”, –
deyə düşündü.

“İşləyərdi, mənə baxardı”, –
deyə düşündü.

Sonra birdən-birə Şövqiyyə düşdü yadına,
Osmanın qızı.

Gömgöy gözləri var.

Keçən il,

hələ aybaşı olmamış
Şahbaz dərəsində pozdular.

Səbətlər və heybələr

pilləkənlərdən enib,
pilləkənlərdən çıxıb,
pilləkənlərdə dayanır.

Əhməd onbaşı

– yenə əsgərdi.

Özünü yetirdi xurcuna,

xurcunu öpdü əlini

və mavi nimtənə, palto, qara şalvar,

kətan və rezindən tikilmiş çəkmələr

və fetr silindr, saqqal

və Lahur şalından qurşaq,

onbaşının çiyinlərini sıgallayaraq:

– “Qəm yemə, bir neçə qələm şeyin borcu üçün”,

– dedilər.

“Arvad-uşağı narahat etmərik,

ancaq bir az faiz qalxar”.

Heydərpaşa limanında

qağayılar enib-qalxır

dənizdəki leşlərin üstünə.

Həsəd aparılacaq bir şey deyil

qağayıların həyatı.

Vağzalı saati dördə beş dəqiqə işləmişdir.

Elevatorlardan

buğda yükləyirlər

italyan bayraqlı bir gəmiyə.

Xurcun

ayrıldı onbaşıdan,
vağzala girdi.

Pilləkənlərdə günəş,
yorğunluq,
tələş;

bir də qızılbaşlı bir kəpənək ölüsü var.
Yekə insan ayaqlarını saya salmadan
ağappaq, upuzun daşın üstündə
qarışqalar sürükləyir kəpənəyin ölüsünü.
Ədviyyə xanım
yanaşdı polis əfəndiyə,
nə isə danışdılar.

228

Sığalladı Kamal adlı uşağı.
Və bərabər polis şöbəsinə getdilər.
Və hər nə qədər bir də görülməyəcəksə xəyal-
məyal
qaranlıq bir yerdə xatırlanan qadın,
Kamal artıq tək deyil
ortasında kainatın.
Bir az qab-qacaq yuyub,
bir az su daşıyacaq.
Və Ədviyyə xanımın dizinin dibində yaşayacaq.
Pilləkənlərdən dustaqlar çıxırdı,
zarafatlaşıb,
gülüşərək.

Üç kişi

bir qadın
və dörd jandarm.
Kişilər qolu zəncirli,
qadın qolu zəncirsiz,
jandarmırlar süngülü.
Pilləkənlərin üstündə bir ərik çiçəyi,
bir papiros qutusu,
bir parça qəzet.
Dustaqlar ayaq saxladı,
Jandarm Həsən
əl verdi Əhməd onbaşıya,

Jandarm Heydər

yardən götürdü boş qutunu,
soxdu cibinə.

Dustaq qadın

boynuna atılan Atifətin

öpdü iki yanağından.

Qolları zəncirli Xəlil

əyilib baxdı

ərik çiçəyinin yanındakı qəzet parçasına.

Bir sütunluq bir əsgər şəkli.

Hərbi geyimi məlum deyil,

üzünü saqqal basmış.

Başında ağ sarğısı var.

Sarğı qana bulaşmış.

Sonra təyyarələr

– qanadlı köpək balıqları kimi

“şığıma bombardıman”, –

deyə yazırlar.

Sonra bir liman

üzərində kiçik, ağ dairələr:

Adını oxuya bilmədi,

neft ləkəsi mürəkkəbi pozmuşdu.

Üç xanım

yüyürək çıxdılar pillələri.

– başlarında ucu şiş

papaq,

ayaqlarında probkalı çəkmə.

Şəhər kənarı yolçuları.

Qolu zəncirli Süleyman

xanımları gördü.

Könlündən gənc bir qadın keçirdi.

Ərik çiçəyini tuşlayıb tüpürdü.

Qolu zəncirli Fuad

səsləndi Qalib ustaya:

– Usta!

Yenə qərribə şeylər düşünürsən? –

– Düşünürəm, bala!

Keçmiş ola.

– Sağ ol, ay usta!
 Ancaq düşünmək dəyişdirməz həyatı.
 Fuad

tərsanədə çilingər idi.
 19 yaşında tutuldu,
 iki ildir həbsdə yatır.

İndi uzaqlara göndərirlər.

Qalib usta

bu səfər

dəhşətli şeylər düşünərək,

baxır zəncirinə Fuadın.

Bu günə qədər

fərqinə varmadığı bir çox şey

yığınla,

üst-üstə,

bir yerdə...

Tıxacını atan

bir çeşmə suyu kimi

bulanıq,

bərraq

axdı başının içini dolduraraq:

“Nə çox zavod var İstanbulda,

Türkiyədə nə çox zavod var.

Dünyada lap çoxdur, – sayə gəlməz.

Dünən axşam tornaçı əyyaş Qədirin

meyitini universitet qabağında tapdılar.

– talibələrdən biri özündən gedib.

Nə çox qayış, sağanaq,

nə çox dirsəkli çarx,

nə qədər çox motor,

fırlanır ha atam, fırlanır, fırlanır.

Nə çox adam, nə çox adam,

işsiz qalarsam, işsiz qalarsam”, –

deyə düşünür.

Mürəttib Şahab usta kor oldu,

mətbələrdə dilənir.

Toxuma dəzgahları, firezi dəzgahları, torna

dəzgahları,

dik çəkiclər, silindrlər,

pulanyalar¹,
pulanyalar, pulanyalar,

– Qalib usta pulanyaçı idi,
kim bilir dünyada nə qədər,
nə qədər çox işsiz var.
Amma onları əsgər apardılar.
Bir işsiz əsgər getmə
artıq işsiz sayılmazmı? –
“Yenə dərinlərə getdin, ustam...”
Qalib usta toxundu Fuadın qol zəncirinə.
“Allah axırımızı...
– öz səmindən diksindi,
– xeyrə calasın, oğlum”, –
dedi.

231

İncə, qara bığları altından
gülümsündü Fuad:
“Axırımız mütləq xeyirdir”.
Ustanın şipalaq gözləri nəmli,
uzun burnu titrəyir.
Və heç kimə göstərmədən
Fuadın cibinə qoydu
əlli beş quruşun iyirmisini.

2

Vağzalı saatında on beşdən səkkiz dəqiqə ötüb.
15:45-də gedəcək qatar.
Üçüncü mövqe gözləmə salonunda
oturub,
gəzişib,
yadırlar üzüqoylu,
Gedəcək heç bir qatarla əlaqələri yoxdur.
Basqıçı² Ömər
ovuclarında saqqalı,
betonun üstündə yalın ayaqları,
oturub, ikiqat bükülüb səhərdən bəri.

¹ Maşın növüdür.

² Parçaya gül salan

Və yenə səhərdən bəri Ömər in qabağında
 aşağı, yuxarı, irəli, geri,
 gəzişir Rəcəb,
 nazik, uzun qolları qalxıb enir,
 gözəgörünməz bıçaqları atıb-tutur əlləri.
 Stolda üzüqoylu yatır Əli.
 Köynəyinin arxası cırıq,
 qumral başını qoyub biləklərinə.
 Üçüncü mövqe gözləmə otağında
 oturur,
 gəzişir,
 üzüqoylu yatırlar.

Gedəcək heç bir qatarla yoxdur əlaqələri.
 Aysel.
 Yaşı məlum deyil.
 Bəlkə, on üç, bəlkə iyirmi.

Əsmər,
 arıq,
 Neclə,
 on beş yaşı ola, olmaya.
 Burnu qıpqırmızı,
 üzü dəyirmi.
 İnsanı heyrətə salacaq qədər yekədir
 yaşıl plaşının altında məmələri.
 Vədat:
 18 yaşında.
 Peysər yoğun, altıoxlu¹ ağ qalstuk
 və sizaqlar.

Vədat danışır:
 “Bursa hamamlarının tayı-bərabəri yoxdur.
 Hələ bağçadaki
 “Fərəhəfza” otelini demirəm,
 Müştərilər təmiz,
 bir gəliş üç papel².
 Biri – sahibkarın.
 Keçən il bir yunan qızı gətirdim,

¹ Cümhuriyyət xalq partiyasının emblemidir.

² Kağız pul

Əhmədiyyə kitabında cənnət qapılarına baxıb
– bunlar Dolmabağça sarayı qapılarının
eynidi –

başladı naxış çəkməyə.

Müfti məşrutiyətdən qabaq öldü.

Məşrutiyətdə

canamazları, təsbəhləri götürüb,
arvadlar hərə bir yana dağıldı.

O həngəmədə iyirmi yaşındaydı Ömər.

Xəttat Osmanın Quranlarını satıb,

Parizyana barında yedi.

Balkan müharibəsinə könüllü getdi.

Əsir düşdü birinci müharibədə,

Geri döndü, kalpaqçılar küçəsində basqıçı oldu.

Əhmədiyyənin Firdovs qapılarındakı naxışlar

batist üzərində açılmağa başladılar.

Taxta qəlib,

taxta qaşığı,

taxta dükan,

bu axşamlar şərab dolu qırmızı bardaq

və əsirlikdən qalma bir az qulampərəstlik.

Bəxtiyar yaşayırdı Müftizadə Ömər əfəndi.

Bəxtiyar yaşayırdı

İtaliyadan hazır kağız ülgülər gələne

qədər.

Çünki kağız ülgülər

bağladı bir-bir

sallama qapılarını

basqıçı dükanlarının,

bağladı bir daha açılmasın deyə.

Rəcəb yenə sürətlə keçib

dönərkən

kibriti tulladı Ömərə.

Əli, masanın üstündə

üzüqoylu yatır.

Köynəyinin arxası cırılmış.

Aysel su başına getdi.

Neclə dedi Vədada:

“Qardaşım!

Bu sısqə qızı aparmayaq,
süzənəkdir.

Keçən il İzmirdə xəstələndi,
çürüyüb tökülür.

Həm də inanma, yalan deyir,
Kadiköylü deyildir.

Dənizdə balıq qoxusu,
döşəmələrdə taxtabiti sürüsüylə gəlir
Heydərpaşa vağzalına bahar.

Üçüncü mövqə gözləmə salonunda
taxta sıralara deyil,

qapıya yaxın,

beton divarın dibinə çöməlmişlər:

nimtənələrində mavi düymələr,
sarı sarja şalvarlarının dizi yırtıq,
qırmızısaqqallı bolqaryalı iki mühacir.

Qəzəbsiz bir kədərlə danışır biri:

“Hər gün daha betər,

betərdən betər.

Sonra yetər.

Pulun bürüncü,

adamın bici...

Hamısı belədir?

Yaxşısı da var”.

Bayırda,

Perrondan hərəkət etdi 15:45 qatarı.

Yataqlı vaqonu olsa da,

bu qatar

qatarların ən xarabıdır,

altı quruşluq papiros kimi bir şeydir.

Qalib usta məhbuslarla salamatlaşıb,

üçüncü mövqə gözləmə salonuna girdi.

Basqıçı Ömərdən bir az aralı oturdu.

Əli, masanın üstündə üzüqoylu yatır.

Rəcəb birdən-birə ölü radiatorun önündə durdu.

İbrəni soyuqdan istiyə, istidən soyuğa çevirdi.

Sonra borulara bir təpik vurdu.

Sonra bağdırdı bərkdən:

“Qanı halaldır cuhudların!

Qalx ayağa!”
Əli qımıldanmadı.
“Səninləyəm, ey”.
Əli qımıldanmadı.
Əli cavab vermədi Rəcəbə.
Oğlanın qolundan yapışıb
    arxası üstə çevirdi Rəcəb.
Əlinin başı yana düşdü.
Əli çoxdan ölmüşdü...

3

Qızıltorpaq stansiyasına yaxın
bir taxta evin məhləsində
    çox böyük bir fıstıq ağacı vardır.
Bir az yana əyilmişdir.
Bu fıstığın altında bir qadın,
    əynində sarı geyim,
    yuyulmuş paltar səirirdi.
Keçdi guruldayıb 15:45 qatarı.
Beton villalar...
Bunlar ta Pendikə qədər
davam edər.
Hələ fidan halındadır ağacları.
Meynələr yenicə yaşillaşır.
Gurultularla keçdi 15:45 qatarı.
Beton villalar!
    Beton villalar!
Baş katib paşanın
qırxotaqlı imarətindən
    bir uçulmuş köşk qalıb.
Ta Pendikə qədər:
beton villalardır,
beton villalar...

Belə, ilkinci vaxtı
Göytəpə stansiyasında səs-səmir olmaz.
Və çox zaman
    oturur eyni cərgədə, təkbəşinə
    bir hərəm ağası.

Boyu çox uzun.
 Özü çox zəif.
 Axıra qalanların
 Ən ixtiyarı.
 Beton villalar!
 Keçdi gurultuyla 15:45 qatarı.
 Böyük bir ciddiyyətlə gəzişirlər şamliqda
 parıltılı qara satindən
     önlük taxmış qızlar.
 Məmələri ilə qürurlanırlar,
 əllərində kitabları.
 Keçdi gurultularla 15:45 qatarı.
 Sükuta qərq oldular
 beton villalar!
 Beton villalar!

238

Süd kimi idi dəniz.
 Günəş də itirmişdi rəngini,
 asfalt yol üstündə
     plyaja gedirlər.
 Sarı çiçəklər kimi tərəşir
     həsir papaqları.
 Keçdi gurultularla 15:45 qatarı.
 Adalar göründü qabaqda.
 Dənizin dibindən xəbərsiz
     gəmilər kimi
     suyun üzündədirlər.
 Ta Pendikə qədər uzanır
     beton villalar.
 Sement fabrikanı Qartalın
     toz içində,
     kədərli və qalın.
 Sahildə maskalanmış neft anbarları.
 Keçdi gurultu ilə 15:45 qatarı.
 Pendik.
 Qatar durdu.
 Qolundakı zəncirlə Fuad
     Xəlilin dizinə vurdu.
 Göstərdi perronda gəzişən arayıcı
     polis məmurunu.

Xırdaca gözləri,
xırdaca burnu,
çox böyük qulaqları vardı.
Çıxarmışdı donqarını,
paltarı lacivərdi,

çəkmələri sarı.

Qapqara fetr şlyapası əzikdi.
Əlləri çəvik və yumşaqdı.
Arxa cibində bir şey

cibin üstündə pencəyini
bir az qabartmışdı.

Çıxdı Pendikdən 15:45 qatarı.

Parovoz,

maşinist Əlaəddin

Mavi kürkünün yaxasını açdı bir düymə daha,
başını çölə çıxarıb

baxdı arxaya.

Bir yük vaqonu,

beş dənə minik vaqonu,

yataqlı, yeməkli vaqonlar da bu sırada.

Bundan əlavə altı dənə də yük vaqonu,

bir-birinin dalınca yellənə-yellənə gəlir.

Nə vaxt belə arxaya baxsa Əlaəddin

– hələ döngələrdə –

elə bil ki, bir-birinə bağlayıb vaqonları,

o çəkir qatarı.

Enişlərdə

arxadan gələn vaqonların ağırlığını

hiss edirdi öz kürəyində.

Vaqonlar gəlir yellənə-yellənə.

Əskişəhər – Heydərpaşa – Heydərpaşa –

Əskişəhər.

1928-dən bəri

yolçular minir-düşür.

maşınlar dəyişir,

Əlaəddin yerindədir,

Əlaəddin dəyişmir.

Vaqonlar yellənə-yellənə gəlir.

Çamadanı kətan qılaflı bir yolçu kimi

– poçta qatarına yox –

Sirkəçidə təcili qatara minmək,
yumşaq vəqonda yatmaq
və xüsusən, gecələri
oturub qarşısında kiçik, qırmızı abajurların
araq içmək vəqon-restoranlarda...

Vəqonlar gəlir yellənə-yellənə...

“Usta!..”

Əlaəddin kömürçü İsmayıl tərəf döndü.

“Nə var, İsmayıl?”

“Usta, bu müharibənin axırı nə olacaq?”

“Yaxşı olacaq?”

“Necə yəni?”

“Restoranlı vəqonda araq içəcəyik.”

“Bizmi?”

“Biz!”

“Kömürü kürəyə kim atacaq,
kim sürəcək maşını?”

“Onu da biz.”

“Usta, zarafatı burax!”

“Kim qalib gələcək?”

“Biz”.

İsmayıl heç bir şey anlamasa da,
üstünü vurmadı.

Qapqara, qapqalın qaşlarını
bir az oynatdı.

Sonra dedi: “Usta!

Bir sualım da var.

Bu gördüyün relslər
bütün dünyaya dolana bilərmi?”

“Dolanar!”

“Demək, müharibə olmasa,
amma yalnız müharibə yox,
sərhədlərdə sorğu-sual aparmasalar,
maşını relslərin üstünə qoyduqmu,
dünyanın bir başından o biri başına gedər,
eləmi?”

“Dəniz gələndə dayanarsan”.

“Gəmilərə minərsən”.

“Təyyarə daha yaxşıdır”.

İsmayıl güldü.

Qabaq dişlərindən biri sınıqdı.
“Üsta! Anam vəsiyyəət eləyib,
mən təyyarəyə minmərem”.
“Deyib ki: “təyyarəyə minmə?”
“Yox,
deyib ki, qarışqanı da incitmə!..”
Əlaəddin yekəcə əlini vurdu
İsmayılın çılpaq, uzun boynuna.
“Sən nə səfeh oğlansan,
Zərər yoxdur, bala.
Yenə də təyyarəyə minərik.
Adam öldürmək üçün yox,
Göydə ləzzət çəkmək,
səfa sürmək üçün.
İndi hələ sən bir
kürənin közünü qurdala!”
Vaqonlar gəlir yellənə-yellənə,
510 nömrəli üçüncü mövqə vaqonu.
Jandarmırlar və dustaqlar birinci bölmədədir.
Çavuş bir dəfə də olsa gülmədi.
Mauzerlər qoyulsa da rəflərə,
qol zəncirləri çözülmədi.
Ayrı-ayrı dünyalardaydı iki tərəf.
Kitab oxuyur dustaq Xəlil.
Çevirəndə dizi üstündəki kitabın varaqlarını
çox böyük bir məharətlə oynadırdı
zəncirli biləkləri
barmaqlarını.
Kitab və qol zəncirləri ilə
on üç ildir,
bu, beşinci səfəridir.
Gözlərinin altında cizgilər,
yanaqlarında ağ tüklər,
Bəlkə, Xəlil qocalmışdır bir az,
lakin kitab, qol zənciri və ürək qocalmaz.
Və indi ürək
hər zamankından umudludur.
Xəlil kitab oxuyanda
Fikrinə bir şey gəldi: “Qol zənciri”,
“O gün yaxındır”.

“Səndən kotan qayıracağım,
 qolumun zəncirləri!”
 Və bu fikir o qədər gözəl söylənmiş
 gəldi ki ona,
 yenə birdən-birə canı sıxıldı
 ölçülü, ölçüsüz
 şeir yazmaq bacarığı olmadığına.

Qəbzə stansiyasında dayanıb, yenə hərəkət etdi
 qatar.
 Hündür, dəmir bir körpü üstündən keçdi,
 Sağda torpaq birdən-birə alçaldı,
 bəlkə, yüz,
 bəlkə, yüz əlli qulac.

242

Və orda,
 dibdə,
 aşağıda
 “Əskihasar” kəndi və qalası,
 ensiz, uzun yolla gedən iki atlı,
 zeytun ağacları və bomboş dəniz göründü.
 Uzaq və dərinə olduqlarından,
 çox tez arxada qaldıqlarından
 qutudan yeni çıxarılmış oyuncaqlara oxşayırdılar,
 belə kiçik,
 belə rəngli.
 Bu bahar aydınlığında
 tər-təmiz görünürdülər.
 Dustaq Fuad gördü və heç bir zaman
 unutmayacaq:
 dərinədə, öz iki atlısı ilə
 o böyük şəhərə gedən yolu.
 Və ilk dəfə itirdiyi üçün gözündə İstanbulu,
 başladı birdən-birə öz evindən danışmağa:
 “Babam, – dedi, – mənim babam
 bir əcaib adam imiş.
 Bəhriyyədə¹ qolacası².
 Evdə bir tək fotosu var.

¹ Bəhriyyə idarəsi (dənizçilik idarəsi)

² Gəmidə mayora bərabər bir rütbə

Məlumdur ki, şiş uzun fəsin altında
    ülgüclə qırılmış böyük başı var.
Çox mürtəcə idi.
Bir baxın ki, məşrutə olanda
Sultan Həmidə sadiqliyə and içmişəm deyə,
    nikahı təzələdi.
Üç il sonra da təqaüdə çıxdı
və Qulaqsızda baqqal oldu.
Sonra 1338-də
oktyabr ayında,
İstanbulun qurtuluş günü, öldü.
Ölüsünü tək, tənha
dolabın yanında, mətbəxdə tapmışlar,
uşaqlar bu zaman küçədə marş oxuyurmuşlar”.
Dustaq Süleyman ələ saldı Fuadı:
“İctimai mənşəyin çox qarışıqdır;
    mürtəcə, militarizm
    və kiçik kустarlıq”.
Fuad baş qoşmadı, davam etdi:
“Hələ də gözümün qabağındadır atam.
Uzun, sarı barmaqlı bir adam.
“Dovşan mağazi”ni ustalarındandı
    (gəmi təmiri dülgərxanasında),
Köhnə xəttatlara yaman aludəydi.
Səhərlər bayram yerindən gələrdi
    salat verən səsi.
Ərəbcə qadağan olunandan sonra
    küsdü, əzan çəkmədi.
35 yaşında öldü vərəmdən”.
Süleyman soruşdu:
“Bəs anan?”
“Məni doğub ölüb.
Mən dülgərxanada,
atamın iş alətləri sandığında böyüdüm.
Bu, bir yaşıl sandıqdı.
Atam alətləri çıxarıb
    məni bu sandıqda yatızdırardı”.
510 nömrəli üçüncü mövqəli vaqon.
Koridor.
Koridorda bir student gəzişir.

510 nömrəli üçüncü mövqeli vaqon,
ikinci bölmə,
konserv qutusu, limon,
ağ pendir, çörək, şüşələr.

Qadın,
kişi
içirlər.

Ölkənin operası qastrola gedir.
Səkkiz artist
və məşhur bəstəkar Məhməd Əli.
510 nömrəli üçüncü mövqeli vaqon.
Birinci bölmə.

Ağ dişləriylə gülür qolu zəncirli Fuad.
Çünki qolu zəncirli Süleyman
acıqlı-acıqlı baxır studentə –
student qapı şüşəsindən
baxdığı üçün Mələhətə.

Qolu zəncirsiz Mələhət
nazik, qansız biləklərinin azadlığı
ilə qürurlanır.

Əllərini sərbəst işlədə bildiyi üçün
kefi kök, alma yeyir.

Student hələ də baxır.
Süleyman səsini qaldırdı.

Jandarm Heydər
haqq verdi Süleymana.
Şüşəli qapının pərdələrini saldı.
Dustaqların kəndli jandarmalarla dostluğu
belə başlamış oldu.

Qolu zəncirli Xəlil
(bəlkə, hər şeyi görür, duyur,
bəlkə, heç bir şeyi görmür, duymur)
qaldırıb qarov gözlərini dizindəki kitabdan,
soruşdu birdən-birə jandarma Heydərən:
“Sizin kənddə neçə ev var?”
“Əllyə qədər”.
“İki öküzdən artığı olan neçədir?”
“İki evdir”.
“Tək öküzlü neçədir?”

“Tək öküzlü on beş ev olar”.

“Heç öküzü olmayan?”

“Beş-altı ev!”

“Qalanı demək,
bir cüt öküzlüdür!”

“Sən necə?”

“Mənim də bir cüt öküzüm var”.

Süleyman soruşdu:

“Torpaqsız olanı da var?”

Çavuş cavab verdi:

“Niyə, tapılar”.

Söhbətə Fuad qarışdı.

Ünsiyyət artdı.

Və insan dostluğunda elə bir an oldu ki,
(şübhədən və əmrədən üstün)
kəndli jandarmalar bir-birinə baxdı,
yoğun səsləriylə zarafatlaşıb
məzəli bir iş görürlərmiş kimi qalxdılar,
dustaqların qol zəncirlərini açdılar.

Koridor...

Student gəzişir.

Beşinci bölmədən bir yolçu

Koridora fırladı.

Bu, qısa boylu yekəqarın bir şalvardı.

Tərli və tələş içində

açdı bütün pəncərələri.

Axırıncı pəncərədən uzanıb çölə

üç kərə dərin nəfəs aldı.

Sonra bir an içində dabanı üstə döndü geri.

Alını dar, uzun,

yanaqları kök və genişdi.

Başı, yekə bir armud kimi qonmuşdu çiyinlərinə.

Göy, çən gözləri gördü studentini.

“Hörmətli bəyim, – deyə səsləndi, –

boğulacaqdım az qala,

bizim kupe doludur aylarla,

üfunət,

tər,

qoxu.

Pəncərəni də açmırlar”.

Studentə yaxınlaşdı:

“Studentsinizmi?”

“Yəqin”.

“Şapkanızdakı boz qurddan görünür.

Doğrudur, bəzi əxlaqsız oğlanlar da

belə şapka qoyur,

eşitmişəm.

Görməyinə

görməmişəm.

Belə işlərlə mənim aram yoxdur.

Ancaq desəm ki, təcrübə etməmişəm, yalan olar,
ingilislər İstanbula gələndə...

dar balaqlı, iskoz oğlanları...

Yazıq iranlıların adı çıxıb.

Ümumiyyətlə, insan hər zövqdən dadmalıdır.

Yaşamaq –

zövq almaq deməkdir.

Amma gərək pulun olsun.

Eşq-meşq, həyat-məyat boş sözdür.

Hər işin canı puldur.

İndi gəl bunu

o içəridəki aylara başa sal.

Həriflər pəncərəni də açmırlar.

Qulaq asın,

məndən sizə bir ata nəsihəti:

hər şeydən əzizdir insanın səhhəti.

Səhhətinə yaxşı bax!

Səhər-səhər mütləq təzə yumurta içmək gərəkdir.

Mənim evimdə üç sığa var.

Hər səhər hərəsi üç yumurta içərlər.

Mənim evimdə bir qayda var:

Mən işdən qayıdan kimi

analarından öyrənirəm –

uşaqlar dəcəllik eləyiblər,

yoxsa sakit oturublar?

Bu cavaba görə

quş bəzi şeylər gətirir pəncərəyə:

ya alma,

ya portağal,

ya şokolad!
Əlbəttə, qış gətirmir,
mən gətirərəm.
Ancaq mənim ən böyük sıpam
göz qoyub bu işə bir axşam,
ertəsi günü anasına:
“Quş atama oxşayır, – demişdir, –
Xalis atam”.

Ümumiyyətlə, mən bu qənaətdəyəm:
adam gərək uşaqların
şüurunü ölçsün.

Mən hər zaman ölçərəm.
Məşhur əhvalatdır:
padşahlardan biri
şahzadəyə rəml öyrətmək istəmiş...”

Student gülümsədi:
“O əhvalatı bilirəm”, – dedi.
Sonra da söz olsun deyə soruşdu:
“Məmursunuzmu?”

“Düzünü axtarsanız...
Ümumiyyətlə, məmur sayılırıq.
İstanbul uşaq evi dəftərxanasında mühasibəm –
Nuru Öztürk.
Maaş cədvəlində adımız var.
Vaxtilə Salacaqda balaca məmurluğumuz da olub.
Kustarlıq, tüccarlıq da eləmişik.
Hər iş görmüşük, qovrulmuş qəhvə satmaqdan
başqa.

Bir arzum onda qalıb.
Şoferlik də eləmişəm.
Maşın özümün idi.
Taksilərin rəvac vaxtı idi.
Heç yadımdan çıxmaz, bir yay günü,
ilkinci çağı,
bir müştərini Ciftəhovuzlarda düşürdüb
geri qayıdırdım.

Qabaqda bir qadın gedirdi.
Qara ridalı.
Qıçları gözümə dəydi,
sürahi kimi.

Yanına çatanda saxladım maşını,
 üzünə baxdım.
 Zəngin ailədən bir qadın...
     Çox böyük, qapqara gözləri var.
 Şeytan məni qıdıqladı,
 qapını açdım,
 “Buyurun”, – dedim.
 Məndi maşına.
 Maşını sürdüm.
 Hara gedirik?
 Nə o soruşur, nə də mən dinirəm.
 Qabaq aynada gözlərini görürəm,
     gözləri bayaqkı kimi qapqara,
 bayaqkı kimi yepyekə...
 Caddə bostanından yuxarı burulduq.
 Ərənköy, İçərənköy, Çöl.
 Bir çinarın altında
 maşını saxladım.
 Ətrafda bir ins-cins yoxdu.
 Qadını maşından düşürtdüm.
 Səsini çıxarmadı.
 Uzatdım torpağın üstünə.
 Yenə səsini çıxarmadı.
 Mən öz işimdəyəm, onu öpürəm.
 O, elə bil, cansız bütüdür.
 Nə isə, söhbəti uzatmayaq.
 İşimizi görüb durduq ayağa.
 Yenə mindik maşına.
 Geri qayıdırıq.
 Hara qayıdacağıq?
 Nə o soruşur, nə də mən soruşuram.
 Yenə qabaq aynada gözlərini görürəm.
     Gözləri yenə elə dediyim kimi qara,
     elə yepyekə,
     elə o sayaq.
 Qızıltorpağa gəldik.
 Küçədə lampalar yanmışdı.
 Meyvə dükanının qabağında
     saxladım maşını.
 Açdım qapını.

Qadın düşdü, getdi.

Tini buruldu, gözədən itdi.

İndi, bəyim, belə iş sən nə deyərsən?

Ümumiyyətlə, necə başa salım,

yaxud albanların dediyi kimi,

necə başa

saldırım?

Yəni on üç il, on dörd il keçdi aradan,

amma bu paşa arvadı heç çıxmır yadımdan.

Onu deyim ki, lap yəqin bir paşa arvadı idi.

Eh, o zaman belə qarnım yox idi.

Biğlar da ipək kimi,

yumurta sarısı.

Kadıköyün Paris məhləsini kəsib durmuşdum.

Elə keflər çəkmişik, bəyim,

elə keflər görmüşük...

İndi gəl içəridəki aylara

bütün bunları başa sal.

Həriflər pəncərəni də açmırlar”.

Pəncərə açmayanlar beşinci bölmədə olanlardır.

Xurcun sahibi

solda,

ən başda,

küncdə oturub.

Bic,

yekə,

yırtıcı bir quş kimi.

Fetr şapkası başında, əynində paltosu,

qara şalvarı hamar qatlarla sallanmış.

Çıxarmış kətan-rezin ayaqqabılarını,

arxasız skamyanın üstündə, əllərinə yaxın

və əlləri qədər canlı,

ayaqları görünür ağ, yun corablı.

Danışanları tükü qulaqları ilə yox,

ayaqları ilə dinləyir.

Haldan-cindən söhbət düşmüşdü.

Qabaqda sarı Seyfəddin

(Adabazarın bir çərkəs kəndi kətxudası)

Uzun boğazının qırtlağını oynada-oynada

nağil edirdi:

“Bismillahsız paltarını çıxartma!

Hər işin əvvəli bismillahdır,
Yoxsa paltarını cinlər aparar,
düyünləyərlər”.

Arabaçı Səlim Seyfəddinin sözüne:
qüvvət verdi.

(Əskişəhərli, əlli yaşlarında, keçəl!)

“Atlar da elədir, – dedi.

Gecə atı axura bismillahsız bağlasan
cinlər belinə minib heyvanı
Qovarlar dan yeri sökülənə qədər.
Yalını da xırda-xırda hörərlər.
Neçə dəfə başıma gəlib.

Səhər-səhər girmişəm tövləyə,
bağlandığı yerdəcə durub heyvan,
amma, köpük içində,
suyu tökülər sıxsan.

Yalı gəlin saçı kimi hörük-hörük.
Hörüklərin çoxunu açmaq mümkün deyil.
Kəsməkdən başqa bir əlac yox.
Gecələr atlara minib cinlər
ay işığında belə hara gedirlər?

Adamın dərdi özünə bəsdir.
bismillahı yaddan çıxartdığımız üçün
Allah bu cinləri də başımıza
bəla göndərib.

Bu cin dediyin necə şeydir, görəsən?
Adama oxşayırlarmı?
Xasiyyətləri adam xasiyyətinə oxşayır:
oğru,

kefinə gəldi
yamanlıq eləyər...”

Qapının yanındaki tatarüzlü adam
(Bursa kəndlərindən, merinos
fabrikasında keşikçidir)

cavab verdi Səlimə:

“Mən düşar oldum bir dəfə.
Gözümə göründülər
altı həftə gecə-gündüz.
Əhvalat saz üstündə oldu.

Sazların padşahı doqquztelli cürədir.
Harda bir saz ustasının sorağını alsam,
qış-qiyamət olsun,
Yeddi günlük yol olsun,
yabının tərkinə qoyub
onu kəndə gətirərdim.
Ancaq cürə sazı çalmağı heç öyrənə bilmədim.
Məşhur bir cürəçi vardı.
Özü də qaraçı.
Adı Alış usta.
Mənə dedi ki:
“Qoluna lənətləmə enməmiş
bu sazı öyrənə bilməzsən”.
Dedim: “Yaxşı.
Biləyimə lənətləmə necə enəcək?”
Alış dedi:
“Qədir gecəsi, bilirsənmi, qədir gecəsi
cürəni götürüb,
ayaqyoluna girərsən
və orada tərs oturub başlarsan çalmağa”.
Alışın dediyi kimi elədim.
Qədir gecəsi də elə yaxındı.
Ayaqyoluna girdim.
Tərs oturdum.
Toxundum tellərə.
Tellər səslənmədi.
Sazın qulağını burdum.
Əbəs yerə.
Səs yenə çıxmadı.
Elə bil ki, yer üzündən səs deyilən şey yoxa çıxıb.
Albalı qabığından mizrabı tulladım,
Barmaqlarımla gücüm gəldikcə çəkdim telləri.
Tellər nə qopur, nə də səs verir.
Eləcə rezin kimi uzanır, qısalır.
“Gəl dadıma çat, Alış,
bu necə şeydir,
dadıma yetiş”, –
deyəndə – görüdülər.
Kimisi mərciməkdən balaca.
Kimisi minarə boyda.

Paltarları bizim paltarlara oxşayırdı.
 Amma başlarında papaqları vardı;
 Al, yaşıl, uzun, şiş.
 Hamısı süvari.
 Qılıncları qaldırıb hücum çəkmişdilər.
 Özümü çölə atdım.
 Altı həftə gözümlün qabağından getmədilər.
 Babam cürə sazımı sındırıb tulladı.
 Evin zirzəmisində məni zəncirlə bağladı.
 Xeyri olmadı.
 Axırda Alış ustanı gətiriblər.
 Qaraçı Alış
 öz cürəsini mənim əlimə verib.
 Mən başlamışam çalmağa.
 252 Çaldıqca ağılim başıma gəlib,
 çaldıqca özümə gəlmişəm.
 Birdən huşum başımdan çıxıb yıxılmışam.
 Ayılıb özümə gələndə, gördüm ki,
 nə süvari var, nə qılinc.
 Ancaq o gündən bu günə
 məndən usta cürəçi yoxdur
 bütün Bursa vilayətində”.
 Susdu.
 Arabaçı Səlim tərs-tərs baxdı ona.
 Xurcun sahibi
 iki ağı quzunu sıgallayan kimi,
 sıgalladı yun corablarını.
 Nazik bir səs gəldi qapıdan,
 kətək yemiş bir kiçük zingiltisi
 kimi,
 “Mənim qarnımdakı su da
 yəqin, onların işidir”.
 Danışan balaca bir adam idi,
 yaxud da sonralar bu hala düşmüşdü.
 Üzünün dərisi yapışmışdı yanaqlarına,
 nazik, sarı bir dəri.
 Və sümükləri çıxmış bu insan üzündə
 işıldayırdı gözləri.
 Çox vaxt ölüm insan üzündə
 yanaq sümüklərinin aydın görünməsi ilə başlayar.

Bu ölüm
Sakarya kəndlilərindən həmin
bu Şakirin üzündə başlamışdı.
“Mənim də qarnımdakı su
yaqın onların işidir”.

Qarnına su gəlmişdi Şakirin.
“Mən bildiyimi bilirəm.

Doktor bəy
on vedrə su çıxartdı qarnımdan.

Üç gün ərzində yenə şişdi.

Çətin sağalaram.

Cinlər qarnıma dolub.

Bilirəm,
öləcəyəm.

Dedim: Doktor bəy,
xəstəxanadan çıxarmayın məni,
neçə cəbhədə dövlət yolunda yaralanmışam.

Yaylı çarpayıda ölsək nə olar ki?

Sözlərimə qulaq asmadı doktor.

Görünür, yaylı çarpayıda başqası yatacaq –
ümid kəsmədikləri.

Məndə yara vardı,
dərd vardı, ancaq ümid yox.

Bələdiyyə verdi yol pulumu.

Qayıdıram geri.

Gör necə bəxtimiz varmış?

Bütün adamların içində məni tapdı
bu zəhrimar xəstəlik...”

Hərəkə stansiyasında dayandı qatar.

Maşinist Ələəddin düşdü lokomotivdən.

Baxdı, görsün necədir dal oxlar.

Maşın cavan və səbirsizdi.

Elə bil, canlı idi.

Ürəyi, əsəbləri vardı.

Bir yarış heyvanı kimi yaxşı görkəmi vardı.

Hərəkə stansiyası qəşəng, kiçik bir yerdir.

Əsas Hərəkə

xeyli yuxarıdadır,
görünməyir.

Stansiyada giləs satırdılar.

Gilasları

qırmızı sırğa kimi

taxmışdılar nazik çubuqlara.

Elə bütün yolboyu – hər yan zeytun və giləslıqdır.

Stansiyanın qabağında, dənizdən o yana

çit fabrikanı var.

Qatardan baxanda

fabrikanın içini görəcəksən kimi

gəlir adama.

Pəncərədən uzanıb

giləs aldı dustaq Süleyman.

Student çeşmədən su içib geri qayıdan zaman

artıq qatar hərəkət etmişdi.

Süleyman onu gördü.

“Qatarı əldən çıxaracaq, məlun”, – deyə sevindi.

Ancaq student atılıb mindi qatara.

Qatar arada bir müddət –

qısa bir an –

dənizi itirib yavaş hərəkət etdi.

Sonra yenə onu tapıb,

Yarımcaya tərəf getdi.

510 nömrəli vaqonda, beşinci bölmədəkilər

müharibədən söhbət eləyirlər.

Xurcun sahibi

qara saqqalının üstünə sallanmış burnunun

– bu burun bir bıçaq sapına oxşayırdı –

hərdən-hərdən ucundan tutub çəkir,

qulaq asırdı.

Əskişəhərli arabaçı Səlim danışdı:

“Almanların axırı puçdur.

Əvvəl-axır bir yerdə yığılıb qalacaqlar.

Əli bıçaqlı, vuran, qıran adamın axırı

ya it ölümüdür, ya oğraşlıq,

ya da məhlə keşikçisi”.

Etiraz etdi sarı Seyfəddin,

Çərkəs kəndinin kətxudası:

“Almanları bilmirəm, amma

basan, kəsən adam oğraş olmaz”.

Arabaçı Səlim yerindən bağırdı:

“Ondan da yaman olur.
Zindanqapılı Hüseyn ağa
məşhur bir adamdı,
bizim Əskişəhəri bıçağı ilə tamam qorxutmuşdu.
Həm də qızıl alveri eləyirdi.
Axırı nə oldu?
Kefli Şərif adında
avaranın biri,
fahişəxanada ağzını boş qoyur,
bu da vurub onu öldürür.
Məmləkətdə qala bilmədi.
Sonra eşitdik ki, bir xəndəkdə tapıblar meyitini”.
Danışdı xurcun sahibi:
Səsi yumşaq və qabarıqdı
atılmış pambıq kimi.
“...Alman qalib gələcək.
Mən böyük yerdən eşitmişəm.
Deyirlər, Hitler deyilən gavur
müsəlmandır.
Ancaq dinini gizlədir.
Bu qədər dövlət bir oldu,
ona gücləri çatmadı”.
Arabaçı Səlim
nə isə demək istədi.
Sarı Seyfəddin,
onun ünvanına deyilən bir təhqirə
cavab verirmiş kimi
zəfərlə baxdı Səlimin üzünə.
“...Basıb-kəsən adam oğraş olmaz!” – dedi.
Xurcun sahibi davam etdi söhbətinə:
“Bir paşa var.
Köhnə paşalardandır.
Davada bir o basıb ingilis gavurunu.
İndi istifadədir, həm tacirlik eləyir,
həm də qəzetçilik.
Deyib ki, ya almanla bir olmaq gərək,
ya da gərək yol verək keçsin.
Yekə paşadır o,
həm də qəzetçi.
Davada bir o basıb ingilis gavurunu.

Mənə qənd-çay satan Hacı Nuru bəy tanıyır onu.
Hacı Nuru bəy mənə dedi ki:

“Alman indi nə yunanı qoydu gəlsin Balkana,
nə ingilisi.

Amma çox şükür ki, müsəlmanıq,
hərif tanıyır bizi.

Biz almanla birləşib
hücum etsək ingilisin üzərinə,
bir gündə girdik deməkdir Şami-şərif şəhərinə”.
Qartallı Kazım,

Yaxud qayalarlı Kazım ağa.
yaxud İstanbullu Kazım əfəndi
qırx beş yaşında canavara oxşayan
bir adamdı.

256

Şakirə: “Bir papiros yandır, görək”, – dedi
Sakaryalı Şakir

– qarnından on vedrə su çıxan –
açıq bir yaraya duz, tütün basan kimi
papirosu sümürürdü yaman.

Yaylı bir çarpayıda
ölə bilmək həsrəti nə yamandı.

Bu Sakaryalı Şakir bilir,
bilir, nədir onun dadı.

Qartallı Kazım

Başını kupenin taxtasına dayadı,
qıyıldı sarımtıl, canavar gözləri.

Vaqonla bir yerdə yellənərək
başı yellənir o yan-bu yana.

Şakirə göz qoyur,
Məmədçik – deyə düşünür.
“Məmədçik məməd”.

Müharibə illəri, məmədin üzü
zolaq-zolaq qara çubuqlara taxılaraq,
qaranlıqdan güclə dartılıb çıxarılarq,
uzun bir yolda görünür Kazıma.

Günün rahatlıq hissi nədən belə asandır?
Keçmiş fəlakəti xatırlamaq nədən belə çətindir?
Pozantıda tormoz konduktoru idi Qartallı Kazım...
min üç yüz otuz üçüncü ildə...

Gecə-gündüz cəbhələrə gedir qoşunlar.

Harda qurtarır, harda başlar,
kürələrində şam ağacı yanan qatarlar,
Yolboyu yanmış odun qoxusu,
Əsgərlik yolunun qorxusu.

Məmədçik məməd
Məmədçik məməd,

Dörd cəbhə içində qopdu qiyamət.
Vaqonların tutumu qırx adamlıqdır.
Hər vaqona doldururlar yüz məməd.
Məmədçik dolu qatarlar gedir.

Məmədçik məməd.

Məmədçik məməd.

Qapalı vaqonlarda yoxdur mərhəmət...

O zaman Pozanti stansiyası

bu yolda sonuncuydu.

Tormoz konduktoru Qartallı Kazım soyundu.

Çöməlib gün altında bit qırmağa başladı.

Dağ-daş məməd dolu, dağ-daş qoşundu.

Gedənlər ac-susuz, dönənlər səqət.

Ölüm Allah əmridir, aclıq olmasa fəqət.

Ac adam qurda dönüb bir-birinə soxulmazsa,

aclıq itdən betər edər adamı, əlbət.

Məmədçik məməd!

Məmədçik məməd!

Bölükbaşıda yoxdur mərhəmət.

Pozanti bir dərədir, günəş yandırır, yaxır.

Tormoz konduktoru Kazım dayanıb baxır.

Məməd bir dəri, bir də sümükdür,

bıqları salxıq.

Məmədin ayağında köhnə bir çarıq.

Məməd at peyindənən arpa yığacaq.

Suda təmiz yuyub

sonra yeyəcək.

Dağ-daş məmədlə dolu, dağ-daş qoşundu.

Ölüm Allah əmridir, aclıq olmaya fəqət.

Məmədçik məməd!

Məmədçik məməd,

Olsa-olsa ancaq bir ovuc olar

peyindənən yığdığı arpalar...

Məmədçik məməd.
Məmədçik məməd.
At peyində yoxdur mərhəmət...

Ayrıcın solunda kor dəmiryolu.
Kor dəmiryoluna çəkilməmiş vaqon.
Vaqonda oturub düz altı alman.
Üzləri qırmızı, sağrıları şişman.
Makaron yeyirlər stol başında.
Bəlkə də, o qədər yoğun deyillər.
Lakin Qartallıya elə gəlirlər.

Məmədçik məməd.

Məmədçik, məməd.

Alman olmağın nəyi qiyamətdir,
nəyi qiyamət?

Alman vaqonuna iti bağlıdır,
İtin tükü boz, qulağı kəsik, beli yağlıdır.
Doydu, makaronun qalanını itə verdi alman,
Makaron yeyir almanın iti də,
bəlkə də, makaron yemir hər zaman.
Lakin Qartallıya elə görünür.

Məmədçik məməd.

Məmədçik məməd...

İtin qabağından makaronu götürüb
qaçdı məməd.

Qaçır dalına baxmadan;
Qurd olub hücum çəkməsə insan,
aclıq itdən betər edər insanı, əlbət.
Alqışlayır məmədi altı alman,
Almanın xoşuna gəldi bu hərəkət

– Məmədçik məməd.

– Məmədçik məməd...

Kəklik dağdan-dağa səkər.
Kəklik yaralansa qanadından
taqəti olsa da, uça bilməz.

Səlimiyyə qışlası ötürücü məntəqə idi.
İstirahətdən qayıdan məmədlərlə
dopdolu idi.
Adam güc gəlirdi divarlara.

Məmədin qurtardı istirahəti;
çünki örtüldü bədənindəki yara.
Lakin məməd duydu ki,
ürəyində açılmışdır bir yara.
Səfərbərliyin artıq sonudur,
üç yüz otuz dördüncü il.
Ey vah, Səlimiyyə qışlası yıxılacaq, elə bil.
Qışla həyatında
torpağın üstü tamam bitdir, qaynaşır.
Gəzinəndə ayaq altında əzilir xırr... xırr.
Bitləri qan doydurmuşdur.
Bu qan qara və ölüdür,
Səlimiyyə qışlasında məmədin əti
dəri ilə, tüklə deyil
bitlə örtülmüşdür.

Həyətdə siyahı oxunurdu,
cəbhəyə göndərmək üçün.
Məməd qaşınaraq qabağına baxır,
cavab vermir, lakin.
Çünki Məməd ümidini itirib.
İndi inada pənah gətirib.
Ətini aclığa, bitə yedirdib.
Gündə burdan yüz məmədin ölüsü çıxır.
Baş çavuş, siyahı oxu sabaha qədər,
səsin gəldikcə bağır,
haya, küyə bas!
Məmədin bu qapıdan dirisi çıxmaz!
Amma dövlət məməddən qüvvətlidir.
Bir səhər
həyətdə yenə məməd vardı qum qədər.
Bəlkə, on min,
bəlkə, daha çox,
bir dərya – başdan-başa məməd.
Qaşınan və susan.
İnsan üstündə insan...
Bir təzə baş çavuş çıxmışdır
stol üstünə.
Uzun boyu,
qara bıığı
və tərtemiz kaskası var.

Siyahı oxuyur o, susur adamlar.
 Bir saat, iki saat,
 Məməd nə qədər inaddırsa,
 çavuş da onun qədər göstərir inad.
 İki saat, uç saat.
 Cavab verən yoxdur.
 Çavuş artıq dözə bilmədi.
 Söyməyə başladı: “Ay anan, arvadın...”
 Məməd ümidlidirsə,
 tək-tənha belə olsa,
                                     dağda ona söymək qorxuludur.
 On min ümitsiz məmədi qışlada söymək
                                     daha qorxuludur.
 Həyat ümitsiz məmədlə doludur.
 Uzandı masanın ayağına məmədin əli,
 çavuş göydən dəydi yerə.
 Məməd çavuşu qaldırdı, saldı.
 çavuşun bədənində
 nə bir sağ yer, nə təmiz paltarı qaldı.
 Mühafizə taburuna verildi xəbər.
 Gəldi mühafizəçi məmədlər.
 Onlar süngülü, bitsiz və harın idi.
 Elə bil, sürüyə canavar girdi.
 Bir uğultu qopdu, bir qiyamət.
 Məməd qaçır, qovlayırdı məməd.
 İki minə qədər qurbanlığı araya aldılar,
 ağızı bağlı yük vaqonlarına saldılar.
 Vaqonların qırx adamlıq olsa da tutumu,
 90 məməd, 100 məməd doldurdular hərəsinə.
 Doldurdular avandına, tərsinə.
 Vaqonların bağlandı qapıları,
 Yola düşdü vaqon-vaqon
                                     məmədçiklər qatarı.
 Get-gedə sürətləndi hərəkət...
                                     Məmədçik məməd,
                                     Məmədçik məməd.
 Bir ilkindi çağı
 Səlimiyyə qışlasında
 daş pilləkənlərdə mən
 bir məməd öldürmüşəm, deyəsən.

Əlində çörək vardı məmədin,
məməd hardan tapmış çөрəyi?
Məməd sarıbiğli idi,

çörək qaraydı, ancaq.
Mən qırmızı qurşağımı açaraq
– dörd qulac,
par-par parıldayan
yunla qarışıq ipək qurşaq –

Dedim: “Bir qulac qurşaq verim sənə,
Bir dilim çörək kəs ver mənə”.

Dedi: “Rədd ol!”

“İki qulac!”

Dedi: “Rədd ol!”

“Üç qulac!”

Məməd qurşağın hamısını istədi.

Biğları sapsarı.

Mən çөрəyə baxırdım,
onun gözündə qurşağımın işıltıları.

Bir təpik vurdum qasığına,
Yumbalanıb arxası üstə düşdü məməd.

Şam taxtasından yonqar çıxan kimi
bir sümük çıxdı başından.

Çörək keçdi əlimə.

Ancaq pilləkənin daşına sızıldı qan,
isti, qırmızı
axıb gedirdi.

Sanki, mənim qurşağımla bəhs edirdi.

Məmədçik məməd,
Məmədçik məməd.

Aclıq çıxanda yoluna

məməddən məmədə yoxdurmu mərhəmət?

Vaqonla bir yerdə yırğalanaraq

Qartallı Kazımın başı əyilir iki yana.

Açılır, yumulur sarı qurd gözləri.

Qabaqda Sakaryalı Şakir

yaxınlaşır,
uzaqlaşır,
yaxınlaşır.

Qartallı Kazım

keçmiş günlərin görünən şəkilləri arasından

eşidir vaqonda danışılan sözləri.
Gah burda, gah illərin o tayında yaşayır.
Danışan xurcun sahibidir.

Söhbəti kəsir, başlayır:

“Əslinə baxsan, almanların qabağında
durmaq olmaz.

Nəyimiz var ki, qabaqlarında duraq?

İngilis nə verib bizə.

Dörd-beş silah,
sınıq-salxaq.

Bir də görəcəksən ki, bir sabah
hərif başımızın üstünə sürdü təyyarələri.

Quş deyil ki, bu qoşalülə ilə vurasan.

Heyvan deyil ki, tələ qurasan...”

Qartallı Kazım qabağında dimdik

görür məmədi.

Yalınayaq,

çiynində qoşalülə var.

Patrondaşında martın gülləsi,

əлиндə naçaq.

1335-ci il.

Qüvveyi-milliyədə partizandır məməd.

Göyün üzünü alıb dalına

İzmir dağlarında çəkir növbət.

Nə ümidlidir, nə ümitsiz.

İkisindən də ayrı bir halı var.

Sonsuz bir inaddan xəbər verir

ala gözlərindəki parıltılar.

Silkinib durdu Qartallı Kazım,

çıxdı koridora.

Tatarüzlü adam onun dalınca dedi:

“Kibritin varmı?”

“Buyur!”

Açıq qalmış qapıdan

xurcun sahibinin səsi gəlir:

“Almanın qüvvesini sayıb qurtarmaq olmaz...”

Söydü tatarüzlü adam:

“Bu donquz hərif, yaqın, paraşütçüdür.

Gedək, qatar polisinə xəbər verək”.

Qartallı Kazım güldü.

Ağzında dişlərinin yarısı yoxdu.

Ancaq lap uşaq kimi gülürdü.

Ağzı çirkin deyildi...

Dedi: “Paraşütçüdən betərdir,

paraşütçüdən daha betər.

Qəsəbələrdən birində tüccardır, yəqin.

Ya da dövlətli bir alverçidir”.

“Alman bu müharibəni qurtarar.

Bu il ingilisi məğlub edər alman”.

Nuru Öztürk

– Uşaq evi dəftərxanasında mühasib –
studentin çiyinə toxundu:

“Eşidirsənmi?

Bizim aylar siyasətdən danışılar.

Doğrudur, mən İngiltərəyə tərəfdaram.

Ancaq bəzən şübhəli gəlir adama.

Siz

nə fikirdəsiniz?”

“Müharibəni qazanacaq olan

hələ müharibəyə girməyib”.

“Anlamadım.

Yox, ümumiyyətlə, anladım, şübhəsiz,

elədir,

yəni biz.

Ümumiyyətlə, doğru dedin, bəradər.

Ümumiyyətlə, Qafqaz bizə düşər”.

Student dinmirdi.

Gözlərini çəkə bilmirdi

birinci bölmədəki dustaqlardan.

İçəridən səslər gəlirdi,

qəhqəhə çəkib gülürdü dustaq Süleyman.

Nəşəli bir parıltı ilə işıldadı

Qartallı Kazımın gözləri.

Koridorda tək-tək eşidilir

Süleymanın sözləri:

“Sən çox yaşa, Xəlil!

Bizim iqtisadçılar da

bir az şair olsalar yaxşıdır.

Necə deyib Engels:

“Şairlər gələcəyi duyurlar”, –
belə deyib, deyəsən.

Demək ki, bu iki misra
yenə birdən-birə yadına düşdü.

Yaxşı ki, düşdü,
lağa qoymuram.

Bir az şairanə, ancaq çox gözəl demisən.

“Bu, ölümün son hərbi meydanıdır.

Zəfər eşqin və həyatındır”.

Yarımcı stansiyasında dayandı qatar.

Yarımcı gilasin bol yeridir.

Burda ucsuz-bucaqsız meyvə bağları var.

Budaqlar dolu albalı, giləs...

Yaşıl, qırmızı.

Günəş, doğum və bərəkət rəngləridir,
sevincli bir inqilab şərqi kimidir
Yarımcı bağlarında.

Dustaq Xəlil

örtü kitabını,

hovxurub sildi gözlüyün şüşəsini.

Baxdı bağlara

və bu sözləri dedi:

“Sən eləsənmi, Süleyman, bilmirəm.

məsələ, gəmi ilə Boğazdan enib,

Qəndilliyə dönəndə

qarşıda birdən-birə görəndə İstanbulu

və yaxud Qalamış kəndindəki

ulduzlar və su səsi ilə dolu

işıqlı gecələri...

Yaxud da Topqarı yanındakı

düzlərin göz oxşayan gündüzü.

Hətta tramvayda gördüyün xoş bir qadın üzü.

Hətta Sivasda, həbsxanada

dəmir qutuda yetişdirdiyim

Yaran çiçəyi,

bir söz, təbiətin hər hansı bir gözəlliyini görsəm

mən bir kərə daha inanıram ki,

bugünkü insan həyatı

dəyişməlidir.

Və mütləq dəyişəcəkdir...”
Yarımcadan tərpendi qatar.
510 nömrəli üçüncü mövqə vaqon.
Üçüncü kupe.
Bəsri Şener,
Yaşıla çalar iri, sürməli gözlər.
Qırıxıq zeytuni bir dəri.
Ağız kiçik, burun iri,
1313-də anadan oldu Florina şəhərində,
babası hörmətçil adamdı.

Atası meşə qulluqçusu idi,
həm də hafiz¹ idi.

Bəsri Rüşdiyyəyə qədər oxudu.
Ancaq məktəbdən başında qalan
bir tək marş oldu:

“Taci-hürriyyətlə doğdun bir günəş şəklinə sən”.
Florina stansiyasında padşahı qarşılayıb,
nazik səslərilə oxudular bu marşı.
Bəsrinin xatirində Sultan Rəşid
rəngli bir oyuncaq kimi qalmışdır.
Bəzənmiş bir stansiyada görür onu.
Xoşsifət bir qocadır.
Əyri, gödək qıçlarından düşən şalvarı,
qırmızı fəsi

və pambıq kimi saqqalı var.

Balkan hərbində Bəsri mühacir oldu.
Edremitə köçüb getdi.
Atası bu dünyanı tərək etdi.

Anası boynundakı qızilları satdı,
uzun kirpikli dəvələr aldı Bəsrinə,
“Hekayeyi-kəsikbaş” da yazıblar:

Dəvələr mələkədir,
cənnət qapısının gözətçiləridir.
Sancıya dərmandır yunu,
və mübarəkdir bu yun.

Kim bu yun üstündə yatsa
şeytanı olmaz.

Bəsri dəvələrlə zeytun daşdı
on doqquz yaşına qədər.

¹ Quranı əzbərdən bilən.

Dağlarda rast gəldi qaçaqlara,
    çörək və qatıq verdi.
 Qumar oynadı.
 Karvansaralar oldu yeri.
 Sonra satdı uzunkirpik dəvələri.
 Sonra üç ay çölə çıxmadı
 Kəməraltı fahişəxanalarından İzmirin.
 1332-də Bəsriyi əsgər apardılar.
 Çanaqqala, Soğanlıdərə.
 Bəsri bir gecə girdi səngərə.
 Başladı bombardman,
 göydə alovlanan mərmilərin
    sayı çoxdu göydəki ulduzdan.
 Üzüqoylu qapanıb yerə,
    yumdu gözlərini.
 Bir də gözünü açanda gördü ki,
    sökülür dan yeri.
 Gördü ki, səngərdə bircə o qalib, diri.
 Bəsri parça-parça olmuş
    insan bədənini görməmişdi.
 Qorxu kimi bic,
    qorxu kimi cəsur,
 qorxunun köməyi ilə qaçdı cəbhədən.
 Mauzeri boynundan asılı getdi Bəsri,
 nə sağ bildi, nə sol.
 Qabağında qorxu kimi uzun
    və etibarlı yol.
 Təkirdağ, Silivri.
 Dəmirçi dükanları körüklərinin
    altında yatdı.
 Sonra kirəçi məşinləri.
 Sonra bir ürkət namaz, İstanbul.
 Yanğın yeri, fateh.
 Atdı bir anbara mauzeri ilə patrondaşını.
 Sabahı,
    günəşli bir çərşənbə günü,
 on bir məcdiyyə¹ verib
    sivil paltarını aldı
    Yenicamədən.

¹ Gümüş pul

Qorxu axmaqdır.
Dayanmadan, dincəlmədən gözdi Bəsri.
Elə bilirdi gün-günorta çağı
bir yerdə otursa
boynundan tutub durğuzacaqlar.
Gecə oldu.
Yenə fateh, yanğın yeri.
Yanğın yerində, zirzəmidə
bir yanan şam,
kağızlar, möhürlər
və beş adam gördü Bəsri.
Qorxu şübhədən qüvvətlidir.
Razılaşıdılar.
Altı ay məşhur bir karvansaranın
keşikçi otağında
məzuniyyət və rüsxət kağızı satdı Bəsri.
Biri iyirmi beş quruşa da
qırmızı, hər b medalları.
Qorxu ağıllıdır.
O qədər ağıllıdır ki,
Bəsriyə Bəsri adına
“ordudan azad” vəsiqəsi yazırdı bu qorxu.
Əlvida, İstanbul şəhəri!
Və salam Ağhisarın Söyütlər kəndi.
Söyütlər kəndində, əlbəttə, bir Həsən vardı.
Həsənin, əlbəttə, anası olar.
Və döyüşdən sağ çıxmış, şikəst Bəsri çavuş
cəbhədəki Həsəndən
salam gətirən zaman
tütünün də alağ zamanı isə,
Həsənin qaraqaşlı, ancaq, bir gözü kor anası
Bəsri çavuşu, əlbəttə, evində saxlayar.
Və nə qədər yorğun olsa dul qadınlar
arzularda göbəkləri üstündə
kişili gecələrin yorğunluğunu.
Və bir gözü kor olmaq,
səbəb deyil rədd etməyə bunu.
Bəsri qaraqaşlı, dul yarına alışıb,

tütün tarlalarına
 və qorxuya alışa bilmədən
 Söyütlər kəndində yaşadı sülh elan olunana qədər.
 Və yaxşı xəbər aldığı gün
 düşünmədi ki, ağladaram
     bir dul qadının
     biri açıq, biri yumulu gözlərini,
 aparıb satdı bazarda öz qorxusunu
 və qadının taxta təkərli arabas ilə
 öküzlərini.

Vay, mənim qaraqaşlı dul yarım!

Vay sizi, məlun tütün tarlalarım!

Və Söyütlər kəndi, əlvida!

İzmirin köhnə xatirələri.

Yunan İzmirə girmiş.

Partizanlar dağda vuruşurdu.

Bəsri kəmərlə altında yeyib qurtardığı zaman pulları,

Salamat qal, – dedi, – gavur İzmir, əlvida!

Bəsri Qanlıboğazda Çərkəs Ədhəmə qoşuldu,

Gecə kəndlərə basqınlar oldu.

Çinarlardan adamlar asıldı.

Qızıl pullara maraqlı göstərən Bəsri

bu sayaq doldurdu ciblərini.

Bir qaranlıq gecə, yağış yağanda

dedi: “Əlvida, Çərkəs Ədhəm bəy, əlvida!”

Uludağ.

Bursa.

Bursa düşmən əlində isə də,

Yenə işə yarayar.

Gizli tiryəlxana və qumarxana açmaq olar.

Nə qədər artıq əzilsə bəzi insanlar,

O qədər artıq tiryəkə aludə,

    ümitsiz qumara həris olar.

Bəsri qumarxana açdı.

Evləndi.

Bir oğlu oldu.

Arvadı boşadı.

Bursa azad edildiyi gün

Bəsri tiryək payladı

    düz iyirmi dörd saat.

Oğlunu bağına basıb
 sevincindən ağladı.
 İndi oğlu on doqquz yaşındadır,
 İzmirdə oxuyur
 sənət məktəbində.
 Bəsrinin Bursada iki evi var,
 Edremitdə zeytun bağı.
 Qumarxana hələ işləyirsə də,
 bağlayacaq.
 Çünki Bəsrinin yenə üç saat azaldı yuxusu.
 Əcaib bir qorxu yenə Bəsridən əl çəkmir,
 öz oğlundan qorxusu.
 Burnunu çəkdi Bəsri Şener,
 baxdı pəncərədən çölə!
 Birdən ürəyini sıxdı
 sürətlə hərələnib keçən dirəklər.
 Çünki sevmirdi artıq
 bir-birinin dalınca sürətlə keçən şeyləri.
 Vaqonda, Bəsri ilə qabaq-qarşı
 balaca bir qozbel oturmuşdu.
 Lakin bu balaca adam
 xəcalət çəkmirdi belinin qozundan.
 Nazik biləklərinin ucunda
 çox böyük və sümüklü idi əlləri.
 Lacivərdi şalvarında
 aydın görünürdü şiş dizlərinin yeri.
 Nədənsə, onda
 yaşı ötmüş bir qız ədası vardı.
 Məhzun,
 sevimli,
 narın.
 “Fədakar övlad” romanında yazılan kimi.
 Sanki, xəstə, qoca atasına baxmaq üçün
 getməmiş ərə.
 Yekə göz qapaqlarına düzölmüş
 uzun kirpiklər kölgə salırdı
 dinc bir uşaq gözü kimi saf gözlərə.
 Belə gözlərdə
 yamanlıq arzusu görünməz.

Fəqət bu qalın dodaqlı ağız
dəhşətli bir söyüşü saxlaya bilər içində.
Elə bir söyüş ki, dilə gəlməyib,
gəlməyəcək.

Adabazarlı idi qozbel Kərim
Müharibədə ölən atası dülgər idi!
Hər dəfə müharibə deyəndə Kərimin fikrinə
Ağappaq bir yastıq üstündə
qarasaqqallı bir ölü üzü,
Fəxri bəy torpağında kartof yığmaq,
qaz otarmaq,
məktəb kitabları
və bir də saçları qızıl kimi sarı,
fəqət alını qırış-qırış
anası gəlirdi.

270

1918-də Kərim Əskişəhərə getdi;
məktəbə, xalalarının, dayısının yanına.

Dayısı dəmiryolunda maşınısürən idi.
Düşmən əlində idi Əskişəhər,
Kərim on dörd yaşındaydı,
qozbel deyildi.

Dümdüz idi, fidan kimi.

Çox diribaş, açıqgözlü uşaqdı.

Dayısı sürməyə gedən günlər qatırı

Kərimə çörək vermirdi xalaları.

(Çox uzun saçlı iki qarı).

Hindli əsgərlərlə dost oldu Kərim.

Bunlar

– qəribə şeydir –

türkcə bilməyən,

qara saqqalları, qara gözləri parlaq,

əllərinin üstü qəhvəyi, içi ağ,

Məftil hasarların üstündən

Kərimə biskviti qutularla atan

əmilər, dayılardı.

Yekəcə bir anbarları vardı.

Kərim burada oynayırdı.

Anbarda noxud çuvalları, paxla, quru üzüm...

– qəribə şeydir,

hamısı qatırları yemləmək üçün.

Bir də silah dolu yeşiklər.
Bir gün maşinist dayısı dedi Kərimə:
“Anbardan silah oğurlayıb mənə gətir.
Gavurlarla vuruşan Zeybəklərə göndərəcəyəm”.
Anbardan silah oğurladı Kərim,
Bir,
bir dənə də,
beş, on!

Aldatdı hindistanlı dostlarını
Zeybəkləri daha çox sevdiyindən.
Ancaq bu, uzun sürmədi.
Parlaq, qara saqqallı əmilər getdi.
Kərim ötürdü onları stansiyaya qədər.
Ertəsi gün, Lefka körpüsünü keçib
Zeybəklər girəndə Əskişəhərə,
dayısı Kərimi qolundan tutub
verdi onlara.

Və o gündən bu günə qədər
Kərimin ömrü bir qəhrəmanlıq nəğməsidir.
Əskişəhərdən onu
“Qocaəli dəstəsi” paşasının yanına gətirdilər.
Bu paşa çatıqqaşlı, üzügülməz bir paşaydı.
Kərim tez öyrəndi at minməyi,
meşədə gizlənməyi
və bütün bu fərasəti ilə Kərim
ölümə bir güllə mənzili yaxınlaşaraq,
“Olan oldu” dedikləri zaman coşaraq,
düşmən içindən keçib xəbər gətirdi,
xəbər yetirdi.

Məşhur bir kapitan kimi
ona hörmət elədilər partizanlar.
Bir oyun yoldaşı kimi sevdi partizanları o.
Və bir fidan kimi düz,
bir fidan kimi cəsur,
bir fidan kimi gələcəkli bir uşağın
sevinclə oynadığı bu dəhşətli oyun
sürdü 1337-ci ilə qədər.
Qocaəli meşəsi şamlıq və palıdlıqdır,
Uca,
sıx,

göyün üzü görünmür.
 Səssiz-sakit bir gecə idi.
 Narın yağış yağmışdı bir az əvvəl.
 Ancaq islanmamışdı yerdə yarpaqlar.
 Qaranlıqda xışılı ilə gedirdi Kərimin atı,
 solda,
     qabaqda,
         təpənin ətəyində ocaq yanırıdı.
 Yəqin, "təknəçilər" deyilən
     gavur partizanların ocağıydı.
 Budaqlardan damcılar düşürdü Kərimin üzünə.
 Atın başı getdikcə daha artıq girirdi qaranlığa,
 İpsiz Rəcəbin yanından qayıdırdı Kərim.
 Kağız aparmışdı,
     kağız gətirirdi.
 Birdən-birə at dayandı
 daşdan bir heykəl kimi.
 – Yəqin, görmüşdü təknəçilərin ocağını –
 sonra, birdən-birə şahə qalxdı.
 Özünü itirdi Kərim.
 Yüyəni buraxdı.
 Qucaqladı atın boynunu.
 Dəli kimi qaçırdı heyvan.
 Ağacların budaqları qamçılıyırdı Kərimi.
 Palıdları, şamları ilə meşə
 Qapqara bir külək kimi
     keçirdi iki yandan.
 Kim bilir neçə saat belə keçdi.
 Meşə qurtardı birdən-birə.
 Hər yan aydınlıq idi.
 Ay doğmuşdu, yəqin
 Kərim eyni sürətlə getdiyi zaman
 Armaşanın altında, Beşdəyirmanlarda
     at birdən-birə yerə döşəndi,
     Kərim də yerdə dığırlandı.
 Qalxdı.
 Ağına ilk gələn şey
 saatına baxmaq oldu –
 qırılmışdı şüşəsi.
 Yenə ata mindi.

Heyvan axsayırdı bir az.
Yavaş-yavaş yola düzəldilər.
Sol qulağı qanamışdı Kərimin.
Sapançı ilə Arifiyyə arasındakı
Kirəzçiyə gəldilər.
Kərim atı saxladı.
Bir az çətin nəfəs alırdı.
Keyvəyə gəldi ertəsi axşam.
Beli elə ağrıyırdı ki,
                  enə bilmədi atdan,
                  endirdilər,
Kərimi bir yaylı arabaya mindirdilər,
Adabazarına gətirdilər.
Sonra, bəlkə, on gün, bəlkə, on beş,
                  taxta təkərli arabalar,
                  poçt arabaları,
                  sonra get-gedə daralan nəfəs.
Yaxşıxan,
                  Konya,
                          Silə nahiyəsi
                  (burda şikəst hərbcilər üçün
                  taxta qol və ayaq qayırırlar).
Nəhayət, Xətcəxan kəndindən
                          Sınıqçı Vəli usta...
hələ də yuxularında görür Kərim:
bir cığırda eşşək üstündə gəlib
                          onun üzərinə əyilən
                          çiçəkdən çopur-çopur
                                  bir insan üzünü.
Usta Kərimi o qədər ovuşdurdu ki,
Kərimin ürəyi getdi.
Sonra bu sınımış budaq kimi
                          uşaq bədəninə təpitmə qoydu.
İyirmi gün keçdi aradan.
Sonra bir günorta vaxtı
                          çıxartdılar Kərimi təpitmənin arasından.
Kərim qozbel olmuşdu.
Kərimin istiqlal medalı ola bilərdi.
Yoxdur.
Kərim qozbel olmaya bilərdi.

Oldu.
İndi, 1941-ci ildə,
vaqonun pəncərəsindən girərkən bahar,
Kərimi rahat qoymayırdı duyğular:

“Bəlkə, bir ay keçməz,
adım həbsxana dəftərinə düşər”.

Çünki illərdir
Kərim teleqraf qulluqçusudur.
180 lirə mənimsədi.
Altı il bundan qabaq
Can üstə olan bir dostu verdisə də o pulu,
həbsxanada yatmalıdır
dövlət pulunu yeyən.

274

Dərincəyə yaxınlaşır qatar.
Bəsri Şener
Baxır Kərimə
Yekə burnun altındaki
qırıq bıçığı ilə gülümsəyərək.

“Qozbel fələk”, – deyər düşünür,
“Qozbel fələk!”

“Kim bilir, necə mərdimazar imiş.
Allah onun cəzasını verib”.

Qozbel Kərim baxır Bəsri Şenerə:
“Nə xoşsifət adamdır”, – deyər düşünür,
– nə xoşsifət adam.

Bəlkə də, çox cəza verməzlər
belə bir hakimin
qabağına çıxsan”,

Açıldı kupenin qapısı,
girdi Nuru Öztürk
(uşaq evində mühasib olan)

Dayandı.
Çölə qışqırdı:
“Burda boş yer var.
Pəncərə də örtülü deyil.
Buyurun, bəyim!
Hər halda, kupedəkilər də təmiz adamlardır”.
Student cavab verdi koridordan:
“Siz oturun!”

Mən bir az sonra gələrəm”.

Nuru Öztürk

qozbel Kərimə baxdı.

Qozbel Kərim başa düşdü.

Çəkilib pəncərənin sol yanında

yer düzəltdi.

Kərim illərdən bəri öyrəşmişdi

insanlarla bir qəribə

əlaqəyə:

Heç bir şey istəməyib onlardan

hər istədiklərini verməyə.

Pulları mənimsədiyi gündən bəri

ağzının içində

dəhşətlə böyüyürdü bir söyüş.

Bir söyüş ki, heç bir zaman

söyülməmiş

və söyülməyəcək...

Koridor.

Dustaq Süleyman

çıxdı koridora

dustaq Mələhətlə bərabər.

Mələhət sarıbənzidi.

Boynu uzundu,

bir quş boynu kimi nazlı idi.

Dodaqları boyasız, qırmızı idi.

Ancaq ayaqları çox böyük idi.

Əlləri də kişi əlinə oxşayırdı.

Student yol verdi gülümsəyərək,

– hər halda, Mələhətə –

Mələhət keçdi.

Süleyman cavanla danışdı

qaba və acıqlı:

“...xanımı kimə isə oxşadınız?”

“...Yox.

Ancaq”,

“nədi?..”

“Sizdən bir şey xəbər alacağam.

Yoldaşlarınızdan biri, Xəlil bəy,

mühərrir Xəlil bəy deyilmi?”

“Bəli, odur,

nə var ki?

Xəlili tanıyırsınız?"
 "Yazılarından
     və şəkillərindən.
 Özü ilə danışa bilsəydim..."
 Süleyman düşündü:
     "Görəsən, polisdir?
 Çox kələkbaz,
     bəlkə, arvadbaz?"
 Sonra təyin etdi
     öz gizli iş təcrübəsi
     və kişilik hissi ilə:
 "Nə polis,
 nə arvadbaz.
 Sadəcə, şöhrətli adamlar maraqlısıdır".
 "Olar.
 Bir az sonra buyurun.
 Ancaq içəri gələndə
 unutmayın ki,
 "salaməyküm" – dedikdən sonra,
 o saat çavuşun yanında çöküb
 və dərhal çavuşdan başlayıb,
     hamıya papiros təklif etməlisiniz.
 Bu çox mühümdür, unutmayın!
 Kəndli jandarm kəndliyə zülm edər,
 şəhərlidən şübhələnər
 və ancaq kəndlini bic sayar.
 Bəli, onların bu xasiyyəti var".
 Mələhət qayıtdı.
 Studentdən ayrıldı Süleyman.
 Qartallı Kazımla bir-birinə baxdılar.
 Dayandı qatar.
 Dərincə stansiyası.
 Gənc bir zabit düşdü ikinci vaqondan.
 Bir hamilə qadın mindi üçüncüyə.
 Zəng çalındı.
 Fit verildi.
 Hərəkət başladı.
 510 nömrəli üçüncü mövqe vaqon.
 Koridor.
 Bir adam

birinci pəncərədən yerə baxır,
baxır dayanmadan gəlib keçən torpağa.
Torpaqla bərabər,
eyni sürətlə,
ağlından gəlib keçən bunlardır:
“Nə sürətlə keçir torpaq.
Bizim kənddəki qovaqdan
teleqraf dirəyi olarmı, görəsən?
İstanbulda tramvay dirəkləri dəmirdəndir.
Dünyanı gəzsə adam
İstanbul kimi bir şəhər tapa bilərmə,
görəsən?
25 istədi 30 verdik,
arvad başa düşdümü, görəsən?
İpək köynək geyir
dilini yediyim.
Bir də gedəydik.
Atlıya bax, atlıya!
Yaxşı atdır, maşallah.
Bir günlük yolu beş saata gedə bilərmə, görəsən?
At qatara çatmaz.
Qatarla avtomobil bəhsə girsələr
avtomobil dala qalarmı, görəsən?
Doktor bəy yenə avtomobili işlətdi,
doktor olduğundan izn verdilər.
Doktor bəy bizim kəndə gəlsə
Təhsin molla kənddə qalarmı,
görəsən?
Torpaq nə sürətlə keçir.
Bizim kənddəki qovaqdan
teleqraf dirəyi olarmı, görəsən?
Doktorun anası böyük xanım
indi saray bağçasında gəzib dolaşır.
Əkdüyü balqabaqları çovğun vurarmı, görəsən?
“Səndən razıyam, – dedi doktor bəy,
– qayıdanda gəl,
yenə işə götürərəm”.
Əcəba, görəsən, götürərmə?
Gün keçə, sabah ola.
İnsan sabahını bilə bilərmə, görəsən?

Gör nə çoxdur mal-davar.
 Xeyli də keçi var,
 İtə bax, canavara oxşayır.
 Necə də adama soxulur.
 Bir ikən iki oldular.
 “Rədd ol, yaramaz, rədd ol!..”
 O yana, bu yana baxdı,
 bir daş axtardı.
 Özünü yığışdırdı, güldü.
 Cavan yanaqları qırıxdı bir az.
 Sarımtıl ağzına işiq düşmüş kimi
 parıldadı seyrək, ağappaq dişləri.
 Bu adam sifilistir.
 Ancaq özü bilmir.

278

Baxır, gülümsəyərək
     mavi göylərdə rahat və ağır-ağır uçan quşa.
 Bir doktorun bağçasında muzdurluq eləmək
 öyrədə bilməz cankırılı Durmuşa
 İstanbulda sifilis tutduğunu 30 quruşa...
 Hələ də qaçan itlər geridə qaldılar.
 Döngədən keçir qatar.
 Arxadakı vaqonlar,
     bir-birinə bağlı
     və çox uzaq,
     bir-bir görünür.
 Çasıb qalır birdən-birə insan
 bu çox uzaq və arxadakı şeylərə
     bağlı olmaqdan.
 510 nömrəli üçüncü mövqe vaqon.
 Koridor.
 Bir adam,
 arxasında mavi göy olan cankırılı Durmuşun dalında
 çökmüşdü.
 Dayamışdı qapıya arxasını.
 Sanki, kənddə məscid divarının yanında oturmuşdu.
 Dalğın idi.
 Dincəlirdi.
 Bıqları enmişdi aşağı.
 Zavallı bir gülüş qonmuşdu dodaqlarına.
 Sarıbuğdayı boynunda ağ cızıqlar vardı.

O, bəlkə, bir adam öldürəcəkdİ.
Bilmir.
Məktubda bunu yazmayıblar.
Fəqət yazığın eni bu, boyu bu olan tarlasına
məhkəmədə rəsmən təsdiq ediləcəyi kimi
eyni kənddən olan Əhməd oğlu sahib çıxmışdır.
Ehtimal ki, Bəkiri balta ilə öldürəcək.
Fəqət indi, ehtimal xaricində olan,
bunu nə üçün elədiyini anlaya bilməsidir.
Biletçi gəldi.
Cankırlı Durmuş fikir vermədi.
Ancaq təlaşla sıçrayıb qalxdı o biri.
Təbəssümü daha çox yalvarıcı bir hal aldı.
Nüfus məmuruna vəsiqə göstərən kimi
qorxa-qorxa, sızıla-sızıla
uzatdı rəsmi paltarlı biletçiyə biletini.
Vüqarla,
elədiyi işdən arxayın,
biletİ deşdi biletçi.
Və aram-aram danışdı gedərkən:
– Eloğlu, burada oturmaq olmaz,
qadağandır.
Get,
axtar,
bax,
hər halda, içəridə boş yer vardır.
Koridorda tatarüzü adam,
(cürə sazla maraqlanan
və merinos fabrikası gözetçilərindən olan)
Qartallı Kazıma,
Çanaqqala haqqında
bir əhvalat danışdı.
“Mayın altıncı gecəsi
altı yerimdən yaralandım.
Yaranın ikisi hələ də sağalmayıb;
hərdən-hərdən sızıldayır.
İngilislə üz-üzə dayanmışdıq.
Çox yaxın.
Bizim əl qumbaramız onun səngərinə düşür,
onunku bizim səngərə.

Hücuma keçdik.
 Üç addım getməmişdim ki, yıxıldım yerə.
 İngilis gülləsaçanları
     qarnımı yaralamışdı.
 Bir qədər keçdi.
 Başımı qaldırıb baxdım:
 göy ulduzlarla dolu.
 Bizimkilər çəkilməşlər geriyə.
 Aramsız atəş yağdırır
 ingilis səngərləri.
 Güllələr vızhavız keçir
     başımın üstündən.
 Başladım sürünüb geri getməyə.
 Torpağı əllərimlə becərirəm
     alnım gavura tərəf.
 Bir yandan bizim səngərlərə tərəf sürünür,
 bir yandan deyirəm:
     “Ay allah, məni arxadan vurdurma!”
 O vaxt,
     adamın ağına ayrı şey gəlmir.
 Süründükcə şəhid meyitləri
     ilişir mənə,
 daha doğrusu, mən onlara toxunuram.
 Kimisi arxası üstə düşüb açıq ağız qanla dolu.
 Kimisi üzüqoylu,
 kimisi diz çöküb,
     əlində mauzer
     eləcə donub qalıb.
 Öz-özümə deyirdim: “Xudaya,
     öldürəcəksən məni belə öldür:
     əlimdə silah,
     dizi üstə,
 üzüm gavura qarşı!”
 Nə isə, səhər açıldı.
 Ətraf xeyli işıqlandı.
 Biz də səngərin yanına çatdıq.
 Bir mauzer uzatdılar,
 yapışdım süngüsündən.
 Məni sürüyüb saldılar içəri.
 Sonradan hesabladım.

Üç saata gəlmişəm
20 metrlik yeri.
Bir müddət qaldım elə,
ikiqat.
Yaralarım başladı sızıldamağa.
Günortaüstü
məni bir nəfərin dalına yüklədilər.
Gəldik sanitariya məntəqəsinə.
Çadırlar...
Çadırların içinə payalar taxılıb.
Samanla doldurulub payaların arası.
Samanların üstündə
sıra-sıra yarıları yatır.
Kimisi ağlayır,
kimisi dininə, imanına söyür.
Qayçı ilə kəsdilər paltarımı.
Qaldım anadangəlmə, al-çılpaq.
Bir əsgər şineli atdılar üstümə.
Sarğı tənzihi yoxdur.
Yaralar açıq.
Amma Allah üzümə baxdı,
qan axmır.
Qatışıb torpağa, quruyub.
Bir müddət keçdi.
Bihuş qalmışam.
Qolumdan yapışanda ayıldım.
Çadırdan çölə çıxartdılar.
Axşam vaxtı idi.
Gün batabatda.
Çölüm sərin, içim yanır.
Taxta-təkər arabalar düzülüb sıra-sıra.
Sanitarlar atır yaralıları arabalara
üst-üstə,
boş buğda çuvalı atan kimi.
Altda qalanın canı çixsın!
Hər arabada on, on beş yaralı.
Bağıran kim,
elə oradaca ölənin kimi.
Nə isə, yola düşdük.
Arıburunun yolları daşlıqdır.

Arabalar silkələnir.
 Düşdü qaranlıq,
 mən arxam üstə uzanmışam.
 Altımda bir gövdə tərpnir.
 Sinəmdə bir cüt ayaq var.
 Ancaq bir ayağın yarısı yox.
 Təpədən aşağı enirik.
 Göy üzü ulduzla doludur.
 Xəfif-xəfif əsir ruzgar.
 Bir-birinin dalınca gedir arabalar.
 Qum iskələsinə çatdıq sabaha yaxın.
 Orada da bir çadır vardı.
 Çadırın içindən biri səsləndi
                     çölə çıxmadan:
 “Haralısan?”
 “Filan yerli!”
 “Atanın adı?”
 “Filan!”
 “Öz adın?”
 “Filan”.
 “Arabaçı, at aşağı!..”
 Arabaçı qaldırıb atır yerə.
 Növbə mənə gəldi.
 Dözmək olmur ağrıya.
 Ana, bacı qoymadım, söydüm arabaçıya.
 “Lotu adətkərdə olub”.
                     – dedi, “Söy, qardaş!
                     De gəlsin, nə qədər desən”.
 Qum üstünə uzatdılar bizi.
 Dəniz xışxaxış qalxır, enir
 Ətraf xeyli işıqlandı artıq.
 Qum üstündə yaralı, bəlkə, min idi,
                     bəlkə də, artıq.
 Günortaya qədər gözlədik.
 Bir gəmi gəldi.
 İ kibacalı,
                     dəniz rəngində.
 Söyüşə-söyüşə, bağıra-çığıra
                     yüklədilər bizi gəmiyə
 yenə də boş çuval yükləyən kimi.

Gəminin içi qiyam-qiyamət.
Laxta-laxta qan,
yağ, tər.
Üfunət...
Endirdilər məni gəmi anbarına,
ikinci gün qurd düşdü yarama,
ağ-ağ qurdlar.
Heyvancığazlar ağıllı imişlər.
Əyilib baxanda
məni görən kimi qaçırdılar.
Sonra yenə yarama yol açırdılar.
Yeddi gün, yeddi gecə bu sayaq...
Vücudum soyuyur, yanır.
Allah öldürməyəndə öldürmür.
Türkün canı bərkdir,
dözür, dayanır.
Səkkizinci gün çatdıq Sirkəciyə.
Kapitan lövbər atdı, lakin
“Burda boş yer yoxdur”, – deyə qəbul etmədilər bizi.
Aşam azanı vaxtı lövbəri qaldırdı kapitan.
Gəlmişik Heydərpaşa qabağına.
Tibb məktəbi xəstəxana idi o zaman.
Onlar “mümkündür” dedilər.
Bir matrosun belində göyörtəyə çıxdım.
Matros da bir az topal idi,
amma dəmir kimi bir laz uşağı idi.
“Bismillah” deyib baxdım dörd tərəfə.
İstanbul parıl-parıl şəfəq saçırdı.
Ah, canım İstanbul.
Nə isə, xəstəxanaya girdik.
Divarlar ağappaq.
Hər yan elektrik.
Döşəmə daşları tər-təmiz,
təptəzə.
Xərək də ki hazır.
Məni xərəyə uzatdılar
rahat-rahat.
Allah hökumətə zaval verməsin.
Hökumətə dua etdim o saat”.

Tatarüzlü adam susdu.
 Alnı qırıq-qırıqı.
 Ucu biz kimi şiş kiçik çənəsində
     ağ, seyrək saqqalı uzanmışdı.
 Canavar gözləri ilə
     bir qəribə gülümsədi Qartallı Kazım.
 Student
     söhbəti kənardan dinləmişdi –
     heyrətli bir kədər hiss etdi,
     sonra hirsli bir mərhəmət.
 Sonra düşdü.
     Təəssüf,
     necə də tez əfv eləyirlər...
 Sonra yenə fikirləşdi:
     bir növ balıq,
     bir növ ağac,
     bir növ mədən kimi.
 Vətənimdə bir növ insan yaşayır ki,
 Ömrünü danışmağa dəyər
     və yaddan çıxmayan xatirəsi
     müharibələrdir, müharibələr.
 Yenə də fikirləşməyə davam etdi:
 “Mən bir səngərdə,
     ölümü gözləyə biləcək qədər cəsurammı?
 gözləyənlərin, ölənlərin çoxu
     cəsur idimi?
 Və bu gün gözləyənlər və ölənlər
     hamısı cəsurdurmu?
 Bu işin çox zaman cəsarətlə
     əlaqəsi varmı?
 Yoxsa səngərdəkilər
     bir çobanın sallaqxanaya apardığı
     bir sürü mal-qaradırmı?
 Yalnız bədənləri ilə deyil,
     şüurları ilə də tabe edilmiş adamlardımı?
 Yoxsa yanlış düşünürəm?

Elə səngərlər ola bilər ki,
– məsələn, mənimçün –
sevinclə ölə bilərəm orda.
Səmimiyəm bu anda.
Gələrsə, o gün, fəqət
və ölümdən əvvəl
bir neçə saat yaralı yaşayaramsa,
təəssüf etməyəcəyəmmi?”
Student daha düşünmədi.
Biletçi dalaşırdı tatarüzlü adamla.
Student bu savaşı səbəbini anlaya bilmədi.
Çoxdan peşman olmuş adama oxşayırdı
tatarüzlü adam.
Uniformalı biletçi
vüqarlı idi hirsli vaxtında belə.
Nuru Öztürk
(uşaq evində mühasib olan)
özünü yetirmişdi hadisə yerinə.
Hamıdan bərk qışqırırdı:
“Bəylər, dayanın!
Biletçi bəy dövlət məmuru sayılır.
Deməli, dövlət təhqir edilmişdir.
Dərhal akt bağlamaq lazımdır”.
Biletçiyə nə işə dedi Qartallı Kazım.
“Yaxşı, elə olsun, Kazım qardaş”, – dedi biletçi.
Student girib Nuru Öztürkün qoluna,
təkrar onu soxdu üçüncü kupeyə.
Dava-dalaş tez kəsildi, amma
heç kəs tatarüzlü adama
dövləti təhqir etdiyini
qandıra bilmədi.
510 nömrəli üçüncü mövqə vaqonu,
qadınlar kupesi.
Yeddi nəfər sərnişin var.
Ən qocaları oturmuşdur
pəncərənin solunda.
Qara paltarının altında
sümükləri qalmışdı ancaq.

Çox hündürboylu,
     ağ və qaşsızdı.
 Yanaqlarında ət yoxdu.
 Ağzı böyük və bürüşükdü.
     Ağzını elə yummuşdu ki,
 elə bil, bu ağız heç bir zaman açılmamışdır.
 Fikirləşirdi rəhmətlik Şərif ağanın arvadı,
 Ratib ilə Yaqub haqqında düşünürdü.
 Ağır və tənbel-tənbel işləyən
     bir düşüncə idi bu...
     Ülduzsuz, isti bir gecədə,
     nəmli bataqlıqda xışıldayan
     qamış səsinə bənzəyirdi bu fikir.
 Doğma oğlu idi Ratib,
 ögey idi Yaqub.
 Biri torpaqda yatırdı,
     o biri həbsxanada.
 Yaqub öldürmüşdü Ratibi.
 Düşünürdü rəhmətlik Şərif ağanın arvadı,
     düşünürdü Şahəndə xanım.
 Ölən oğluna yanmırdı.
 Əslində heç bir şeyə ömründə yanmamışdı.
     Ancaq, bir kərə,
 bir uzun mahmızlı xoruzun ölümündən başqa.
 Və bu dünyada heç kəsi sevməmişdi.
 Ağ, qanı qaçmış ət,
     ömründə bir gecə də olsun məhəbbət duymamışdı.
 İnsansız, batan bir gəmi kimi
 qorxunc yalnızlığını daşıyaraq,
 hər gün bir az daha getdi dibə.
 Düşmən idi Ratibə.
 Düşmən idi Yaquba.
 Ratibə düşmən idi:
     çiyinləri ensiz və salxaq olduğuna,
     əlləri qadın əlinə oxşadığına görə,
     naxırçıları qamçılaya bilmədiyi üçün,
     insanları sevdiyi üçün
     və etirazsız razı olduğu üçün
 Şərif Ağazadəlik ünvanını
     Yaqubla bölüşməyə.

Düşməndi Yaquba:

Mauzeri, qamçısı, çəkmələri
və bıqları ilə oxşadığı üçün atasına,
o başqa qadından olduğu üçün,
və dəyirman ona qaldığı üçün.

Qorxaqdı Ratib.

Qoçaqdı Yaqub.

Yaqub öldürdü Ratibi.

Qəhvəxanada,
çinarın altında,
bircə güllə ilə vurub
alınının ortasından...

Ratibin ölüsünü günorta çağı gətirdilər,
uzatdılar bir taxt üstünə,
sol qolu taxtdan düşdü,

sallandı yerə.

Atasından qalmış qızıl üzüyün üstünə
günəş düşdü.

Qadın qaşsız, ağappaq üzü ilə,

sümlüklü yanaqları ilə

dimdik oğlunun yanında durdu.

“Yaqubu asarlarmı?” – deyə soruşdu.

Öz əli ilə göndərmişdi Yaqubu

Ratibin qızıl saçlı arvadının
yanına.

Yaqub ya özünü öldürər,

gedər,

ya da Ratibi öldürər.

Ratibi öldürdüyü üçün Yaqubu asarlar.

Tarla, sürü, dəyirman,

Şərif Ağazadəlik,

Hər iki ehtimalda bölünməmiş qalar.

Ancaq Yaqubu asmadılar.

Yatdı, yeddi il,

noyabrda çıxacaq.

Rəhmətlik Şərif ağanın arvadı

Şahəndə xanım

yeddi il

əlvan ipəklərlə çox zərif naxışlar salan kimi
çalışdı ki, həbsxanada öldürtdürsün Yaqubu.

Yaqubu üç kərə vurdular,
 zəhərlədilər bir dəfə.
 Bir ölümü hazırlamağa
 Yeddi il səbir, hiylə, ümid, inad getdi
 və nəhayət, Şahəndə xanım bu ədavətə
 nə üçün başladığını unutdu.
 O qədər unutdu ki,
     bir gün
     “Yaqub öldü” xəbəri gəldiyi zaman
 Hörməsinin mili düşdü barmaqlarından
 və ömründə ilk dəfə
 çöməlib hönkürə-hönkürə ağladı.
 “Sevindiyindən”, – dedilər.
 Halbuki elə deyildi.
 Ağladı, çünki
     bu dünyada Yaqubun ölümündən başqa,
     gözləməli bir şeyi yox idi.
 Gözləyirdi ki,
     noyabrda Yaqub çıxacaq.
 Mübarizə davam edəcək.
 Çox şükür ki, ancaq ölümləri
     bir də öldürmək olmaz.
 Düşünürdü rəhmətlik Şərif ağanın arvadı,
 – yeni bir hörgünün ülgülərini düşinən kimi –
 düşünürdü ölümü.
 Enli çənəsinin altında
 zalım və dinməz dururdu ağ baş örtüyünün düyünü.
 Şahəndə xanım altmış yaşında olardı.
 Əlləri xınalıydı.
 Pəncərəyə yaxın, üst yataq yerindən
     bir giləs səbəti yırğalanırdı.
 Dərincədən minən hamilə qadın
     girdə gözlərini dikmişdi səbətə.
 Səbət Şahəndə xanımın idi.
 Hamilə qadının solunda oturan Xanım Əminə
     pıçıldadı cəsarətlə
     və bir az da əmr edərək:
 “Bir-iki ovuc giləs verin, xanım ana,
 təzəcə yerikləyir”.
 Köhnə dəsmalının altında hamilə qadın

qızardı balaca qulaqlarının ucuna qədər.
Fəqət Şahəndə xanım qımıldanmadı.

“Qoca arvad, yəqin, kardır”,
deyə düşündü Xanım Əminə
və təkrar etdi xahişini
daha böyük cəsərlə
və daha artıq əmr edərək.

Fəqət Şahəndə xanım əhəmiyyət vermədi.

Hamilə qadın titrəyirdi utandığından.

Xanım Əminə inandı ki, qoca qarı kardır.

Şahəndə xanımı dümsükləyib bağırdı:

“Xanım ana, hey!..”

Şahəndə xanım

qalın sümükləri ilə çadrasının içindən sıyrılır kimi
ağır-ağır qalxdı yerindən.

Aldı səbəti xınalı əlləri ilə rəfin üstündən

və açıq pəncərədən çölə
tökdü giləsləri.

Sonra səbəti yenə yerinə qoyub,

qalın sümükləri ilə çadrasının içinə girib oturdu.

Köhnə baş örtüyü titrəyərək ağlayırdı hamilə qadın.

Xanım Əminə ipək kələğayısını arxaya atıb:

(kələğayı ilə özünü yaxın saymışdı
Şahəndə xanıma)

“Qızım, Pərixan, – dedi, – qaç,

yuxarı başda jandarmalar olacaq”.

Dustaq aparırlar.

Bayaq giləslər aldılar,

bir az versinlər.

Əgər özlərində yoxsa, tapsınlar.

De ki, anamın salamı var”.

Pərixan on dörd yaşında idi.

Saçları kəsik.

Corabları qısa.

Sarımtıl qılçaları uzun.

Tufliləri lak.

Pərixan yerindən sıçradı,

bayıra atıldı.

Xanım Əminə qızını tərifiyədi hamilə qadına.

“Ağıllıdır mənim qızım.

Gələn il orta məktəbi bitirəcək.
 Elə firəngcə oxuyur ki,
                     polkovnikin arvadı lap təəccüb qaldı.
 Qismət olsa, qadın həkimi eləmək istəyirik.
 Atası razı deyil, amma mən istəyirəm.
 Ev işlərini də bilir.
 Xörək,
                     naxış əlindən gəlir.
 Səkkiz yaşından bəri bulaşıqlarımı yuyur.
 Məndən də yaman qorxur.
 Bir dəfə döyüb az qala öldürdüm.
 Atası güclə aldı əlimdən.
 Polkovnikin arvadına dedim ki,
             “Qız uşağını həm oxutmaq,
             həm də qorxu altında saxlamaq lazımdır”.
 Aydın kəndlərindəndi Xanım Əminə.
 Atası məşhur əfəldəndi.
 Yunanlar Aydına gəldiyi zaman
 gavura qarşı əfələr birləşsələr də,
 fürsət düşəndə bir-birini vurmaqdan da
                                     əl götürmədilər.
 (Komandır kim olsun, adlı-sanlı kim
                                     və pay-püş üstündə)
 Bu işlər üstündə vurdular
             Əminənin atasını.
             Vurdular Əminənin gözünün qabağında,
             öz həyətlərində
             bir sabah vaxtı.
 Səkkiz yaşında yetim qaldı Xanım Əminə.
 İndi otuz yaşındadır.
 Yoğun qılçalı, yekə sallaq döşlü
             və yekə qarınli bir qadın...
 Fəqət bu eybəcər, yaraşıqsız gövdənin üstündə
             ipək kimi zərif sifəti vardı.
 Onuncu əsr İran nəqqaşlarının
             şəkillərində gördüyümüz,
 Dədənin¹ yan tütəyində bəstələnən,
 divan şeirinin bizə tərənnüm etdiyi bir üz.

¹ Məşhur türk şairi Şeyx Qalibin təxəllüsü (1758-1799)

Pərixan gəldi.
Zərif, uzun ovucları gilasa dolu.
Xanım Əminə gilası verdi hamilə qadına.
Hamilə qadın cavan bir heyvan acgözlüyü ilə
yeyərkən gilaları,
Pərixanla danışdı Xanım Əminə:
“Dedinmi jandarlara atanın kim olduğunu?”
“Mən demədim, özləri soruşdular”.
“Jandarmlar?”
“Yox, eynəkli bəy,
kitab oxuyan,
yəqin ki, məhbusdur”.
“Məhbus?
Nə dedi atanın kim olduğunu biləndə?”
“Heç... hə, soruşdu ki, haralısan?”
“Deyəydin Aydınlıyq”.
“Dedim”.
“Soruşdu ki, kəndlərimdənsiniz, yoxsa özündən?”
“Deyəydin kəndlərimdən”.
“Demədim, anal”
“Niyə demədin?
Kəndli qızı olmağı eyib bilirsən,
donuz qızı...”
Xanım Əminə gülürdü.
Sonra gözəl üzü tutuldu birdən-birə
Və Şahəndənin acığına,
bildirmək istəyirmiş kimi bütün kupedəkilərə
hamilə qadınla danışmağa başladı:
“Biz Aydınlıyq, xanım bacım.
Kəndliyik.
Jandarm çavuşudur Pərixanın atası.
Elə mənim də xalaoğlumdur
Hüsnü çavuş.
Mallarıımız yad ələ keçməsin deyə evləndik.
Onun gözü başqasında imiş,
anası məcbur elədi.
On beş ildir ki, xanım bacım,
Hüsnü çavuşla gəzmədiyimiz yer qalmadı.
Qara dəniz sahillərində lazların,
Şərqdə, kürdlərin arasında...

Kürdlərin quyuğu var, deyirlər.
 İnanma, yalandır.
 Ancaq çox üsyankar, yoxsul adamlardır.
 Dövlətliləri də var,
 amma azdır
 bəyləri...

On beş dünyanı gəzdik,
 gördük çox şeyləri.

Kinosu, teatrı,
 Bala da getdim,
 bax, bu kalağayımlla,
 Diyarbəkirdə.

Sonra kapitan arvadları ilə poker də oynadım.
 Kiresunda bütün qışı oynadıq.

Uddum, çox şükür.

Təyyarə istiqrazından da uddum bir kərə.

Çiç adam birdən.

Hərəyə min lirə düşdü.

Bu dünyadan kamımı almışam.

Hüsnü çavuşun təqəüd almağına az qalıb.

Pərixan gecə-gündüz məktəbinə gedəcək.

Çavuşla mən kəndə qayıdacağıq.

Çavuş deyir: "Mən daha torpaqla məşğul ola bilmərəm".

Dükən açacaq.

Açsın.

Mən məşğul olaram torpaqla".

Balaca bir qadını

qapının yanında oturan,

liliput deyildi

(liliputlar gəndən bilinir).

Ona görə də, heyrət edirdi insan

onun bu kiçik boyuna.

Qəmli idi yekə, ala gözləri.

Və çil-çil, qırıq-qırıq xırda əlləri vardı.

Qəflətən soruşdu Xanım Əminədən:

"Deməli, hərbidir əriniz?"

"Əlbəttə, hərbidir,

Jandarma baş çavuşudur".

"Mənim də iki oğlum əsgərlikdədir.

Topçu nəfəridir, nəfəri

Gəliboluda...

Şey...

Müharibəyə biz də qoşulacağıq mı?
Soruşmaq istəyirdim.

Mənimkilər,

“qoşulacağıq, ana,” – deyirlər.

Cavan, avam uşaqlardır,

başə düşürlər bəyəm?

Könülləri vuruşmaq istəyir.

Sizin əriniz düzünü bilər.

Bir şey deməyib ki sizə?”

“Hüsnü çavuşun dediyinə görə...”

Hüsnü çavuş hər zaman:

“Hərbə qoşulacağıq”, – deyər.

Balaca boylu qadının titrədi çil-çil əlləri.

“Demək, yalan deməyib mənimkilər.

Ay Allah...”

Xanım Əminə balaca arvadın sözünü kəsdi:

“Yooox,

Hüsnü çavuş deyir qoşulacağıq...

Mən deyirəm, qoşulmayacağıq.

Kapitan da deyirmiş, qoşulacağıq.

Arvadı deyir, qoşulmayacağıq.

Qoşulub nə qazanacağıq?

Elə müharibəsiz də çox gözəl yaşayır insan...”

Əvvəlcə bir az qorxaq,

sonra qətiyyətlə etiraz etdi Pərixan:

“Yaxşı, amma, ana,

bəs Vətən?

Düşmən vətəni çığnarsa?

Xanım müəllimə dedi ki:

“Vətənin hər qarışını

qanımızla suvararıq.

Türk ölər, amma baş əyməz!”

Sonra, yadıncadırmı, cümhuriyyət bayramında

nə dedi Xanım müəllimə

radio ilə?

Yoxsa bu da yalandır?”

Balaca qadın

kədərlə baxdı Pərixana.

Dedi: “Qızım, hələ kiçiksən,
böyü,
gəlin ol,
oğlun olsun.

Onda səndən soruşaram,
müharibə necə şeydir”.

Pərixan cavab vermək istərkən,
qarıxdı söhbətə

nazık, mavi atlas kimi bir səs:

“İndi qadınlar da əsgəriyə gedir.

Müharibə ancaq kişilər üçün deyil.

Təyyarə bombardmanından sonra azmı uşaq öldü?”

Şadiyə idi söhbətə qarışan.

Şadiyə Şahəndə xanımın qabaq-qarşı oturmuşdu.

Köhnə bir İstanbul mahnısında

qəlbindən qanlar axan bir sevgili vardır.

Fəsi bir az uzun.

Fəsi bir az qara

və qəlbinin şikayəti, ah...

Və qızıl gözlüklü, sarı bıqlı.

Xəyali-biqərarında keçib susuz səhranı.

Böyük intizarla gözləyər

Adalar sahilində

və deyər: Şadiyə hanı?

Deyər ki: “Hardadır müşk qoxulu torpaqlar?”

Deyər ki: “Sarı solmaq üzrə yarpaqlar”.

Deyər ki: “Mənə məskən olunca torpaqlar,

Məni şad et, Şadiyə, başın üçün...”

Nə qərribə şeydir,

indi ucu biz kimi şiş şapkası ilə

510 nömrəli üçüncü mövqedəki Şadiyə

uşaqları öldürən təyyarələrdən

danışdığına baxmayaraq,

bir kədərli xatirə kimi

adamin yadına salırdı

Adalar sahilində gözləyən Şadiyəni.

Elə ədalət və nazənin

və üzündə kölgəsi varmış kimi idi

bəzakli bir şəmsiyyənin.

Bu şəmsiyyə sola əyilmişdir bir az,

bir az da xumar,
    kөнülləri oxşar...
İzmirə yaxınlaşdı qatar.
Sağda bostan üstü, su çəkən çarxlar:
    gözləri bağlı atlar hərlənir,
    elə bil, cansızdırlar.
    Elə bil ki, harda isə yayları var,
    ordən bir oyuncaq kimi qurulurlar.
Sonra göründü dəniz.
Qarşıda dənizin üzərində
    Gölcüklə Dəyirman-dərə arasında
    “Yavuz” gəmisi.
Görkəmli,
    – görünür, təzə rənglənilib –
    tərtəmiz.
Fəqət belə uzaqdan
    onu ilk dəfə görən adamı heyrətə salacaq
    qədər
    əzəmətsiz.
Elə bil ki, dor ağacından tutub
    yavaşca qoyublar suyun üstünə.
Heç bir yeri,
    hətta bacaları da,
    oxşamır daş basması
    şəkillərinə.
Solda kağız fabrikası.
Çox hündürdə bir təyyarə uçur.
Ayaqyalın bir uşaq yüyürür yolda.
Bir dənizçi.
Çarşablı bir qadın.
Yaşıl bayraqlı bir adam.
Semaforlar.
Su anbarı.
Dəmir yolu ayrıcıları.
Hara isə, nə isə aparmaq üçün gözləyən
    dəmir yolu vaqonları.
Rəsmi əlamətləri ilə İzmir stansiyası başlayır.
Qatar yavaşlayır.
Qartallı Kazım tatarüzü adamları
    düşdü vaqondan.

Bir az irəlində stansiyanın,
 lap qarşıda körpü görünürdü.
 Körpü üstündə adamlar.
 Əyilib
 stansiyadakı qatara baxırlar yuxarıdan.
 Gözləyirlər ki, qatar hərəkət edib,
 onların altından,
 paçalarının arasından keçsin.

Qartallı Kazım

körpünün yanındakı bir ağacı
 göstərdi tatarüzlü adama:
 "Bu körpünün altındakı ağacı görürsənmi,
 dal ayağı üstə qalxmış ayıya oxşayır.
 Bu sol tərəfdəki böyük ağacı?
 Bax!
 O, budaqları körpünün üstünə qalxanı deyirəm.
 Əli Kamalın ölüsünü bu budaqlardan
 asdılar.

1888-də, gündüz, günorta,
 İstanbulda, Bəyoğluda, bərbərxanada
 üzünü qırxdıranda tutdular".

"Kimdir bu Əli Kamal?"

"Qəzet müxbiri.

İngilislərdən pul alırmış.

Xəlifənin adamı.

Eynəkli,

yoğun.

Qan damardı qələmindən.

Ancaq murdar,

ancaq pis qan.

Vaxt olur ki,

qələm düşmənliliyi

daha dərin yara açar

mauzerin düşmənliliyindən".

"İzmir o vaxt bizdə idimi?"

"Yenicə girmişdik.

İngilislər hələ İstanbulda idi.

Əli Kamalı ingilisin göy gözündən

oğurlayıb gətirdilər.

Altı-yeddi saat qabaq, burda “gəlir, gəlir”, – deyə
səs yayıldı.

İskələyə yığışdı millət,
az qala İzmir xalqının dördüdə üçü.

Arvad, uşaq...

Mən ulu camidən baxırdım,
gözümdə durbin.

Nəhayət, motorlu qayıq göründü,
enib, qalxıb gəlirdi.

Aşağı yüyürdüm.

Mən iskələyə düşənə qədər

Əli Kamalı qayıqdan çıxarmışdılar.

Burda,

təpədə,

saray meydanında hökumət binası var,

ordu qərargahı.

Ora apardılar.

Binanın qabağı,

meydan,

küçələr

adamlarla dolu.

Qarışqa kimi qaynayırdı İzmir əhalisi.

Hamısı da acıqlı,

hamısı da mərhəmətsiz.

Çoxu gülürdü.

İzmir şəhəri, sanki, bayram keçirirdi.

Hava da isti.

Göy də buludsuz.

Əli Kamal Dövlət binasında

20 dəqiqə qaldı, qalmadı,

çölə çıxarıldı.

Bir addım atdı.

Dörd yanını zabitlər, polislər bürümüşdü.

Üzü əhəng kimi.

Özü sarışın.

Birdən əhali başladı bağırmağa:

“Məhv olsun Əli Kamal!”

Dayandı.

Geri döndü.

Arxasına baxdı –

Dövlət evinin qapısına tərəf,
bəlkə də, qayıdıb içəri girmək üçün.

Lakin qapını ağır-ağır üzünə bağladılar.

Yırğalana-yırğalana getdi on addıma qədər.

Əhali durmadan bağırdı.

Bir daş atdılar arxadan,

başına dəydi.

Bir daş da atdılar,

bu dəfə dəydi üzünə.

Sındı eynəyi.

Qan axıb bığlarına töküldüyünü gördüm.

Kim isə: “vurun!” – deyə bağırdı.

Daş,

ağac,

çürük meyvə yağır göydən.

Keşikçilər çəkildi ətrafından Əli Kamalın.

Əhali qara bulud kimi atıldı üstünə,

ayaqlarının altına saldılar.

Yerdə onun başına bir oyun açdılar,

gəl görəsən.

Sonra bir az sakitləşdi aralıq,

Gördüm, Əli Kamal uzanıb yerdə üzüqoylu.

Əynində qısaca bir alt tumanı qalıb.

Çılpaq bədəni sucuq kimi, ətli, ağappaq...

Mənə elə gəldi ki, hələ də nəfəs alır.

Bir ip bağladılar sol ayağına.

Heç yadımdan çıxmaz.

Sol ayağında ayaqqabı, corab-filan yoxdu,

ancaq sağ ayağında corabbağı qalmışdı.

Başladılar meyiti ayağından dartıb sürüməyə.

Yoxuş aşağı, başı daşlara dəyə-dəyə gedir,

camaat da onun dalınca.

Birdən ip qırıldı.

Yeni ip bağladılar.

İbrət götürməli bir mənzərə idi.

Xalqı qəzəbləndirmək olmaz!

Bir dözər, iki dözər...

Hər nə isə...

Əli Kamal belə gəzdi, dolaşdı İzmiri.

Axırda,
dediyim kimi,
bu körpünün üstündəki budaqlardan asdılar ölüsünü.
Sonra meyiti aşağı saldılar.
Köynəyindən, ya alt tumanından,
ya alt paltarlarından nə isə
bir parça ilişib,
iki aya kimi budaqdan sallana-sallana qaldı.
Sonra, çox sonra
saatı, filanı torqa qoyulub satıldı.
Mən bir nəfəri tanıyıram,
onun bir tay corabını xatirə üçün
beş lirəyə aldı”.

Tatarüzlü adam soruşdu:
“Saatı qızıl idi?”
“Qızıl idi”.

“Yaxşı iş görməyiblər,
saatı alan da,
corabı alan da.

Deyərlər, xeyir gətirər,
inanma.

Asılmış adamın şeylərindən xeyir görmək olmaz.
Yaxşı iş görməyiblər.
Əslinə baxsan izmirililərin hərəkəti də
düz deyil.

Adamın günahı olsa
dövlət cəzasını verər,
hökumət asar.

Adamı parçalamaq
dövlət əleyhinə çıxmaq deməkdir.
Mən Çanaqqalada yaralanıb,
Heydərpaşa xəstəxanasında yatanda...”

Qartalı Kazım güldü:
“Yaxşı, – dedi, – amma
sən bayaq təhqir etdin dövləti”.

“Mən?”
“Sən!”
“Yalandır.
Mən dövlətin əleyhinə çıxmıram”.
“Məmuruna qarşı çıxdın”.

“Mən biletçi ilə höcətləşdim”.
 “Dəmiryolu dövlətidir, biletçi də dövlətin məmuru”.
 Bu səfər tatarüzlü adam güldü:
 “Elə olanda mən də məmuram, çünki,
     Merinos fabrikasında keşikçiyəm”.
 “Əlbəttə, məmursan...”
 “Əsla,
 deyiləm.
 Nə mən məmuram, nə biletçi.
 Biletçidən, keşikçidən məmur olarmı?
 Mən hətta polisi də məmur saymıram.
 Komissar, o başqa...
 O məmurdur...”
 Bu mübahisə uzun sürəcəkdi.
 Hərəkət zəngi vuruldu birdən.
     Vaqonlarına yüyürdülər
 tatarüzlü adamla Qartallı Kazım.
 Qatar hərəkət etdi...
 İzmirin içindən, bazarın ortasından
     keçir qatar.
 İtirdi ciddiyyətini,
     tramvaylaşdı.
 Başını çevirib ona baxır:
 Şəhərlilər, evlər, mağazınlar,
 bütün gurultusuna baxmayaraq,
     oyada bilmədi yuxudan
     fayton atlarını.
 Və bu mayın günorta çağında,
 İzmir şəhəri arxada qalanda,
     tənha düzlərlə gedəndə qatar
     aldı yenə də öz ciddi görünüşünü,
     yenə də “həsərət qovuşduran” oldu.
 510 nömrəli üçüncü mövqe vaqonunda
 alını pəncərə şüşəsinə dayalı
     bir insanın ürəyindən
     yox olmuş bir dünya keçirdi.
 Köhnə bir yunanlı idi Kiryos Dimitriyos.
 Korent kanalı üstündəki
     Patras şəhərinin qabağındakı
     Mesolonk limanından idi.

Fidiy, Homer, Aristotel onun vecinə deyildi.
Dənizi, istini, izdihamı seven bir adam idi.
Mixail Traastellis üçün bu dünyada
    heyrət ediləcək şey
ilbizlər, bir də qırxayaqlar idi.
Onun qəlbində Yunanıstan:
    balıqçı gəmilərinin koykalarından,
    Mesolonk limanındakı birmərtəbə evdən
    və yoldaşlarından ibarət idi.
Yunanıstan necə oldu?
Kiryos Dimitriyos, Mixail Traastellis,
indi 1941-ci ildə,
    may ayında,
dənizi, Yunanıstanı və evi bir çamadana qoyub
    hara gedirik?
Necə oldu ki, bu dünyada təkbaşına qaldın?
Darmadağın oldun?
Yar-yoldaşı öldürdülər.
Korentdə, suların dibindədir
    balıqçı gəmiləri.
Şüşə bir sandığa qoyulmuş insan cəsədi kimi,
    hərəkətsiz yaşayırlar suyun
    ortasında.
Bu il Hitlerin zabitləri yeyəcək
    ilbizləri.
Atan Afinada,
    anan Sakızda,
    bacın İskəndəriyyədə,
sən 510 nömrəli üçüncü mövqe vaqonundasən.
İzmir çölündən keçir qatar.
Düzlərdə belə baharda,
    belə günortaçağı,
göy üzünün aydınlığı
bir məhəbbət mahnısı kimi yumşalarkən,
ağacların
    rahat və sərin kölgələri
    başlarkən torpaq üzərində uzanmağa,
daha gənc,
    daha şəhvətli,
    daha yaşıl yaşayarkən,

quşları, buynuzlu heyvanları və cücüləri ilə otlar,
 tənbel və bəxtiyar
 sazan balıqları kimi qımılşaşarkən su gölməçələri,
 bir məsud təəssüfdür insan ürəyində
 bugünkü dünyada yaşamanın kədəri.
 Mixail Traastellis baxır pəncərədən.
 Lakin bu torpaq ona biganədir.
 Dilini bilmədiyi üçün yox!
 Belə günortaçağı, belə baharda,
 nə rumcadır, nə türkcə,
     torpaqcadır torpağın danışdığı dil.
 Ancaq kədərli idi Mixail,
     nə torpağı dinləyən,
         nə insanları, dünyanı düşünən halı vardı.
 Halbuki vəqonda, bu günortaçağı
     insanlara və bugünkü dünyaya aid idi kədəri.
 İzmir düzənliyindən keçir qatar.
 510 nömrəli üçüncü mövqəli vəqon.
 Birinci kupe.
 Danışır jandarmlarla dustaqlar.
 Dustaq Mələhət soruşdu jandarm Heydərdən:
 “Uşaqları sevirsənmi?”
 “Sevməmək olarmı?”
 Deyiblər ki, Allahdan böyük nə var?
     Cavab veriblər ki, uşaq.
 Doğru deyiblər.
 Uşaq Allah qorxusunu bilə bilərmimi?
     Bilməz!
 Kim kimdən qorxmazsa, o ondan böyükdür.
 Sənin uşağın varmı, bacı?”
 “Var.
 Anamın yanında qoydum.
 Üç yaşına yeni girib.
 Gələn il gətirəcəyəm”.
 “Həbsxanayamı?”
 “Bəli!
 Olar.
 Uşaq üçün hamısı birdir.
 Bir uşaqlar üçün, bir də pişiklər üçün,
 ya həbsxana, ya cənnəti-əla”.

“Atası hardadır?”
“O da dustaqdır”.
“İşi, peşəsi nədir?”
“Tütün fabrikasında işləyir.
Mən də tütün fabrikasında işləyirdim”.
“Anbarlardamı?”
“Bəli”.
“Anbarları eşitmişəm.
Bir İbrahim vardı bizim kənddə.
Samsona gedib tütün fabrikasına girdi.
Üç ildə vərəmdən öldü.
Sən ərinin dustaq olduğu yerəmi gedirsən?”
“Xeyr,
O, ayrı cəza evindədir”.
“Allah kömək olsun, bacı,
nə eləyək?
Özünü üzmə, düzələr”.
Dustaq Xəlil jandarm Həsənlə danışdı.
Jandarm Həsən soruşdu:
“Yəni, deyirsən, hökumət çörəyi cirə kağızı ilə
verəcək?”
“Hər halda, cirə ilə olacaq”.
Düşündü jandarm Həsən,
sonra davam etdi burnunu çəkib:
“Elə cirə ilə olsa yaxşıdır”.
“Niyə?”
“Çörəyə hörmət lazımdır.
Camaat çörəyə hörmət eləmir.
Bir dilim özləri yeyir,
bir dilim itə atır şəhərlilər.
Çörək can dərmanıdır.
Ancaq kənddə bir az vergilər azalsa idi.
Sonra qaramal da ucuzlaşar.
Məndə torpaq istədiyim qədər var.
Amma başını sığallamağa bir pişiyim də yoxdur”.
Jandarm Həsən
başladı danışmağa Mələhətə
Təpələrdən:
“Bizim kəndin bir saatlığında
bir Alevi kəndi var.

Vaqonda işıqlar yanmamışdısa da,
bayırda gecə olmuşdu.
Bir stansiyada dayanmışdılar.
Həlim ağanın indiyə kimi görmədiyi
çox böyük bir stansiya.
Stansiyanın qapısı qaranlıqdi,
onun da lampalarını yandırmamışdılar.
Yaman da çox adam vardı.
Balabanlar çalınırdı.
Alov-alov yanan məşəllər vardı
adamların əlində.
Bağırıb çağırnlardı.
Alacaqaranlığında məşəllərin
bir qat daha böyüyürdü
balabanlar, stansiya və qaranlıq.
Birdən-birə başladı qar yağmağa,
Lopa-lopa yağır.
Balabanlar daha ucadan vuruldu.
Bayraqlar dalğalandı,
al deyil,
yaşıl.
Bir adam çıxmışdı stansiyanın damına,
başında kaska,
belində gümüş kəmərli
əyri qılınc.
Müharibədə ingilisi məğlub edən
qəzetçi paşa idi bu,
tanıdı onu Həlim ağa.
Halbuki bu gecəyədək heç görməmişdi onu.
Daha diqqətlə baxdı.
Az qala qışqıracaqdi.
Baqqal Hacı Nuru bəy də yanındaydı paşanın.
Əli ilə damın üstündən işarə edib,
“Gəl bura, gəl, gəl”, – deyirdi Həlim ağaya.
Həlim ağa gedib
ətəklədi paşanı.
İkisi bir avtomobildə idilər
Canqırı valisinin avtomobilindən
böyük idi bu.
Yağış yağırdı.

Yağlanmış kimi şosenin üstündə
     quş kimi uçurdu maşın.
 Həlim ağa qarşısında oturmuşdu paşanın.
 Xurcunu şoferin yanında idi.
 Paşa Həlim ağanın saqqalına tərəf əyilib:
 “Çox şükür, oldu, – dedi, – tez oldu bu iş,
 Almanla birləşib
     müharibəyə qoşulduq.
 Hazırlaş.
 Ağızını möhkəm saxla,
     heç kəsə bir şey demə,
                     hətta Hacı Nuru bəyə də.
 Çörəyi cirə kağızı ilə verəcəklər,
     unun varmı?”
 “Var, paşam”.
 “Anbara şəkər yığmısanmı?”
 “Yığmışam, paşam”.
 “Ağ neft necə?”
 “Almışam.
 Dənə zeytun, yarma, düyü, noxud,
     lobya, hər şey, nə lazımsa”.
 “Çox gözəl.
 Sən Hacı Nuru bəydən daha zəngin olacaqsan”.
 “Sayənizdə, paşam”.
 “Sabah hamı biləcək,
     bu gün sən bil, açma ağızını!
 Şami-şərifdə
     bərabər qılanıq cümə namazını!”
 “İnşallah, paşam”.
 “Hacı Nuru bəydən daha zəngin olacaqsan.
     Hacı Nuru bəydən daha zəngin,
     Hacı Nuru bəydən...”
 Paşa ilə bərabər o, çardağ altında oturmuşdu
 ağappaq və ipək kimi
     incə Misir həsirinin üstündə.
 Paşadan soruşdu:
 “Hitler gavur, doğrudan da, müsəlmandırmı?”
 “Müsəlmandır.
 Hamamda çiməndə gözümle görmüşəm.
 Gavurlar hamamda fitə bağlamazlar.

Sünnət olunub.”
Bir pişik keçdi
    Həlīm ağanın qılçalarının arasından.
    Uzun tükləri qarışmış,
    qıpqırmızı bir pişik.
Həlīm ağa pişiyin dalına düşdü.
Pişik qaçdı,
o qovdu,
pişik qaçdı,
o qovdu.
Bazar hamamının qabağına qədər gəldilər.
Pişik içəri girdi.
Qapançının qızı Şərifə çıxdı çölə.
Qoltuğunda hamam boğçası,
    yayxana-yayxana,
qıpqırmızı, gipgirdə yanaqları,
örpəyinin altında
    qara saçları islaqdı.
On beş yaşında olardı.
Həlīm ağa doladı biləyinə
    Şərifənin saçlarını,
qızı arxası üstə yatırdı
    qənd çuvallarının üstünə.
Yaxasını açdı.
Dişlədi sol yanağını.
Qızın yanağından, diş yerindən
    qan axdı sinəsinə doğru.
Paşa çiyinə toxundu Həlīm ağanın.
Valinin stolu arxasında oturub
Yuxa-kabab yeyirdi paşa.
Həlīm ağa:
“Paşam, – dedi,
    – izin ver
    şəriətin hökmü icra olunsun.
    Allahın əmri ilə dörd arvad düşür”.

Paşa güldü:
“O da olar, Həlīm ağa,
    hələ vaxtı deyil.
Qıza qoy molla kəbin kəssin”.
“Atası razı deyil”.

Xurcun sahibi

uçdu havada
quyruqsuz və qanadsız,
qalxdı buludlardan yuxarı.

Sonra qəflətən başını bir ulduza vurub
düşdü dənizə.

Qurğuşun parçası kimi getdi suyun dibinə,
silkelənərək oynadı.

Doğrudan da, dayanmışdı qatar,
pəncərə qabağına yığılmışdı vaqondakılar,
həyəcanlı idilər.

Fit verilir,
səslər gəlirdi.

310

Həlim ağa ağrıyan başını tutub soruşdu:
“Nə olub, nə var?”

Bir yer verin, biz də baxaq”.
Pəncərə qabağında yer verən olmadı.

Ancaq izah etdi tatarüzü adam:

“Sən yatmışdın, birdən zıx deyib dayandı qatar,
bir-birimizin üstünə yığıldıq.

Stansiya-filan da yoxdu,
çölün düzü.

Biletçilər yerə düşdülər,
çığıra-çığıra danışdırlar...”

Həlim ağa daha qulaq asmadı.

Ayağında yun corab atıldı koridora.

“Mənə aydın oldu, mənə aydın oldu,
yuxusunu görmüşdüm”, – dedi.

Yerdə, lokomotivin yanında

Dayanmışdı maşinist Ələəddin –
yarışda atını birdən-birə dayandırıb
yerə düşmüş,

cilovları tutmuş bir atlıya oxşayırdı.

Lokomotiv tərlı idi.

Nəmli səslər çıxarıdı

yorğun-yorğun nəfəs alırdı

ağ buxar buludları buraxaraq.

Kömürçü İsmayıl soruşdu yuxarıdan:

“Usta, hansı vaqondan çəkiblər
haray, kömək işarəsini?”
“Nə bilim,
indi öyrənərik”.
Baş konduktor vaqonların qabağında bağırırdı:
“Bəylər, tələş etməyin!
Xanımlar, düşməyin vaqonlardan!”
Ələddin
baş konduktora yaxınlaşdı.
Danışdılar.
Geri döndü.
Geridə qalan yolun üstündə
nə isə aparən
insanlar göründü.
Ocaqçı İsmayıl soruşdu:
“Ölübümü, usta?”
“Məlum deyil”.
“Niyə özünü atıb?”
“Bilmirəm”.
“Necə bilirsən, usta, eşqə görədimi?
Yəqin, bir qızı istəyib, verməyiblər,
ya arvadı yava imiş”.
“Zənn eləmirəm”.
“Eşq deyilsə, pulsuzluqdadır,
görüb ki, çarə yoxdur”.
“Bəlkə də...”
“Yaxud yoldaşlarından biri ona
dəhşətli namərdlik eləyib”.
“Kim bilir”.
“Daha doğrusu, usta,
yazığın bileti yox imiş”.
“O da mümkündür”.
“Ağlıma bir şey də gəlir.
xaricdə oğlu, qardaşı-filanı varmış,
təyyarə bombardımanından
ölmüş...”
“İsmayıl, vallah bilmirəm.”
“Yaxşı, sən nə deyirsən, usta?”

QURTULUŞ DAVASI DASTANINDAN

ONLARDAN BƏZİLƏRİ

Saat üç otuzdur.
Xalimur – heyvalıq üzərində,
manqa döyüş xəttindədir.
İzmirli Əli onbaşı
qaranlıqda,
elə bil, onları bir də görməyəcək kimi,
manqadakı əsgərləri yoxladı birər-birər.
Sağdakı birinci əsgər sarışındı,
ikinci əsmər.
Üçüncü pəltəkdi.
Ancaq ondan yaxşı şərqə oxuyan
bütün bölükdə yoxdu.
Dördüncünün könlü xəşil istəyirdi yaman.
Beşincini intiqam hissiydi yandıran,
rüşxət kağızı alıb Ürfaya girdiyi zaman,
əmisini vuran
adamı vuracaqdı.
Altıncı
təsəvvürə gəlməyəcək qədər yekəayaqlı bir adamdı.
Vətəninə torpağını və tək öküzünü
bir qoca qaçqının arvadına verdiyi üçün
qardaşları onu məhkəməyə verdilər.
Bölükdə yoldaşlarının əvəzinə
keşik çəkməyə getdiyi üçün
ona, “Dəli Ərzumlu” dedilər.
Yeddincisi Məhmət oğlu Osmandı,
Çanaqqalada – İnönüdə, Sakaryada yaralandı.
Gözünü qırpmadan
yenə neçə yara ala bilər
və dimdik, ayaq üstə qala bilər.

İkinci süvari diviziyasından dördüncü bölük
atları, qılıncları və insanlarıyla
havanı qoxulayırdı.
Arxada, kənddə bir xoruz banladı.
Qara bığları sallaq süvari,
necə və nə zaman gələcəyini bilmədən,
qisasçı, gözəl, rahat günlərə inanırdı.
Qoca təpədə, gözetləmə yerində,
sarja papaqlı növbətçi
bığaltı gülə-gülə
dayanmışdı mauzerinin yanında...

Pyeslər

KƏLLƏ

3 pərdə 14 şəkildə faciə

İŞTİRAK EDİRLƏR

Doktor Dalbanezo

Qız – doktor Dalbanezonun qızı

Pedro

Şair

Komisionçu

Fahişə

Qapıçı qadın

Vilyams

Paolina

Naşir

Qəzetçilər, müxbirlər

Birinci fraklı adam

İkinci fraklı adam

Doktor

Psixoloq

Neft kralı

Tablo taciri

Eskimos rəssam

Dəvət edilmiş kişilər və qadınlar

Frayman

Sərsəri

Polis nəfərləri

Polis məmurları

Heyvan təlimçisi

Carçı

Hoqqabazlar

Saqqallı qadın

Pəhləvan

Sirkin tamaşaçıları

Birinci pərdə

BİRİNCİ ŞƏKİL

Telefon 1 (*qəzetçi*). Allo!

Telefon 2 (*qəzetçi*). Allo!

Telefon 3 (*qəzetçi*). Allo!

Telefon 4 (*qəzetçi*). Allo!

Telefon 1. Mən, Dollaryanda Birləşmiş Qəzetlər Trestinin müxbiri Cekəm. Dinləyin.

Telefon 2. Mən, Dollaryanda Birləşmiş Qəzetlər Tresti "Fayf Oklok" qəzetinin redaktoru Conam. Dinləyirəm.

Telefon 3. Mən, Dollaryanda Birləşmiş Qəzetlər Tresti "Libr tribunal" qəzetinin növbətçi redaktoru Rodesəm. Dinləyirəm.

Telefon 4. Mən, Dollaryanda Birləşmiş Qəzetlər Tresti "Deyl cernal" jurnalının baş redaktoru Konksam. Dinləyirəm.

Telefon 1. Yazın. Qəzetlər Trestinin İdarə Heyəti rəisi mister Fraymanın əmri ilə bu gün saat on beş otuz beşdə doktor Dalbanezo ilə görüşdüm. Görüşümüz on yeddi dəqiqə sürdü. Doktor Dalbanezo on altıncı avenyu 14-cü küçədə, 86 nömrəli evin üst mərtəbəsində tək bir otaqda yaşayır. Doktor Dalbanezo mənə dedi ki, sadə bir üsul ilə, tək-cə bir dəfə əzələlərə yeritmək nəticəsində vərəmi sağalda biləcək bir serom tapmışdır. Doktor öz kəşfinin mahiyyətini mənə izah etdi. Lakin bu xüsusda heç bir təfəsil verə bilməyəcəyəm. Onun sözlərindən heç bir şey anlamadım. Qarma-qarışıq formullardan baş çıxara bilmədim. Yalnız aydın olan budur ki, vərəm seromunun hələlik ancaq nəzəri əsasları tapılmışdır. Seromun əməli tətbiqi və son təcrübələrin keçirilməsi üçün bir laboratoriyaya, böyük bir kapitalla ehtiyac vardır. Anladınız mı?

Telefon 2. Bəli. *(Telefonun dəstəyini qoyur.)*

Telefon 3. Tamamilə aydındır. *(Telefonun dəstəyini qoyur.)*

Telefon 4. Bəli. *(Telefonun dəstəyini qoyur.)*

Telefon 2 *(makinaçıya)*. Yazın. Dollaryanda Birləşmiş Qəzetlər Trestinin böyük bir müvəffəqiyyəti. Bəşəriyyətə böyük bir qurtuluş müjdəsi verən doktor Dalbanezo ilə söhbət etdik. Şəhərin gurultusundan uzaqda və gündəlik həyat səs-küyünün çata bilmədiyi dərəcədə uca olan otağının sükunəti içində, böyük və təvazökar alim, bizim müxbirimizlə... *(Makinaçıya)* Dayanın. Davam edin... Böyük və təvazökar alim, müxbirimizlə tam saat yarım söhbət etmişdir... *(Makinaçıya)* Xeyr, dayanın. Müsahibənin vaxtını başqa qəzetlərimizlə razılaşıdıqdan sonra təsbit edərik... Davam edin... Paster nə elədi? Quduzluğun dərmanını tapdı... Bu, o qədər də böyük bir şey deyildir. Statistika əsasən quduzluq...

320

Telefon 3 *(katibə diktə edir)*. Yazın. Dollaryandanın Dalbanezosu bəşəriyyəti ən böyük bir fəlakətdən qurtaracaqdır. Vərəm adlı əfsanəvi və yenilməz bir əjdahaya qalib gəlmək şərəfinin dollaryandalı bir alimə nəsib olması Dollaryanda elm tarixinin ən parlaq bir səhifəsini təşkil edəcəkdir. *(Katibə)* Dayanın. Müxbir, Dalbanezonun ona verdiyi izahatdan heç bir şey anlamadığını söyləyir. Bunu buraxmaq olmaz. Yazın... Müxbirimizlə birlikdə göndərdiyimiz və hələlik adlarının gizli saxlanılmasını istəyən yeddi nəfərlik professor heyətimizin verdiyi məruzə... *(Katibə)* Dayanın, professor heyətinin neçə nəfərdən ibarət olduğunu qalan qəzetlərimizlə razılaşıdıqdan sonra təyin edərik. Rəqəm yerini boş buraxın... Yazın... Professor heyətimizin verdiyi məruzəyə görə bu kəşfin dahiyənə bir əsər olduğu şübhəsizdir. Seromun izahı çox sadədir. Məgər böyük kəşflərin bütün əzəməti onların izahlarının sadəliyində deyilmi?

Telefon 4 *(makinaçıya)*. Yazın. Xeyr, dayanın. Müxbir, seromun yalnız nəzəri formullarının tapıldığını söyləyir. Olmaz. Yazın. Dalbanezonun seromu yalnız nəzəri deyil, əməli bir həqiqətdir. Bir çox xüsusi təcrübələr bunu isbat etmişdir. Biləssə, vərəmin üçüncü dərəcəsində olan bir xəstəyə... *(Makinaçıya)* Dayanın. Xəstəliyin dərəcəsi başqa qəzetlərimizlə razılaşıdıqdan sonra təsbit ediləcəkdir. Oranı

boş saxlayın və yazın... Bir xəstədə tətbiq edilən serom dərhal öz şəfa təsirini göstərmişdir. Lakin doktor Dalbanezo seromunun bütün dünyaya yayılması üçün böyük bir kapitalla ehtiyac vardır. (*Makinaçıya*) İndi deyəcəyim cümlənin altından xətt çəkin... Doktor Dalbanezoya seromun yayılması və ən geniş sahədə istehsal edilməsi üçün lazım gələn kapitalın verilməsi Dollaryandanın şərəf işidir...

R a d i o . Allo! Allo! Danışır Dollaryanda radiosu. Bu gün səhərdən etibarən Dollaryanda Birləşmiş Qəzetlər Tresti, doktor Dalbanezonun vərəm seromu haqqında məqalələr nəşrinə başlamışdır. Dollaryanda qəzet və jurnallar tresti, hökuməti, kapitalı və əfkar ümumiyyəni doktor Dalbanezoya yardım etməyə çağırır. Bu böyük dühanın kəşfi...

321

İKİNCİ ŞƏKİL

Doktor Dalbanezonun otağı. Onun qızı pəncərənin qabağında bir kresloda oturmuşdur. Hava günəşlidir. Dalbanezo məşğuldur. Bayırdan gitara ilə çalınan və səslə oxunan bir tanqo eşidilir.

Sinyorina, qaragözlü Sinyorina,
Gözlərindən yanağına düşən xalı
Qoy görməyim, ört üzünə yelpazəni.
Sinyorina, qaragözlü Sinyorina,
Mən girimmi qucağına, Sinyorina...
Sinyorina, Sinyorina, Sinyorina...

Q ı z (*zümzümə edir*). Sinyorina, qaragözlü sinyorina... Gözlərindən yanağına düşən xalı...Yelpazəni... Qucağına... Sinyorina...

D a l b a n e z o . Yenə tərpənirsən, qızım! Qoltuğunun altına termometri qoyar-qoymaz beş dəqiqə belə rahat durmursan.

Q ı z . Ata, gör nə gözəl, günəşli havadır... Bir bayıra bax... D a l b a n e z o . Halbuki ən kiçik bir hərəkət hərərətini artırabilir.

Q ı z . Ata, sən heç ömründə mahnı oxumusanmı?

Dalbanezo. Termometr həqiqi istiliyi göstərməsə, bu diaqramdan heç bir şey başa düşmək olmaz...

Qız. Ata...

Dalbanezo. Qoltuğunun altında termometr var ikən sənə danışmaq belə olmaz. Bir az səbir elə. *(Saatma baxır.)* On beş saniyə də səbir et.

Sükut. İşləyən saatın çıxqılması.

Tamam oldu... Ver istiliyinə baxaq. *(Termometri alır.)*

Qız. Neçədir?

Dalbanezo. Otuz yeddi və səkkiz. *(Divardakı böyük diaqrama nöqtə qoyur. Cizgini çəkir.)*

Qız. Ata, çoxmu yüksəkdir?

322

Dalbanezo. Proses öz təbii halındadır. Qorxursanmı? Mənə inanmırsanmı? Sən öz psixologiyana nəzər yetir... Sənin fiziologiyaya üçün cavabdeh mənəm...

Qız. Mən neçənci dərəcədə xəstə sayılıram?

Dalbanezo. Xəstəliyi dərəcələrə ayırmaq – metodologiyaya ziddir. Sənə, bütün bunları istilik dərəcəsinə baxdıqca başa salacağam. Məsələnin ruhu budur: Koxun mikrobları və Dalbanezonun seromu. Anladınmı? Koxun mikrobları ilə mənim seromum bir-birilə əlbəyaxa olacaqlar. İlk müharibə meydanı sənin ciyərlərinə olacaq. Sən yalnız öz psixologiyaya nəzər yetir... Ondan mənim başım çıxmaz. Lakin fiziologiyanın məsuliyyətini daşıyan mənəm. Yüzdə yüz, yüzdə beş yüz, yüzdə min beş yüz qələbə Dalbanezonun seromundur, qələbə mənimkidir. Yalnız bir çətinlik vardır: pul. Onu da tapa biləcəyimə artıq əminəm. Kox mikrobları cəsədlərinin ayaqlarının altına sərilmiş olduğunu artıq görürəm...

Qız. Ata, sən lap Napoleon kimi danışsan...

Dalbanezo. O kimdir? Gərək ki, bir fransız generaldır. İmperator-filan da olmuşdu! Liseydə tarix dərində keçmişdik...

Qız. Napoleon haqqında daha başqa bir şey eşitməmişən ki, ata?

Dalbanezo. Yox... Xeyr... Deyəsən, onun tibb elmi ilə əlaqəsi olmamışdır. Napoleondan mənə nə! Elm ixtisas işidir. İxtisas genişlənməyir, dərinləşir... Bir quyu kimi... Mənim üçün bir mikrobun həyatı sənin Napoleonunun

imperatorluğundan yüz dəfə, min dəfə daha əhəmiyyətli-dir... Xüsusilə indi... Mən quyunun dibindəyəm... Koxun mik-robudur... Dalbanezonun seromu vardır... Sən varsan... Vərəmli üzvlər vardır... Başqa heç bir şey yoxdur.

Q 1 z . Ata, sən nə qəribəsən!

D a l b a n e z o . Ola bilər. Hələlik susaq və işləyək.

Sükut. Saat çıqqılıtsı. Qapını döyürlər.
Doktor dalğındır. Eşitməyir.

Q 1 z . Ata, kim isə gəldi.

D a l b a n e z o . Qonşu, xoş gəlmisən.

P e d r o . Sizə su gətirdim, ustad... yəqin ki, suyunuz qurtarıb.

Q 1 z . Təşəkkür edirik, Pedro... *(Yerindən qalxmaq istəyir.)*

P e d r o . Oturun, tərپənməyin, əzizim. Mən özüm boşal-daram...

Q 1 z . Sizə zəhmət....

Pedro yandakı kiçik qapıdan çıxır.

Q 1 z . Bu Pedro nə yaxşı oğlandır, ata...

D a l b a n e z o . Əsil adamdır... əsil dostdur... Amma şüurlarımız...

Pedro gəlir.

Demək belə, Pedro, şirkət hələ də bizim suyumuzu açmır... Nə edək... Pullarını hələ verə bilməmişik...

Q 1 z . Bu gün də işıq pulu gəldi.

D a l b a n e z o . Eləmi? Demək, onlarınkini da bir həf-təyə qədər verməsək, işığı kəsəcəklər... Lakin, zənn edi-rəm ki, bu dəfə işığı kəsə bilməyəcəklər. Bu vedrələr, sizin bizə gətirdiyiniz axırıncı vedrələr olacaq.

P e d r o . İnşallah, ustad.

D a l b a n e z o . İnşallah-filanı yoxdur. Mən əminəm. Məgər siz səhər qəzetlərini oxumamısınız?

P e d r o . Oxumuşam. Bütün şəhər sizin mü sahibə-niz haqqında danışır.

Q 1 z . Demək, atamın işi maraq oyandırmışdır...

P e d r o . Həddən artıq...

Dalbanezo. Yeni nə demək istəyirsiniz?

Pedro. Heç bir şey... Mənə elə gəlir ki...

Dalbanezo. Yanılırsınız, Pedro. Qoy aqlınıza heç bir şey gəlməsin. Məsələ sadədir. Vərəm seromunu tapdım. Eşitdilər. Nəhayət, xeyrin dühası hərəkətə gəldi.

Pedro. Kim bilir? Bəlkə də, şərin dühası...

Dalbanezo. Yanılırsan, Pedro. Məsələ sadədir. İndiyə qədər son addım atmağa pulsuzluq mane olurdu. Lakin indi, bu məqalələrdən sonra pulun özü mənim ayağıma gələcəkdir. Nəhayət, bu pul deyilən şey qırx ildə bir dəfə olsun borularda su axıtmaqdan, yaxud lampalarda işıq yandırmaqdan daha yüksək bir işə yarayacaqdır... Dalbanazonun seromu Koxun mikrobunu yox edəcək...

Qız. Su axacaq, elektrik işığı kəsilməyəcəkdir...

Dalbanezo. Məsələ bundan ibarətdir. Olduqca sadədir, deyilmi?

Pedro. Qəzetlərin yazdığı kimi, sizinlə danışmaq üçün müxbirlə birlikdə yeddi nəfərdən ibarət bir heyət, doğrudanmı, yanınıza gəlmişdi?

Dalbanezo. Yox... Xeyr... Mən də işin bu cəhətinə bir az təəccüb edən kimi oldum. Hər halda, bu mürəttib xətasıdır. Bəlkə də, belə bir heyət gələcək, lakin gəldi deyə yazmışlar...

Pedro. Bəs sizin seromun bir çox xüsusi təcrübələrdə müvəffəqiyyət qazandığını, hətta üçüncü dərəcəli bir xəstəyə...

Dalbanezo. Xeyr... Xeyr... Çox yaxşı bilirsiniz ki, mən belə bir təcrübə etməmişəm. Təcrübə məsələsində bir az tələsmişlər... Qızım deyir ki, bu, qəzetçilərin adətidir. Mənim belə işlərdən başım çıxmaz, amma...

Pedro. Ustad...

Dalbanezo. Buyurun.

Pedro. Siyasi iqtisad elmi ilə Kox mikrobu və bila-visitə Dalbanezo seromu arasındakı münasibəti heç tədqiq etməsinizmi?

Dalbanezo. Yox... Siyasi iqtisad elmi haqqında heç bir təsəvvürüm yoxdur... Mən hətta Napoleonu belə çox az tanıyıram, siyasi iqtisad elmindən isə qəti xəbərim yoxdur.

Pedro. Mənə belə gəlir ki, bütün elmlər arasında çox sıx bir əlaqə vardır. Daxili bir əlaqə... Bu əlaqə qədim Yuna-

nıstanda çox aydın bir şəkildə təzahür etmişdir. Lakin sonra orta əsrlərdə bu vəhdətin telləri gözdən itmişdir... İntibah dövründə bu tellər təkrar meydana çıxır, lakin...

Dalbanezo. Bu qarıbə nəzəriyyələri buraxın, canım...

Pedro. Ah, ustad, əgər siyasi iqtisad elmi ilə doktorluq arasındakı sıx rəbitəni bilsəydiniz!.. Əgər...

Bayırdan bir qadın və bir
kişi səsi eşidilir.

Qız. O nə səsdir?

Dalbanezo. Yenə bizim qonşu xanımın səsidir... Pərvədigara, bu qadının kişilərlə etdiyi davalardan lap tənəgə gəlmişəm...

Pedro. Elədir. Amma qəzetlər sizin haqqınızda şəhərin gurultusundan uzaqda və gündəlik həyatın səs-küyünü eşitməyəcək qədər yüksək otaqda... deyə yazmışlar...

Dalbanezo. Ah, heç yazmasaydılar...

325

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Pilləkən meydançası. Bir qapı. Dalbanezonun otağına, bir qapı şairin və bir qapı da fahişənin otağına açılır. Pilləkənin sürəhileri görünür.

Komisiyonçu. Qaytar pulları deyirəm!

Fahişə. Məndə pul yoxdur ki!

Komisiyonçu. Necə yəni yoxdur? Ya pulumu geri verəcəksən, ya da vədinə əməl edəcəksən.

Fahişə. Ay... Mənə əl vurma, vallah, indi yıxılıb özüm-dən gedərəm.

Komisiyonçu. İstəyirsən gəbər, mənə nə var, canım, pulumu geri ver də...

Fahişə. Bir-iki gün səbir et, heç olmasa...

Komisiyonçu. Edə bilmərəm.

Fahişə. Axsama qədər də gözləyə bilməzsən?

Komisiyonçu. Gözləyə bilmərəm. Olmaz... Səndən iltizamnamə almaq olmaz. Etibarın yoxdur... Sənin üçün

kredit açmaq olmaz. Kapitalın zəifdir... Canım, sən nə söz anlamayan, müamilə bilməyən arvadsan...

Qapıçı qadın gəlir.

Qapıçı qadın. Bu gurultu nə deməkdir? Bu nə rəzalətdir! Buranı bazarmı hesab edirsiniz? Kəsiniz səsinizi... İndi polis çağıraram, vallah...

Komisionçu. Axı sən kimsən?

Qapıçı qadın. Nə dedin, nə dedin? Mən kiməm? Mənmi? Mənə deyirsən?

Komisionçu (*ətəyini çəkən fahişəyə*). Ətəyimi burax... (*Qapıçı qadına*) Sən... Sən kimsən?

Qapıçı qadın. Mən ha, mən? İndi mənim kim olduğumu bilərsən... Sən mister Klaynın adını heç eşitmisənmi? Bu mülk kimi səkkiz mülkü vardır. Başa düşdünmü? Səkkiz dənə...

Komisionçu. Mənə nə!

Qapıçı qadın. Qulaq as! Mənim kim olduğumu indi başa düşərsən. Mister Klaynın bu mülkdən iki dəfə, üç dəfə, səksən səkkiz dəfə daha yüksək iyirmi üç mülkü vardır. Anladınmı iyirmi üç... Başa düşürsənmi? Sonra, canım sənə desin, mister Klayn hər bazar günü kilsəyə gedir... Səkkiz dənə zəncini öz əli ilə yandırmışdır. Anlayırsanmı? Öz əli ilə... Sonra cənabınıza deyim ki, sərəncamında sənə kimi heç bir işə yaramayan...

Komisionçu. Həddini aşırısan ha...

Qapıçı qadın. Qulaq as, qulaq as... Qulluğunda sənə kimi...

Komisionçu. Lakin madam!..

Qapıçı qadın. Qulaq as! Sənə kimi heç bir işə yaramayan iki yüz əlli boşboğaz sərəncamında məmur kimi işlədən mister Klaynı tanıdınmı?

Komisionçu. Tanıdım. Nə olsun?

Qapıçı qadın. Nə olsun? Mən mister Klaynın, qızını bir fransız qrafına nişanlayan möhtərəm mister Klaynın bu mülkdə vəkiliyəm... Bu mülk mənim öhdəmədir. Kirayə pullarını mən toplayıram. Kirayə verməyənləri mən bayıra atıram. Aşağıda gördüyün dəmir qapını kefim istəsə açaram, kefim istəməsə açmaram. İndi mənim kim olduğumu anladınmı?

Komisyonçu. Anlaşıldı. Demək, qapıçısınız.

Qapıçı qadın. Qoy elə olsun...

Komisyonçu. Çox gözəl, mən də elə sizi axtarırdım...

Qapıçı qadın. Mənimi? Nə üçün?

Komisyonçu. Əvvələn, gəlin banşaq. Banşdıqımı?

Çox gözəl... Xanım, adam bir qəssabın yanına gəlsə, "mənə bir kilo ət hazırla, al, sənə bir neçə sent avans da verirəm, axşam pulun qalanını da verib, əti apararam" desə...

Qapıçı qadın. Sonra?

Komisyonçu. Axşam gəldiyi zaman qəssab nə əti versə, nə də səhər aldığı pulu, onda nə edirsiniz?

Qapıçı qadın. Dükanı alt-üst edərəm.

Komisyonçu. Əcəb ağıllı arvadsan! Bax, mən də bu gün səhər bu qıza rast gəldim. Öz təklifimi dedim. Kiçik bir sövdələşmədən sonra qiymət kəsdik. Bir qədər avans istədi. Verdim. İki saat sonra gəldim buraya, otağına. "Hə, gəl təəhhüdünü yerinə yetir", – dedim. "Olmaz!" – dedi. "Elə isə pulumu geri ver", – dedim. "Vermərəm" – deyir.

Fahişə. Necə verim? Sənə on dəfə dedim ki... Madamın özü də burdadır, pulu məndən otaq üçün aldı...

Qapıçı qadın. Doğrudur. Niyə yalan deyim? Mənə borcu vardı. Verdi...

Komisyonçu. Axı o sizə mənim pullarımı vermişdir.

Qapıçı qadın. Mənə nə? Kimin pulu olursa olsun.

Komisyonçu. Yaxşı, madam. Siz bir insaniyyətlik edin. Bunun sizə verdiyi pulu mənə qaytarın...

Qapıçı qadın. O niyə?

Komisyonçu. Canım əfəndim, siz əvvəl-axır bundan kirayəni alacaqsınız. Yəni siz bu qızcığaza bu qədərdəmi kiçik bir kredit açma bilməzsiniz? Yalnız belə sanballı işlərlə məşğul olan adamlara deyil, xırım-xırda alverçilərə də kredit verilir...

Qapıçı qadın. Yox... yox... Kredit-filan açma bilmərəm. Qətiyyəni!

Komisyonçu. Elədir, amma sizin kimi...

Qapıçı qadın. Nahaq yerə çənəni yorma! Qətiyyəni kredit açma bilmərəm. Bu qız kontrabanda ilə məşğuldur... Onun bu işi heç yerdə qeyd olunmamışdır.

Komisyonçu. Bax belə, demək, siz kontrabandçıları gizlədirsiniz?

Qapıçı qadın. Mənmi gizlədirəm?

Komisyonçu. Sən! Xəbər verəcəyəm!
Qapıçı qadın. Sübut edə bilməzsən!
Komisyonçu. Edərəm!
Qapıçı qadın. Edə bilməzsən!

Şair gəlir.

328

Şair. Ya Rəbbi... ya Rəbbi... Bu nə gurultudur? (*Qapıçı qadına üzünü tutaraq.*) Nə olubdur, madam? İlham pərisinin hər zaman yeddi qat kirli pilləkənlərinizi çıxıb, otağına qədər gələcəyinizi zənn edirsiniz? İlham pərisinə hər şeydən əvvəl sükunət lazımdır, madam! Sizin mülkünüzün qapısını bir dəqiqə də olsa döyməyən bir sükunət... Şeir yazmaq nə deməkdir, bilirsinizmi, madam? Ömrünüzdə məndən başqa şair görmüsünüzmü, madam? Ya Rəbbi, ya Rəbbi, bu ev müharibə allahı Marsın himayəsindədirmi? Bu gurultuya səbəb nədir? Kimdir?

Komisyonçu (*fahişəni göstərərək*). Səbəb budur...

Şair (*fahişəyə*). Yenəmi? Bütün bu gurultunun səbəbi sən sən. Sənsən, bədbəxt bacım...

Komisyonçu. Nə dedin? Nə dedin? Bacındırmı? Bacındır, eləmi? Deməli, bacı-qardaşınız? Elə isə, əzizim, bəlkə, siz biznesmensiniz?

Şair heyrət içindədir.

Yox, cənab, yox, mən sizi qətiyyənlə qınamıram. Məsələləri bir-birinə qarışdırmayın. Madam ki, bu xanım qız sizin bacınızdır, çox güman ki, pul məsələsində də onunla şəriksiniz. O halda xanımın mənə olan kiçik borcunu ödəmək sizin üçün böyük çətinlik törətməz.

Şair (*qapıçı qadına*). Bu adamın sözlərindən heç bir şey anlamıram.

Qapıçı qadın (*komisyonçuya*). Bu cənab şairdir. Madmazel heç də onun bacısı deyildir. Aralarında heç bir əlaqə yoxdur.

Komisyonçu. Axı dedi ki, "bacım"...

Şair. Bəli, "bacım" dedim. O, daşla çirkab arasında bitən bir çiçəkdir. O, böyük bir iztirabdır. Harun ər-Rəşidin sarayındakı sultan xanımlardan Rio-de Janeyronun ağ

kənzlərinə qədər bütün bədbəxt qadınlar mənim bacılarımdır... Onlar mənim mənəvi bacılarımdır...

Komisiyonçu. Amma qəribə adamsan ha! Qadınlara hamısından vaz keçdim. Sən bunun mənə olan borcunu ver. Yaxud da, sözümə qulaq assın... Təəhhüdünü yerinə yetirsin...

Pedro ilə Dalbanezo gəlirlər.

Pedro. Təəhhüdlər nədir? Buranı birjaya döndərmisiniz?..

Komisiyonçu (*qarıçı qadına*). Bu kimdir? (*Pedroya*) Nahaq yerə zəhmət çəkib, söhbətə qarışmayın. Bilirəm, deyəcəksiniz ki, bu qadın sizin də bacınızdır. Borcumu istəyən kimi cavab verəcəksən ki, Harun ər-Rəşidin sarayındakı bütün qadınlar sizin bacınızdır, ancaq mənəvi bacınızdır. Boşlayın bu sözləri, canım...

Fahişə (*Pedroya*). Məni bu adamın əlindən qurtarın.

Pedro. Nə olmuşdur?

Fahişə. Səhər ona rast gəlmişdim, mənə avans verdi. İndi pulunu istəyir. Vermirəm. Sözümə əməl etmədiyimə gəlincə...

Komisiyonçu. Sus!

Fahişə. Deyəcəm!

Komisiyonçu. Sus, deyirəm!

Pedro (*komisiyonçunun yaxasından tutur*). Sən sus! (*Fahişəyə*) Danış.

Fahişə. O xəstədir... Çox təhlükəli bir xəstəliyi vardır. Sifilis... Bilə-bilə özümü oda ata bilmərəm...

Pedro (*komisiyonçuya*). Həydi, rədd ol buradan!

Komisiyonçu. Lakin...

Pedro. Tez, rədd ol! (*Yaxasından tutub komisiyonçunu aşağı itələyir*.)

Komisiyonçunun səsi. Biz hələ görüşərik, cənab...

Pedro (*geri çəkilərək*). Kəs səsini!

Şair (*Pedroya*). Qəhrəmansan, Pedro...

Pedro. Gülünc bir qəhrəmanlıq. Süfrazizm hərəkəti kimi bir şey...

Fahişə. Təşəkkür edirəm...

Pedro. Dəyməz, dəyməz...

Fahişə otağına keçir. Qapıçı
qadın gedir.

Dalbanezo. Bütün bu işlər çox qəribədir...
Pedro. Ah, ustad, heç olmasa, bir az siyasi iqtisadi
bilsəydiniz...

Dalbanezo. Allah xətrinə, burax bir tərəfə bu siyasi
iqtisadi.

Pedro. Nə isə... hələlik sağ olun.

Pedro gedir.

Şair. Hörmətli qızınız necədir?

330

Dalbanezo. Həmişəki kimi. Proses öz qaydasında
gedir. Amma biz, hökmən, qalib gələcəyik. Mütləq... Dəh-
şətli bir döyüş olacaq...

Şair. Əgər narahat etməyəcəyimi bilsəydim...

Dalbanezo. Qələbə mənimdir...

Şair. Əgər narahat etməyəcəyimi bilsəydim...

Dalbanezo. Nə narahat? Kimi?

Şair. Demək istəyirəm ki, əgər sizi və hörmətli qızınızı
narahat etməyəcəyimi bilsəydim, çoxdan bəri təxirə saldı-
ğım görüşünüze bu gün cəsarət...

Dalbanezo. Anladım... Anladım... Xahiş edirəm,
buyurasınız.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Dalbazonun otağı

Dalbanezo. Gör, qızım, sənın yanına kimi gətir-
mişəm.

Qız. Sizsiniz? Buyurun...

Şair qızın əlini sıxmaq istəyir. Qız əlini
uzadır, lakin birdən-birə geri çəkir.

Bu gün də əlimi sıxmayacaqsınız. Hələ yaxşı olma-
mışam.

Ş a i r . Bir həftədən bəri görüşünüze gəlməmişəm.
Çox işləyirəm...

Q ı z . Kitabınızı qurtardınız mı?

Ş a i r . Dünən qurtardım. Naşirə göndərdim.

Q ı z . Orada bütün şeirləriniz var, deyilmi?

Ş a i r . Təqribən hamısı... Şeirlərimi seçərkən xariqülədə bir kəşf etdim. *(Stulu qızın kreslosuna yaxınlaşdırır.)* Son bir ildə yazdığım şeirlərin çoxunun ilhamçısı sizsiniz. Siz mənim üçün bir...

Q ı z *(öskürür)*. Bir az uzaqda əyləşin. Hələ yaxşılaşmamışam... Sirayət dövrü keçməmişdir.

Ş a i r *(stulunu geri çəkir)*. Nə olar ki? Yaxşılaşacaqsınız, xanım. Ondan başqa, mən sizdən hər şeyi qəbul etməyə...

Q ı z . Kitabınız çoxmu böyük olacaq?

Ş a i r . Zənn edirəm ki, yüz səhifəyə qədər. Bir düşünün. Bu, mənim ilk kitabım olacaqdır. Qalın, qara dərilili bir cildin içində, ağappaq səhifələrdə şərqli bir qadının sürməli gözlərindən damcılamış göz yaşları kimi sətirlər... Şeirlərimi bəyənirsiniz, deyilmi? Bunu həmişə sizdən soruşuram, çünki mənim ilk tənqidçim sizsiniz. Ədəbiyyat tarixi bu xariqülədə, gözəl həqiqəti nəsillərdən-nəsillərə çatdıracaqdır. Ədəbiyyat tarixi kitablarının qalın səhifələri mənim, çarmıxa çəkilmiş İsanın adı kimi müztərib və məğrur adamın yanında, sizin adınızı bir Məryəm ana bəkarəti ilə gəzdirəcəkdir...

Q ı z . Nə gözəl danışsınız....

Ş a i r *(Stulunu qıza yaxınlaşdırır)*. Doğrudanmı? *(Əllərini uzadır.)*

Q ı z öskürür, şair ona hiss etdirmədən
stulunu geri çəkməyə çalışır,
lakin qız duyuyq düşür.

Q ı z . Bax, gördünüzmü? Ehtiyatlı olmaq lazımdır.

Ş a i r . Ehtiyat nədir, xanım qız? Başa düşmədim.

Q ı z . Heç... Yenə bayaqki kimi danışın... Şeir yazmaq...

Bayırdan tələsik ayaq səsləri eşidilir.

Ata, bizə kimsə gəlir.

Qapı döyülür.

Dalbanezo. Buyurun.

Qapıçı qadın həyəcanla içəri girir.

Qapıçı qadın. Müsyö Dalbanezo... Müsyö Dalbanezo!

Dalbanezo. Nə var?

Qapıçı qadın. Sizə qonaqlar gəlir.

Dalbanezo. Çox gözəl, buyursunlar...

Qapıçı qadın. Böyük adamlardır.

Qız. Necə böyük adamlar?

332

Şair. Bir səhv olmasa yaxşıdır... Bəlkə, məni axtarırlar. Bəlkə, kitabımı göndərdiyim naşirdir.

Qapıçı qadın. Xeyr. Sizi axtarmırlar. Doktoru soruşdular. Bir kişi, bir arvaddır, avtomobildə gəldilər. Bir düşününün. Mən, on ildir ki, burada qapıçıyam. Bizim məhəlləyə yalnız iki dəfə avtomobil gəlmişdir. Lap üstünüzdəki çardaqda bir dilənçi mühacir yaşayırdı. Öz məmləkətində əsilzadə imiş. Pullarını qumarda uduzubmuş. Dollaryanda dilənməyə gəlmişdi. Bir axşam otağında ölüsünü tapdıq. Vəsiyyətnamə qoymuşdu. Dilənərək yığdığı pullara onun üçün birinci dərəcəli avtomobilli bir dəfn mərasimi düzəldilməsini arzu etmişdi. Məhəlləyə gələn ilk avtomobil o idi. Bir neçə ildən sonra da, qarşımızdakı camaşırxanada yanğın oldu. Yanğın avtomobili gəldi. Lakin indi aşağıda sizin qonaqlarınızı gətirən avtomobil nə yanğın söndürmək, nə də dəfn üçündür. Bizim mister Klaynınkı kimidir. Böyükdür. Par-par parıldayır. Əsil avtomobildir. Qərb məhəllələrində ağaların mülkləri qarşısında duran avtomobillərdən... (Qapını döyürlər.) Gəldilər! (Yüürüb qapını açır.) Buyurun, buyurun! Doktor Dalbanezonun otağı buradır.

Vilyams ilə Paolina içəri girirlər.

Dalbanezo. Mənimi istəyirsiniz?

Vilyams. Doktor Dalbanezo ilə danışmaq şərəfinə nail olmuşam?

Dalbanezo. Bəli.

Vilyams. Mən sizinlə ayrıca danışmalıyam. (*Qapıçı qadınla şairə baxır.*)

Şair. Müsəidənizlə, miss! Sağ olun, doktor...

Qapıçı qadın. Mən... Mən özümü kənar adam hesab eləmirəm. Mən... Bəlkə, mister Klaynın adını eşitmisiniz? Qızını fransalı bir şahzadəyə...

Dalbanezo (*qapıçıya*). Madam, bizi tək buraxın...

Qapıçı qadın. Yaxşı, qoy elə olsun. Amma kirayə məsələsində mən sizə...

Dalbanezo. Madam...

Qapıçı qadın. Gedirəm. (*Qonaqlara baş əyərək*) Sağ olun, mister, sağ olun, miss... (*Gedir.*)

Dalbanezo (*qızını təqdim edir*). Qızımdır. Elə bir məsələ yoxdur ki, onun yanında danışa bilməyək. Ümumiyyətlə, o özü...

Vilyams. Qoy miss narahat olmasın... Müsəidənizlə özümü təqdim edim. Mən Dollaryanda Birləşmiş vərəm sanatoriyaları tresti idarə heyətinin rəisi Vilyamsam. (*Yanındakı qadını təqdim edərək*) Sanatoriyalarımızın baş həkimi miss Paolina... Eyni zamanda bütün Dollaryanda heyvanları müdafiə cəmiyyətinin sədridir.

Sükut. Saat çıqıltısı eşidilir.

Dalbanezo. Sizi dinləyirəm.

Vilyams. Bu gün səhər qəzetlərdə müsahibənizi oxudum. Kəşfiniz məni çox maraqlandırdı.

Paolina. Mühüm kəşfdir.

Vilyams. Bütün Dollaryanda və hətta bütün dünyada vərəm problemi ilə ən yaxından əlaqədar olan bir adam sifətilə...

Paolina. Vərəm problemi bizim müəssisəmiz qədər heç bir müəssisəni maraqlandıra bilməz.

Vilyams. Kəşfiniz haqqında şəxsən sizinlə söhbət eləməyə gəldim.

Paolina. Əgər sazişə gələ bilsək...

Vilyams. Əziz doktor Dalbanezo cənabları, qısa və açıq danışaq.

Dalbanezo. Necə istəyirsiniz...

Vilyams. Əminəm ki, fırıldaqçı deyilsiniz. Sizin sero-

munuzun müvəffəqiyyət qazanacağı şübhəsizdir. Sizin haqqınızda səhərdən bəri yığdığım məlumat...

Paolina. ...mötəbər adam olduğunuzu göstərir.

Vilyams. Qısa və qəti danışaq. İşinizin müvəffəqiyyəti üçün sizin pula, kapitala ehtiyacınız var. Həm də mühüm bir kapitala...

Dalbanezo. Doğrudur.

Vilyams. Halbuki su pulunu vermədiyiniz üçün suyunuza kəsiblər...

Paolina. Bu günlərdə işığınızı da kəsəcəklər...

Dalbanezo. Doğrudur.

Vilyams. Mən sizə, müəssisəmiz adından işiniz üçün lazım olan kapitaldan iki-üç qat artıq pul verə bilərəm.

Paolina. Bir də mükəmməl bir laboratoriya...

334

Dalbanezo. Doğrumu deyirsiniz? Bəli, bəli, doğru deyirsiniz. Mən elə bunu gözləyirdim... Xeyir dühası...

Vilyams. Mükəmməl bir laboratoriya...

Paolina. Laboratoriyalar...

Vilyams. İstədiyiniz qədər pul.

Dalbanezo. Mən inanırdım ki, xeyir dühası, nəhayət, hərəkətə gələcək...

Vilyams. Əziz doktor Dalbanezo, qısa...

Paolina. ...və qəti danışaq.

Vilyams. Arzunuzun dərhal həyata keçməsi üçün mənim qarşılıqlı bir təklifim vardır.

Paolina. Münaqişəsiz və dərhal qəbul edilməsi lazım gələn bir təklif...

Vilyams. Sizinlə bir müqavilə bağlayacağıq.

Dalbanezo. Hər bir təklifinizi qəbul etməyə hazırım. Təki...

Vilyams. Müqaviləmizin birinci maddəsi: mənim "Vast Uest"dəki malikanəmin...

Paolina. ...mükəmməl surətdə təchiz edilmiş bütün birinci mərtəbəsi...

Vilyams. ...bir laboratoriya kimi sizin sərəncamınıza veriləcəkdir.

Dalbanezo. Çox gözəl...

Vilyams. İkinci maddə: sərəncamınıza bir milyon dollarlıq kapital veriləcəkdir...

Paolina. Lazım gələrsə, bu məbləğ artırıla bilər.

Dalbanezo. Elə bu da çoxdur...
Vilyams. Üçüncü maddə: müəssisəmiz tərəfindən vəd edilən bu təəhhüdlər müqabilində siz, doktor Dalbanezo...

Dalbanezo. ...ən qısa bir zamanda seromu tətbiq edilməsi mümkün olan bir hala gətirəcəyəm.

Vilyams. Yox.

Paolina. Üçüncü maddədə deyilir ki...

Dalbanezo. Nə?

Vilyams. Bu müqavilənin imza edildiyi gündən etibarən altı ay müddətində doktor Dalbanezo, "Vast Uest"-dəki malikanənin iki yüz iyirmi beş inək və öküzünü müalicə edəcəkdir...

Dalbanezo. Mən baytar deyiləm...

Vilyams. Üçüncü maddəni oxumaqda davam edirəm: inək və öküzlərin müalicəsi üçün zəruri olan bu altı ay müddətində doktor Dalbanezo, fikrən də olsa, başqa heç bir işlə məşğul olmayacaqdır... Başqa şeylərlə əlaqədar olan ən kiçik bir təcrübə belə keçirməyəcəkdir...

Paolina. Dördüncü maddə: üçüncü maddənin yerinə yetirilməsinə müəssisəmizin baş həkimi miss Paolina, yəni mən nəzarət edəcəyəm.

Vilyams. Üçüncü və dördüncü maddələr sizə aydıncırmı, əziz doktor?

Dalbanezo. Xeyr, xeyr, xeyr... Deməli, mənə laboratoriya və pul verəcəksiniz? Mən isə altı ay ərzində bütün işlərimi buraxıb, sizin inəklərinizi və öküzlərinizi müalicə edəcəyəm? Bəs serom? Dalbanezonun seromu?

Vilyams. Bu işlə altı aydan sonra məşğul olacaqsınız. Beşinci maddə bu məsələyə aiddir. Doktor Dalbanezo müqavilənin üçüncü maddəsinə tamamilə riayət etdiyi təqdirdə altı aydan sonra, içərisində işlədiyi laboratoriya və bir milyon dollarlıq kapital ona veriləcəkdir...

Paolina. Beşinci maddəni eşitdinizmi? Demək, altı aydan sonra seromonuzla istədiyiniz qədər məşğul ola biləcəksiniz. Laboratoriya var, pul var...

Dalbanezo. Bu nədir? Yoxsa mənə gülürsünüz? Mən vərəm seromunu tapmışam, bəşəriyyəti xilas edəcəyəm...

Paolina. Doğrudur.

Vilyams. Lakin bu, ümumi məsələdir.

Dalbanezo. Mən qızımı mümkün qədər tezliklə xilas etməliyəm. Altı aydan sonra isə...

Paolina. Doğrudur...

Vilyams. Bu isə şəxsi məsələdir...

Paolina. Söhbətimizin mövzusu...

Vilyams. ...hər şeydən əvvəl ticarət məsələsidir...

Qarşılıqlı mənfəət olmadan, heç kəs heç kəsə pul verməz...

Qız. Ata...

Dalbanezo. Nə istəyirsən?

Qız. Zərər yoxdur, ata... Mən ölə bilərəm... Səbir et, ata. İnek doktoru olma, ata...

Paolina. Miss... xahiş edirəm öküzlərə həqarətlə və yuxarıdan aşağı baxmayasınız. Unutmayın ki, mən Dolar-yanda heyvanları müdafiə cəmiyyətinin sədriyəm. Məni təhqir etməyə haqqınız yoxdur.

336

Qız. Lakin mən sizi...

Vilyams. Bu mübahisəni kəsək, xanımlar! Əziz doktor, müqavilənin bir nüsxəsini sizə verirəm. Fikirləşin. Altı ay tez keçər. Altı aydan sonra... Elə fikirləşməyin ki, sizə kömək etmək istəyən başqa bir adam tapıla bilər. Bir də sevimli qızınıza bağ havası yaxşı təsir göstərə bilər. Altı ay qısa bir zamandır. Əgər dərhal işə başlasanız...

Dalbanezo. Yəni öküzlərinizi müalicəyə...

Paolina. Bəli, o yazıq, əzabkeş heyvanları...

Vilyams. Bəlkə, qızınızla da məşğul olmaq gec olmaz. Düşünün, əziz doktor Dalbanezo, düşünün. Budur, müqaviləni masanızın üstünə qoyuram. Telefon nömrəsi orada yazılmışdır. Sağ olun.

Paolina. Sağ olun!

Vilyams. Sağ olun, kiçik xanım.

Paolina. Sağ olun, qızım! Heyvanları sevin. Zavallı heyvanlara acıyın. İsa peyğəmbər belə buyurmuşdur.

Dalbanezo. Xoş getdiniz. Müqavilənizi də götürün. İmzalamayacağam.

Vilyams. Zərər yoxdur. Qoyun qalsın.

Paolina. Düşünün. Dekart demişdir: "Bir halda ki, düşünürəm, demək, varam..."

Gedirlər, sükut. Bayırdan avtomobil
siqnalı eşidilir.

Qız. Getdilər.

Dalbanezo. Avtomobilləri öküz kimi, qudurmuş buğa kimi, azğın bir inək kimi böyürür...

Qız. Səbir et, ata. Mənim haqqımda düşünmə. Madam ki, onlar gəldi, başqaları da gələcəklər.

Dalbanezo. Lakin heç bir şey anlamıram. Bu adamlar dəlimi olmuşlar? Mən, Dalbanezo, mən Koxun mikroblarını ayaqlarımın altına sala bilən bir adam... Mən öküzləri müalicə edim? Buynuzlu, yoğun boyunlu öküzləri?... Onlar məni ələ salıb getdilər. Bəli.

Qız. Ata, bəlkə də, səni sınamaq istəyirdilər.

Dalbanezo. Necə yəni sınamaq?

Qız. Sən roman oxumursan, yoxsa bilərdin... Sevgililərinin səmimiyyətini yoxlamaq üçün bir çox insanlar belə təcrübələr edirlər.

Dalbanezo. Təcrübə? Məni təcrübədən çıxarmaq? Boş sözdür! Belə şey olmaz. İnekler... Altı ay... O kağızı haraya qoydu? *(Masanın üstündəki kağızı cırmaq istərkən gapı döyülür.)* Bu kimdir? Buyurun.

Şair *(içəri girərək)*. Mənəm, ustad... Koridorda gəzişirdim. Səsinizi eşitdim. Bəlkə də, gəlməyim dəyər, deyə düşündüm, yəqin ki, qonaqlarınız sizi əsəbiləşdirdilər?..

Dalbanezo *(kağızı uzadaraq)*. Alın, bu kağızı oxuyun və nə başa düşdüyünüzü mənə deyin.

Qız. Atamı başa sala bilmirəm ki...

Şair *(kağızı oxuyaraq)*. Çox gözəl...

Dalbanezo. Necə yəni çox gözəl?.. Hə... birinci maddə...

Şair *(oxumaqda davam edərək)*. Nə xeyirxah adamlardır!

Dalbanezo. Kim? Yəqin ki, siz hələ ikinci maddəni oxuyursunuz?

Şair. Bəli... Bağışlayın, amma mən sizin nə üçün əsəbiləşdiyinizi başa düşmürəm.

Dalbanezo. Gerisini oxuyun. Hələ üçüncü, dördüncü maddə var.

Şair *(oxumaqda davam edərək)*. Nə?.. Bu alçaqlıqdır! Bu həyasızlıqdır! *(Qıza)* Bağışlayın... Belə iş olmaz...

Dalbanezo. Gördünüzümü?

Şair. Elmin müqəddəs məbədinə bu qədər ağır və xain bir hücum edilməmişdir!

QIZ. Lakin ehtimal ki...

Şair. Əmin olun ki, ustadım... Mən iftixarla danışırım. Ayaqqabılarımdan su keçir, qış paltom yoxdur... Lakin mənə bir milyon deyil, yüz milyon da təklif etsələr, bir saniyə düşünməyəm, rədd edəyəm. Rədd edəyəm – zəif bir sözdür. Bu sözdə möhkəmlik yoxdur. Xeyr, daha əsil bir söz, daha ciddi bir cümlə, allahlarnın kamanı kimi gərgin bir misra ilə ifadə edilə biləcək bir hərəkət edərdim. Mütləq edərdim...

Pedro (*açıq qalmış qapının astanasında görünür*). Şairimiz yenə coşqundur. Gələ bilərəmmi, ustad?

Dalbanezo. Buyurun...

Şair. Necə də coşmayım, əzizim Pedro? İndicə ustadı görməyə gələn sanatoriya rəisinin etdiyi bu təklifə bir baxın.

Pedro. İcazə verirsinizmi, ustad?

Dalbanezo. Oxuyun.

Pedro (*kağızı oxuyaraq*). Ax, dələduzlar, tülkülər... yəqin ki, əsil fırıldaq sondadır.

Dalbanezo. Haradan bildiniz?

Pedro. Birinci maddədən aydındır. (*Oxuyur.*) Sizə tələqurmaq istəyirlər. (*Oxuyur.*) Məsələ aydındır. Buyurun, ustad.

Dalbanezo. Bu işə nə deyə bilərsiniz?

Pedro. Heç. Siyasi iqtisad məsələsidir. Bütün bu işlər bir daha göstərir ki, iqtisad elmi şeylər arasındakı münasibətləri deyil, insanlar arasındakı münasibəti tədqiq etməlidir.

Dalbanezo. Deyəcəkləriniz bundan ibarətdirmi?

Pedro. Bəli, ustadım. Bir də, məndə bir kitab var, gətirim oxuyun, xahiş edirəm.

Dalbanezo. Siyasi iqtisad kitabımı? İstəmirəm. Qızımın izahı sizin nəzəriyyələrinizdən daha çox ağıla batır.

QIZ. Mən deyirəm ki, bəlkə, bu adamlar atamı sınaqdan çıxarmaq istəmişlər. Romanlarda olduğu kimi.

Şair. Bax, bu mənim ağılıma gəlməmişdir. Ehtimal etmək olar, həm də cəsarətlə ehtimal etmək olar. Bu, mütləq belədir. Qəribə müşahidəniz var, xanım qız!

Pedro. Əziz dostum...

Naşir (*açıq qapıdan başını uzadaraq*). Bağışlayın, cənablar. Bir adamı axtarırdım. Qapıçı qadın onun bu mərtəbədə yaşadığını söylədi. Lakin hansı otaqda olduğunu soruşmağı unutdum. Bağışlayın, cənablar, sizi narahat etdim.

Pedro. Kimi axtarırsınız?

Naşir. Uzun bir adı var. Jan Marino Sereda kimi bir şey.

Şair. Axtardığınız adam mənəm, cənab. Lakin adımı çox yanlış söyləyirsiniz. Jan Marino Sereda deyil, Jan Mirano Seredya.

Naşir. Demək, sizsiniz? Adın o qədər də əhəmiyyəti yoxdur. İçəri girə bilərəmmi?

Şair doktorun üzünə baxır.

Dalbanezo. Buyurun, buyurun...

Naşir. Cənablar! Xanım qız! (*Salamlaşır.*) Nökəriniz, "Yalnız şah əsər" nəşriyyatı şirkətinin müdürüdür. Adım... Adımın əhəmiyyəti yoxdur, şöhrət qazanmaq fikrində deyiləm. (*Şairə*) Kitabınızı aldığ, cənab!

Şair. Demək, qəbul edildi.

Naşir. Təqribən...

Şair. İlk şeir məcmuəmin əlyazmalarını cənablarınızın təmsil etdiyi nəşriyyat şirkətinə göndərmişdim.

Naşir. Nəşriyyat şirkətimizin adından da anlaşıldığı kimi, – burada adın əhəmiyyəti vardır, – bəli, şirkətimiz yalnız şah əsərlər çap və nəşr etməkdədir. Deməli...

Şair. ...mənim kitabımı nəşr edəcəksiniz?

Naşir. Çox güman. (*Başqalarına müraciətlə*) Cənablar, siz bu bəyin şeirlərini oxumusunuzmu?

Qız. Mən oxumuşam. Daha doğrusu, özü mənə oxumuşdur.

Naşir (*Dalbanezoya müraciət edir*). Bəs siz, mister? Bağışlayın, adınızı bilmirəm. Lakin burada yenə adın əhəmiyyəti yoxdur. Siz nə fikirdəsiniz?

Dalbanezo. Qızıma oxuduğu zaman mən də qulaq asmışam. Pis deyil. Gözəldir...

Naşir (*Pedroya*). Siz, əziz müsyö...

Pedro. Adın burada da əhəmiyyəti yoxdur. Məncə, bizim şair, on doqquzuncu əsr bazarının taciridir.

Şair. Necə?

Dalbanezo. Bir şey başa düşmədim.

Naşir. Nə mükəmməl bir cavabdır! İndi adın əhəmiyyəti var. Lütfən, adınızı deyərsinizmi?

Pedro. Pedro.

Naşir. Nə iş görürsünüz?

Pedro. Nə iş gördüyümün əhəmiyyəti yoxdur. Bütün təkliflərinizi qabaqcadan rədd edirəm.

Naşir. Təəssüf...

Şair. Maraqlıdır.

Naşir. Bir dəqiqə... Əvvəla, şübhəsiz ki, siz toxuculuq nöqteyi-nəzərindən xariqüladə bir qumaşsınız. Gözəl bir parçasınız. İyirminci əsrdə Amerika yerliləri kimi nəsilləri tükənən bir istedadsınız. Təbrik edirəm...

Şair. Təşəkkür edirəm.

Naşir. Dəyməz. İkincisi, əgər müvəffəqiyyət qazanmaq istəyirsinizsə, hökmən, adınızı dəyişdirməlisiniz.

Şair. Adımı?

Naşir. Bəli. Jan Mirano-filan... Bu, XIX əsrin firmasıdır. Halbuki, məsələn, belə bir ad, belə bir reklama yazmaq olardı: Duq Cin, necədir? Müasir. Unutmayınız ki, burada adın böyük əhəmiyyəti vardır.

Dalbanezo. Qəribədir...

Naşir. Sonra müsyö... (*Pedronu göstərərək*) Bu mister indicə nə dedi? Doğru buyurdu ki, şairimiz on doqquzuncu əsr bazarının taciridir.

Şair. Bu nə deməkdir?

Naşir. Biçdiyiniz xariqüladə qumaşlar iyirminci əsr bazarının tələbinə uyğun gəlmir...

Pedro. Daha doğrusu, iyirminci əsrdə yaşayan müəyyən alıcı zümrəsinin tələbinə...

Naşir. Yenə çox doğru dediniz, əziz müsyö Pedro... Bəli, yapon kağızında çap edilmiş imzalı və nömrəli əsər istəyən müştərilərimizin tələbinə uyğun gəlmir. Halbuki biz...

Şair. Başımda fikirlər bir-birinə qarışdı. Lütfən, aydın danışın...

Naşir. Bu saat... Demək istəyirəm ki, kitabınızı təəssüf olsun ki, nəşr etməyəcəyik...

Şair. Necə?

Naşir. Lakin əgər siz, istədiyimiz şəkildə qumaş biçə bilsəniz, hər kitabınız üçün min dollar avans verməyi vəd edirəm.

Şair. Yəni məndən başqa cür şeirlər istəyirsiniz?

Naşir. Bəli.

Şair. Necə şeirlər?

Naşir *(cibindən bir yığm şəkil çıxardır)*. Məsələn, bu rəsmlər üçün şeirlər...

Qız. Mənə də göstərin.

Şair. Allah göstərməsin! Sizin gözlərinizin belə mən-zərələri görməsinə bir dəqiqə də dözə bilmərəm...

Naşir. Necədir? Razılığa gəldikmi, əziz dostum?

Qız. Anlayıram, anlayıram. Siz məhv olacaqsınız...

Naşir. Əksinə, miss, o, milyoner olacaqdır. Əziz şair, sizə avans olaraq, dərhal min dollar verirəm. İşinizi qurtardıqdan sonra on min dollar daha verəcəyəm. İstədiyimiz kimi bu cür beş əsər yazsanız, bir-iki müvəffəqiyyətli birja əməliyyatı ilə məşğul olsanız, – əlbəttə, bu məsələdə sizin dühanız böyük rol oynayacaqdır, – deməli, milyonersiniz...

Şair. Artıq mən sizə bir dəqiqə də qulaq asmaq istəmirəm, çıxın!

Qız. Mənim böyük şairim!

Şair. Təşəkkür edirəm.

Naşir. Avans olaraq, dərhal min beş yüz dollar...

Şair. Çıxın!

Naşir. İxtiyar sahibisiniz...

Otaqdan çıxır. Qısa bir sükut,
qapı gurultu ilə açılır,
qapıçı qadın içəri girir.

Qapıçı qadın. Doktor! Qapınızın qabağında bir adam dayanmışdır. Qoy dayansın... Siz, bir az bundan əvvəl hörmətli qonaqlarınızın yanında məni təhqir etdiniz. Üzr istəmək fikrində deyiləm. Ancaq siz, bir aydan bəridir ki, kirayə vermirsiniz. Müqaviləyə görə bir həftə möhlətiniz vardır. Bir həftə sonra dərhal evimi tərk edəcəksiniz. Aylıq kirayəni versəniz də, qəbul etməyəcəyəm...

Dalbanezo. Sən məni xəstə qızım ilə birlikdə küçəyə atırsan?

Pedro. Mənə bax, qoca qarı, bayaq avtomobildə gələn qonaqlar bu iş üçün sənə neçə verdilər?

Qapıçı qadın. O sənənin işin deyil... Sağ olun. Bir həftə möhlət verirəm. Başınıza çarə qılın. Bundan artıq insaniyyətlik göstərə bilmərəm. *(Qapıdan çıxarkən naşir ilə rastlaşdı.)* Hələ buradasan? Gözlə... Gözlə.

Pedro qapını örtür.

Şair. Bu gün bizim başımıza gələnlər nədir?

Naşirin səsi. Əziz şair, mən hələ buradayam. Avans iki min...

Pedro. Şairim, sizin məsələnz balaca bir şeydir. Əsil məsələ doktorun məsələsidir.

Qız. Məncə, əksinə... Atamın məsələsi, sadəcə, bir təcrübə...

Naşirin səsi. Avans üç min dollar, əsər üçün on beş min dollar...

Pedro. Yox, yox... təcrübəsi-məcrübəsi yoxdur. Şairin işi sadədir, həm də...

342 Naşirin səsi. Avans dörd min...

Şair (*Pedroya*). Siz nə dediniz, Pedro? Mənim işim sadədir? Əhəmiyyətsizdir? Yəni nə demək istəyirsiniz? Sənət, poeziya elmdən, doktorluqdan daha azmı əhəmiyyətlidir?..

Pedro. Yox, canım, siz məni yanlış başa düşdünüz...

Dalbanezo. Əsəbiləşmə, oğlum...

Naşirin səsi. Avans dörd min, əsər on altı min dollar...

Şair. Oğlum? Demək, siz də məni mərhəmətə layiq bir adam hesab edirsiniz? Demək, mənim işim sadədir? Mən balaca, əhəmiyyətsiz bir şairəm, siz isə doktor, doktor Dalbanezosunuz... Siz çox lazımlı adamsınız... Sizə bir milyon təklif edirlər, həm də nə üçün? Altı ay öküzləri müalicə etmək üçün...

Naşirin səsi. Dörd min! On altı min!!!

Qız. Pedro, bayırdakı hərifin səsini kəsin!

Şair. Xeyr, bayırdakı hərifin səsi kəsilməyəcəkdir. Mənə də, atanıza olduğu qədər əhəmiyyət vermələri, deyəsən, sizə yer elədi? Yox, qapı arxasındakı adam susmayaacaq. Susan indiyə qədər sizdən nur alan ilham pərisidir...

Naşirin səsi. Dörd min! On yeddi min...

Şair. Gəlirəm... (*Otaqdakılara*) Əlvida! (*Çıxır.*)

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Pilləkən meydançası.

Naşir. Demək, razılığa gəldik?

Şair. Bəli, qoy içəridəkilər paxılıqlarından çatlasınlar.

Naşir. Çox gözəl. Buyurun, bu dörd min dollar avans çeki. Lütfən, bu qəbzi də imzalayın. Bir aydan sonra ilk kitab yazılıb qurtarmalıdır...

Şair. Əlbəttə, əlbəttə... Ancaq bir məsələ var. İlham pərisi məsələsi... İndiyə qədər doktorun məsum, solğun qızından ilham alırdım. Halbuki yeni kitab üçün başqa bir ilham mənbəyi lazımdır...

Naşir. Onun mənə dəxli yoxdur. Ancaq lazım olarsa, sizi kokainlə təmin edə bilərəm. Morfi də mümkündür, ancaq onun təsiri zəif olur. Yenə ən yaxşısı kokaindir.

Şair. Lakin ilham pərisi!.. Anlayırsınız mı? Pəri... Dayanın! Tapmışam! (*Fahişənin qapısını səbirsizliklə döyür.*) Aç qapını, tez ol!

Fahişə. Kimdir?

Şair. Aç! Mənəm! Mənəm!

Fahişə (*qapını açır*). Ah, sizsiniz mi? Sənmişən, qardaşım?

Şair. Yetər! Qardaş-filan yoxdur. Bu sənin əlli dollarn. İçəri gir. (*Qadını otağa itələyir.*) Mənə sənətinin məharətini göstər. Şeir yazacağam.

İçəri girirlər.

Naşir. Yeni bir poeziya ulduzu doğur...

Pərdə

İkinci pərdə

BİRİNCİ ŞƏKİL

Frayman (*zəngi çalınan telefonlardan birinin dəstəyini götürərək*). Allo!

Telefonda səs. Allo! Allo! Hardandır?

344

Frayman. Bura Dollaryanda Birləşmiş Qəzetlər Trestidir.

Telefonda səs. Danışan kimdir?

Frayman. Trestin idarə heyəti rəisi Fraymandır.

Telefonda səs. Çox gözəl. Sizinlə danışan Vil-yamsdır.

Frayman. Sanatoriyalar direktoru?

Telefonda səs. Bəli, bəli.

Frayman. Mən sizin zənginizi gözləyirdim.

Telefonda səs. Bilirəm. Qulaq asın. Bir həftədən bəri doktor Dalbanezo haqqında çap etdiyiniz məqalələr mənə, mənim müəssisəmə qarşı çevrilmiş bir şantajdır.

Frayman. Ola bilər... Davam edin. Təklifiniz nədir?

Telefonda səs. Təklifim budur. Birinci maddə: şantajınız baş tutmayıb, nəticəsiz qalmışdır. Hər halda, adamlarınız sizə xəbər vermiş olmalıdırlar: altı gün bundan əvvəl doktor Dalbanezoya etdiyim təklif bu gün səhər onun tərəfindən qəbul edilmişdir.

Frayman. Axırıncı hadisələrdən xəbərim yoxdur.

Telefonda səs. Demək, siz məndən gələcəkdə bir sent belə ala bilməyəcəksiniz, əgər...

Frayman. Məqalələrin nəşrini dərhal dayandırırım.

Telefonda səs. Yox, yox... Qulaq asın. İkinci maddə: məqalələrin nəşrini davam etdirəcəksiniz və doktor Dalbanezonun əsil mahiyyətini açıb göstərəcəksiniz. Aydınıdır?

Frayman. Aydınır. Üçüncü maddəniz nədir?

Telefonda səs. Dalbanezo hay-küyünə başladığı-
nız zaman sizin məndən almaq istədiyiniz məbləğ eynilə
qalır.

Frayman. Ol rayt! (*Dəstəyi qoyur. O biri telefonun dəstəyini götürür.*) Allo!

Telefon 2. Allo!

Telefon 3. Allo!

Telefon 4. Allo!

Frayman. Yazın. Doktor Dalbanezo fırıldaqçıdır.
Sanatoriyalar trestinə baytar sifəti ilə işə götürülmüşdür.
Gerisi məlumdur. (*Telefonun dəstəyini qoyur.*)

Telefon 2 (*telefonun dəstəyini qoyur, makinaçıya*). Yazın!

Telefon 3 (*telefonun dəstəyini qoyur, katibə*). Yazın!

Telefon 4 (*telefonun dəstəyini qoyur, makinaçıya*). Yazın!

Telefon 2. Dollaryanda Birləşmiş Qəzetlər Trestinin
mühüm bir məlumatı. Oxucularımızı aldatmamaq əsas
vəzifəmizdir.

Telefon 3. Möhtərəm oxucularımız! Bir həftədən
bəri vərəm seromunu tapdığına dair haqqında məqalə
yazdığımız doktor Dalbanezonun adı bir fırıldaqçı olduğu...

Telefon 4. Doktor Dalbanezo həm bizi, həm profes-
sorlar heyətimizi, həm də əfkari-ümumiyyəni aldatmışdır.

Telefon 2. Bir həftədən bəri hiyləgər bir sərsərinin
əlində oyuncaq olduğumuza görə ...

Telefon 3. Doktor Dalbanezo beynəlxalq fırıldaqçıdır.

Telefon 4. Dollaryanda elmə tarix qarşısında ləkə-
ləmək istəyən sərsərinin qorxunc fəaliyyətinə mane olduq.
Onu ifşa etdik. Doktor Dalbanezo adı baytardan başqa bir
şey deyildir.

Telefon 2. Bütün dünyanın ən xeyirxah bir müəssi-
səsi olan Dollaryanda sanatoriyalar tresti böyük alicənab-
lıq göstərərək, bu yazıq sərsərinini baytar sifəti ilə işə götür-
müşdür.

Telefon 3. Bir daha aydın oldu ki, vərəmin seromla
müalicə edilməsi mümkün deyildir.

Telefon 4. Xəstələri yüz faiz sağaldan, dünyada ən
mükəmməl sanatoriyaları öz ərazisində toplamış bir ölkə
olmaq itibarilə iftixar edə bilərik!

Radio. Allo! Allo! Danışır Dollaryanda radiosu. Bir
həftədən bəri haqqında böyük bir gurultu qoparılan dok-

tor Dalbanezonun adi bir fırladaqçı olduğu meydana çıxmışdır. Bütün professorlarımız inanırlar ki, vərimi ancaq sanatoriyalarda sağaltmaq mümkündür...

İKİNCİ ŞƏKİL

Doktor Dalbanezonun “Vest Uest” malikanəsindəki böyük laboratoriyalardan biri. Doktor Dalbanezo işlə məşğuldur.
Kim isə gitaranın müşayiətilə oxuyur.

Sinyorina, qaragözlü Sinyorina,
Gözlərindən yanağına düşən xalı
Qoy görməyim, ört üzünə yelpazəni,
Sinyorina, qaragözlü Sinyorina,
Mən girimmi qucağına, Sinyorina...
Sinyorina, Sinyorina, Sinyorina...

346

Qız. Ata, qulaq as, yuxarı mərtəbədəki ziyafətdə gör hansı mahnını oxuyurlar!

Dalbanezo. Mahnı nədir? Mənim bu saat mahnı-filan qulağıma girmir.

Qız. İneklər səni bu qədərmi məşğul ediblər?.. Bir saatdan bəridir şüşələrlə oynayırsan.

Dalbanezo. Yer üzündəki bütün ineklər lənətə gəlsin! Burada bizim iki ayımız qaldı. O, Paolina deyilən arvad, məni gömrükxana qoruqçusu kimi təqib edir. Hərçənd son zamanlar bu təqib zəifləmişdir. (*Sükut.*) Sənə xoş bir xəbər verəcəyəm.

Qız. Yoxsa Pedrodandır?

Dalbanezo. Pedrodan hələ heç bir xəbər yoxdur. Məsələ bunda deyil. Mənim bir aydan bəri gizli bir təcrübə ilə məşğul olduğumu hiss etmişəm? İşdən sonra Paolina laboratoriyalara kilid vürməyə bir ayda gizli gördüyüm işi bir gündə qurtardım...

Qız. Nə hazırlayırsan, ata?

Dalbanezo. Serom. Yeganə bir serom. Yeganə.

Qız. Nə seromu?

Dalbanezo. Bu nə sualdır? Mənim kim olduğumu,

burada nə üçün işlədiyimi unutmusanmı? Yoxsa sən də mənə beynəlxalq sərsəri, öküz baytarı Dalbanezo hesab eləyirsən?

Q1Z. Ata, o nə sözdür?

Dalbanezo. Sən nə cürət edib bu sualı mənə verir-sən? Dalbanezo seromundan başqa mən nə seromu düzəldə bilərəm?

Q1Z. Ata, yavaş danış. Eşidərlər.

Dalbanezo. Yaxşı. Oğru kimi pıçıltı ilə danışacağam. İndicə mən seromu başqa qaba boşaltmaqla məşğuldum. On dəqiqədən sonra hazır olar. Daha sonra isə...

Q1Z. Ata, vərəm seromu on dəqiqədən sonra hazırdır? Doğrudanmı, ata?..

Dalbanezo. Yavaş, qışqırma. Eşidərlər. Ürəyin zəifdir. Çox həyəcanlanmamalısan.

Q1Z. Atacan...

Dalbanezo. Sən yalnız öz psixologiyana fikir ver. Ondan mənim başım çıxmaz. Lakin fiziologiyana mən cavabdehəm. Düşün. Bir şüşəyə bax...

Q1Z. Ata, gətir yaxından baxım.

Dalbanezo. Bax. İçindəkini görürsənmi? Seromdur. Koxun mikrobları ayaqlarımın altına sərİLəcəkdir.

Q1Z. İlk seromu kim alacaqdır?

Dalbanezo. Nə dedin? İlk seromu kim alacaq? Məgər bu barədə səninlə şərtləşməmişik? Seromla mikrobların ilk döyüş meydanı sənin ciyərlərin olacaq. İki aydan sonra ayağa duracaqsan. İstiliyin olmayacaq. Öskürməyəcəksən. Qan qusmayacaqsan. Ciyərlərin körtük kimi olacaq. Ürəyin saat kimi işləyəcək. Yüyürə biləcəksən, istədiyən qədər qışqıra biləcəksən.

Q1Z. Ata, daha termometr də lazım olmayacaq, eləmi?

Dalbanezo. Qoy bütün termometrlər inəklərlə birlikdə lənətə gəlsin!

Q1Z. Ata, seromun nə gözəl rəngi var! Bir damcı günəş kimidir.

Dalbanezo. Günəş kimi! Bəli... O günəş damlasını sənin damarlarına axıdacağam...

Q1Z. Ver, ata. Mən hazırım.

Dalbanezo. Hələ beş dəqiqə də qalmışdır. Tələssək, hər iş pozula bilər.

QIZ. Ata, gəl yanımda otur. Şüşəni əlində tut. Hətta mən ona baxanda belə ciyərlərimin necə təmizləndiyini hiss edirəm.

Doktor Dalbanezo qızının yanında oturur. Bir əlində saat, o biri əlində şüşə vardır. Arxaları qapıya tərəfdir.
Sükut. Qapı yavaş-yavaş açılır. Paolina görünür.
Barmaqlarının ucunda doktorla qızına yaxınlaşır.

QIZ. Ata, dörd dəqiqə qaldı...

Dalbanezo. Dörd dəqiqədən sonra xilas olacaqsan. Dalbanezonun seromu öz ilk qələbəsini çalacaqdır. Bey-nəlxalq sərsəri olan mən, öküz baytarı olan mən...

348

Paolina birdən doktorun əlindəki serom şüşəsinin üstünə atılır. Şüşəni alıb yerə vurur...

QIZ. Ata!

Dalbanezo (*Paolinaya*). Qancıq!..

Paolina. Əsəbiləşməyin. Möhtərəm qızınızın yanında belə pis sözlər söyləməyin. Gənc qızların qulaqları belə sözləri...

Dalbanezo. Kəs səsin!.. Nə etdin?

QIZ. Atacan!

Paolina. Mən öz vəzifəmi yerinə yetirirəm. Müqavilənin üçüncü maddəsi, sizin inək müalicəsindən başqa heç bir iş və təcrübə ilə, fikrən də olsa...

Dalbanezo. Sən hələ də buradasan? Boğaram səni, Koxun mikrobları kimi boğaram!

Paolina. Aha, siz Koxun mikrobları haqqında danışdınız! Namuslu adamlar imzaladıqları müqavilələrə riayət edərlər...

Dalbanezo. Bəs qızım?

Paolina. O sizin şəxsi işinizdir. Qabaqcadan düşünməli idiniz. Sizi heç kəs məcbur etməmişdir.

Dalbanezo. Siz məni qızım ilə birlikdə küçyə atdınız.

Paolina. Lakin dostunuz Pedro öz otağının qapılarını üzünüzə açdı. Sizin qayğınıza qaldı.

Dalbanezo. O da yox oldu. Siz onu ikinci gün yox etdiniz.

Qız. Ata, indi başa düşürəm. Bəlkə, onu öldürmüşlər.
Paolina. Yox, həbsxanaya salınmışdır. Məşhur fransız məsəlini, yəqin ki, eşitmişiniz: “Mənə kiminlə dostluq etdiyini de, sən kim olduğunu deyim”.

Dalbanezo. Qancıq!

Paolina. Əsəbiləşməyin. Həzrət İsa əsəbi adamları sevməzdi.

Qız. Ata, narahat olma. Zərəri yoxdur, mən gözləyə-rəm. Bir günəş damlası kimi yanan seromu gördüm. Özümü elə qüvvətli hiss edirəm ki...

Dalbanezo yerə əyilir, qırıq şüşə parçalarını götürmək istəyir. Paolina ayaqları ilə şüşə parçalarını əzir.

Paolina. Əl vurma. Haqqınız olmayan şeyə toxunmayın! Bu, oğurluqdur. Mister Vilyamsa xəbər versəm, dərhal qolunuzdan tutub sizi bayıra atar...

Dalbanezo. Atsın! Get! De!

Paolina. İş bununla da qurtarmaz. Qızınızı küçəyə atmaq bir yana dursun, müqavilə şərtlərinə riayət etmə-yənlərlə necə rəftar edildiyi sizə məlumdur.

Qız. Ata!

Paolina. Sizə son məsləhətim: bundan sonra namuslu olun. İsa günahkarların təqsirini bağışlayardı. Mən də sizi bağışlayıram.

Dalbanezo. İfritə! Mən səni...

Paolina. Belə sözlər nəyə lazımdır! Sizi böyük tövlədə gözləyirlər. Sarı inək yenə xəstələnmişdir. Ağrısı tutmuşdur. Yazıq heyvanın imdadına çətin. Heyvanları sevmək ən böyük xeyirxahlıqdır. Sağ olun. (Qıza müraciətlə) Sağ olun, mənim balam, atanızı yola gətirin, vəzifəsini ifa etsin. Vəzifə müqəddəs bir şeydir. (Gedir.)

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Binanın üst mərtəbəsi. Bal-maskarad.

1-ci fraklı adam. Vilyamsın bu işinə nə deyirsən?

2-ci fraklı adam. Qeyri-adi adamdır. Sanatoriyalarda sağalmış xəstələrin bal-maskaradı! Afərin! Deməli, burdakıların hamısı Vilyamsın sanatoriyalarında müalicə edilib, sağalmış xəstələrdir. Amma, əslində, heç biri xəstəyə oxşamır.

1-ci fraklı adam. Elə sanatoriyaya gəldikləri zaman da onlarda ciddi bir xəstəlik yox idi...

2-ci fraklı adam. Həm də Vilyamsın ilk bal-maskaradı bu malikanədə verməsi diqqətəşayandır.

350

1-ci fraklı adam. Əlbəttə, aşağı mərtəbədə serom ixtiraçısı sərsəri Dalbanezonun inək müalicəsi ilə məşğul olan laboratoriyaları, yuxarı mərtəbədə isə sanatoriya müalicəsinin qələbəsini təsdiq edən bal-maskarad. Serom məğlub edilmiş, sanatoriya qalib gəlmişdir.

2-ci fraklı adam. Dalbanezo, doğrudanmı, fırıl-daqçıdır?

1-ci fraklı adam. Zənn etmirəm, lakin gəl bu söhbətdən vaz keçək. Sənə keçmiş vərəmilər haqqında məlumat verim. O qapının yanındakı kök qadını görürsənmi?

2-ci fraklı adam. Yüz kilo gələnimi?

1-ci fraklı adam. Bəli. O, "Hollandiya pendiri və kərə yağı" kompaniyası sahibinin arvadıdır. Yanındakı arıq, uzun kişiye vurulmuşdur.

2-ci fraklı adam. Yaxşı. Bəs o arıq, uzunboylu cavan kimdir?

1-ci fraklı adam. Vilyamsın dəllallarındandır.

2-ci fraklı adam. Başa düşürəm.

1-ci fraklı adam. Bu saat başa salaram. Vilyamsın sərəncamında keçmiş qraflardan, knyazlardan ibarət belə cavan adamlar vardır. O bunları Avropanın hər tərəfinə göndərir. Onların vəzifəsi müxtəlif vasitələrə əl atıb, sanatoriya üçün səhhiyyə və pulu yerində olan müştəri qadınlar tapmaqdır.

2-ci fraklı adam. Çox gözəl! Kişi müştərilər gətirən qadın dəllallar da vardırmi?

1-ci fraklı adam. Əlbəttə, vardır. Bax, meksikalı qoca milyonerin yanında bir qız dayanmışdır.

2-ci fraklı adam. Dadlı tikədir.

1-ci fraklı adam. Yaxşıdır. Keçmişlərdə kino ulduzu olmuşdur. Sonra dəbdən düşdü. İndi sanatoriya ulduzudur.

Eskimos rəssam içeri girir.

2-ci fraklı adam. Oho! Bəs bu kimdir?

1-ci fraklı adam. Tanımırsınız? Məşhur rəssamdır. Eskimos Taitadır. Çox modern bir rəssamdır.

2-ci fraklı adam. Bəs o nə görkəmdir?

1-ci fraklı adam. Dedim ki, eskimosdur. Frak geyə bilməz ki! Bundan başqa işin bir cəhəti də var. Amerikalı neft kralı ilə söhbət edən o adamı görürsənmi?

2-ci fraklı adam. Daz başını deyirsən?

1-ci fraklı adam. Bəli. Bu, məşhur tablo taciridir. Eskimos Taita bu tacirə onun qulluğunda olan başqa rəsamlardan daha çox xeyir verir.

2-ci fraklı adam. Necə?

1-ci fraklı adam. Ona yaxşı bax. İndi bir fırıldaq çıxardacaq.

Eskimos Taita yerdə oturmuşdur.

Ətrafında izdiham vardır.

Neft kralı (*yanında dayanan tablo tacirinə*). Bu əcaib geyimli adam kimdir?

Tablo taciri. Zarafatını edirsiniz, mister? Tanımadınızımı? Bütün Avropa...

Neft kralı. Tanıdım. Tanıdım. Amma nədənsə...

Tablo taciri. Əlbəttə, mümkün deyil ki, siz onu tanımayasınız. İyirminci əsrin böyük rəssamı eskimos Taitanı tanımadığınız mümkün olmayan bir işdir.

Neft kralı. Doğrudur. Doğrudur... Demək, şəkil çəkir? İndiyə qədər kimlərin portretini çəkmişdir?

Tablo taciri. Saymaq bir az uzun çəkər, mister. Yalnız bir-ikisinin adını deyə bilərəm. Lord Sesilin karanlaşla bir portretini, şahzadə Armanın sulu boya ilə bir rəsmini, qrafinya Natalyanın yağlı boya ilə bir şəklini çəkmiş-

dir. Sonra milyarder Dikkensin portretini çəkməyə başladı, ancaq, deyəsən, bu şəkil yarıda qalmışdır.

Neft kralı. Qəribədir. Niyə?

Tablo taciri. Taita əcaib bir adamdır. Çox az adamların şəklini axıra çatdırır. Hətta böyük bir sülalə vəliəhdi ona öz şəklini çəkməyi təklif edəndə Taita bu təklifdən boyun qaçırdı. Özü də çox kobud bir tərzdə. Az qala bunun üstündə, eskimos imperiyası ilə yüksək sülalə arasında müharibə başlanmışdı.

Neft kralı. Bu eskimos imperiyası böyük bir dövlətdirmi?

Tablo taciri. Zarafatmı edirsiniz, mister? Ola bilməz ki, siz onu tanımayasınız...

352

Neft kralı. Xeyr, bizim Amerikada ümumi coğrafiyaya o qədər də böyük əhəmiyyət vermirlər. Onun üçün... Nə isə. Demək, Taita belə bir adamdır? Demək, milyarder Dikkensin şəklini yarıda qoymuşdur? Sizcə, mənim şəklimi çəkərmə, necə bilirsiniz?

Tablo taciri. Vallah, nə deyim?

Neft kralı. Siz onunla bir danışın. Mən çox arzu edərdim... pul məsələsində nigarən olmasın. Qabaqcadan verəcəyəm...

Tablo taciri. Vallah, bilmirəm, mister. Mən onunla danışaram.

Neft kralı. Olmazmı ki, bu saat danışasınız?

Tablo taciri, Taita və neft kralı arasında
söhbət davam edir.

1-ci fraklı adam. Gördünmü? Neftçi tora düşdü...

2-ci fraklı adam. Taita, doğrudanmı, bu məşhur adamların şəkillərini çəkmişdir?

1-ci fraklı adam. Əlbəttə, onlar da bunun kimi tələyə düşüblər. Eskimoslar imperiyasının da bir fırıldaq olduğunu, yaqın ki, başa düşdün. Eskimoslar nefti əlahəzrətdən almadiqları üçün bu kral cənablarının eskimoslar haqqında heç bir təsəvvürü yoxdur.

2-ci fraklı adam. Çox gözəl. Gör bu gəncin ətrafına nə qədər qadın toplaşmışdır. O da Vilyamsın dəlləllərindəndir?

1-ci fraklı adam. Yox, yox... O, məşhur şair Duq Cindir.

2-ci fraklı adam. Aha, deməli belə! Üç ay ərzində milyonlar olan şairi yaxından görmək istəyirəm. Gəlin, onlara yaxınlaşaq.

Fraklı adamlar gedirlər. Vilyams və Paolina gəlirlər.

Vilyams. Nə oldu?

Paolina. Sarı inəyə baxmağa getdi. Lap vaxtında yaxaladım.

Vilyams. Sizi unutmayacağam, əzizim! Sizdən çox razıyam.

Paolina. İsa da sizdən razı olsun, mister!

Vilyams. Orası elədir, lakin bir şey məni düşündürür. Əgər bizim dəli, bütün əziyyətlərə dözüb, iki ay da səbr etsə, sonra necə olacaq?

Paolina. Belə şey olmayacaq. Bu işi mənə tapşırın. Bəlkə elə bu gecə hər şeyi həll elədim.

Vilyams. Təşəkkür edirəm.

Paolina. Mənə deyil, mənə ilham verənə təşəkkür edin...

Vilyams. Gözəlsiniz!

Paolina (*nazlanaraq*). Təşəkkür edirəm!

Vilyams və Paolina gedirlər.

Şair (*başına toplaşanlara*). Sənət sənət üçündür. Şeir əbədi və əzəlidir. (*Yanıdakı qadınlardan birinə kiçik bir şüşə uzadaraq*) Buyurun. Kokain... (*Qadın kokaini iyləyir.*) Berqsondan Freydə bir körpü çəkin. Körpünün bir başı Nitseyə, bir başı Pol Valeriyə söykəsin. Mən bu körpünün üstündən keçirəm, belimdən aşağı qudurmuş buğayam. Kəlləmin qabaq tərəfi fəvqəlbəşər, dalı təhtəşüurdur. Çiyinlərimdə sirmə bürüncək vardır. Ulduzlar ovuclarımın içindədir...

Bir qadın. Nə gözəl danışırırsınız!

Şair. Köhnə adətimdir. Sənət sənət üçündür. Birja oyunlarını başa düşməyən adam isə şair deyildir...

Bir qadın. Son müsəmirənizə bilet tapmaq olarmı?

Şair. Zənn etmirəm. Bir həftədən sonra çay gecəsi təşkil edəcəyəm. Biletin biri əlli dollar. Çox ucuzdur. Elə deyilmi? Ancaq bəzən demokrat olmaq lazımdır.

Başqa bir qadın. Necə də xariqülədə adamsınız!
Şair. Təvazökarlıq qürur deməkdir. Qürurlu olanlar təvazökardırlar. Mən təvazökarlığı sevmirəm. Fikriniz doğrudur. Kokain istəyirsinizmi?

Qadın kokaini alır və iyləyir.

(Şair ona yanaşan bir qadına) Sən harada idin şəhvətimin qadını? Məgər mənim mənliyim səni bir maqnit kimi cəzə etmədimi? *(Qadının dodaqlarından öpür.)*

Gedirlər. Psixoloq və onun arxasınca doktor gəlir.

Psixoloq. Salam, əziz doktor...

Doktor. Salam, əziz psixoloq...

Psixoloq. Nə var, nə yox? Yeni bir şey varmı?

354

Doktor. Diqqətəlayiq elə bir şey yoxdur. Ancaq bir həftədir ki, sanatoriyada qəribə bir xəstə ilə əlləşirik. Çox zəngin bir şərqli qoca ilə...

Psixoloq. Yəqin ki, hind rəcəsidir?

Doktor. Onun kimi bir şeydir. Dəhşətli qarınquludur. Xüsusilə əti çox sevirlər...

Psixoloq. Şərqlilər ət xörəklərini çox sevirlər. Bu, diqqətəşayan psixoloji bir hadisədir.

Doktor. Elə bizimki də o cinsdəndir. Ancaq qan təzyiqi çox yüksəkdir. Qətiyyəən ət yeməməlidir. Qocanın vətəndəki doktorlar ət yeməyi ona qadağan ediblər. O da əti qadağan eləyən doktorların hamısını qovub. İndi də bizim sanatoriyaya gəlib.

Psixoloq. Bəs siz nə eləyirsiniz?

Doktor. Nə edəcəyik? Hər şeydən əvvəl müştərini razı salmaq lazımdır. Hər gün qabağına iki kilo qızarmış ət qoyuruq, həm də xalis dana əti. Donuz əti yemir.

Psixoloq. Yaxşı. Bəs qan təzyiqi?

Doktor. O məsələni də həll etmişik. Bir tərəfdən ət veririk, digər tərəfdən isə hər gün damarlarından qan alırıq. Nəticədə müvazinət əldə edilir. Əlbəttə, hələlik.

Psixoloq. Maraqlı psixoloji hadisədir.

Doktor. Bəli, Vilyams da elə deyir. Xüsusilə, biz müştərini razı salıb, bir ay da sanatoriyada saxlaya bilsək, bu, Vilyams üçün daha maraqlı hadisə olacaqdır. Qoca çox zəngindir. Qanalma əməliyyatı isə bizdə çox bahadır.

Gedirlər. Şair və Paolina gəlirlər.

Paolina. Əziz şairim. Şükür ki, sizi, nəhayət, tək görə bildim.

Şair. Əmr ediniz.

Paolina. Bir az yersiz də olsa, sizə bir sualım var...

Şair. Soruşun. Sizin nə gözəl dodaqlarınız varmış...

Paolina. O... O... Bu haqda sonra danışarıq. İndi sizdən başqa bir şey soruşmaq istəyirəm... Bilirsiniz ki, mənim üçün həqiqət hər kəsdən və hər şeydən üstündür.

Şair. Bilirəm...

Paolina. Deyirlər ki, siz, vaxtilə, bu dəli baytar Dalbanezo ilə bir mülkdə yaşayarkən...

Şair. Kim? Dalbanezo? Hə, bəli, bir müddət qonşu olmuşuq. Bilirsinizmi, onun nə gözəl qızı var?! Necə zərif bir qızıdır... Ancaq gərək ki, o, xəstə idi...

Paolina. Mən də elə sizdən qızı soruşacaqdım. Deyirlər ki, Dalbanezonun qızı ilə sizin aranızda nə isə bir yaxınlıq varmış...

Şair. Bəli... Ancaq mənəvi bir yaxınlıq... O zaman mənim cəhalət dövrüm idi; Freydi yaxşı anlamamışdım.

Paolina. Bəli. Lakin aradan dörd ay keçmişdir.

Şair. Dörd ayımı? Mənə bu dörd ay dörd əsr kimi gəlir...

Paolina. Zaman nisbidir. Ancaq bunun əhəmiyyəti yoxdur. Qaribəsi budur ki, nə üçün siz Dalbanezonun qızını bir daha görmək istəmədiniz?

Şair. Çox görmək istərdim.

Paolina. Bu arzunuzu dərhal yerinə yetirmək öz əlinizdədir. Dalbanezo qızı ilə bərabər alt mərtəbədə yaşayır. Doktor da indi evdə yoxdur. Sarı inəyə baxmağa getmişdir. Firsətdir, gedib yenə də köhnə sevgilinizi ziyarət etsəniz...

Şair. Alt mərtəbədədir? Belə, belə. Onlar alt mərtəbədə də olmalıdırlar. Gözəl ideyadır! Elə bu saat öz köhnə məlakəmə hörmətimi bildirməyə gedirəm. (*Ucadan o biri otağa tərəf müraciət edir.*) Dostlar, mənə qulaq asın, aşağıda yaşayan Dalbanezonun qızını, mənim solğun məlakəmi görməyə gedəcəyik. Ey mənim təbəm, şeir və sənət təbəsi! Mənim dalımca gəlin.

Şair və izdiham gedirlər. Vilyams gəlir.

Vilyams. Nə oldu?

Paolina. Məsələ bu gecə həll ediləcəkdir.

Vilyams. Təşəkkür edirəm. Gözəlsiniz.

Paolina. Bir az əvvəl Duq Cin də mənə belə dedi.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Yenə ikinci şəkildəki otaq. Dalbanezonun qızı kresloda yatır. Argentina tanqosunun qırıq səsləri və yağış şırlıtısı eşidilir. Birdən-birə qapı açılır. Şair səndələyərək içəri girir. Bir-iki addım atır. Yatan qızı görür. Dönüb gurultu ilə qarıya yaxınlaşan qadınlara və kişilərə baxır. Otaq yarıqaranlıqdır.

356

Şair. Susun. Sükut... Mələkəm yatır. Barmaqlarınızın ucunda yerişin. Dərindən nəfəs almayın. Sultanım yatır.

Bayırdakılar içəri girirlər.

Ürəklərinizi laklanmış çəkmələr kimi ayaqlarınıza geyin. Ürəklərinizin üstündə yavaş-yavaş, səs çıxarmadan yerişin. Mələkə yatır. (*Yatan qıza yaxınlaşır.*)

Bir qadın. Bumu?

Başqa bir qadın. Heç də gözəl deyil...

1-ci qadın. Ölü kimidir.

Şair. Bəli, ölü kimidir. Əbədi bakirənin ölüsü kimi... Mənim qəlbimdə atəş saqqallı xortdanlar qımıldanmağa başlayır.

Qadınlara və kişilərə (*hamısı birdən yavaş səslə*).
Atəş saqqallı xortdanlar.

Şair. Siz onun dodaqlarına baxın. Dodaqlarının ətrafındakı yumşaq tüklərə baxın. Kəhrəba rəngli heyva üzərindəki qızıl tozlu tüklər kimidir.

Bir kişi. Son dərəcə gözəldir.

Başqa bir kişi. Mən cazibənin bu qədər qorxunc olduğunu görməmişdim.

Şair. Susun və baxın. Əbədi bakirə oyanacaqdır. Əbədi bakirə öz bəkərətini dodaqlarından dodaqlarıma verərək gözlerini açacaqdır.

Qadınlar və kişilər *(hamısı birdən yavaş səslə)*. Gözlərini açacaqdır.

Şair. Tibetdə kiçik buddanın qarşısında vəcdə gələn monqol lamaları kimi heyrət və qorxu ilə baxın. Onun dodaqlarından öpəcəyəm.

Qadınlar və kişilər *(hamısı birdən yavaş səslə)*. Onun dodaqlarından öpəcək.

Şair. Çöldə ağappaq bir quzunun üstünə qonan bir qartal kimi onun üstünə qonuram. Dodaqlarım dodaqlarına yaxınlaşır və...

Qadınlar və kişilər *(hamısı birdən yavaş səslə)*. Və...

Şair. Öpürəm. *(Qızı öpür.)*

Qadınlar və kişilər. Alqış, ustad!

Qız diksinərək oyanır. Şairə baxır, onu tanıyır.

Ətrafındakılara baxır. Birdən-birə əlləri ilə üzünü örtərək, ağlamağa başlayır.

Şair. Bu nədir? Ağlayırsan? Canımın canının canı... Ağlama, mən gəlmişəm. Səni oyandıran mənim dodaqlarımdır. Mənim qalın, mənim ətli, odlu dodaqlarımdır... Sən ağlayırsan? Ağlama, yeganə gözəlim mənim.

Bir qadın. Nə gözəl danışır!

Şair. Ağlama! *(Qızın əllərini üzündən çəkmək istəyir.)*

Qız. Mənə toxunmayın...

Şair. Sənə toxunan mənim əllərim deyil. Ruhlarımız bir-birinə toxunur.

Qız. Buraxın məni...

Şair. Sənin müqavimətin məni dəli edir.

Qız. Gedin buradan...

Şair. Gedə bilmərəm. Getməyəcəyəm! Təzə qan qoxuyan dodaqlarının ləzzəti qızğın bir möhür kimi dodaqlarımı dağladı. Ağlama, əzizim mənim.

Qadınlar və kişilər *(hamısı birdən, yavaş səslə)*. Ağlama!

Şair. Göz yaşların məni qudurur. İşiltılı bir su görmüş

quduz it kimi oluram. *(Birdən-birə üzünü ətrafdakılara çevirir.)*
Dostlar, mənə bir tanqo çalın. Yox, Sen-Sansın "Ölüm rəqsi"ni çalın. Sərsəri Dalbanezonun şüşələrini, qablarını götürün və çalın...

Ətrafdakılar şüşələri, qabları götürürlər,
çalmağa başlayırlar.

Gəl, sevgilim... Gəl, gözəlim, gəl! *(Qızı zorla qaldırır.)*
Bir qadın. Nə böyük bir şairdir! Ya Rəbbim!
Bir kişi. Həyəcandan ölürəm.
Başqa bir kişi. Belə maraqlı nömrəni indiyə qədər görməmişdim.

358

Qız şairin qucağında ölmüşdür. Şair qızın
qucağında öldüyünü hiss etmədən,
bir-iki addım daha atır. Birdən
Dalbanezo açıq qapıdan
içəri girir.

Dalbanezo. Bu nədir?

Ətrafda qorxu və heyrət. Musiqi kəsilir.

Bir qadın. Bu kimdir?
Bir kişi. Dalbanezo...
Bir qadın. Dəliyə bənzəyir!

Dalbanezo şairə yaxınlaşır, onun üstünə atılır.

Dalbanezo. Burax onu, əclaf!
Şair. Lakin...

Dalbanezo şairə bir şillə vurur. Qız şairin qucağından
atasının əllərinə düşür. Dalbanezo qızını əllərinin
üstünə qaldırır. Qarıya yığılanların üstünə
yeriyir.

Dalbanezo. Rədd olun buradan! Donuzlar!

Hamı tələsik gedir.

(Dalbanezo qızını yerə qoyur. Diz çökür. Onun ürəyinə qulaq asır.) Qurtardı. *(Ayağa qalxır. Otağın ortasında əsəbi-əsəbi gəzir, stolu çevirir, sonra pəncərəni açır, qızını qaldırıb, pəncərədən küçəyə atılır.)*

Sükut. Yağışın səsi eşidilir. Vilyams, Paolina, şair və izdiham içəri girirlər.

Vilyams. Hər tərəfi...
Paolina. Axtarın!

Gələnlər dağılışırlar. Şair, Paolina və Vilyams səhnədə qalırlar.

Paolina *(açıq pəncərənin qabağına gedir)*. Qaçmışdır.
Şair. Qızının ölüsünü də özü ilə aparmışdır...
Paolina *(pəncərəni bağlayarkən)*. Qızının öldüyünə əminsinizmi?
Şair *(örtülən pəncərənin səsi ilə eyni bir zamanda)*. Bəli.
Paolina *(xaç çəkir)*. İsa günahlarını bağışlasın!

Pərdə

Üçüncü pərdə

BİRİNCİ ŞƏKİL

Yenə dörd telefon və bir radio haqqında

360

Frayman. Allo!
Telefon 2. Allo!
Telefon 3. Allo!

Frayman. Dalbanezo səhər həbsdən azad edilmişdir. Bu barədə müfəssəl bir məlumat dərc edin.

Telefon 2 (*qəzetçi telefonun dəstəyini qoyur, makinaçıya*). Yazın. Sanatoriyalar tresti ilə bağladığı müqaviləyə riayət etməyən və bu səbəbdən müəssisəni böyük zərərə salan məşhur fırıldaqçı Dalbanezo, səkkiz ay bundan əvvəl yüz min dollar təzminat verməyə və təzminatı vermədiyi üçün altı ay həbs cəzasına məhkum edilmişdir. Təzminatı verməyən sərsərinin həbsxanaya düşdüyü oxucularımıza məlumdur. Bu beynəlxalq fırıldaqçı həbs müddətini quraraq, bu səhər azad edilmişdir.

Telefon 3 (*qəzetçi katibəyə*). Təhlükəli bir heyvan dəmir qəfəsdən çıxmışdır. Məşhur fırıldaqçı Dalbanezo həbsdən azad edilmişdir. Bizim aramızda gəzib dolanır. Əlləriniz daima pul kisənizin üstündə olsun! Kassalarınızın qifilini dəyişdirin! Özünüzü qoruyun! Aramızda bir fəlakət əl-qol ata-ata sərbəst gəzir.

Telefon 4 (*qəzetçi katibəyə*). Yazın... Dalbanezo altı ay həbsdə yatdıqdan sonra bu səhər buraxılmışdır. Bu qara və uğursuz dəli...

Radio. Allo! Allo! Danışan Dollaryanda radiosudur. Sanatoriyalar trestinin səkkiz ay bundan əvvəl fırıldaqçılıq üstündə həbsə məhkum etdirdiyi doktor Dalbanezo bu səhər həbsxanadan buraxılmışdır...

İKİNCİ ŞƏKİL

Park. Gecədir. Dalbanezo bir kürsünün üstündə, fənərin altında oturmuşdur. Yanında bir sərsəri yatmaqdadır. Çox uzaqlardan gitarada çalınan bir tanqo səsi gəlir.

Sinyorina, qaragözlü Sinyorina,
Gözlərindən yanağına düşən xalı
Qoy görməyim, ört üzünə yelpazəni.
Sinyorina, qaragözlü Sinyorina,
Mən girimmi qucağına, Sinyorina...
Sinyorina, Sinyorina, Sinyorina...

Dalbanezo (*öz-özünə*). Sinyorina, qaragözlü... gözlərindən... xalı... yelpazəni... Sinyorina...

QIZIN SƏSİ (*çox uzaqlardan*). Nə gözəl havadır! Bir bayıra bax!

Dalbanezo. Yənə qımıldanırsan, qızım... Qoltuğunun altına termometri qoyar-qoymaz...

Uzaqlardan gitara və mahnı:

“Qoy görməyim, ört üzünə yelpazəni”

QIZIN SƏSİ (*çox uzaqlardan*). Ata, qulaq as, yuxarı mərtəbədəki ziyafətdə...

Dalbanezo. Mən indiki vəziyyətdə heç bir mahnıya qulaq asa bilmərəm...

Uzaqdan gitaranın səsi:

“Sinyorina, qaragözlü Sinyorina...”

Pedronun səsi (*çox uzaqlardan*). Ah, ustadım, əgər siz, bir az siyasi iqtisadı bilsəydiniz...

Dalbanezo. Əl çək bu mücərrəd nəzəriyyədən, Pedro!

Uzaqdan gitaranın səsi:

“Ört üzünə yelpazəni...”

Dalbanezo yerindən sıçrayır.

Paolinanın səsi (*çox uzaqdan*). Mən vəzifəmi yerinə yetirəm. Müqavilənin üçüncü maddəsi...

Dalbanezo. Sən hələ də buradasan? Boğaram səni, Koxun mikrobları kimi boğaram! (*Yerində oturur.*) Koxun mikrobları, Dalbanezonun seromu! Koxun mikroblarının ayaqlarım altına sərildiyini görürəm. O kimdir? Hə, gərək ki, fransız generalıdır, eləmi? Nə deyirsən, Pedro? Napoleon haqqında bəzi şeylər bilirəm, lakin siyasi iqtisadın... (*Birdən-birə yerindən durur.*)

Paolinanın səsi (*çox uzaqlardan*). İsa günahkarları bağışlayardı. Mən də sizi bağışlayıram...

362

Dalbanezo kürsünün üstünə yığılır. Ayılır.
Sərsəri də oyanmışdır.

Sərsəri. Ey! Niyə öz-özünə danışırsan? Dəli olmusan nədir? Ey qoca, sənə deyirəm!

Dalbanezo. Mənəmi?

Sərsəri. Əlbəttə, sənə. Başqa kimə deyəcəyəm?

Dalbanezo. Mənə nə deyirsən?

Sərsəri. İşə düşdük ki! Niyə öz-özünə danışırsan, deyirəm?

Dalbanezo. Mənmi danışıram?

Sərsəri. Bəli, sən.

Dalbanezo. Qulağıma səslər gəlir...

Sərsəri. Qulağına səslər gəlir? Qulağını tıxa. Əgər bacarmırsansa, qəmişini çək. Camaatın yuxusunu qaçırtma.

Dalbanezo. Baş üstə.

Sərsəri. Məndən incimə, qoca! Yaxşı, eybi yoxdur. Danış, ancaq yavaşcadan, aşağıdan götür bir az.

Dalbanezo (*yatmağa başlayan sərsəriyə*). Yatırsınızmı?

Sərsəri (*diksinərək*). Eh... eh... Korsan? Görmürsən?

Dalbanezo. Xoşbəxt adamsan! Yuxun gəlir, yatırsan.

Sərsəri. Bəs sən yuxun gəlmir? Yatmırsan?

Dalbanezo. Yatmaq istəyirəm, yata bilmirəm. Gözlərimi yumuram... Yuxulayan kimi qulağım səslərlə dolur...

Sərsəri. Qoca, sən xəstəsan.

Dalbanezo. Xəstəyəm. Öz psixologiyama nəzarət

edə bilmirəm. Buna ağılının gücü çatmır. Mən, ancaq fiziologiyama cavabdehəm. O da bərbad olmuşdur.

Sərsəri. Dərin sözlər danışsın. Amma bir şey anlamadım, qoca! Oxumuş adama oxşayırsan.

Dalbanezo. Bəli, mən çox oxumuşam, lap çox...

Sərsəri. Ancaq oxumağının nə faydası? Mən əliflə dirəyi bir-birindən ayıra bilmirəm. Amma bax, ikimiz də yan-yanaya gecələyirik. Oxuyub-oxumamaqdan bir şey çıxmaz. Adamın gərək bəxti olsun. Biz üç yoldaş idik. Başladığ işə...

Dalbanezo. Hansı işə?

Sərsəri. Hansı işə? Yüksək bir işə, kassaları yarmaq, seyfləri dilə gətirmək işinə, anladınmı? İlk seyfi açdıq. Bayıra çıxarkən polis üstümüzü aldı. Atəş açdılar. Cona kürəyindən güllə dəydi. Ömrünü bağışladı sənə. Mən də yaxamı ələ verdim. Dama basdılar. On il aldım. Üçüncü dostumuz Şmidt pulları götürüb aradan çıxdı. Əkildi. Sonralar mən həbsxanada öyrəndim ki, Şmidt bir-iki iş görüb və indi nəhəng bir otel açıb. Hərifin müştəriləri qrafdan aşağı deyildir. Adamın gərək bəxti olsun. Oxumaqdan, yazmaqdan nə çıxar, doğru deyilmə?

Dalbanezo. Bilmirəm... Sənin yuxun gəlir – bu, çox yaxşıdır. Mənim də yuxum gəlir. Ancaq yata bilmirəm.

Polislərin fit səsləri.

Sərsəri. Vay nənə! Eşidirsənmi? Ötürlər. Vəsiqən varmı, qoca?

Dalbanezo. Var, budur. *(Həbsxanadan buraxılma vəsiqəsini göstərir.)*

Sərsəri. Bu nədir? Yüz addımdan görsəm də tanıyam. Demək, sən də oradan çıxmısan? Nə qədər yatmısan?

Dalbanezo. Altı ay.

Sərsəri. Adam öldürmüşsən?

Dalbanezo. Xeyr...

Sərsəri. Düzü, səndə o sir-sifət də yoxdur. Yəqin ki, birini aldatmısan?

Dalbanezo. Haradan bilirsən?

Sərsəri. Üzündən görünür. Səndə başqa mühüm iş görməyə halmı var?

Polis fitləri yaxınlaşır.

Sərsəri. Mənə bax, qoca! Tez buradan sürüş görək!

Dalbanezo. Başa düşmürəm...

Sərsəri. Yəni əkil buradan. Tez ol, dur!

Dalbanezo. Nə üçün?

Sərsəri. Gəlirlər. Fit səsinə eşitmirsənmi? Gecə yarısı bizi burada saxlasalar, yenə içəri soxacaqlar. Sərsərilərin nizamnaməsini oxumamısanmi?!

Dalbanezo. Oxumamışam.

Sərsəri. Elə isə bəs nə oxumusan, ey üzü göyçək!?

Polis fitinin səsi daha da yaxınlaşır.

364

Di tez ol! Allah dadına çatsın! Tez qaç...

Dalbanezo (*uzaqlaşan sərsərinin dalınca*). Hara gedim?

Sərsəri (*uzaqdan*). Haraya istəyirsən...

Dalbanezo ayaq üstündədir. Polis gəlir.

Polis. Burada nə edirsən?

Dalbanezo. Heç nə.

Polis. Nəçisən, nə iş görürsən?

Dalbanezo. Heç nə...

Polis. Harada yaşayırsan?

Dalbanezo. Heç bir yerdə.

Polis. Bir adamın varmı?

Dalbanezo. Heç kəsim yoxdur.

Polis. Təvəllüd kağızın, vəsiqən, pasportun varmı?

Dalbanezo. Var.

Polis. Bəri ver, baxaq.

Dalbanezo. Buyurun.

Polis (*kağıza baxır*). Düş qabağıma! Gedək!

Dalbanezo. Hara?

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Polis məntəqəsi.

Məmur. Vallah, mister, siz bilən yaxşıdır, amma mənə qalsa...

Komisiyonçu. Xeyr, xeyr. Arxayın olun. Mən öz işimi bilirəm, öz mallarımı tanıyıram. Üç aydan bəridir ki, sərsəri-liklə mübarizə və yoxsullara kömək cəmiyyətinin üzvüyəm. Mən nə qədər yoxsul görmüşəm! Elə bir qənaətə gəlmişəm ki... Əslinə baxsanız, çoxdan bəri bu qənaətdəyəm ki, işə yaramayan adam yoxdur. Məsələ adamları işlədə bilməkdədir. Sərsərililiyin qarşısını yalnız bütün sərsəriləri zorla işə cəlb etməklə almaq olar.

Məmur. Elədir. Doğrudur. Lakin bizim küçələrdən topladığımız bu hərifləri ancaq katorqa əməyi düzəldə bilər.

Komisiyonçu. Bəli, bəli. Bəziləri üçün bu tətbiq edilə bilər. Və mütləq tətbiq edilməlidir. Əlbəttə, ağır işlər üçün də insan qüvvəsinə ehtiyac vardır. Lakin bəzilərdən daha yüngül işlərdə istifadə edə bilərik. Məsələn, indicə sizə dediyim kimi, Dollaryanda sirkin belə adamlara ehtiyacı vardır.

Məmur. Doğrusu mən, sirk həyatı ilə maraqlanmamışam.

Komisiyonçu. Mən isə əksinə. Məsələn, bundan iki ay əvvəl bütün Dollaryanda polis qüvvələrini dəhşətə gətirən məşhur cırtan sərsəri Simonu götürək. Bu canini yenicə salındığı kameradan mən özüm çıxartdım. Sirkə tövsiyə etdim. On beş günün içində cırtan cənabları yumşalıb muma döndü. İndi həm qarnı doyur, həm də namuslu bir adam olub. Mister, vəhşi heyvanları tərbiyə edən, əhliləşdirən müəssisə, sərsərililiyin qarşısını bir bıçaq kimi kəsmək üçün mühüm vasitədir.

Məmur. Ola bilər...

Komisiyonçu. Nə isə... Eşitdiyimə görə, məşhur sərsəri Dalbanezo srağagün həbsdən buraxıldıqdan sonra, gecə yarısı polislərinizdən biri onu yaxalamışdır.

Məmur. Bəli. İki gündən bəridir ki, bizdədir. Səssiz-səmirsiz bir qocadır. Ona çox yazığım gəlir. Lakin yersiz-yurdsuz olduğu üçün...

Komisiyonçu. Yazıq. Lakin bu hala düşməsində özü

günahkardır. Mister, çox oxumuş adamlar ya milyon olurlar, ya da sərsəri. Necə olursa olsun sərsərilərlə mübarizə və yoxsullara kömək cəmiyyəti bu qocaya da yardım edəcəkdir.

Məmur. Çox yaxşı olardı. Onu xeyriyyə idarələrindən birinə qoysaydınız.

Komisionçu. Yooox... Bu, mümkün deyildir. Həm də düzgün olmaz. Biz onun əxlaqını korlaya bilərik, halbuki bizim vəzifəmiz sərsəriləri tərbiyələndirməkdən ibarətdir. Əslində, xeyriyyə idarələri, zənnimcə, zərərli müəssisələrdir. İnsanları işsizliyə, müftəxorluğa öyrədir. Sonra da bir çoxları qocaldıqları zaman xeyriyyə idarəsinə girəcəklərini düşünərək, cavanlıqlarından sərsəriləyə başlayırlar. Təmin edilmiş qocalıq gəncliyi tənbəlliyə sövq edir. Nə isə, gəlin indi bu Dalbanezodan danışaq. İndicə dediyim Dölləryanda sirkində ona gözəl bir iş tapmışam. Madam ki, ələ ayağı öz yerindədir, mütləq işləməlidir...

366

Məmur. Ancaq mənə elə gəlir ki, onda işləməyə hal qalmamışdır.

Komisionçu. Sizə özünü elə göstərir. Əslində, sirkdə tapdığım iş o qədər də ağır deyildir. Ən çoxu, gündə iki saat işləyəcək. İndi onu çağırın. Özümlə aparacağam.

Məmur. Yaxşı. Ancaq bəzi rəsmi qaydalara əməl etməli olacaqsınız.

Komisionçu. Əlbəttə, əlbəttə... Müqaviləni dərhal imzalayaram.

Məmur. Çox gözəl. İndi onu çağırtdıraram. (*Zəngi basır, içəri girən polisə*) Dalbanezonu buraya gətirin.

Polis. Sırağün gecə tutulan qoca sərsərinimi?

Məmur. Hə, hə...

Sükut, məmur və komisionçu barmaqları
ilə stolu taqıldadırlar. Dalbanezo
və polis içəri girirlər.

Məmur. Yaxın gəl. Yaxın gəl. Bax, bu cənab sənə bir iş tapmışdır. Yaxşı bir iş. Sənə zəmin də durur.

Dalbanezo. Siz kimsiniz?

Komisionçu. Sərsərilərlə mübarizə və yoxsullara kömək cəmiyyətinin üzvüyəm. Bu cəmiyyət hər cür komisionçuluqla məşğuldur...

Dalbanezo. Yaxşı, yaxşı... Dediğiniz hansı işdir?

Məmur. Sirkdə işləyəcəksən...

Dalbanezo. Nə iş görəcəyəm?

Komisiyonçu. Asan bir iş. Qorxma. Ancaq sərsəri-liklə birdəfəlik vidalaşmalısən. Hər şeydən əvvəl intizama riayət etməlisən. Dollaryanda sirkə sanatoriyalar trestinə bənzəməz. Bundan başqa, cəmiyyətimiz səni himayəsi altına alacaqdır...

Dalbanezo. Raziyəm. Bu gecə harada yatacağam?

Komisiyonçu. Sirkdə.

Dalbanezo. Sirkdə. Sirk işindən başqa heç bir şeylə, fikrən də olsa, məşğul olmayacağam. Ən kiçik bir təc-rübə... Müqavilənin üçüncü maddəsi. Bilirəm...

Komisiyonçu. Yox, canım, sirkdəki işini qurtardıq-dan sonra istədiyini elə. Yalnız cəmiyyətimizin nəzarəti altında olmaq şərtilə. Anladınmı?

Dalbanezo. Anladım, anladım. Ancaq mən yata bilmirəm. Bəlkə, sirkdə yata bildim.

Komisiyonçu. İşini qurtardıqdan sonra istədiyini qədər yat...

Dalbanezo. Yata bilmirəm. Qulağıma səslər gəlir.

Komisiyonçu. Orada gəlməz. Di hazırlaş...

Dalbanezo. Hazırım.

Komisiyonçu. Aparası bir şeyin yoxdurmu?

Məmur. Heç bir şeyi yoxdur.

Komisiyonçu. Elə isə, verin müqaviləni imzalayım. *(Komisiyonçu kağızları imzalayır.)* Sağ olun. Zənn edirəm ki, yenə görüşəcəyik. Bir iş üçün səkkiz belə adama ehtiyac vardır.

Məmur. Xoş gəldiniz. *(Dalbaneyoya)* Özünü yaxşı apar, artıq qocalmısən. Ağaların sözündən çıxma. Sonra sənəin taleyinə heç qarışmaram ha!

Komisiyonçu. Hə, gedək!

Dalbanezo. Ah, orada bir yata bilsəydim, yata bil-səydim...

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Pərdənin qabağında təbillər. Orkestr çalır, hoqqabazlar və carçı gəlirlər.

368

Carçı. İçəri buyurun. Buyurun. Gəlin, xanımlar! Buyurun, ağalar! İyirminci əsrin möcüzü saqqallı qadını, dünyanın ən uzun boylu nəhəngini, dünyanın ən qısa boylu cırt-danını, beş yüz kiloluq adamı, pələnglərin baletini, meymunların konsertini... hər şeyi görəcəksiniz, cənablar, hamısını görəcəksiniz, xanımlar! Buyurun içəri! Buyurun, xanımlar! Buyurun, ağalar! Buyurun! Bir yumruqla buğanı öldürən boksçunu, səkkiz dəfə dalbadal yüz metrə tullanan civənini, ölüm karetasını, saqqallı qadını və son nömrəmiz olan sərsərilər kralını seyrə gəlin! Xanımlar, doktor Dalbanzonun gözlərinə baxın, xanımlar!

Təbillər çalınır. Orkestr gurlayır. Hoqqabazlar oynaya-raq çıxırlar. Carçı pərdələri açır. Dəmir qəfəslər görünür. Birinə saqqallı qadın, birinə pəhləvan, birinə də doktor Dalbanezo salınmışdır. Qəfəslərin qabağından izdiham keçir. Qapıçı qadınla fahişə gəlirlər. Əlində qırmanc olan xüsusi geyimli sirk təlimçisi ortada gəzinir. At kişnəməsi eşidilir. Qapıçı qadın və fahişə, saqqallı qadının salındığı qəfəsin qabağında dayanırlar.

Qapıçı qadın. Sən bir Allahın işinə bax, yəqin, bu arvadı yaradanda fikri dağınıq imiş. Keşişin saqqalı ilə qoca nənin döşlərini tərs salıb. Bəh, bəh! Təkcə bu saqqallı qadını görmək üçün adam verdiyi bilet puluna heç heyifsilənməz.

Fahişə. Görəsən, saqqalı həqiqidirmi?

Qapıçı qadın. Bilmirəm. Bəlkə də, taxmadır. Nə tutub çəkərdim! Hətta bunun üçün iyirmi sent də verərdim.

Fahişə. Amandır, gəlin gedək! Baxdıqca ürəyim bulanır.

Pəhləvanın salındığı qəfəsin qabağına gəlirlər.

Fahişə. Bax, kişi belə olar!.. Sən bir onun qollarına bax..

Qapıçı qadın. Elə sənə də bir nəfər beləsi lazımdır. İndiyə qədər gizli işləyirsən. Özünə vəsiqə də düzəl-

də bilməmişən. Bu hərifi dost tutsaydın, qorxmadan işləyərdin.

F a h i ş ə . Vallah, doğru deyirsən. Mən ona üstəlik pul verməyə də hazırım. Bir sinəsinə bax!

Q a p ı ç ı q a d ı n . Pulun bu qədər boldursa, kirayəni vaxtında ver. Di gedək, Dalbanezoya baxaq. Mən, əslində, onu görməyə gəlmişəm.

F a h i ş ə . A-a-a... Bax, buradadır...

Q a p ı ç ı q a d ı n . Oho... Salam, mister Dalbanezo?.. Necəsiniz? Burada rahatsızsınız? Başınız nələr çəkmədi, nələr! O qədər də qocalmamısınız. Vallah, ancaq sizi görməyə gəlmişik. Saqqallı qadına da baxdıq. O qədər də maraqlı bir şey deyildir. Deyin görək, daha nə işlər görürsünüz? Qəzetlərdə sizin adınızı oxudum. Fəxr etdim. Gərək ki, qızınız ölmüşdür. Çox heyifsiləndim. Nə yaxşı qız idi! Pedrodan hələ də xəbər yoxdur. Eee... Bir az da siz danışın görək.

F a h i ş ə . Cavab vermir. Deyəsən, burada aktyorların tamaşaçılarla danışması qadağan edilmişdir. Tramvay sürənlər kimi.

Q a p ı ç ı q a d ı n . Əziz doktor! Mən yad adam deyiləm ki... Görsələr də qorxmayın. Bilirsinizmi, bizim mister Klaynın qızı fransız şahzadəsinə ərə getdi. Eşitməmişinizmi?

F a h i ş ə . Nahaq yerə çənəni yorursan. Sənə heç qulaq asmır.

Q a p ı ç ı q a d ı n . Mənə qulaq asmır?

F a h i ş ə . Heç üzünə də baxmır.

Q a p ı ç ı q a d ı n . Necə yeni üzümə baxmır? Mən onu görmək üçün bir dollar bilet pulu vermişəm. Onun nə haqqı var mənim üzümə baxmasın?

F a h i ş ə . Nə edə bilərsən? Zorla üzünə baxdıra bilməzsən ki?

Q a p ı ç ı q a d ı n . Canını da alaram. Doktor Dalbanezo, demək, mənə qulaq asmırsınız? Demək, mənim üzümə baxmırsınız... Guya ki, məni tanımırsınız... Sən elə əvvəldən də tərsin biri idin. Bir dəfə də məni möhtərəm avtomobill qonaqların yanında qovdun. Yadındadırmı? Ancaq sonra nə oldu? Mən möhtərəm avtomobill qonaqlardan razı qaldım, səni isə qolundan tutub küçəyə atdım... Aha, bu, doğrudan da, heç özünü o yerə qoymur. Sən bir

buna bax... Mən bu saat sənə göstərəm. (*Heyvan təlimçisinə*) Qamçılı ağa! Qamçılı ağa!

Təlimçi. Buyurun, madam.

Qarıçı qadın. Siz burda işləyirsiniz?

Təlimçi. Bəli, madam, yoxsa bir əmriniz var?

Qarıçı qadın. Əlbəttə, var. Sizin bu artistləriniz nə tərbiyəsiz adamlardır! Mən bu Dalbanezonu görməyə gəlmişəm, o isə üzümə belə baxmır. Halbuki mən onun göz-lərini görmək üçün biletə bir dollar pul vermişəm. Özünüz elan verirsiniz, özünüz də...

Təlimçi. Əsəbiləşməyin, madam, indi məsələni həll edərəm. Buyurun!

Qarıçı qadın. Buyururam.

Təlimçi (*Dalbanezoya*). Ayağa qalx!

370

Qarıçı qadın (*fahişəyə*). Gördünmü?

Təlimçi. Ayağa qalx, deyirəm!

Dalbanezo. Çox yorulmuşam. Yata bilmirəm. Xəstəyəm. Nəfəs ala bilmirəm...

Təlimçi. Ayağa qalx, deyirəm sənə! Bir bax, xanımlar səni görməyə gəlmişlər!

Qarıçı qadın. Elədir. Səni görməyə gəlmişik. Bir dollar biletə pulu vermişik.

Təlimçi. Qalx!

Dalbanezo ayağa qalxır.

Qarıçı qadın. Hə, indi deyin görək, necəsiniz, doktor cənabları!

Dalbanezo. Yata bilmirəm. Qulağıma səslər gəlir. Nəfəs ala bilmirəm.

Fahişə. Yazıq doktor.

Qarıçı qadın. Bax, inadcılığın, tərsliyin cəzası budur!

Zəng çalınır.

Bir səs. Oyun başlanır, oyun başlanır. Yerlərinizi tutun!

Fahişə. Ay qız, oyun başlanır. Gedək, sonra yerlərimizi tutarlar.

Qarıçı qadın. Sağ olun, mister Dalbanezo! Hər gün sizi görməyə gələcəyəm.

Gedirlər.

Təlimçi (*saqqallı qadına və pəhləvana*). Sizin nömrələriniz əvvəldədir. İçəri gedib hazırlaşın. (*Dalbanezoya*) Səninsə işin qurtarmışdır. Gedib yata bilərsən. Ancaq diqqətli ol, tamaşaçıları acıqlandırma...

Dalbanezo. Nəfəs ala bilmirəm. Yorulmuşam... Nəfəs ala bilmirəm. (*Tək*) Nəfəs ala bilmirəm. Yata bilmirəm. Qulağıma səslər gəlir. Nəfəs ala bilmirəm. Qumıldanma, qızım... Günəş damlasını damarlarına... Əl çək bu siyasi iqtisaddan, Pedro... (*Yavaş-yavaş dizləri бүkүlür və barmaqılığa sarılaraq ölür.*)

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Meyitxananın qapısı

371

Doktor (*meyitxana gözetçisinə*). Sanballı bir şey varmı? Amma keçən dəfəki kimi başıma bəla açmasın.

Gözetçi. Narahat olmayın, doktor!

Doktor. Mənə kəllə lazımdır, anlayırsanmı?.. Maraqlı bir kəllə.

Gözetçi. Yaxşı, ancaq mən sizə təkcə kəlləni kəşib verə bilmərəm.

Doktor. Əlbəttə, meyiti bütünlüklə götürəcəyəm, laboratoriyada kəsmək asandır.

Gözetçi. Yaxşı, elə isə içəri buyurun... Baxaq...

İçəri girirlər, açıq qapıdan ölülərin ayaqları görünür.

Doktorun səsi. Yox, bu yaramaz. Alını çox dardır.

Gözetçinin səsi. Bəs bu necədir?

Doktorun səsi. İşimə yaramaz. Bir baxsana, gicgahı yarılmışdır. Mənə zədələnməmiş sümük lazımdır. Həm də sanballı bir şey...

Gözetçinin səsi. Elə isə dayanın. Bu on yeddi nömrəyə baxaq. Sərsəri Dalbanezo...

Doktorun səsi. Ax, o buradadır?

Gözetçinin səsi. Dünən gətirdilər. Sirkdə işləkən birdən-birə ölmüşdür...

Doktorun səsi. Çox gözəl, bir baxaq. Siz də bu meyxanayı qaydaya sala bilmirsiniz? Heç bir bölgü-filan yoxdur. Parça dükanı belə sizin meyxanadan səliqəlidir.

Gözətçinin səsi. Nə edə bilirik? İş çoxdur. Hə, budur, on yeddi nömrə, baxın...

Doktorun səsi. Pis deyil. Əsla pis deyil. Alın qəşəngdir. Hərifdə də, amma baş varmış ha.. Mükəmməl bir baş... üzünün cizgilərinə bir bax. Çox gözəl, çox gözəl... Alıram. Nə qədər verəcəyəm?

Gözətçinin səsi. Yüz dollar.

Doktorun səsi. Amma dedin ha! Bu nədir, hind qumaşdırımı? Əlli dollar verirəm.

Gözətçinin səsi. Zarafatmı edirsiniz? Belə kəlləyə əlli dollar!

372

Doktorun səsi. Yaxşı, qoy əlli beş olsun. Necədir?

Gözətçinin səsi. Bir az da artırın. Mal istəyirdiniz, bu da mal! Hərif, bəlkə də, dahi imiş, kim bilir?

Doktorun səsi. Elədir, amma başıma bir cəncəl açsa nə olsun?

Gözətçinin səsi. Qorxmayın. Adami-zadı yoxdur. Həm də cərrahlara bir söz demirlər.

Doktorun səsi. Mən indi çox maraqlı bir cərrahiyyə ilə məşğulam.

Gözətçinin səsi. Daha yaxşı, belə isə pula heyifiniz gəlməsin.

Doktorun səsi. Elədir, amma...

Gözətçinin səsi. Uzun sözün qıçası, köhnə müş-tərisiniz. Qoy sizin xətriniz üçün yetmiş dollar olsun. Bir pens də aşağı düşməyəcəyəm. Siz aparmasanız, tibb fakültəsi aparacaq.

Doktorun səsi. Orası elədir. Ancaq onda sənə bir şey düşməz.

Gözətçinin səsi. Yaxşı, nə isə, altmış beş dollar verin.

Doktorun səsi. Qəbulumdur. Hazırla. Avtomobil tində gözləyir.

Gözətçinin səsi. Mən onu dal qapıdan çıxaraçağam.

Bir müddət sonra avtomobil siqnalının səsi eşidilir.

Pedro yüyürə-yüyürə gəlir. Gözətçi ilə qabaqlaşır.

Pedro. Mənə bax, sən meyitxananın gözətçisisənmi?

Gözətçi. Bəli. Nə var ki?

Pedro. Doktor Dalbanezonun ölüsünü buramı gətiriblər?

Gözətçi. Bəli.

Pedro. İçəridədimi?

Gözətçi. Xeyr.

Pedro. Bəs haradadır?

Gözətçi. Siz gecikmisiniz.

Pedro. Nə dedin? Doktor Dalbanezo haradadır?

Gözətçi. Elə indicə, bir az bundan əvvəl satdıq.

Pərdə

QƏRİBƏ ADAM

Dram, üç pərdədə

İŞTİRAK EDİRLƏR

Əhməd Rza – vəkil, 35 yaşlarında
Rəcəb bəy – milyoner, 55 yaşlarında
Aytən – Rəcəbin qızı
Nihal – Rəcəbin qardaşı qızı, gözəl, gənc qadın
Əbdürrəhman Yardımçı – mühəndis, 30 yaşlarında
Nəcmi Yalınqılınç – yazıçı, 35 yaşlarında
İsmayıl – universitet dosenti, 40 yaşlarında
Səlim – fəhlə, 40 yaşlarında
Orxan – meyxana sahibi
Əli – meyxanada xidmətçi
Aleksandr – rus mühaciri, 50 yaşlarında
Hüseyn – gülərlüzlü əclaf, 50 yaşlarında
İzzət – çəkməçi, 45 yaşlarında
Tövfiq – dülğər, 30 yaşlarında
Nuru, Xəlid – canilər
Zəhra – Nurunun arvadı, hələ də gözəl,
lakin yorğun sifətli gənc qadın
Kamil – rəssam
Polis məmuru
Meyxana müştəriləri

Əhvalat bizim günlərdə İstanbulda vəqə olur.

Proloq

Örtülü pərdə qarşısında.
Ortada bir böyük ağ daş var.
Səlim daşın yanında dayanmışdır.

Səlim (*öz-özünə*). Yolun ortasında bu boyda daş qəza törədən. (*Daşa yaxınlaşır, qaldırır, ətrafa baxır.*) Görəsən, bunu hara qoyum? Bura qoysam necə olar? (*Daşı kənara qoyub yoluna davam edir.*)

Bu zaman sağ tərəfindən Hüseyn daxil olur.
Hüseynin yanından ötürkən.

375

Nə xoşsifət adamdır! (*Gedir.*)

Hüseyn (*Səlimin ardınca baxır, öz-özünə*). Məlunun əl-ayağını bağlayıb, bığlarını dibdən qırxasan. (*Gözü daşa sataşır.*) Bu nədir? Bir dəli şeytan deyir, bunu qoy yolun ortasına. (*Daşa yaxınlaşır.*) Birdən görən oldu? (*Ətrafa baxır. Daşı qaldırıb yolun ortasına qoyur.*) Fransızca buna nə deyirlər? Kamufiyaj, hə... bunu bir yaxşıca kamufiyaj etmək lazımdır ki, görən olmasın.

Sol tərəfdən Əbdürrəhman
daxil olur.

(*Əbdürrəhman yanından keçərkən ayaq saxlayır, ona baxır, öz-özünə.*) Bu saat ayağı ilişəcək... (*Gedir.*)

Əbdürrəhman (*gözü daşa sataşır, öz-özünə*). Bu şəhər idarəsini lənətə gəlsin. Yəni gözləri bu yekəlikdə daşları görmür? Bu küçəyə, görəsən, zibil yığanlar da gəlmir? Məgər, bu, onların işidir! Bəs onların deyilsə, kimin işidir? (*Gedir.*)

Nəcmi fit çala-çala daxil olur.
Ayağı daşa ilişir.

Nəcmi. Ay, zəhrimara qalasan! (*Gedir.*)

Rəcəb gəlir. Daşa yaxınlaşır, ayağını onun üstünə qoyur, ayaqqabısının bağını bağlayıb, yoluna davam edir. Aytən, Əhməd, Nihal daxil olurlar.

Aytən. Ata, sən yenə çox tez-tez gedirsən!..
Rəcəb. Qızım, qarnımın piyini əritməliyəm, ya yox?
Nihal. Əmican, amma ürəyinizi də bu qədər yormağ olmaz.

Rəcəb. Yaxşı, yaxşı... Görürsünüz, yavaş-yavaş gedirəm... *(Ağır addımlarla səhnədən çıxır.)*

Əhməd. Nihal xanım, ehtiyatlı olun.

Nihal. Nə olub?

Əhməd. Ayağınız daşa ilişər. *(Daşı yoldan götürüb kənara qoyur.)*

376

Piano səsi eşidilir.

Aytən, fikir vermişəm, hər bazar günü sizə gələndə bu bağların birində kim isə bu vaxtlar eyni qammanı çalır.

Aytən. Təzə dövlətlilərdən Nuru Altinturanın yelbeyin qızı Ayşədir. Heç fikir vermisiniz, sizi görəndə necə baxır?

Əhməd. Xeyr, fikir verməmişəm.

Hamı gedir. Piano səsi davam edir.

Aytənin səsi *(dəhşətlə)*. Ata... ata!

Nihalın səsi *(dəhşətlə)*. Əmi...

Əhmədin səsi. Rəcəb bəy, qorxmayın, xəndəyə atılın!

Aytənin və Nihalın səsi *(bir yerdə)*. Əmi!.. Ata!.. Əhməd!..

Dalbada iki güllə atılır.

Qızların səsi – Aaaaaa...

Piano səsi bir müddət də davam edir, sonra kəsilir.

Birinci pərdə

Sadə, lakin zövqlə bəzənmiş bir otaq. Bu həm iş, həm qonaq, həm də yemək otağıdır. Əhmədin sağ qolu sarıqlıdır.

Əhməd (*sözünü davam edərək*). Hə... dediyim kimi, qabaqda Rəcəb bəy, dalınca Nihal, Aytən, onun da dalınca mən tini burulduq... Orada dörd yolun ayrıcında polis budkası var...

Əbdürrəhman. Keçən ilə qədər damı rənglənməmişdi. İndi rəngləyiblər?

Əhməd. Fikir vermədim.

Əbdürrəhman. Mən fikirləşirəm ki, hadisədən, təxminən, on beş dəqiqə əvvəl mən də ordan keçmişəm... Hə, sonra?

Əhməd. Sonra, sonra?.. Həmin budkanın yanında...

Əbdürrəhman. Sənin Aytən xanımını keçən il İstanbula gələndə mühərrirlərin balında ötərgi gördüm... doğrudan, bəs sən niyə orada yox idin? Aytən gözəl qızıdır. Sonra?

Əhməd. Sonra... deyirəm də, orada, polis budkasının yanında...

Əbdürrəhman. Rəcəb bəy milyoner adamdır... Qızının da, necə deyərlər, sənə meyili var... Görürsən də, mənim gözümdən heç nə yayınmır... Sonra?

Əhməd. Nə sonra?

Əbdürrəhman. Sözüni de, hə, o polis budkasının yanında.

Əhməd. Sonrası bildiyin kimi.

Əbdürrəhman. Yoxsa incidin?

Dəhlizdə zəng səsi eşidilir. Əhməd qapını açmaq üçün durur.

Dayan, mən açaram. (*Çıxır.*)

Əhməd (*sağ qolunu sığallayır, öz-özünə*). Ağrıyır... Deyirlər, hələ bir neçə gün də ağrıyacaq. Ölə bilərdim? Bəlkə də... bu barədə fikirləşməmişdim. Kim bilir... Eh, nə fərqi var? Yarım saatdan sonra xəstəxanaya gedəndə, məsələn, yolda maşın altında qalıb ölə bilərəm. Kim bilir. Ağrıyır... Görəsən, gələn kimdir? Qadın deyil... Addımlarımdan oxşamır.

Əbdürrəhmanla Nəcmi daxil olurlar.
Nəcmi şlyapasını çıxartmır.
Əsəbidir.

Nəcmi (*Əhmədə*). Bu nədir? Pillekəndən yxılıbsan, nədir?

Əhməd. Yox... Tanış ol. Əbdürrəhman Yardımcı.

378

Nəcmi. Çox şadam. (*Baş əyir.*) Nəcmi Yalınqılınc, yazıçı. Çox güman, adımı eşitmişiniz?

Əbdürrəhman. Vallah, bəy əfəndi, düzü, mən ədəbiyyatla, romanla, şeirlə-filanla o qədər də...

Nəcmi. Aydındır. (*Əhmədə*) Sənin məktubunu da, əlyazmalarını da aldım. Bu nə oyundur, başıma gətirirsən?

Əhməd (*gülümsəyərək*). Nəcmi, qardaşım, nə danışırsan? Mən sənin başına heç bir oyun gətirmirəm!

Nəcmi. Elə güman edirdim ki, mənimlə olan münasibətlərində vəkil olduğunu unudursan.

Əhməd. Qulaq as...

Nəcmi. Sən fikrini açıq deyə bilərdin. Düzünü deyədin ki, Nəcmi, mən sənin şöhrətindən, sənin təcrübəndən istifadə etmək istəyirəm. Sənin hesabına dolanmaq istəyirəm.

Əhməd. Aqlını itirmisən, nədir? Nə danışırsan?

Nəcmi. Birinci kitaba aldığı pulun neçə faizini mənə verdin?

Əhməd (*gözlənilmədən, qəzəblə*). Bu cür danışsan, deyəsən, küsməli olacağıq... Özünə gəl!

Əbdürrəhman (*Nəcmiyə siqaret təklif edir*). Çəkirsiniz? Buyurun.

Nəcmi. Xeyr... Yaxşı, verin. (*Siqaret götürüb yandırır, dərhal atır.*) Nə üçün demədin ki, tərcümə mənimdir. Qorxursan, elə deyilmi? Qorxursan ki, onlar bütün tərcümələri mənə həvalə edərlər?

Əhməd (*mülayim səsle*). Əsəbisən.

Nə c m i . Mən gedirəm. Lakin pulumu tələb edəcəyəm. Salamət qalın. (*Gedir.*)

Ə h m ə d . Lap ağılını çaşıb! Gör nələr danışır? Amma yaxşı oğlandır... (*Gülür.*) Deməli, o məni kələkbaz yerinə qoyur?

Ə b d ü r r ə h m a n . Nə olub axı?

Ə h m ə d . Bir dəfə yanıma gəldi, “acından ölüərəm” dedi, borc istədi. Mənim də pulum yox idi. O zaman mən naşir Rəfiq üçün təxəllüs altında detektiv romanlar tərcümə edirdim. Bu işi Nəcmiyə verdim.

Ə b d ü r r ə h m a n . Deməli, öz çörəyini... nə üçün?

Ə h m ə d . Nəcmnin ehtiyacı məndən də çox idi. Tərcüməni ona naşirdən xəbərsiz verdim. Naşirlərin yanında onun etibar qalmayıb. İstedadlı oğlandır, amma tənbəldir. Birinci tərcüməni yaxşı elədi. Aldığım pulu ona verdim. İkinci tərcüməni oxumadan naşirə göndərdim. Üç gündən sonra tərcüməni üstümə qaytardılar... Bir tərcüməydi ki, Allah göstərməsin. Mən də bir məktub yazıb, həmin əlyazmasını Nəcmiyə qaytardım.

Ə b d ü r r ə h m a n . Görürəm, sən heç dəyişməmişən, əvvəlki kimi qəribəsən. Liseydə oxuyanda da imtahan zamanı başqalarına kağız ötürərdin. Özün isə tutulub kəsildin.

Ə h m ə d . Bir dəfə də sənün üstündə.

Ə b d ü r r ə h m a n . Yadımdadır... Hə, harda qaldıq? Dedin, siz polis budkasına yaxınlaşdınız. (*Dəhlizdən zəng səsi eşidilir.*) Mən açaram. (*Çıxır.*)

Ə h m ə d (*öz-özünə*). Görəsən kimdir? Bilmirəm, bu sərsəri Nəcmnin əlindən hirsələnir, yoxsa halına acıyım? Deyəsən, hirsələnməyə başlayıram. Bəsdür üz verdim.

Əbdürrəhman Nəcmi ilə daxil olur.

Nə c m i . Bağışla, mən bir qədər əsəbiləşdim... hörmətsizlik elədim... acığın tutmasın!

Ə h m ə d . Nə danışırısan? Boş işdir! Mənim heç də acığım tutmur.

Nə c m i (*masanın üstünə bir yığın kağız qoyur*). Əlyazmasıdır, hamısını düzəltmişəm. Nəşriyyata ver. Qardaşım, vəziyyətimin necə ağır olduğunu özün bilirsən. (*Əbdürrəhmana*) İcazənilə bir siqaret.

Əbdürrəhman. Buyurun!

Nəcmi. Öz qutumu heç bilmirəm harda qoymuşam...
(Əhmədə) Qolunu həkimə göstərmisən? Mütləq göstər...
Pilləkənlərdən yıxılmağın nəticələri bəzən pis olur. Üç gündən sonra gələcəyəm. Hirsələnmə... (Əbdürrəhmana) Biz sənətkarlar bir qədər hövsələsiz oluruq. Özümüzədən çox tez çıxırıq. (Əhmədə) Barışdıq, elə deyilmi? Məni nankor sayma, sənənin yaxşılıqlarını ölənə kimi yadımdan çıxartmaram. Di, qucaqla məni!

Əhməd (gülür). Tək əllə bir az çətin olacaq.

Nəcmi (onu qucaqlayır). Əhməd, qardaşım!.. (Əbdürrəhmana) Sizə isə, bəy əfəndim, məsləhət görürəm, hər dənbir roman oxuyasınız. Zehninizi açılar... (Gedir)

380 Əbdürrəhman. Həyasız görmüşdüm, amma beləsinə yox! Yaxşı, indi nə eləmək fikrindəsən?

Əhməd. Doğrudan da, düzəldibsə, bir də özüm gözədən keçirdib göndərəcəyəm nəşriyyata. Yazığın vəziyyəti, doğrudan da, ağırdır.

Əbdürrəhman. Sənə də qəribə adam dedim, daha bu qədər yox! Nə isə... Sonra? Siz polis budkasına yaxınlaşdınız... (Gülümsünür)

Əhməd. Nəyə gülürsən?

Əbdürrəhman. Bu yaxınlarda sən milyonların yeganə varisi füsunkar bir xanımın əri olacaqsan!

Əhməd. Bu, sənənin ağına hardan gəldi?

Əbdürrəhman. Yaxşı, yaxşı! Başa düşdüm. Susuram. İndi mənim səndən, necə deyərlər, bir xahişim var. Bir şey icad eləmişəm. İstəyirəm ki, patent almaqda mənə kömək eləyəsən.

Əhməd. Sən nə icad eləmişən?

Dəhlizdən zəng səsi gəlir.

Əbdürrəhman. Özün get. Yəqin, yenə də o sırtıqdır.

Əhməd gedir.

(Öz-özünə) Bax, buna varam. Afərin Əhməd. Qəribəliyinə qəribə adamdır. Amma durnanı lap gözündən vurub. Bu dünyada yaxşı yaşamaq istəyirsənsə risk elə. Amma həyatını

təhlükə altına almaq da hər kişinin işi deyil. Bizə bu işdən, görəsən, nə düşəcək? Sol gözüm ayışır... İnşallah, xeyirədir!..

Rəcəb (*qapı arxasından*). Nə əziyyət, canım? Sənin sayəndə sağ qalmışam. Varlığımla sənə minnətdaram.

Əhməd və Rəcəb daxil olurlar.

Əhməd. Vallah, bəy əfəndim... (*Rəcəb Əbdürrəhmanı görür, baş əyir. Əbdürrəhmanı təqdim edir.*) Əbdürrəhman Yardımçı. Rəcəb bəy.

Rəcəb. Mənim üçün böyük şərəfidir.

Əbdürrəhman. Yox, yox, bəy əfəndi, əksinə, mənim üçün böyük şərəfidir. Görən kimi zati-alinizi tanıdım. Siz öz şəkillərinizə çox oxşayırsınız, hərçənd özünü, necə deyərlər, xeyli cavan görünürsünüz.

Rəcəb. Yox, canım, sizə elə gəlir... (*Əhmədə*) İndi Aytənlə Nihal da gələcək. Qolun necədir, bərk ağrıyır? İcazə versən, kontora bir zəng edəm.

Əhməd. Buyurun, rica edirəm.

Rəcəb (*telefona yaxınlaşır, dəstəyi götürür, nömrəni yığır, Əhmədlə söhbətinə davam edir*). Heç olmazsa bir həftəliyə bizim başa istirahətə gələydin. (*Telefonun dəstəyinə*) Allo, Şinasi, sənsən?.. Katibəni çağır görüm... (*Əhmədə*) Amma nə köpək idi... İt deyil, əjdahadır, əjdaha. (*Əbdürrəhmana*) Əhvalatdan agahsınız? Elə dəniz kənarına çatar-çatmaz polis budkasının dalından (*telefonun dəstəyinə*). Fəridə, qızım, veksellər banka göndərildi?.. Çox gözəl. Çox gözəl. Aerodromun satılmasından necə, bir xəbər var?.. Çox gözəl. Əşrəfə ver görüm... (*Əhmədə*) Ömrüm boyu sənə minnətdaram. (*Əbdürrəhmana*) Heç bilmədim, o it budkanın dalından, ya hardan çıxdı. Yekə, sapsarı it idi. (*Əhmədə*) Deyirsən, quduzdur. (*Əbdürrəhmana*) Gördüm, birbaşa üstümə gəlir. Əhməd qışqırdı, özümü atdım xəndəyə. Bu vaxt Əhməd onunla əlbəyaxa oldu. Ömrüm boyu sənə minnətdaram, Əhməd bəy, bütün ömrüm boyu... (*Əbdürrəhmana*) Bu vaxt, bəy əfəndim... (*Əhmədə*) İt gərək ki, quduz idi. Şübhəsiz, quduz idi. Çünki ağzından selik axırdı... (*Telefonun dəstəyinə*) Əşrəf, mən vəkil Əhməd bəyin yanında yəm. Yarım saatdan sonra gələcəyəm. Ticarət nazirini tap, qoy mənə zəng eləsin. Necə?.. Necə?.. Sivas deputatı?.. Yəqin,

pul istəməyə gəlib!.. Qov getsin, yox, qoy gözləsin... Arxitektora de ki, Aytən bu gün mehmanxananın tikintisində baxmağa gələcək. (*Dəstəyi qoyur, Əbdürrəhməna*) Əvvəllər mən bizim rəhmətlik xanımdan qorxardım, indi də qızım-dan qorxuram. Əgər bu gün orada, tikintidə onun gözüne bir əyər-əskik dəysə, vay mənimlə arxitektorun halına. Hə, mən nə deyirdim? Hə, bir də gördüm ki, Əhməd bəy oğlumuz itlə tutuşub. (*Əhmədə*) Quduzdur? İkimiz də yaman qurtardıq bələdan. (*Əbdürrəhməna*) Bu vaxt, bəy əfəndim, bir güllə atıldı, dalınca biri də. Polis nəfəri budkadan özünü yetirib iki güllə ilə köpəyin meyitini saldı. (*Əhmədə*) İt sənəin boğazını üzə bilərdi. Güllələr sənə dəyə bilərdi.

Ə h m ə d . Boğazım da sağ-salamatdır, güllə də dəyməyib.

382

R ə c ə b . Dəyə bilərdi. Bizim polisləri yaxşı tanıyıram. Oğruya atırlar, doğruya dəyir. Mən polis rəisinə zəng elədim, həmin qocanı komissar rütbəsinə təqdim eləyəcək. İt məni qapmayıb, amma seliyi üstümə sıçraya bilərdi. Necə bilirsən, bəlkə, mən də iynə vurdurum? Deyirsən, quduzdur?

Ə h m ə d . Bu gün bəlli olacaq.

R ə c ə b Bilirəm, mən ora zəng eləmişdim. Özü də bir neçə dəfə, amma hər ehtimala qarşı yoxlayıram ki, bəlkə, mənə bir cür deyirlər, sənə başqa cür. Axı dünən sənə iynə vurublar? Bəlkə, mən də vurdurum, necə bilirsən? İynə bərk ağrıdır? Bir bizim bağ qonşusu, imansız Süleymana bax... Bu gün səhər gəlib məni təbrik edir. Mən ona sənəin şücaətindən danışırım, o isə deyir ki, Pasterin quduzluğa qarşı icad etdiyi dərman olmasa idi, cənab vəkil itin üstünə belə cəsarətlə atılmazdı. Buna nə deyirsən, hə? Tutaq ki, bu hadisə Pasterdən qabaq baş verəydi. Özü də sən yaqin biləydin ki, it quduzdur, yenə də mi məni xilas etməyə atıldın?

Ə h m ə d . O məqamda mənim nə Paster, nə də quduzluq haqda düşünməyə macalım olmadı.

R ə c ə b . Macalın olsaydı, necə? Şəxsən mən olsaydım, düşünərdim. Məni düz başa düş, mən bunu heç də sənəin şücaətini gözdən salmaq üçün demirəm. Necə bilirsiniz, quduz itin seliyi adamın dərisinə düşsə, adama quduzluq sirayət eləyə bilər? Yenə də o imansız Süleymanın sözləri başımdan çıxmır. Onun sənəinlə ədavəti var, nədir? Deyir, birinin çayda boğulduğunu görsən, sən də körpüdə olsan,

səndən başqa da yaxında heç kim olmasa, özün də üzmək bilməsən, özünü suya atarsan?

Ə b d ü r r ə h m a n (*bilaixtiyar*). Birinin əvəzinə, ikisi boğulsun? (*Özünü ələ alaraq.*) Lakin, bəy əfəndim, mən əminəm ki, çayda boğulmaq təhlükəsi zati-alinizə üz ver-səydi, Əhmədsə üzmək belə bacarmasaydı, heç bir tərəd-düd etmədən sizi xilas etməkçün çaya atıladı.

R ə c ə b . Ola bilər. Aranı qarışdıran bu Süleymandır də, elə bil, adamın ürəyinə qurd salmaqdan həzz alır. Eh, Allah lənət eləsin Pasterə də, çaya da, boğulana da. Əhməd bəy, oğlum, qulaq as, yanında işlədiyən vəkil Şəkib hörmətli adamdır, professordur... Lakin sənin müstəqil işə başlama vaxtın çoxdan çatıb.

Ə b d ü r r ə h m a n . Tamamilə doğru buyurursunuz, bəy əfəndi.

Ə h m ə d . Müstəqil işə başlamaq, kontor açmaq üçün vəsait lazımdır.

R ə c ə b . Mən verərəm.

Ə h m ə d . Amma...

R ə c ə b . Daha bunun nə "amma"sı?

Ə b d ü r r ə h m a n . Bəy əfəndi, Əhməd, sadəcə ola-raq, özünü itirib, bilmir ki, sizin bu atalıq qayğınıza nə cavab versin.

Ə h m ə d . Mən sizə minnətdaram. Səhv etmərsə, siz mənə borc pul vermək istəyirsiniz. Amma bu borcu mən sizə qaytara bilməyəcəyəm.

R ə c ə b . Guya, o pulu qaytara bilməsən, mən müflis olaram. İşlərsən, borcunu da beş-altı ilə lap yaxşı qayta-rarsan.

Ə h m ə d . Çox sağ olun.

R ə c ə b . İyirmi həkimlə, bir professorla məsləhətləş-mişəm. Bu it seliyi barədə. Deyirlər, əgər selik düşən yerdə çapıq və ya sıyrıq yoxdursa, selik qana keçməyibse... (*Sağ əlini uzadır.*) Sizcə, bunu çapıq saymaq olar?

Ə b d ü r r ə h m a n (*Rəcəbin əlinə baxır*). Bunumu, bəy əfəndi? Qətiyyəni!..

R ə c ə b (*Əhmədə*). Deməli, Allah xeyir versin? Kontoru mənim mülkümdə açarsan. Kirayə pulunu səndən yarı-bayarı alaram. Avadanlığı, mebeli Aytənlə birlikdə seçər-siniz. O ki qaldı dövriyyə kapitalına...

Ə h m ə d . Rəcəb bəy, mən bunları qəbul edə bilmərəm.
Rəcəb . Yəni mənim belə xırda-xuruşla da sənəin xəcələtindən çıxmağa haqqım yoxdur?

Ə h m ə d . Bu zəruridirsə...

Rəcəb . Hə? (*Gülür.*) Sən onu deyirsən? O barədə də fikirləşmişəm! (*Əbdürrəhmana*) Oğlum, siz qəhvə hazırlaya bilərsiniz?

Ə b d ü r r ə h m a n . Bəy əfəndi, bu nə sözdür? Mən İzmirliyəm. Siz qəhvəni acı içirsiniz, şirin?

Rəcəb . Şirin.

Əbdürrəhman gedir.

384

Rəcəb . Söhbətimiz nə yerdə qaldı? Hə! Mən belə hesab edirəm ki, mütləq, mütləq sənəin xəcələtindən çıxmalyam. Aytən də bu fikirdədir. Aydıncıdır? Aytən də.

Ə h m ə d . Siz bugünkü gəlişinizlə mənim xəcələtimdən çıxdınız.

Rəcəb . Yaxşı, yaxşı. Nəzakəti qoy bir qırağa, ürəyini mənə aç. Dillən görüm. Müxtəsər, Allahın əmri, peyğəmbərin şəriəti, Aytən də ki razıdır, verirəm onu sənə.

Ə h m ə d . Bağışlayın...

Rəcəb . Aytənin ər mal-dövlətinə ehtiyacı yoxdur. Bilirəm ki, sən onun xoşuna gəliirsən. Biz də vaxtilə cavan olmuşuq! Biz də vaxtilə sevmişik! Elə mənim kontoruma da, yəni mənə də sənəin kimi əlitəmiz, işgüzar bir kürəkən lazımdır.

Ə h m ə d . Rəcəb bəy...

Rəcəb (*əlini uzadır*). Qayınatanın əlini öp, görüm. Həqiqətən də, bunu çapıq saymaq olmaz, deyilmi?

Telefon zəngi eşidilir.

Ə h m ə d (*dəstəyi götürür*). Bəli, burdadır. (*Dəstəyi Rəcəbə uzadır.*)

Rəcəb (*telefonla*). Necə? Məclisin sədri? Aman Allah! Mən onsuz da onların partiyası üçün qəzet, mətbəə düzəlt-dim, onların ac qurdlarına ətək-ətək pul payladım, daha məndən nə istəyir?.. Yox, o işə bir qəpik belə verən deyiləm! Ona bir qədər nəzakətlə cavab ver... Qoy kontora gəlsin... (*Dəstəyi yerinə qoyur.*)

Əhməd. Mən sizi işinizdən eləyirəm.

Rəcəb. Eybi yoxdur. Deməli, belə: toy məsələsini-filanı Aytənlə özünüzdə danışarsınız. Mən sizin yerinizdə olsaydım, toy səyahətinə çıxardım, Amerikanı, Avropanı, Yaponiyanı-zadı gəzərdim. Ən gözəl mehmanxanalar, bilet-milet – bunların hamısı mənim boynuma. Sonra, sənə avtomobil də lazımdır. Hansı markalı maşınları daha çox xoşlayırsan? Öz aramızdır. Aytənin cehizi yarım milyondur. Çox gözəl bilirsen ki, o mənim yeganə varisimdir. Amma mirası, (*gülür*) o qədər də tez almayacaqsınız. Mən hələ bir iyirmi beş il də yaşamaq fikrindəyəm. (*Fikirli-fikirli.*) Əlbəttə, bu quduz it başıma iş açmasa. Deməli belə, mənim əziz kürəkənim, dünyanın ən gözəl qızını sənə verirəm. Hə, deyirlər dənizçilər klubu ağ “Qağayı” gəmisini satır. Onu sizin üçün alacağam. Sən ki dənizi çox sevirsen.

Əhməd. Rəcəb bəy, Aytənlə biz dostuq. Sizə də çox hörmət eləyirəm, amma onunla evlənmək fikri heç vaxt mənim başıma gəlməyib.

Rəcəb (*əvvəlcə özünü itirir, sonra isə qəzəblə*). Necə? Bəlkə, pis eşitdim? Sən Aytəni rədd edirsən? Qəribədir! Çox qəribədir! (*Pauza.*) Yaxşı. Qoy olsun. Mən sənə qəbız-zadsız on beş min lirə verirəm. Nə istəyirsən elə.

Əhməd. Vermişcən varsınız... Rica edirəm, bu barədə bir daha danışmayaq.

Rəcəb. Hər şeyi rədd edərək sən, sadəcə, məni təhqir edirsən! Mənə müftə iltifat göstərilməsini sevmirəm.

Əbdürrəhman daxil olur.

Əbdürrəhman (*qəhvəni uzadaraq*). Buyuracaqsınız, bəy əfəndi. Mənə belə gəlir ki, bəy əfəndim, bizim Əhməd artıq cinayət işinə baxmağı boynundan atıb, necə deyərlər, mülki işlərlə məşğul olmalıdır.

Rəcəb. Siz nə ilə məşğul olursunuz?

Əbdürrəhman. Mən mühəndisəm. Ali texniki məktəbi bitirmişəm.

Rəcəb (*laqeyd*). Çox gözəl.

Əbdürrəhman. Lakin mən komisyonçuluq və ticarət, necə deyərlər, xırda ticarət işlərlə məşğul olmağı daha üstün tuturam.

Rəcəb (*laqeyd*). Çox gözəl.

Əhməd (*Rəcəbə*). Qəhvəniz soyuyur.

Rəcəb. İcməyəcəyəm. Getmək vaxtıdır. (*Getməyə hazırlaşır.*)

Əbdürrəhman (*birdən nə isə bir qərara gələrək*). Bəy əfəndi!

Rəcəb (*narazı halda*). Bəli.

Əbdürrəhman. Mən bir şey ixtira eləmişəm, necə deyərlər, icad eləmişəm...

Rəcəb (*laqeyd*). Çox gözəl, təbrik edirəm.

Əbdürrəhman. Mən əminəm ki, ixtiram sizi maraqlandıracaq!

Rəcəb. Nədən bilirsiniz?

386 Əbdürrəhman. Sizin ticarət dühanız, ticarət işlərinin təşkilinə, onun, necə deyərlər, psixologiyasına verdiyiniz əhəmiyyət bütün dünyaya bəllidir. Mən zati-alininizin ölkəmizin işgüzar dairələrinə bəxş etdiyi saysız-hesabsız yenilikləri, necə deyərlər, yaxından izləyirəm...

Rəcəb. Mühəndis olduğunuz üçün güman etməliyəm ki, siz yeni bir maşın ixtira etmişiniz?

Əbdürrəhman. Mənim ixtirama bir növ maşın demək olar. Daha doğrusu, bəy əfəndi, bu, insanın çörəyə və suya olan ehtiyacı qədər mühüm bir ehtiyacını təmin edən sadə və sadə olduğu qədər ucuz bir alətdir... Bircə dəqiqə... (*Yazı masasının üstündən böyük bir rulon kağızı götürür. Kağızı açır. Cihazın rəsmi tamaşaçılara görünür.*) Bunu ilk dəfə görmək sizə nəsb olub. Hətta Əhməd belə hələ onu görməyib.

Rəcəb. Bu nədir?

Əbdürrəhman. Sxemdir, bəy əfəndim, necə deyərlər, plandır. Bu manikürindir!

Rəcəb. Nəyə lazımdır?

Əbdürrəhman. Manikür etmək üçün.

Rəcəb. Başa düşmədim.

Əbdürrəhman. Bəy əfəndim, qadınlar bunu ovuclarının içinə alaraq, barmaqlarını bu boş yerə dirəyəcəklər və sonra rahatca, əlləri əsmədən, təhlükəsiz manikürlərini eləyəcəklər.

Əhməd. Bu boyda şey ovuca necə yerləşəcək, çox böyük deyilmə?

Ə b d ü r r ə h m a n . Rəsmdə böyüdülmüş şəkildə verilmişdir! İyirmi beş dəfə böyüdüüb.

Ə h m ə d . Nə üçün?

Ə b d ü r r ə h m a n . Necə ki, nə üçün? Xırda detalları daha aydın görmək üçün.

R ə c ə b . Aydındır. Cihaz nədən hazırlanacaq?

Ə b d ü r r ə h m a n . Plastik kütlədən. Rəngbərəng plastik kütlədən. Sarışın xanımlar üçün çəhrayı, qarayanız xanımlar üçün yaşıl, qumral saçlı xanımlar üçün qırmızı rəngli plastik kütlədən. Maya dəyəri əlli quruş. Hər birini rahatca iki yüz əlli quruşa satacağıq.

Ə h m ə d . Kim alacaq?

Ə b d ü r r ə h m a n . Manikür edən qadınların hamısı. Başqa cür ola bilməz! Ankarada, İzmirdə, İstanbulda gündə üç dəfə radio ilə belə bir elan oxunacaq: “Nişan üzüyü, yalnız gözəl barmaqlara yaraşır. Barmaqlarınızın gözəlliyi isə manikürdən asılıdır. Gözəl manikürü siz yalnız manikürün vasitəsilə edə bilərsiniz...”

R ə c ə b . Pis çıxmır.

Ə b d ü r r ə h m a n . Yaxud: “Dünyanın bütün qadınları manikürindən istifadə edirlər!”

Ə h m ə d . Bu lap ağ oldu!

Ə b d ü r r ə h m a n . Qəzetlərdə belə elan vermək olar: “Manikürsüz qadın, neylonsuz qadın kimi bir şeydir” və ya bir təsəvvürünüzə gətirin, bəy əfəndi, küçələrdə, meydanlarda afişalar. Afişada böyük bir qadın barmağı, orta barmaq olsa daha yaxşı, dırnaq sınımışdır, qan axır. Altında birçə sətir yazı: “Manikürinsiz edilən manikürün nəticəsi!” Yaxud da başqa bir afişa: “Xəstəxana. Gözəl bir qadın çarpayıda uzanmışdır. Üzü meyit kimi solğun, dodaqlarının rəngi qaçmışdır! Barmağı sim etmişdir: Ölə bilər! Altında belə bir yazı: “Manikürünü manikürinsiz eləmiş, qanı zəhərlənmiş... ölə bilər. Ölməmək üçün manikürün alın!” və yaxud da... *(Aşağıdakı sözləri ispan havasında oxuyur.)*

Qızım, tez olarsan gəlin
Gözəlləşərsə əllərin.
Əllərə gözəllik verir,
Manikürin, manikürin.

Evlisənsə ərini
 Əldən çıxartmamaqçün,
 Almalısan mütləqa,
 Manikürin, manikürin

və yaxud...

Rəcəb. Kifayətdir.

Əbdürrəhman. Bundan başqa, manikürini İstanbul dövlətlilər yaşayan məhəllələrində, lap elə kasıblar məhəllələrində də, müasir xırdavat satışı yolu ilə də satmaq olar. Təsəvvürünüzə gətirin, bəy əfəndi, bir-birindən gözəl oğlanlar əllərində xırdavat qutuları İstanbul küçələrində gözəl xanımlara manikürin satır. Hələ kinoreklamları demirəm! Necə bilirsiniz, bəy əfəndi, bir il ərzində İstanbul, İzmir, Anqara, Adana – təkcə bu dörd şəhərdə, nə qədər manikürin sata bilərik?

Rəcəb. Bir xeyli.

Əbdürrəhman. Maya dəyəri əlli quruş, reklam, gözəl, yaraşıqlı, qutu-zad da qoy olsun iyirmi beş quruş. Beləliklə, hər bir manikürin yetmiş beş quruşa başa gəlir. Hər birindən xalis qazanc...

Rəcəb. Yüz yetmiş beş, yüz əlli quruş.

Əbdürrəhman. Deməli?..

Rəcəb. Sərfəlidir.

Əbdürrəhman. Deməli?

Rəcəb. Sabah... yox birisi gün... yox, yaxşısı bazar ertəsi kontora, yanıma gəlin. Amma qabaqcadan sizə qəti söz vermərəm.

Əbdürrəhman. Başa düşürəm, bəy əfəndi.

Rəcəb (*Əhmədə*). İncimə, amma... Əhməd bəy, oğlum, sizdə də az günah yoxdur. Dünən hamıdan çox siz plyaja getmək istəyirdiniz. Ora getməsəydik, bu hadisə də baş verməzdi. Üzr istəyirəm. Olacağa çarə yoxdur. Görünür, sənın alnına quduz it yazılıb. Mən sözümlü dedim, on beş min... on min verə bilərəm. İcazənizlə... zəhmət çəkməyin.

Əhməd və Əbdürrəhman (*bir yerdə*). Nə zəhməti, bəy əfəndi.

Rəcəb (*qapıya tərəf gedir, ayaq saxlayır. Başını geri çevirir, sağ əlini Əbdürrəhməna uzadaraq*). Bunu çapıq saymaq olmaz, elə deyilmi?

Əbdürrəhman. Xeyr, bəy əfəndim, bunu qətiyyəən çapıq saymaq olmaz.

Rəcəb (*Əhmədə*). Xətirinə dəyməsin, oğlum, amma az qalmışdı sənənin sayəndə quduz olam.

Hər üçü gedir. Bir qədərdən sonra
Əhməd və Əbdürrəhman
qayıdırlar.

Əbdürrəhman. İşlər düzəldi! Bir ildən sonra mənim cibimdə ən azı əlli min olacaq. Əlli min, əlli min, mani, mani, manikürin. İndi de görək, o sənənlə nə barədə danışırdı? Belə görürəm sən onun təklifini qəbul eləməmişən.

Əhməd. Niyə də eləyəydim?

Əbdürrəhman. Afərin! Manikürin. Əclaf, on minlə yaxasını qurtarmaq istəyir. Mani, mani... Sənənin sayəndə sağ qalıb, Allah bəlasını vermiş! Xeyr, baş tutmaz, qoy bilsin: bunun əvəzinə o qızını sənə verməlidir. Zəhmət çəksin, Aytəni bəri ötürsün!

Əhməd. Görünür, Rəcəb bəy də bu fikirdədir ki, mənə kürəkəni olmağı təklif etdi.

Əbdürrəhman. Afərin, Əhməd! İşlərimiz düzəldi! Mənim bir ixtiram da var! Onu sənənlə özümüz yeridərik, ixtira mənim, sərmayə sənənin, gəliri ikimizin. Mani, mani, rin, rin, manikürin, yaxşı, bəs gedəndə burnunu niyə salmışdı.

Əhməd. Mən təklifini rədd etdim.

Əbdürrəhman. Nəyi, o sənə qızını təklif elədi, sən də rədd elədin?

Əhməd. Bəli, rədd elədim.

Əbdürrəhman. Yaxşı, bəs onda sən nə üçün həyatını təhlükə altına qoyaraq...

Əhməd. Sən şişirdirsən.

Əbdürrəhman. Qəribə adamsan... Axı, niyə Aytəni almaq istəmişən? Niyə? Səbəbi nədir?

Qapı zəngi çalınır. Əhməd gedir.

Əbdürrəhman (*öz-özünə*). Niyə? Səbəbi nədir? Nə səbəbə?.. Necə yəni, manikürin, mani, mani, rin, rin, rin, manikürin. Mani, mani!

Əhməd və Nihal daxil olurlar. Bir müddət təəccüblə,
otağın ortasında dərviş kimi fırlanan
Əbdürrəhməna baxırlar.

Əhməd. Əbdürrəhman!

Əbdürrəhman (*özünə gəlir*). Nə var? Bəli, bəli...
(*Nihalı görür.*) Ah, üzr istəyirəm!..

Əhməd. Rəcəb bəyin qardaşı qızı Nihal xanım. Əbdür-
rəhman.

Əbdürrəhman. Yardımçı. Çox şadam, xanım əfəndi.
Sizin əminiz, dünyada ən yaxşı adamdır.

Nihal. Siz haqlısınız. (*Əhmədə*) Aytən məni sizin
yanınıza göndərdi. Özü isə sizin üçün gül almağa getdi. Bu
saat gələr.

390

Əbdürrəhman (*Əhmədə*). Sabah gələrəm, o əri-
zeni, patent üçün sifarişi diktə edərsən, yazaram.

Əhməd. Yaxşı.

Əbdürrəhman. Manikürindən istifadə edin, xanım
əfəndi! Mani, mani, manikürin...

Nihal. Başa düşürəm.

Əbdürrəhman. Əhməd sizi başa salar. Aytən
xanıma məndən salam yetirin. Xudahafiz. (*Gedir.*)

Nihal. O nə deyirdi?

Əhməd. Manikür etmək üçün manikürin adlı bir
cihaz ixtira edib. Əminizlə birlikdə istehsal etmək fikrin-
dədirlər.

Nihal. Bəs siz nə zaman belə ixtiralarla məşğul ola-
caqsınız?

Əhməd. Mən mühəndis deyiləm.

Nihal. Məgər belə şeyləri ixtira etməkçün mühəndis
olmaq lazımdır? Əmin sizə bir şey təklif etdimi?

Əhməd. Borc pul.

Nihal. Daha?

Əhməd (*gülümsəyir*). Evlənmək.

Nihal. Aytənlə, eləmi? Bəs siz nə dediniz?

Əhməd. Rədd etdim.

Nihal. Nəyi?

Əhməd. Pulu da, evlənməyi də.

Nihal. Məgər borc almaq ayıbdır? Həmin pulla siz
işlərinizi sahmana sala bilərdiniz.

Əhməd. Aytən, yəqin, gec gələr?
Nihal. İyirmi dəqiqəyə gələr. Mütləq gələr. Darıxmayın.

Əhməd. Nihal xanım, mənim həyatımda bir neçə qadın olmuşdur...

Nihal. Bir neçə nə deməkdir?

Əhməd. İki qadın... Lakin onların heç birinə elani-eşq etmədim... utandığım, yaxud acizliyimdən deyil... Təsadüf belə gətirirdi. Buna ehtiyac yox idi.

Nihal. Siz nə üçün Aytənlə evlənmək istəmirsiniz?

Əhməd. Təşəkkür edirəm, mənim işimi asanlaşdırdınız. Çünki sizi sevirəm.

Nihal. Deməli, sevginizi izhar etdiyiniz ilk qadın mənəm?

Əhməd. Mənə gələrsinizmi?

Nihal. Siz o qadınlara da bu təklifi etmişdiniz?

Əhməd. Xeyr.

Nihal. Səbəbini bilmək olar?

Əhməd. Onlardan biri ərdə idi, özü də boşanmaq fikrində deyildi. Əri dövlətli idi...

Nihal. Bəs o biri?

Əhməd. Evlənmək heç yadımıza da düşmürdü.

Nihal. Mən dövlətli əmi evində tərbiyə almış kasıb, yetim bir qızam. Bəs Əbdürrəhman bəy, sizin Aytəni almaq istəmədiyinizi eşidəndə nə dedi?

Əhməd. Dedi ki, mən çox qərribə adamam.

Nihal. Milyoner varisi, həm də gözəl, ağıllı Aytəni, bir qəpiyi olmayan yoxsul Nihala dəyişən adama qərribə demək azdır.

Əhməd. Sizi sevdiyimi bilirdinizmi?

Nihal. Hiss edirdim.

Əhməd. Çoxdan?

Nihal. Bəli, çoxdan.

Əhməd. Mənə gələrsinizmi?

Nihal. Adətən dövlətli evlərində tərbiyə almış kasıb qohumlarda olan pis xasiyyətlərin çoxu məndə də var.

Əhməd. Sualıma cavab vermədiniz...

Nihal. Mən nə etməliyəm? Utanaraq başımı aşağıya salmalıyam? Yoxsa sizin boynunuza sarılmalıyam, "neyləyirəm mal-dövləti, tək sevgi olsun" deməliyəm? Bəlkə də, deməliyəm ki, əmi qapısında yaşamaqdan, Aytənə, onun

qaş-daşına həsəd aparmaqdan yorulmuşam, siz gözəl gələcəyə malik gəncsiniz, işləyəcək, pul qazanacaqsınız və mənim də qaş-daşım olacaq? Yoxsa, deməliyəm ki: “Əhməd bəy, təəssüflər olsun ki...”

Əhməd. Siz deməlisiniz ki: “Əhməd, mən sənə ərə getməyə razıyam”.

Qapı zəngi çalınır.

Nihal. Aytəndir.

Əhməd. Siz mənim sualıma cavab vermədiniz.

Nihal. Gedin, Aytənə qapını açın.

Əhməd. Cavab vermədiniz.

Nihal susur.

392

Nə üçün susursunuz?

Nihal. Fikirləşirəm, görəsən, qəribə adama ərə gedən bir qadın xoşbəxt ola bilərmi? *(Bir qədər sükutdan sonra.)* Aytəni gözlətməyin. Xahiş edirəm, qapını açın.

Əhməd gedir.

Perdə

İkinci pərdə

Birinci pərdədə gördüyümüz otaq. Bəzi dəyişikliklər gözə çarpır. Bir tərəfdə radioqəbuledici qoyulmuşdur. Divardan şəkil asılmışdır. Yazı masasının üstündə güldanda çiçək qoyulmuşdur. Otağın ortasında yemək stolu. Qoltuqlu kürsünün üstündə gözəl geyimli Nəcmi oturmuşdur. O, fitlə vals çalır. Yan qapıdan Nihal əlində boşqab daxil olur. Gözəl tikilmiş ağ önlük taxmışdır. Nihal girər-girməz Nəcmi fit çalmağı kəsib ayağa qalxır.

Nihal. Hər dəfə mən içəri girəndə siz ayağa qalxaçaqsınız? Pis olmaz. Bir növ idmandır... Yoxsa son vaxtlar gəlinizlə bərabər qarnınızın piyi də artır.

Boşqabları masanın üstünə qoyur, iki nəfərlik süfrə hazırladığı görünür.

Nəcmi (*qarnını yoxlayaraq*). Nihal xanım, ciddi deyirsiniz? Onda işlərim şuluqdur.

Nihal. Hələ yox, lakin ola bilər.

Nəcmi. Nihal xanım, sizin kök kişilərdən zəhləniz gedir, elə deyilmi?

Nihal. Kişi var, kişi var.

Nəcmi. Birdən sizin əriniz kök olaydı?

Nihal. Fərqi yoxdur, mən yenə də ona gedərdim.

Nəcmi. Siz Əhmədi bu qədər sevirsiniz?

Nihal. Mənə kömək edin.

Nəcmi. Əmrinizə müntəzирəm.

Nihal. O güldanı masanın üstünə qoyun.

Nəcmi (*güldanı yemək masasının üstünə qoyur*). Siz ev işlərini sevirsiniz?

Nihal. Bəli.

Nəcmi. Əhməd dünyada ən xoşbəxt kişidir.

Nihal. Arvadı ev işlərini sevdiyi üçünmü?

Nəcmi. Bu gün qulluqçunuzun istirahət günüdür?

Nihal. Çıxartmışıq. Dedim ki, ev işlərini sevirəm.

Nəcmi. Deməli, həyatınızdan çox razısınız?

Nihal. Bəli.

Nəcmi. Bir ildir Əhmədə ələ getmisiniz...

Nihal. İldən bir az artıq.

Nəcmi. Nə vaxt bezəcəksiniz?

Nihal. Siz elə düşünürsünüz ki, Əhmədlə yaşamaqdan bezəndə sizinlə əylənəcəyəm?

Nəcmi. Yanılıram?

Nihal. İnsanın ümidini qırmağı sevmirəm...

Nəcmi. Aytən sizdən gözəldir.

Nihal. Bilirəm.

Nəcmi. Ancaq siz daha cazibədarsınız.

Nihal. Bilirəm.

Nəcmi. Mən sizi sevirəm!

Nihal. Belə bir iddianızın olduğunu bilirəm.

Nəcmi. Xoşbəxtsiniz?

Nihal. Mütləqmi cavab verməliyəm?

Nəcmi. Xeyr... *(Qapı zəngi çalınır.)* Əhməddir?

Nihal. Əhməd zəngi üç dəfə basır.

Nəcmi. Niyə?

Nihal. Bilmirəm.

Nəcmi. Açım?

Nihal. Zəhmət çəkməyin. *(Gedir.)*

Nəcmi *(yazı masasına yaxınlaşır, albomu vərəqləyir).*

Heç ağıllarına da gəlməz ki, mən götürmüşəm... Nihal şübhələnər. Daha yaxşı... Bəs hanı? Budur... *(Albomdan fotoşəkli götürür.)* Bədəni sifətindən də gözəldir... Neçə dəfə mən Nihalı dəniz sahilində, çimərlikdə, bax, bu cür, bu geyimdə görmüşəm. Lakin bu şəkil... Biri də olmalıdır... Lənət sənə kor şeytan! *(Ayaq səsləri eşidib, cəld albomu masanın üstünə qoyur, şəkli cibinə soxur.)*

Nihal daxil olur.

Nihal *(əlində bir kağız).* Soyuducunun kağızı... *(Kağızı radioqəbuledicinin üstünə qoyur.)*

Nəcmi. Hissə-hissə pulunu ödəmək şərtilə şey almağı sevmirəm.

Nihal. Mən də... Amma hələ ki, başqa cür ala bilmirik.

Nəcmi. Ev qurmaq asan iş deyil, Nihal xanım.

Nihal. Yenə böyük bir hikmət buyurdunuz, Nəcmi bəy.

Nə c mi . Siz niyə mənə gülürsünüz?

Ni h al . Bufetdən çəngəl, bıçaq çıxardın... *(Yan qapıdan çıxır.)*

Nə c mi *(bufetdən çəngəl və bıçaq çıxarıb masanın üstünə qoyur, sonra yazı masasına yaxınlaşır, albomu götürüb vərəqləyir. Nihalın ayaq səsinə eşidib albomu yerinə qoyur, yemək masasının yanına qayıdır. Nihal əlində qrafin daxil olur).* Süfrəni iki nəfərlik hazırlayırsınız?

Ni h al . Sizə layiq xörəyim yoxdur. Təklif etsəm də, siz qalan deyilsiniz. Məni utandırmamaq üçün...

Nə c mi . Siz çox qəribə qadınsınız! Bəzən mən sizdən qorxuram.

Ni h al . Mən özüm də bəzən özümdən qorxuram.

Nə c mi . Bir söz desəm, inciməzsiniz ki?

Ni h al . İncimərəm.

Nə c mi . Siz özünüzdən başqa heç kəsi sevmirsiniz, sevə də bilməzsiniz.

Ni h al . Deməli, siz naümid aşiq rolunu oynamamağa razısınız?

Nə c mi . Bir söz də desəm, inciməzsiniz ki?

Ni h al . İncimərəm.

Nə c mi . Mən dedim ki, siz özünüzdən başqa heç kəsi sevmirsiniz, sevə də bilməzsiniz, amma...

Ni h al . Bu, o demək deyil ki, mən sizin aşnanız ola bilmərəm?

Nə c mi . Bəli... Necə ki, Əhmədin arvadı oldunuz...

Ni h al . Şillə vurum sizə, ya "mənim evimdən rədd olun" deyim?

Nə c mi . Heç birini etməyin.

Ni h al . Ərim sizin dostunuzdur...

Nə c mi . Özü də ən yaxın... Əhməddən gördüyüm yaxşılığı heç kəsdən görməmişəm. Elə düşünməyin ki, mən bunu unutmuşam. Əhməd sədaqətinə inandığım yeganə adamdır. Əlimdə bir milyonum olsa, kağızsız-qəbzsiz ona etibar edərdəm. Əhməd sadıq yoldaşdır. Amma bu o demək deyil ki, indi də olmasa beş ildən sonra sizi aldatmayacaq. Gəlin, siz ondan cəld tərpinin.

Ni h al . Təəssüf ki, ərimin məni aldatmayacağına əminəm. Qəribə adamlar çox sadıq olur!

Qapının zəngi çalınır.

Nə c mi. Əhməddir?..

Nih al. Yox, bəlkə, indi də radioqəbuledicinin kağızıdır. (*Gedir.*)

Nə c mi (*yənə də albomu götürür, tələsik vərəqləyir*). Bəs hanı? Yoxsa çırpışdırıblar? Əhmədin də əcəb dostları var! Biri-birindən həyasız. Ah, nə qədər gözəldir! Aman Allah!.. Ölürəm dərdindən! Səbr elə, dostum, səbr elə. Bu zəhrimar şəkil necə oldu?

Nihal və Kamil daxil olurlar. Nəcmi ancaq onlar daxil olandan sonra albomu yerinə qoya bilir.

396

K a m i l. Bağışlayın, mane oldum... Çox tələsirəm... (*Divardan asılmış şəkllə tərəf gedir.*) Bunu aparmağa gəlmişəm.

Nih al. Öz əsərinizi?

K a m i l. Məgər Əhməd deməyib? Təəccüblüdür... (*Şekli divardan alır.*) Dünən ona rast gəldim... bəli... dünən axşam... Bir müştəri tapmışam... amerikalıdır. Demə, bəs bu şəkli sərgidə görüb... (*Şekli böyürü üstə qoltuqlu kürsiyə qoyub uzun müddət ona baxır.*) Baxın, işiq belə düşəndə lap yaxşı görünür. Onu belə asmaq lazımdır! (*Həyəcanla*) Bir bu qırmızı rəngə baxın... heç inana bilmirəm ki, bunu mən çəkmişəm... Bağışlayın, narahat etdim. İcazənizlə... Əhmədə salam söyləyin. (*Nəcmiyə müraciətlə*) Xudahafiz, bəy əfəndi!

Nə c mi. Xoş gəldiniz.

K a m i l (*qapıya doğru gedir. Birdən ayaq saxlayır. Şekli bir daha kürsünün üstünə qoyur. Gözlərini qıyaraq ona baxır. Kədərli*). Belə təqdirəlayiq işlər görənlər, bu gözəllikdə əsər yaradan insan yalan söyləməyə və ya başqalarını aldatmağa başlarsa, onda o özü-özünə nifrət etməlidir... deyilmi?

Nih al (*başla düşməyərək*). Əlbəttə, şübhəsiz...

Nə c mi. Məsələn, Allahı götürək, o daima yalan söyləyir, lakin o, gözəl qadını, məsələn, Nihal xanımı yaratdıqdan sonra da yalan danışmağa davam edirsə, özünə nifrət etməli, bir daha heç bir məxluq yaratmamalı idi.

K a m i l. Mən Allah deyiləm, Allaha da inanmıram... Mən insanam. Mən adamlarda həsrət, ümidlər doğuran gözəl,

parlaq rəsm əsərləri yaradan insanam. Mən adamları aldatmamalıyam.

Nə c m i. Aldatmaq, aldatmamaq, – bunların hər ikisi nisbi anlayışdır. Tutaq ki, ölümə məhkum bir xəstəni həkim aldadıb ona “uzun illər yaşayacaqsan” deyirsə, pismi iş görür?

K a m i l. Mən həkim deyiləm. Sənətimin səadət və fərəh gətirdiyi adamlar isə ölümə məhkum xəstələr deyil. Rəssamın, sənətkarın adamları aldatmağa ixtiyarı yoxdur. Rəssam nə olursa olsun, namusunu qorumalıdır. Acından öləndə də, qızılı başından aşanda da... Əhməd tez gələcək?

N i h a l. Bəli, gözləyə bilərsiniz...

K a m i l (*təşvişlə*). Xeyr... gözləməyə vaxtım yoxdur... Çox tələsirəm. Xudahafiz, üzr istəyirəm...

397

Nihal və Kamil gedirlər.

Nə c m i (*yazı masasına tərəf addım atır, lakin, görünür, fikrini dəyişib dayanır. Nihal daxil olur*). Bu kimdir?

N i h a l. Rəssam Kamil. Əhməd sərgidə onun şəklini gördü. Çox xoşuna gəldi. Bəlkə də, o, haqlıdır. Mənim rəsm əsərlərindən başım çıxmır...

Nə c m i. Mənim də.

N i h a l. Lakin fotosəkillərdən sizin başınız yaxşı çıxır. Qaytarın, xahiş edirəm.

Nə c m i. Məndə qalsa nə olar?

N i h a l. Bəlkə, üstünü də yazım? “Ürəkdən sevdiyim Nəcmiyə”. Xahiş edirəm, qaytarın.

Nə c m i (*fotosəkli ona uzadaraq*). Buyurun!

N i h a l (*şəkli alboma qoyur*). Hə, nə deyirdim? Yadıma düşdü, Əhməd şəkli aldı...

Nə c m i. Neçəyə?

N i h a l. Bir az pul yığmışdıq... Demək olar ki, yarısını bu şəklə verdik. Amma Əhmədin fikrincə, bu rəssam çox istedadlı, çəkdiyi rəsm isə misilsizdir. Biz də onu çox ucuz almışdıq. Elə oradaca Kamilə dedik ki, əgər daha çox pul verən müştəri tapsa, o saat gəlib şəkli apara bilər. Gördüyünüz kimi, o da gəlib apardı.

Nə c m i. Nihal xanım...

Nihal. Eşidirəm.

Nəcmi. İcazə verərsinizmi, əlinizi öpüm?

Nihal. Hər dəfə bizə gələndə, bizdən gedəndə və yaxud mənimlə bir yerdə rastlaşanda əlimi öpməsəniz, sadəcə olaraq, sizi nəzakətsiz sayaram.

Nəcmi. Xeyr, siz məni başa düşmədiniz... Əlinizi nəzakət üçün deyil, bəlkə də, həyasızcasına öpə bilərəmmi?

Nihal. Maraqlıdır, əli həyasızcasına necə öpürlər?

Nəcmi (*Nihalın biləyindən tutub, ovcunun içini öpür*). Bax belə!

Nihal. Yəqin ki, "Buraxın, nə edirsiniz?" və sairə belə sözlər deməliyəm, deyilmi?

Nəcmi. Danışmayın! (*Onun ovcunu öpür. Öpməyi davam edir.*)

398 Nihal. Məgər danışsam, tilsim qınılar?

Nəcmi. Məndən qorxursunuz. Ona görə danışsınız. (*Onun əlini öpməkdə davam edir. Tədricən biləyindən yuxarını öpür.*)

Nihal. Buraxın... Qolun bu yerinin necə öpüldüyünü bilirəm... Əhməd bunu sizdən yaxşı edir. (*Qolunu çəkir*.) İndi bir o qalib ki, zəng çalınsın, Əhməd gəlib üstünə çıxsın... Biz özümüzü itirək... Əhməd şübhələnməyə başlasın... və sairə və sairə...

Qapı zəngi çalınır.

Nəcmi. Gələn odur!

Nihal gedir.

Nəcmi (*öz-özünə*). Demək olar ki, bu gün ilk addım atıldı... Ağıllı qadındır!.. Həyatımda rast gəldiyim birinci ağıllı qadındır... Ağıllı qadınla yatmaq – ağılın özü ilə yatmaq kimi bir şey... Səbr et, dostum, səbr et...

Nihal və Əhməd daxil olurlar.
Əhmədin əlində böyük bir portfel vardır.

Əhməd. Nəcmi, salam!

Nəcmi. Salam, Əhməd, sənə xeyir xəbər gətirmişəm.

Əhməd. Çox gözəl...
Nəcmi. Nihal xanım da hələ bilmir... Səni gözlədim ki, özünə deyim.

Əhməd. Çox əcəb elədin. Bir qədər də səbr et... (*Portfelini açır, kağız torba çıxarıb, Nihala verir.*) Gözəlim, əzizim, buyur, püstədir...

Nihal. Çox sağ ol.

Əhməd. Kadıköy körpüsündən almışam.

Nihal. Çox sağ ol.

Nəcmi. Əhməd, qardaşım, sənə, sənin ailənə balaca bir yaxşılıq eləmək istəyirəm.

Əhməd. Təşəkkür edirəm. (*Nihala müraciətlə*) Püstə hələ istidir.

Nihal. Çox sağ ol.

Nəcmi. Mən yaxşılıq itirən adam deyiləm. Biri mənə yaxşılıq edərsə, bütün ömrüm boyu bunu unutmaram. Əvəzində də yaxşılıq etməyi sevirəm. Sən ki, bunu bilir-sən, Əhməd...

Əhməd. Bilirəm... (*Nihala*) Kimi daha çox sevir-sən, mənə, yoxsa püstəni?

Nihal. Hər ikinizi.

Əhməd. Təşəkkür edirəm. (*Nihalın əlini öpür, sonra qolunu öpmək istəyir.*)

Nihal (*qolunu çəkir*). Eləmə... Lazım deyil...

Nəcmi. Əvvəl-axır mənə xeyir xəbərimə qulaq asaçaqsınız, ya yox?

Əhməd. Süfrə başında.

Nihal. Nəcmi bəy nahara qalmayacaq. O, cənab Rootgilə dəvət olunub.

Əhməd. Cənab Root? Cənab Root? O kimdir? Sənin ağalarından biri?

Nəcmi. Kompaniyamızın idarə heyətinin sədridir. Lakin Nihal xanım zarafat edir. Mən cənab Rootgilə dəvət olunmamışam. Başqa işlərim var. Qulaq as... Bizim kompaniya məcmuə nəşr edəcək. Redaktəsini mən boynuma götürmüşəm. Ədəbi-bədii, siyasi, iqtisadi məcmuədir... Bizim üçün yazmaq istəyirsən?

Əhməd. Xeyir xəbərin bu idi? Yox, istəmirəm.

Nihal. Nə üçün?

Nəcmi. Məcmuə həftəlikdir. Hər nömrəsində hüquq

məsələlərinə dair bir məqalən getsə, ayda azı üç yüz lirən var...

Əhməd. Çox sağ ol, edə bilməyəcəyəm.

Nihal. Axı niyə, Əhməd?

Nəcmi. İstəyirsən ingilis dilindən tərcümə götür... İmzasız, ya da təxəllüslə verərsən, istəyirsən mənim imzomla ver! Materialla mən səni təmin edərdəm...

Əhməd. Təşəkkür edirəm... Lakin edə bilməyəcəyəm.

Nəcmi. Sən ki bir zamanlar ingilis dilindən romanlar tərcümə edirdin.

Əhməd (*saf ürəkdən gülərək*). O da sənin sayəndə əlimdən çıxdı.

Nəcmi. Bəlkə, mənim məcmuəmdə əməkdaşlıq etməyi detektiv roman tərcüməsindən əskik sayırsan?

400

Əhməd. Mən detektiv romanlar oxumağı sevmirəm. Siyasətdənsə başım çıxmır. Siz isə siyasətlə məşğul olursunuz... Daha doğrusu, olacaqsınız. Qorxuram, siyasətə qoşulsam, sizin siyasət xoşuma gəlməyə.

Nihal. Soyuducunun kağızı gəlib.

Əhməd. Ödəyərək.

Nihal. Bu yaxınlarda radioqəbuledicinin də kağızı gələr, avadanlığın da, mənim yeganə xəz paltomun da.

Əhməd. Ödərik.

Nihal. Nə ilə?

Əhməd. Mənim canım-ciyərim, mənim gözəlim, mənim mələk ürəkli, Rotşild ağıllı Nihalım, Nəcmi bəyi öz ailə büdcəmişlə yormağın nə mənası var?

Nəcmi. Əksinə... Sənə ürəkdən etdiyim təklifimi rədd etməklə...

Əhməd. Bu söhbəti qurtaraq.

Bir müddət hamı susur.

Nəcmi. İcazənizlə, mən gedim.

Əhməd. Hərdən bizə gəl. (*Radioqəbulediciyə yaxınlaşır, kağızı götürür.*) Budur?

Nihal. Bəli... Yoxsa bu kağızı ilk dəfə görürsən?

Əhməd (*marqla kağıza baxır*). Haqlısan... hər dəfə mənə elə gəlir ki, bu kağızları ilk dəfə görürəm.

Nihal (*Nəcmiyə əl uzadaraq*). Tez-tez gəlin...

Nəcmi Nihalın əlini öpmək istəyir,
Nihal ovcunu çevirir.
Nəcmi öpür.

Nəcmi (*pıçılıtlı ilə*). Ondan qisas almaq fikrinə düşsəniz, mən qulluğunuzda hazırım.

Əhməd (*kağızı radioqəbuledicinin üstünə qoyur, Nihal və Nəcmiyə baxır*). Sən nəsə dedin?

Nəcmi. Yox. Heç... Narahat olmayın, yolu özüm taparam... Qapını kip örtərəm ki, oğrular pullarınızı aparmasın. Salamat qalın... (*Gedir.*)

Əhməd. Nəcminin təklifini qəbul etmədiyim üçün mənə acığınız tutur.

Nihal. Cana gəlmişəm.

Əhməd. Nədən? Mənim qəribəliklərimdənmi?

Nihal. Bəlkə də, sən bu səfeh Nəcmi qədər pul qazana bilsəydin, sənin qəribəliklərin xoşuma gələrdi.

Əhməd. Mənim gözəl, mənim yeganə Nihalım... (*Nihalın önlüyünü açmaq istəyir.*) Sən dayan, bu saat önlüyü taxım, gedim xörəyi gətirim. Sən isə milyoner arvadı kimi masanın başına otur.

Nihal (*önlüyü açmağa qoymur*). Hələ qaynamayıb.

Əhməd. Onda qoy başqa bir iş görüm. Nə edim, söylə, nəyi hara qoyum? Əmr et! (*Ətrafa baxır, şəkli yerində görmür.*) Şəkli yataq otağına asmısan?

Nihal. Rəssam Kamil bəy apardı.

Əhməd. Çox yaxşı oldu! Deməli, baha sata bilib... Amma mən onu bu divarda görməyə adət etmişdim...

Nihal. Məgər sənin xəbərin yoxdur? Bəs o dedi ki, dünən səninlə görüşüb.

Əhməd. Boş sözdür. Mən onu görməmişəm.

Nihal. Nə fırıldaqçı adamdır. Yəqin ki, pulu da qaytarmayıb, eləmi?

Əhməd. Yox. Amma qaytarar... Ölkə dərəbəyli deyil ki?

Nihal. Ondan qəbzdən-zaddan almısan?

Əhməd. Qəbz nədir?

Nihal. Adını da vəkil qoymusan!

Əhməd. Pulu alarıq. Hökmən, alarıq... Amma o niyə yalan danışsın?

Nihal. Əhməd, mən cana gəldim...

Əhməd. Məndən? Nə tez!

Nihal. Bu həyatdan, belə yaşayışdan, hamının axmaq yerinə qoyduğu, barmağına sarıdığı bir adamın arvadı olmaqdan cana gəlmişəm...

Əhməd. Görərsən, o, günü sabah pulu gətirəcək...
Yəqin, çox tələsirmiş... özü gətirməsə də, alarıq...

Nihal. Ümid ol!

Əhməd. Hirs lənmə... Allah xatirinə hirs lənmə...
Üzünü turşutma... Gülümsə, bir azca gülümsə, dodaqlarının ucu ilə, gözünlə, kirpiyinlə... Gülümsə... Yalvarıram gülümsə... (*Nihal gülümsəyir.*) Bir az, bir az da. Bax belə...
Sən güləndə mənim ürəyim güllər açır. Sən güləndə mənə elə gəlir ki, bizim xalq mahnılarını, ya da Bethovenin simfoniyasını dinləyirəm. Sən güləndə gözümün önündə ağaclar yarpaq açır, ay işığında xəfif dalğalanan dənizin səsinə eşidirəm. Mənə elə gəlir ki, mən bunların hamısını görür, bunların hamısını eşidirəm. Sən güləndə mən, sanki, gözəl bir uşağın başını sığallayıram. Onun üçün də mən daha yaxşı, daha mehriban olmaq istəyirəm. Sevmək dəhşətli şeydir, Nihal. Doymaq bilməyən bir sevginin bəxtiyarlığı dözülməz şeydir!

Nihal. Otur burda.

Əhməd. Yenə dərslər?

Nihal. Bəli, özü də çox ciddi.

Əhməd. Eşidirəm, mənim hörmətli müəllimim.

Nihal (*Əhmədin dizi üstə oturur*). Sən Nəcmnin təklifini qəbul edəcəksən.

Əhməd. Etməyəcəyəm.

Nihal (*durur*). Yaxşı. Bu barədə sonra danışarıq. Mənə qulaq as. Sən elə hey deyirsən: ölkə dərəbəylik deyil! Ölkə dərəbəylik deyil. Xeyr, dərəbəylikdir!.. Bizim şəhər isə başsız bir səhradır... Bəlkə, daha pisdir. Bu şəhər, bütün şəhərlər, bütün kəndlər, bütün dünya – keçilməz bir meşədir.

Əhməd. Mənim əziz müəllimim. Mən çox kitablarda bu sözü, bu qeyri-orijinal nağılı oxumuşam ki, guya bu dünya meşə, insanlar isə vəhşi heyvanlardır.

Nihal. Sən yeməsən, səni yeyəcəklər.

Əhməd. İndi mən kimi yeməliyəm?

Nihal. Sən onlardan ağıllısan... Niyə səni yesinlər?

Əhməd. Mən nə etməliyəm?

N i h a l. Əmim nə edir? Nəcmi, Əbdürrəhman, Kamil nə edirlər?..

Ə h m ə d. Onların etdikləri mənim xoşuma gəlmir.

N i h a l. Lakin biz xoşumuza gəlməyən çox şeyləri etməli oluruq! Mən bütün ömrüm boyu bunu edirdim və indi də edirəm.

Ə h m ə d. Məsələn?

N i h a l. Qulaq as, ağılı başına yığ. Məni sevirənsən, heç olmasa, mənim xatirəmə etməlisən... Bir mənim əllərimə bax. Əmi evində mən özgə idim. Lakin qabyuyan deyildim!

Ə h m ə d (*Nihalın əllərini öpür*). Bağışla məni, bağışla, gözəl... Bağışla! Mən səhərdən axşama kimi eşşək kimi işləyirəm.

N i h a l. Eşşək kimi işləmək lazım deyil. Canavar kimi, tülkü kimi ovlamaq lazımdır! Hamı belə edir. Qaş-daş içində, ipək içində mən daha gözəl, daha cazibədar görünürəm!

Ə h m ə d. Məgər mən istəmirəm ki, sənin daş-qaşın, ipəyin olsun? İstəmirəm ki, sənin bir deyil, on xəz palton olsun!

N i h a l. Bilirəm, məni xoşbəxt etmək üçün həyatından keçərsən.

Ə h m ə d. Allaha and olsun, keçərəm!

N i h a l. Mən səndən həyatını tələb etmirəm.

Ə h m ə d. Sən tələb edirsən ki, mən insanlara inanmıyım... Amma bil, mən insanlara inanmaq, ya inanmamaq haqda düşünməmişəm.

N i h a l. Bəlkə, sən bunu hiss etmirsən. Amma özünü yaxşı, hətta çox yaxşı adam sayırsan və bu sənin xoşuna gəlir. Başqaları səni aldadanda sən onların günahından keçir, onları bağışlayırsan. Bu da sənin xoşuna gəlir. Sən adamlara yaxşılıq edirsən. Yaxşılıq etməyi sevirsən! Sən ancaq sevdiyin, xoşuna gələn işləri görürsən! Evin altı aylıq kirayəsi verilməyib...

Ə h m ə d. Bilirəm.

N i h a l. Nəcmnin təklifini qəbul et... Onun ağaları Nəcmi kimi səfehli adam elədilər. İndi təsəvvür elə, səni nə mərtəbəyə çatdırarlar? O adamlarla aranı düzəlt, iş başla. Bunda bir pis şey yoxdur. Mən sənə demirəm ki, (*kinayə ilə*) cənab Faust, ruhunu Mefistofelə sat. Mən deyirəm ki, ətrafındakılara oxşa.

Əhməd. Birdən onda səni az sevdim?

Nihal. Əksinə, məni daha çox sevəcəksən. İndi sən məni qışqanmırsan. Biz adam arasına çıxaq, ziyafətlərdə olsaq, sən kişilərin məndən gözlərini çəkməyib acgözlüklə baxdıqlarını görərsən... Mən hər hansı bir ziyafətin, balın ən gözəl qadını ola bilərəm... Bu qadın isə sənindir. Sən həm qışqanar, həm də fəxr edərsən...

Əhməd. Sənin sevgi haqqındakı anlayışın çox qəribədir.

Nihal. Nəcmnin təklifini qəbul edəcəksən?

Əhməd. Fikirləşərəm.

Nihal. İmzasız tərcümələr edərsən...

Əhməd. Dayan, Nihal, dedim ki, fikirləşərəm.

Nihal. Məni öp.

404

Əhməd Nihalı öpür. Qapı zəngi çalınır.

Yəqin, radioqəbuledicinin kağızını gətiriblər, ya da...

Əhməd. Bu saat bilərik... (*Gedir.*)

Nihal (*öz-özünə*). Ayda üç yüz lirə. Üç yüz!.. İldə üç dəfə on iki... Üç dəfə onun otuz, üç dəfə ikin altı... Üç min altı yüz... Yığıcağam. Ağıllanar. Məcbur edəyəm. Ah, nə üçün mən kişi deyiləm!.. Hər şeydən yorulub bezmişəm! Mən kişi olsaydım, əmimdən də insafsız olardım... Daha insafsız... Axmaq, hələ istəyir ki, onun üçün bir uşaq da doğum. Ev süpürdüyüm, xörək bişirdiyim bəs deyil. Hələ onunçün bir uşaq da əmizdir! Qız istəyir. Allah eləməsin, olsa da, qoy oğlan olsun... Özü də mənə oxşasın... Gözləri atasınınkı kimi ala olsun... görəsən, onu sevərdimmi? Pişik belə öz balasını sevir... Bala... Mənim balam... Oğlum... Gələn kim ola? Bəlkə, xəz palto üçün gəliblər... Üç min altı yüz lirə... Bu da puldur? Bir il yığımalısan ki...

Əhməd və Rəcəb daxil olurlar.

Əmi, əmi can! (*Rəcəbi qucaqlayır.*) Nə sevindim! Ah, nə yaxşı oldu! Altı aydır bizə gəlmirsiniz. Mən elə bilirdim ki, bizi tamamilə unutmusunuz.

Rəcəb (*masanın üstünə qutu qoyur*). Sənə şəkərli şabalıd gətirmişəm.

Nih al. Təşəkkür edirəm. Mən şəkərli şabalıdı çox sevirəm. Aytəndən nə xəbər var?

Rəcəb. Dünən Nitsadan məktub almışam. Əri ilə Venetsiyada şəklini çəkdirib. *(Portmanatından fotosəkli çıxardır.)* Budur, bax...

Nih al *(şəkli alıb baxar)*. Bu, müqəddəs Mark meydanıdır.

Rəcəb. Bəli, bütün dünyanı gəzirlər!.. Çox hayıf ki, bizim zamanımızda toy səyahətinə çıxmaq adəti yox idi.

Nih al *(gülümsəyərək)*. Bizim zamanımızda da bu, hamıya qismət olmur.

Rəcəb. Təqsir ərindədir. Mən sizi səyahətə göndərir dim. O razı olmadı. Nihal, qızım, sən ərə gedəndə mən istədiyim kimi cehiz verə bilmədim. Bunun da günahı məndə olmadı...

Nih al. Mən bilmirdim ki, Əhməd buna da razı olmayıb.

Rəcəb. Yox, “arvadıma cehiz verməyin” demədi. Ancaq mən əminəm ki, versəydim, məsələn, Qızıl torpaqdakı mülkü sənə cehiz verib adına keçirtseydim, o, əlbəttə, etiraz edəcəkd i. Səninlə evlənməkdən belə keçərdi, amma cehizi almazdı. *(Əhmədə)* De görüm, qəbul edərdinmi?

Əhməd. Rəcəb bəy, vallah, nə deyim?

Rəcəb *(Nihala)*. Gördün?

Əhməd. Mən sizin qardaşınız qızı ilə olan münasibətinizə qarışa bilmərəm, mənə nə dəxli, siz ona mülk verirsiniz, vermirsiniz?

Rəcəb *(özünü itirmiş halda)*. Yaxşı, ancaq... sən də Nihalın mülkündən istifadə edəcəksən. Allah eləməmiş, onun başına bir iş gəlsə, mülk sənə qalacaq. Sən mənim həyatımı təhlükədən qurtardın, istədim əvəzində pul borc verim, almadın. Qızımı almaq istəmədin. Sənə lap gözəl bələdəm, mülk də versəydim, qəbul etməzdin. Nə bilim, bəlkə, indi dəyişmişən?

Nih al. Elədir, elədir, dəyişib. Xeyli dəyişib. İndi bu cür işlərə...

Rəcəb. Etiraz etməz? Allah eləsin... elə mən də ona görə mülkü sənin adına keçirməyi qərara aldım...

Nih al. Qızıl torpaqdakı mülkü? Mənim adıma? Əmi can... Çox sağ ol, mənim əziz əmim... *(Onun boynunu qucaqlayır.)* Siz nə gözəl insansınız... Mələksiniz... Əhməd, təşəkkür et! Biz elə bu gün ora köçərik!

Rəcəb (*Əhmədin portfelini göstərərək*). Bu, sənin portfelindir?

Əhməd. Bu? Bəli.

Rəcəb. Onu aç.

Əhməd. Nə üçün?

Rəcəb. Aç, deyirəm... Görüm, orada varlığına inanmadığım bir vəkalətnamə olmalıdır...

Nihal. Nə vəkalətnamə?

Rəcəb. Vəkalətnamədir də. İndi görərsən.

Nihal (*Əhmədə*). Yənə nə oyun çıxarmısan?

Rəcəb (*Əhmədə*). Oğlum, mən sənə onun verdiyi, daha doğrusu, vəd etdiyi puldan iki qat, üç qat, on qat artıq verərdim. Yəni, eləyə bilməzdin ki, əvvəlcə mənimlə bir məsləhətləşəydin?

406

Əhməd. İşi düz izah eləmirsiniz.

Rəcəb. Daha bunun izahı-mizahı yoxdur ki...

Nihal. Əmi, nə olub? Məni də başa salın!

Rəcəb. Ərin mənim əleyhimə iş götürüb.

Nihal. Sizin əleyhinizə?

Rəcəb. Doğma balamdan ayırmadığım, mənim Nihalımın, rəhmətlik qardaşımın yeganə yadigarının əri, mənim kürəkənim, məhkəmədə çıxış edəcək, məhkum olunmağımı, zərərləri ödəməyimi tələb eləyəcək.

Nihal. Dəli olmasam yaxşıdır. Nə iş, nə məhkəmə? Əhməd, nə oyun çıxartmısan? Bir danış, görək!

Əhməd. Manikür cihazı üstündə əminlə Əbdürrəhman arasında narazılıq baş verib. Rəcəb bəy gəlir bölgüsü məsələsində aralarındakı müqavilənin iki maddəsini pozub...

Rəcəb. Səfeh Əbdürrəhmanın əsassız sözləridir.

Əhməd. Bağışlayın, amma Əbdürrəhman haqlıdır...

Nihal. Necə yəni, Əbdürrəhman haqlıdır? Əmimi məhkəməyə verən adam heç haqlı ola bilər?

Əhməd. Qanuna görə Əbdürrəhman haqlıdır. Vicdana qalsa, Əbdürrəhman haqlıdır! Qanun, bəlkə də, bəzən haqsız adamı haqlı eləyir, lakin şükür Allaha, mənim vicdanım təmizdir. Mən ömrümdə bir dəfə də olsun haqqı nahaqqa dəyişməmişəm. Mən ədalətə inanıram. Daima ədalətsizliyin əleyhinə çıxmışam... Mən adi vəkiləm. İnsan hüququnu müdafiə edirəm. Bu, mənim sənətimdir! Əgər mənim rəhmətlik atam qəbirdən çıxıb mənim

düşmənimin əleyhinə, hərçənd düşmənim olduğuna inanmıram, tutaq ki, var... hə, əgər atam qəbirdən çıxıb mənim düşmənimin əleyhinə iş qaldırısaydı, mənim düşmənim də haqlı olsaydı, məndən də atama qarşı onun hüququnu müdafiə etməmi xahiş etsəydi, mən tərəddüd etməzdim, düşmənimin müdafiəsini boynuma götürərdim...

Nihal. O, sənin öz işindir. Amma sən mənim əmimin əleyhinə qaldırılmış bu işin müdafiəsini götürə bilməzsən... Başa düşdün? Götürə bilməzsən!

Rəcəb. Təəssüflər olsun ki, artıq gecdir. O, işi götürüb. Vəkalətnamə də bax, bu portfeldədir.

Nihal. Onu mənə ver...

Əhməd. Nihal, mənə qulaq as!

Nihal. Məni bir azacıq olsun sevirənsənə...

Əhməd. Dayan, Nihal... (Rəcəbə) Rəcəb bəy, sizi ancaq bu vəkalətnamə maraqlandırır?

Rəcəb. Gərək, bir arayış da olsun...

Əhməd. Sizin mühasibatın kələklərini ifşa edən arayış? Bəli, o arayış da burdadır.

Rəcəb. Mənə ver.

Əhməd. Mənə nə təklif etdiyinizi başa düşürsünüz?

Rəcəb. Neçə istəyirsən?

Əhməd. Ayıbdır!

Rəcəb. Onsuz da sən bu işə çıxma bilməyəcəksən.

Əhməd. Çıxacağam.

Nihal. Əhməd!

Rəcəb. Mən sənin şərikin, sənin rəhbərinlə, müəlliminlə danışmışam.

Nihal. Professor Şəkib bəylə?

Rəcəb (Əhmədə). İdarəyə gələn kimi sənə əmr edəcək ki, bu işi boynundan atasan.

Əhməd. Bu ola bilməz! Biz işi bir yerdə gözdən keçirtmişik. Bunu götürməyi o özü mənə məsləhət gördü.

Rəcəb. Telefon hanı? (Telefona tərəf gedir, dəstəyi götürür, nömrəni yığır.) Professor Şəkib əfəndi? Danışan Rəcəbdir. Əhməd Rza sizinlə danışmaq istəyir. (Əhmədə) Nədən qorxursan? Gəl danış.

Əhməd (dəstəyi götürür). Ustad, bəli, mənəm... Sizdən xəbər almaq istəyirdim ki... Bəli, Əbdürrəhmanın işi... Necə? Ancaq ustad... Bəli, necə ola bilər?.. (Dəstəyi asdı...)

Rəcəb. Nə dedi?

Əhməd. Kontor işi boynundan atıb.

Rəcəb. İndi gördün?

Nihal. Əhməd, əzizim, aqlını başına yığ!..

Rəcəb. Oğlum, sən indi evli adamsan, üstündə bütün bir ailənin məsuliyyəti var. Arvadının, indi də olmasa bu gün-sabah dünyaya gələcək övladının qayğısına qalmalısan... O boyda professor sənə dedi ki, boyun qaçırır. Sən öz müəlliminin namusuna, aqlına, məntiqinə şəkk edirsən?

Nihal. Əhməd, məni düşün.

Əhməd. Şəkib bəy... Mənim müəllimim... Bu cür alim!.. Ona neçə vermisiniz? Məni maraqlandırır ki, bizdə hüquq professorları neçəyə satın alınır?

Rəcəb. Sən hələ uşaqsan!

408

Nihal portfeli götürmək istəyir.

Əhməd. Nihal, əl vurma. Xahiş edirəm...

Nihal. Əhməd! Ya mən, ya da...

Əhməd. Nihal, qurbanın olum... Nihal, gözəlim, bir dənəm, yalvarıram, məni başa düş...

Nihal. Ya bu dəqiqə o kağızları verəcəksən...

Əhməd. Nihal!

Nihal portfeli götürür, açmaq istəyir.

Açma!..

Nihal. Ver!.. Açarı ver!..

Əhməd. Rəcəb bəy, əziz Rəcəb bəy, xahiş edirəm, ona deyin, əl vurmasın.

Rəcəb. Mən elə bildirdim, sən arvadını, doğrudan da, sevirsen!

Əhməd. Bura ver! *(Nihalın əlindən portfeli almağa çalışır.)*

Nihal vermir. Portfelin qıfılı açılır, kağızlar yerə səpələnir. Nihal onları götürmək istəyir. Əhməd Nihalı itələyir. Nihal qoltuqlu kürsünün üstünə yıxılır, portfel əlindən düşür. Əhməd dizi üstə kağızları yığıb, portfelə qoyur.

Nihal. Sənə nifrət edirəm! Nifrət!

Əhməd. Sevgilim...
Rəcəb. Səndən hər nə desən gözləyirdim, amma bu cür kobudluq...

Nihal. Mən heç vaxt səni sevməmişəm...
Əhməd. Mənim sevgilim, mənim körpə quzum!
Nihal. Yaxın gəlmə, mənə toxunma. Heç vaxt səni sevməmişəm...

Əhməd. Nə danışırsan! Sən... Məni heç vaxt sevməmişən? Yaxşı... Bəs niyə mənə ərə getmişən?

Nihal. Əvvəl-axır birinə ərə getməli idim...
Əhməd. Deməli, mən sənə üçün biriyəm?
Nihal. Bəli, heç o da ola bilmədin... Allahın lənətinə gələsən!.. Bəlkə, sən olmasaydın, bir başqası məni alardı. Mənim rahatlığımı təmin edən bir kəs tapılardı. Gedək, əmi!.. Mən daha bu səfeh, bu axmaqla bir dəqiqə də olsun bir evdə qalmaq istəmirəm! (*Önlüyü çəkib çıxır.*) Əmi, məni özünüzlə aparın! Onun evində qulluqçuluq etməkdənsə, sizin qarınızda yetim kimi yaşamaq daha yaxşıdır...

Rəcəb. Bu nə sözdür? Sən mənim əziz qardaşımın balasısan.
Nihal. Gedək, əmi!

Əhməd. Nə durmusunuz? Eşitmirsiniz? Nihal sizi çağırır... Onsuz da kağızları məndən ala bilməyəcəksiniz. Əziz qardaşınızın balası ilə birlikdə rədd olun burdan!.. Xoş gəldiniz!..

Rəcəb. Alçaq!.. Əclaf!.. Gedək, qızım... İstəsən, sənə üçün əlli ər tapılar... Gedək!..

Rəcəb və Nihal gedirlər. Əhməd onların ardınca baxır. Qeyri-ixtiyari olaraq portfeli açır, kağızları yoxlayır, sonra açarla bağlayıb radioqəbuledicinin üstünə qoyur. Radionu qurur. Bethovenin sonatası çalınır. Bir qədər dinlədikdən sonra yerdəki önlüyü qaldırır, taxır. Yan qapıdan çıxır. Əlində bir boşqab şorba geri qayıdır. Masanın üstünə qoyur. Oturur, bir neçə qaşiq yeyir. Ayağa qalxır. Radionu bağlayır. Təzədən stol başına oturur. Əbdürrəhman daxil olur. Bir müddət dinməzəcə Əhmədə baxır. Əhməd onu görmür.

Əbdürrəhman. Əhməd!
Əhməd. Hə... Sənsən?.. Otur... Şorba yeyirsən?
Əbdürrəhman. Qapınız açıqdı... Nə olub? Bəs Nihal hanı?

Əhməd. Getdi.

Əbdürrəhman. Aşağı düşüb?

Əhməd. Tamam getdi...

Əbdürrəhman. Necə yeni tamam getdi?

Əhməd. Necəsi yoxdur ki! Getdi... Niyə oturmursan?..

Bizim kontor, professor Şəkib bəy, sənin işini aparmaqdan boyun qaçırtıdı...

Əbdürrəhman. Nə, necə?..

Əhməd. Sözümlü kəsmə!.. Fikrimi toplaya bilmişəm... Mən sənəin vəkili olaraq qalırım. Professorla olan müqaviləyə görə, mən ildə iki müstəqil iş götürə bilərəm... Rəcəb bəy gəlmişdi. Kağızları məndən istədi... Mənə pul təklif elədi.

Əbdürrəhman. Sən də, əlbəttə, vermədin. Sənəin namusuna inanıram. Yaxşı, qiymət kəsdin?

Əhməd. Nə qiymət?

Əbdürrəhman. Eh, əzizim, incimə, amma sən axmaqsan! Axmaq! Firsəti əldən verdin, özü öz ayağı ilə gəlmişdi!

Əhməd. Fikrim başımda deyil... Başa düşürəm, sən nə danışırsan...

Əbdürrəhman. Vəsiqəni satmaqla, məhkəmədə işi udmaqdan iki qat artıq qazanardıq. Onu mənim adımdan sata bilərdin. Rəcəb bəy, əlbəttə, istəməz ki, onun adı məhkəmələrdə çəkilsin, ağızlara düşsün. Eh, qardaş... Firsəti əldən verdin... Arayış haradadır?

Əhməd. Portfeldə.

Əbdürrəhman (*portfeldən vəkalətnaməni və arayışı çıxardır*). Götürürəm... Vəkalətnaməni də... (*Əhmədin yanığına sığallayır*.) Nihalla aranız nə üstə dəyib? Əlbəttə, mənim işimi aparmaq sənə əl verməz. Əmini ittiham edib arvadı itirmək... Səndən bu boyda qurbanlar tələb etməyə haqqım yoxdur... Özümə başqa vəkil taparam.

Əhməd. Yox, mən bu işi başa çatdıracağam.

Əbdürrəhman. Olmaz, qardaşım, incimə. Sən onsuz da, bu işi uda bilməyəcəksən. Bir də ki, mən bu arayışı satmaq qərarına gəlmişəm. Məhkəmə, prokuror-filan uzun məsələdir. Qanını qaraltma, Nihal qayıdar... İstəyirsən gedib onunla danışımaq? Hara gedib?

Əhməd. Zəhmət çəkmə. Lazım deyil.

Əbdürrəhman. Özün bil. Unutma ki, mən sənəin köməyinə gəlməyə həmişə hazırım. Get, bir az divanda uzan. Sapsarısan. Di sağ ol, qardaşım. (*Əhməd yanağından öpüb gedir.*)

Əhməd bir müddət hərəkətsiz dayanır. Sonra əynindəki önlüyü açır, bir qırağa atır, qeyri-ixtiyari yeməyə başlayır. Qapı döyülür. Əhməd özünə gələrək, yerindən qalxıb qapını açmağa gedir. İsmayıl daxil olur. O fikirlidir, Əhmədin nə vəziyyətdə olduğunu görmür.

İsmayıl. Bağışlayın, mane oldum. Siz, deyəsən, yemək yeyirdiniz?

Əhməd. Bəli, çörək yeyirdim. Arvadım evdə yoxdur... Aclığınız varsa, buyurun!

İsmayıl. Sağ olun, yemişəm.

Əhməd (*əvvəlki yerində oturur*). Buyurun, danışın, dosent əfəndi, nə var, nə yox. Kommunistləriniz necədir?

İsmayıl. Bu gün bir az fikirliyəm... Daha doğrusu, təşviş içindəyəm, məni bağışlayın.

Əhməd. Bu nə sözdür, danışın, qulaq asıram.

İsmayıl. Sizə yenə işim düşüb... Siz bilirsiniz ki, bizim ölkədə vəkil üç dəfədən artıq kommunistlərin müdafiəsini götürə bilməz. Əks təqdirdə, onu vəkillər ittifaqından xaric edirlər. Elə deyilmi?

Əhməd. Elədir. Çarəmiş nədir? Qanun belədir.

İsmayıl (*gülməyə çalışaraq*). Deməli, siz ehtiyat etmədən ikinci işi götürə bilərsiniz? Mən ittifaqdan qovulmaq təhlükəsini nəzərdə tuturam.

Əhməd. İttifaqdan... hə...

İsmayıl. Bilirsiniz, bizimkilərdən yenə həbsə alıblar... Bu dəfə qırx beş adam... On ikisi fəhlədir... Dörd nəfəri universitetdən. İki qız... çəkməçi... iki həkim, şair Təhsini tanıyırsınız. Onu da...

Əhməd. Şair Təhsini tanıyıram. Universitet tələbələri... Nə olsun, nə demək istəyirsiniz?

İsmayıl. Xahiş edirəm, onları müdafiə edəsiniz.

Əhməd. Kimi müdafiə edirəm?

İsmayıl. Kommunistləri.

Əhməd. Günahları nədir? Nədə ittiham edirlər?

İsmayıl. Kommunizmdə. (*Əhməd gülmür.*) Nəyə gülsünüz?

Əhməd (*birdən susur. Sonra çox əsəbi*). Zati-aliniz fikirlidir, həyəcan keçirir, çünki onun dostlarını, kommunistləri, həbs ediblər... Bəs mən? Mənim başıma nə gətiriblər? Qoy mənim başıma nə istəyirlər gətirsinlər... Mən... əlbəttə, mən sizinçün heçəm... (*Özünü ələ almağa çalışaraq.*) Sizin aləminizdə mən, sadəcə olaraq, karınıza gələ bilən xırda burjuva ziyalısıyam... Qəribəliyi ilə məşhur bir adamam... Axı sizin işinizi vaxtilə öhdəmə pulsuz götürmüşdüm! Niyə ikincisini götürməyim? Mən məhvimi oluram, canımmı çıxır, sizin nə vecinizə... tutduğum bütün budaqlar qırılıb, yerə yıxılmışam. Yerdə qovruluram! Siz bunların heç birini görmürsünüz!..

İsmayıl. Əhməd, siz nə danışırınsız? Üz istəyirəm, mən ancaq indi gördüm ki, siz necə... sizə nə olub? Bilirsiniz ki, mən sizin dostunuzam...

412

Əhməd. Bu söhbətləri kənara qoyaq... İşə keçək. Sizin kommunistlərin müdafiəsini öhdəmə götürürəm. Neçə verərlər? Beş min lirədən əskiyə razı deyiləm.

İsmayıl. Beş min! Bizim bu qədər pulumuz yoxdur.

Əhməd. Yoxdur!.. Məlum işdir... Beş quruşunuz da yoxdur! Lakin bu gündən etibarən özümdən də qəribə, məndən də axmaq, ağılsız adamları pulsuz müdafiə etmək niyyətində deyiləm. Onlar öz həyatlarını, öz azadlıqlarını böyük gələcək, böyük qardaşlıq, dostluq, sülh, daha nə bilim, bu kimi boş-boş şeylər naminə şüurlu olaraq təhlükə altına alırlar... Xeyr! Kifayətdir! Mən daha heç kəsə yaxşılıq etmək fikrində deyiləm! Bu gündən etibarən mən mənfəətsiz, pulsuz, başqalarını incitmədən, yaxın adamlarıma hiylə qurmadan heç bir işə əl vurmayaçağam! Yox, mən artıq qəribə adam deyiləm. İstefaya çıxmışam! Eşidirsinizmi, istefaya çıxmışam! İstefaya!!!

Pərdə

Üçüncü pərdə

Axşamdır. İstanbulun Bəyoğlu məhəlləsinin
dar küçələrindən birində meyxana.
Radio çalır. Xalq mahnıları və
rəqsləri verilir.

Səlim. Əli, mənə bir qədəh gətir.

Əli. Baş üstə, Səlim ağabəy.

Səlim. Qovrulmuş lobyanız var?

Əli. Bəli, Səlim ağabəy.

Səlim. Gətir.

Əli. Baş üstə, Səlim ağabəy.

İzzət. Bizə də qovrulmuş lobya gətir.

Əli. Baş üstə, İzzət usta.

Hüseyn. Əli, biz neçə nəfərik?

Əli. Harda?

Hüseyn. Stol başında.

Əli. Üç nəfər.

Hüseyn. İndi say görək, neçə bıçaq gətirmisən?

Əli. Bağışlayın, Hüseyn əfəndi.

Hüseyn. Xeyr, bağışlasam, bir də edərsən... Say
deyirəm!

Əli. İki bıçaq.

Hüseyn. Bizsə üç nəfərik, düzdür?

Əli. Bəli.

Hüseyn. "Bəli" deməklə canını qurtardın, hə?

Əli. Mən bu saat bıçaq gətirim, Hüseyn əfəndi...

Hüseyn. Sən nə vaxt müştərilərə ağıllı-başlı qulluq
etməyi öyrənəcəksən? Hə? Nə vaxt?

Orxan (*piştaxtanın arxasından çıxaraq, stola yaxınlaşır*).
Nə olub? Nədən narazısən?

Tövfiq. Heç.

Orxan. Nə xoşunuza gəlmir?

Hüseyn. Hər şey qaydasındadır. Şikayətimiz yoxdur,
narazı deyilik. Elə bilirsən ki, bir bıçağı əskik gətirdiyi üçün

ustanı qızıqdırıb şagirdin üstünə salacağıq. Elə bilirsən, sahibə şikayət edəcəyik ki, guya, işçin müştərilərə qətiyyən qulluq eliyə bilmir? Sən hələ də məni anlamadın, dostum... Birdən ikiye eşitməsən ki, mən iş yoldaşlarımı rəisə satam? Hə? Nə gülürsən? Məni şeytançılıq eləyəndə görmüsən?

Orxan. Hüseyin əfəndi, axı kim deyir ki, sən şeytançılıq edirsən?

Hüseyin. Boş-boş danışma. Sualıma cavab ver. Dünyada casusluqdan pis şey var?

Orxan. Xeyr, Hüseyin əfəndi.

Hüseyin. Düzdür. İndi get, bizə bıçaq, bir də usta İzzətin sifariş etdiyi lobyanı göndər. *(Orxan pıştaxtanın yanına qayıdır. Əli gedir. Hüseyin cibindən bıçağı çıxararaq.)* Bıçaq üç idi! Bu da üçüncüsü.

İzzət. Niyə belə iş görürsən?

Hüseyin. Ürəyim belə istəyir. Şeytan yoldan çıxardır.

İzzət. Hüseyin əfəndi, sən lap əqrəbsən.

Hüseyin *(qəmgin-qəmgin)*. Sancmaya bilmirəm. Amma mən casus deyiləm!

Tövfiq. Sultan Həmid dövründə İstanbulun yarısı casus idi.

Hüseyin. Atatürk dövründə də belə idi, indi də belədir. *(Səlimə işarə edir yavaş səsle.)* Nədən bilirsən ki, bu cənab bizə qulaq asmır? Hərçənd, birinci şöbənin casusuna oxşamır, amma... Kim bilir? Casussuz hökumətin işi keçmir. *(Masanın üstündən qəzeti götürür.)* Oxumusunuz? Hə? Sabah o keçən il həbs olunan qırx beş kommunistin məhkəməsi başlanır. Eşitmişsiniz? İndi sizdən soruşuram, bu qədər xəfiyyə, casus-filan olmasaydı bunları, bütün bu kommunistləri, necə tutmaq olardı? Hə? Sizdən soruşuram, necə tutacaqsınız?

İzzət. Mən heç kəsi tutmaq fikrində deyiləm. Mən uşaqlıqda heç quş da tutmamışam. Doğma oğlum casus olsa, onu evə buraxmaram. Süpürgəçi olmağına razıyam, casus olmağına yox.

Hüseyin. Mən də. Mən də oğlumun xəfiyyə olmağına...

İzzət. Polis rəisi olmağına necə, razısan?

Hüseyin. Bizlərin oğullarını rəis qoyan kimdir. *(Bir müddət fikrə dalararaq susur.)* Bax, mən polis rəisi olsaydım...

Tövfiq. Nə edərdin?

Hüseyn. Bütün polis nəfərlərinə, bütün gizli və açıq xəfiyələrə əmr edərdim ki, İstanbul mehmanxanalarının hamısını, görüş evlərini qəflətən yoxlasınlar, bütün evli kişiləri, ərdə olan qadınları bir gecədə tutsunlar. Bizdə dəxi, şükür Allaha, belələri az deyil! Xeyr, mən onları əxlaqsızlıq üstə məhkəməyə verməzdim! Cərimə təyin edərdim: kişilərə yüz, arvadlara iki yüz lirə. Çünki həmişə kişiləri yolundan azdıran arvadlar olur! Təsəvvürünüze gətirirsiniz, nə qiymət olar? Nə qədər pul yığılar?

Tövfiq. Bəs pulları neylərdin?

Hüseyn. Necə neylərdim? Atılmış uşaqlar üçün yetimxana tikdirərdim.

Əli daxil olur. Hüseyin masasının üstünə bıçaq və buludda qovrulmuş lobyə qoyur. Əhməd daxil olur.
Onu saqqal basıb, paltarını əzik-əziktir.

415

Əhməd (*Orxana*). Məni soruşan olmayıb?

Orxan. Xeyr, bəy əfəndim.

Əhməd. Qonağım olacaq.

Orxan. Neçə nəfər?

Əhməd. Bir... (*Fikirləşir.*) Bəlkə, iki. Bir adam göndər, püstə alsın. Bilirsən hardan almaq lazımdır? Kadıköy körpüsündən. İsti olsun. İsti yerdə saxla... Hə, tez ol. Tələs!

Əli, Səlimin masasının üstünə bir bulud qovrulmuş lobyə qoyur. Orxan küçəyə çıxır. Aleksandr gəlir.
Onun boynundan şüşə qapaqlı yeşik asılmışdır.
Əhmədin masasına yanaşır.

Aha, Aleksandr, sizsiz? Salam!

Aleksandr. Salam, Əhməd bəy! Xəbəriniz var, gedirəm. Gedirəm!

Əhməd. Hara?

Aleksandr. Vətənə. Rusiyaya!.. Bu gün konsulanada pasport aldım! Mühacirlik qurtardı. Gedirəm!

Əhməd. Deməli, Moskva artıq aqları qəbul edir?

Aleksandr. Hamısını yox. Vətənə xəyanət etməyənləri. Mənə icazə verdilər. Gedirəm!

Əhməd. Yaxşı yol!

Hüseynqilin stolu

Hüseyn (*çağırır*). Aleksandr əfəndi, kolbasan var?

Aleksandr. Var! (*Hüseynin masasına yaxınlaşır.*)

Hüseyn. Ver! (*Aleksandr kolbasanı ona uzadır.*) Hər dəfə soruşuram, bu dəfə də soruşuram: bu kolbasada bir gile də olsun donuz əti yoxdur, hə? Yarı, doğrudan, yoxdur?

Aleksandr. Yoxdur, Hüseyn əfəndi.

Hüseyn. Hər dəfə soruşuram, indi də soruşum: onu siz evdə hazırlayırsınız, yox? Baqqal dükanlarında buna oxşar kolbasa var, ancaq belə deyil. Necə bilirsən, orada, sizin Rusiyada, Moskvada, ya başqa şəhərdə indi də bu cür kolbasa hazırlayırlar?

416

Aleksandr. Niyə də hazırlamasınlar?

Hüseyn. Necəyəni “niyə də”. Sənin bolşeviklərin oranı elə hala salmayıblar ki, camaat hələ bir kolbasa da hazırlaya bilsin? Hə? Elədir? Almanlar da axırıncı müharibədə bir toy tutublar ki, daş daş üstə qalmayıb.

Aleksandr. Deyirlər, bərpa edirlər... Kiyev bərpa olunub.

Hüseyn. Təbliğatdır! İnanma.

İzzət. Aleksandr əfəndi, pirajkin var?

Aleksandr. Var, İzzət usta.

İzzət. Altı dənəsini bük. Uşaqlar yaman çox istəyir.

Aleksandr pirajkiləri kağıza bükür,
pulu alır.

Aleksandr (*İzzətin qulağına*). Gedirəm, İzzət usta! Axırı ki, icazə verdilər... Gedirəm!

İzzət. Yaxşı yol! Allah köməyin olsun.

Səlim (*çağırır*). Aleksandr əfəndi!

Aleksandr. Gəldim!

Əhmədin stolu

Əhməd (*çağırır*). Əli!

Əli (*stola yaxınlaşır*). Buyurun, bəy əfəndi.

Əhməd. Arağı buza qoymaq yadından çıxmasın.

Əli. Baş üstə, bəy əfəndi. (*Gedir.*)

Hüseynilin stolu

Hüseyn. Nə pıçıldeşirsiniz?

İzzət. Sənə nə?

Hüseyn. Onun bolşevikləri söyməyə dili gəlmiş. Moskvalıların hamısı, qırmızısı da, ağ da kafirdir.

Tövfiq. Bilmirəm. Məndən bir mərtəbə yuxarıda bir rus polkovnik olur. Vrangelin ordusundandı. Bizim gizli polis idarəsinin yaxın adamıdır. Türkcə türkdən yaxşı danışır. Zadəgandır. Gündə beş dəfə bolşevikləri söyür. Deyirlər, axırını müharibə vaxtı alman konsulxanasında işləyib.

Hüseyn. Lap əcəb eləyib.

İzzət. Hüseyn əfəndi, ömrümdə birinci dəfə eşidirəm ki, düşmənin xeyrinə casusluq etmək yaxşı iş olsun.

Hüseyn. Casusluq niyə olur? Kişi zadəgandır? Bəli, zadəgandır. Polkovnikdir? Bəli, polkovnikdir. Bolşeviklər kişinin evini, qızılını, torpağını, malını-dövlətini əlindən alıb, özünü də vətəmindən qovublar. Almanlar qalib gələydi, sən o polkovnikin evini, qızılını, rütbəsini geri alardı? Əlbəttə, alardı! Yaxşı, bu adam axmaq-zad deyil ki? Heç şübhəsiz, var gücüylə almanlara kömək edəcəkdə. Lap əcəb eləyib.

İzzət. Hüseyn əfəndi, bolşevik-molşevik, mülk, qızıl, rütbə-zad bunların hamısı düz. Amma bunlardan başqa bir izzəti-nəfs, vicdan, namus, insaniyyət, vətən var, ya yox!

Hüseyn. Qoy mənim vətənim lap güllü-çiçəklidən cənnət olsun. Amma məni ordan qovsalar belə vətənə qarşı lap şeytanın özü ilə də əlbir olaram.

İzzət. Yaxşı ki, Adəmlə Havva sən kimi olmayıblar.

Tövfiq. Bu Aleksandr da Vrangelin ordusundandır?

İzzət. Bilmirəm. Özü deyən, guya, Kiyevdəmi-hardamı tələbə olub. On beşinci ildə əsgər aparıblar. Sonra on yedinci ildə ordu Leninə tərəf keçəndə, o ağlarla qalib. Sonra ağına-bozuna baxmayıb, özü də bilmir necə olub, bir də görüb ki, ağlarla bərabər İstanbuldadır. O vaxtdan bəri vətən həsrəti çəkir.

Hüseyn. Bəlkə, yalan deyir? Hə? İşə bax, indiyə qədər heç ağılıma gəlməyib! Əlbəttə, yalan deyir! Bizim bu siyasi şöbənin xəfiyələri bu dünyaya kor gəliblər, kor da gedə-

cəklər. Gör neçə illərdir Aleksandr özü üçün sərbəst gəzir. “Mən bolşevik casusuyam, mən bolşevik casusuyam” deyə qışqırır, başından bir tük belə əskik olmur. Satdığı kolbasalar, pirajkilər də başdan-başa zəhərdir. Bəli, bəli! Zəhərdir. Özü də birdən-birə öldürmür. Yavaş-yavaş, altı aya, bir ilə.

Tövfiq. Neçə il olar ki, onun pirajkilərini yeyirsən?

Hüseyn. Beş-altı, amma bolşevik zəhəri mənə təsir edə bilməz. Sən özündən muğayat ol, Tövfiq, cavansan, kitab oxumağı sevirsən. Gözlə ki, səni zəhərləməsinlər.

İzzət. Gəlin, Aleksandr əfəndinin zəhərli kolbasası ilə adama bir qədər içək.

Qədər-qədəhə vurub içirlər. Aleksandr Səlimin masasına yaxınlaşır, Səlim onu stol başına dəvət edir, Aleksandr yeşiyini bir kənarda, stulun üstünə qoyub əyləşir. Səlimin stolu

418

Səlim. Əli, Aleksandr əfəndiyə qədər ver, bir qrafın də araç gətir.

Əli. Baş üstə, Səlim ağabəy. (*Gedir.*)

Orxan daxil olur.
Əhmədin stolu

Əhməd (*Orxana*). Püstə gəldimi?

Orxan. Əhməd bəy, siz zarafat eləyirsiniz? Bu tezlikdə?

Əhməd. İsti yerə qoymaq yadından çıxmasın.

Orxan. Arxayın olun.

Qapıda Nəcmi görünür. Əhməd arxası qapıya oturub.

Nəcmi Əhmədi görmür. Göz gəzdirib onu axtarır.

Orxan Nəcmiyə yanaşır.

Orxan. Buyurun, bəy əfəndi, adam axtarırsınız?

Nəcmi. Bəli, amma gözümə dəymir.

Əhməd Nəcminin səsini eşidərək bir balaca yerindən qalxır, başını dala çevirir, lakin sonra nədənsə fikrini dəyişib özünü eşitməzliyə vurur.

Orxan. Kimi axtarırsınız ki?

Nə c m i . Vəkil Əhməd Rza bəyi.
Or x a n . Əhməd bəy buradadır. Budur, oturub. *(Gedir)*
Ə h m ə d *(üzünü çevirir, gözləri Nəcmi ilə rastlaşır. Bir müddət hər ikisi bir-birini nəzərdən keçirirlər. Əhməd oturmaqda davam edir).* Aha, Nəcmi! *(Nəcmi təəccüblə Əhmədə baxır.)* Mən səni gözləyirdim... *(Nəcmi stola yaxınlaşır.)* Otur.
Nə c m i *(oturur).* Çox dəyişmişən.
Ə h m ə d . Bəli. İndi mən dövlətliyəm.
Nə c m i . Təbrik edirəm.
Ə h m ə d . Özümə bir neçə kostyum sifariş etmişəm, amma ölçülməsinə getməyə əlim çatmır. Vaxt eləyə bilmirəm. Bir dəqiqə də vaxtım yoxdur.
Nə c m i . Allah eləsin.
Ə h m ə d . Nə qədər böyük tiryək qaçaqçıları, məşhur israfçı, müflis, dolaşiq ticarət işləri var hamısı mənim əlimdədir.
Nə c m i . Təbrik edirəm.
Ə h m ə d . Səndən ən azı on dəfə artıq qazanıram.
Nə c m i . Çox şadam.
Ə h m ə d . Ağalarına de, qoy maaşını artırınsınlar. İstəyirsən, gəl, mənim yanımda işlə, kontorumda katib yeri boşdur.
Nə c m i . Təşəkkür edirəm.

Əli daxil olur. Yemək, bir qrafın araq və qədəh gətirir. Bir hissəsini Səlimin, qalanını Əhmədin masasının üstünə qoyur.

Ə h m ə d . Özün bil. İndi gəl, bir yaxşıca vuraq, al-ver eləyək, iş düzəldək. *(Qədəhləri doldurur, yeməyi Nəcminin qabağına çəkir. İkisi də içir.)*

Hüseynqilin stolu

Hüseyn *(durur).* Əli!
İ z z ə t . Dayan. Bu gün mən qonaq eləyirəm.
Hüseyn. Sən deyən olsun. Gələn ayın əvvəlində... Yox, gələn ayın əvvəlində yox, o biri ayın əvvəlində qonaq eləmək mənim boynuma.
İ z z ə t . Yaxşı.
Hüseyn. Xudahafiz.

İzzət. Xoş getdin.

Hüseyn gedir. Əli bir masanın başından o
birinə keçərək müştərilərə
xidmət edir.

Tövfiq (*İzzət*). Aleksandr sənə dedi ki, icazə gəlib.
İzzət. Hə, vətəninə qayıdır.

Tövfiq. Sən bunu niyə Hüseynəndən gizlətdin. Məgər
bu gizlidir?

İzzət. Gizli-zad deyil. Amma bilirsən, çox vaxt mən
kinoya getdiyimi belə Hüseynəndən gizlədirəm.

Əhmədin stolu

420

Əhməd (*Nəcmiyə*). Mən hər ikimizə gözəl bəlli olan bəzi
məsələlərdən başlayıram.

Nəcmi. Niyə? Məgər buna ehtiyac var?

Əhməd. Ürəyim belə istəyir. Mən isə son zamanlar
ürəyim istədiyini eləməyə adət etmişəm. Beləliklə, düz bir il,
səkkiz ay, on dörd gün bundan əvvəl Nihal xanım ər evini
tərk edib öz əmisi evinə köçüb. Bundan üç ay sonra...

Nəcmi. Boşanmaq üçün sənə müraciət eləyib.

Əhməd. Sözümlü kəsmə. Mən isə boşanmağa razı-
lıq vermədim. Ərin də razılığı olmayanda boşanma işi illərlə
uzana bilər. Bir vəkilin haqlı saydığı işi boynuna götürməsi
boşanmaq üçün səbəb sayıla bilməz.

Nəcmi. Burada hüquq mübahisəsi açma.

Əhməd. Nihal səni harada gözləyir? Özünü niyə itir-
din? İndicə sizi Lebonun qənnadı dükanının yanında gör-
müşəm. Nihal siz cənabı orda gözləyir, elə deyilmi?

Nəcmi. Bəli.

Əhməd. İçək. (*Qədəhləri doldurur. Hər ikisi içir.*)

Səlimin stolu

Səlim (*Aleksandra*). Deməli, birbaşa Odessaya.

Aleksandr. Odessaya.

Səlim. Ordan da Kiyevə?

Aleksandr. Bəli.

Səlim. Kiyevdən hara?

Aleksandr. Kiyevdən?.. Atam, yəqin, rəhmətə gedib. Hələ o vaxt çox qoca idi. Qohum-əqrəbam da yoxdur. Amma xalqım, mənim xalqım ordadır. Eşitdiyimə görə Kiyev daha da gözəlləşib, daha yaşıllanıb. Onu yuxumda görmüşəm. Sofiya kilsəsinin ağappaq, hündür, qızıl qüllələrini görürəm... Dalında daha hündür, ondan da ağ qala görünür... Hündür, nəhəng bir ev... təzəcə tikiblər. Darvazadan girirəm, həyətdə su axır. Demə, bəs çaydır... Dnepr... Görürəm, bir göy-göz uşaq deyir: “soyun, Aleksandr əmi, soyun gir çim”, deyir. Çimirəm...

Səlim. Xeyirdir. Azadlığa çıxacaqsan. Sakit yaşayacaqsan. Ağ qala – işıq, su – aydınlıqdır.

Aleksandr. Pasportum cibimdə, ürəyimin başındadır. Amma heç inana bilmirəm, qorxuram gethagetdə bir əngəl çıxsın...

Səlim. Heç nə olmaz.

Aleksandr. Getməsəm, dəli ollam, ölləm.

Əhmədin stolu

Əhməd (*Nəcmiyə*). Sözümə davam edirəm... Bir həftə bundan əvvəl Nihal xanım təzədən boşanmaq məsələsini qaldırıb. Səni öz vəkili seçib. Nə üçün bu qədər dostun içində səni seçdi? Sən onu çoxmu sevirsən? Mənimlə nə dillə danışmaq fikrindəsən? Mənim hansı boş damarımdan tutacaqsan? Sadələvhlüyümü? Qəribəliyimi? Yox, bu damarım qırılıb. Lap ortasından qırılıb... (*Susur.*) Nihal xanım məndən boşanıb sənə gedəcək, elə deyilmi? İncimə, amma buna atdan düşüb, eşşəyə minmək deyərlər. Mən səndən də gözəl, səndən də dövlətliyəm.

Nəcmi. Könül sevən gözəldir.

Əhməd. Deməli, onun könlü səni sevib?

Nəcmi. Bəli, məni.

Əhməd. Ürəyə zor eləmək olmaz! (*Kədərli.*) Məni o heç vaxt sevməyib. Bunu mənim üzümə dedi. (*Hirslı.*) Lakin o hər gecə mənimlə yatırdı. Sən bizim yataq otağını görmüştün? İkinəfərlik bir çarpayı qoyulub... Sizin yataq otağında da bir çarpayı olacaq? (*Yenə qəmgin.*) Sevgi macərəniz nə vaxt başlamışdı? Hələ Nihal mənim evimdə ikən?

Nəcmi. Nihal barədə...

Əhməd. Nihal barədə? Danışdığını bilirsən? Yadından çıxartma ki, Nihalın əri ilə danışsən! Sən ona Nihal xanım deməlisən. Hə, nə demək istəyirdin? Yəqin, mənim arvadıma qarşı hisslərinin nə zaman başladığını söyləmək istəyirdin? Maraqlıdır, siz hələ mənim evimdə ikən mənə aldadırdınız?

Nəcmi. Mənim ona qarşı hisslərimi bilirdi. Lakin aramızda ciddi bir şey olmayıb.

Əhməd. Bəs indi necə? Ciddi bir şey var?

Nəcmi. Yox.

Əhməd. And iç!

Nəcmi. Vallah.

Əhməd (*gülür*). Sən də mənə kimi axmaq, qəribəyəmişsən... Demək, mənə güldüyünüz qəribəlik səndə də varmış!.. (*Öz-özünə təkrar edir.*) Qəribə... Qəribə adam... (*Nəcmiyə*) Bilirsən, qəribəliyə istefa verdiyim gündən bəri, qəribəlik uzaqda, bir daha qayıtmaq istəmədiyim, Allah göstərməsin, bir daha ayaq basmaq istəmədiyim bir sahil, əlçatmaz və əcaib bir sahil olandan bəri, mən tez-tez qəribəlik, qəribə adamlar haqqda düşünürəm... Dünən gecə Cordano Bruno yuxuma girmişdi... Görürəm: alovlanan tonqalın üstündə durub öz ətinə kabab eləməknən məşğuldur... Ağılsız... Qəribə adam... İlahi, bu nə axmaq məşğələdir, necə də misilsiz qəribəlik, şahənə axmaqlıqdır! Guya ki, Cordano Bruno inadından əl çəksəydi, "Kopernik haqlı deyil, Yer Günəş ətrafında fırlanmır" desəydi, qiyamət qopardı. O, elə desəydi Yer Günəş ətrafında fırlanmağını dayandırardı! Bəs İkar? Heç onu demirsiz. Görürsənmi, yerdə gəzmək xoşuna gəlmədi. Göyə uçmaq istədi. Neçə dəfə dedilər: dəli olma! Aqlını başına yığ! İnsan quş deyil, uça bilməz! Qulaq asmadı. Bədbəxt İkar, sümüklerini gücnən yığdılar! Uzağa niyə gedirik ki, götürək bizim İsmayılın kommunistlərini, bu qırx beş Don-Kixotu! Ağılsız, sarsaq Don-Kixotlar! Onlar nə edə bilirlər? Əllərindən nə gələr?! Nəyi dəyişdirə bilirlər? Guya, onlar olmasa yer tərsinə fırlanar... Kim bilir? Bəlkə də, onlar olmasa kainatın ətrafına hasar çəkilər? Kim bilir? Bəlkə də, məhz belə qəribə adamların sayəsində Yer kürəsi fırlanır... (*Nəcmi nə isə demək istəyir, Əhməd onu danışmağa qoymur.*) Sus! Bu mahnıya qulaq asmaq istəyirəm...

Radioda həzin musiqi çalınmaqdadır.

Səlimin stolu

Aleksandr. Mən sizə borcumu qaytara bilməmişəm. Qaytarmamış getməyəcəyəm.

Səlim. Yaxşı, yaxşı.

Aleksandr. Siz də fəhlə babasınız. Bəlkə də siz də başqasından almısınız. Sandığımı satıb mütləq qaytaraçağam.

Səlim. Bu nə sözdür danışırsan? Bəsdir!

Aleksandr. Türk xalqı yaxşı xalqdır.

Səlim. Eh. Bəlkə də, sən Kiyevdə hələ bir müddət İstanbul üçün darıxdın.

Aleksandr. Bəs yox! Əlbəttə, darıxacağam. Bir belə illər İstanbulda Kiyevin həsrətini çəkirdim. Amma bütün ömrüm burda keçir. Kiyevdə mən İstanbulu yad edəcəyəm, onun üçün darıxacağam.

Səlim. Yad elə, Aleksandr, bizim İstanbulu da, bizləri də yad elə.

Aleksandr. Yad eləyəcəyəm... Səlim, qardaşım, sizin İstanbulu da, sizi də.

Səlim. Eh, lənət şeytana. İkimizin də gözü dolub... Amma inan, içkidən deyil.

Aleksandr. Mən bir dəfə də olsun sizi sərxoş görməmişəm.

Səlim. Ağlayan necə, görmüsən?

Aleksandr. Birinci dəfədir.

Səlim. Mən də birinci dəfədir sənin gözündə yaş görərdim. Amma, yəqin ki, biz dəfələrlə göz yaşlarımızı başqalarına göstərmədən udmuşuq.

Aleksandr. Eh, dəfələrlə! Amma biləndə ki, başqaları da sən kimi içində ağlayır, bu sənə ürək verir, qüvvət verir.

Səlim. Doğru deyirsən. İnsanlar ancaq əl uzatmaqla bir-birinə kömək etmir. Onlar bir-birini öz gülüşü, öz göz yaşları ilə ürəkləndirir... (*Sükut.*) Deyirsən, gəmi bir həftədən sonra olacaq?

Aleksandr. Bir həftədən... yeddi gündən!.. Borcumu...

Səlim. Bir də bu barədə kəlmə desən, inciyərəm. Kiyevdən mənə tikməli uşaq köynəyi göndərərsən. Qızım sevinər. Di, sağ ol, qardaşım. Yaxşı yol.

Aleksandr. Çox sağ ol, qardaşım.

Qucaqlaşrlar. Səlim gedir.
Əhmədın stolu

Əhməd (*Nəcmiyə*). Mənim ürəyimi yumşaldası söz tapdın?

Nəcmi. Qoy sənə ağıl, məntiqin dili kömək etsin.

Əhməd. Ağıl, məntiq mənə deyir ki... (*Fikrə gedir.*)

Nəcmi. Səndən ayrılmaq istəyən bir qadını incitməkdən həzmi alırsan?

Əhməd. Ağıl, məntiq mənə deyir ki, ona azadlıq ver! Qoy o qadın bir daha baxtını bu adamla sınısın. Bura bax, sən niyə mütləq Nihalı almaq istəyirsən? Məhəbbət? Boş şeydir! Mənim arvadımın dalına düşmək bir başqa, kasıb, dul bir qadınla evlənmək bir başqa. Dayan, dayan, mən, deyəsən, başa düşdüm. Əmisi ona Qızıltorpaqdakı mülkünü bağışlamağa söz vermişdi. Sizin səadətinizə mane olmaq istəmirəm. Boşanarıq. Amma bir şərtim var: mən axırncı gecəni Nihalla keçirmək istəyirəm.

Nəcmi. Başa düşmədim.

Əhməd. İkənəfərlik çarpayını satmamışam. Yadigar saxlayıram.

Nəcmi. Nə qəribə şərtidir.

Əhməd. Qəribə niyə olur? Adamın öz arvadı ilə son gecəni bir yerdə keçirtmək arzusu məgər qəribədir? Bir gecəsinə on min lirə verirəm. On min! Get, ona bu şərtimi de. Səhər evdən gedəndə kamodun üstündə pulu hazır olacaq, götürə bilər, həftənin başında isə kəbin kağızını alar.

Orxan (*stola yanaşaraq*). Əhməd bəy, püstə hazır, istidir.

Əhməd. Hələlik gərək deyil. Apar. İsti yerə qoy, bəlkə, lazım oldu.

Nəcmi. Gəl ciddi danışaq.

Əhməd. Sənə də iki min beş yüz lirə dəllalliq haqqı verirəm. Öz halal arvadımla son vidalaşma gecəsi mənə on iki min beş yüz lirəyə başa gələcək. Get! De, özü bura gəlsin. Bəlkə, onu görəndə, ürəyim yumşaldı. Ya pulu artırdım, ya da şərtimdən vaz keçdim... Hələ məlum deyil! Get de ki, ondan ötrü bərk darıxmışam. Təsəvvürünə gətirə bilməsən, necə darıxmışam.

Nə c m i . Özün çox gözəl bilirsən ki, Nihal bu meyxa-naya gələ bilməz.

Ə h m ə d . Niyə gələ bilməz? *(Cibindən portmanatı çıxar-dır, masanın üstünə qoyur, portmanatdan bir minlik çıxarıb masanın üstünə atır.)* Nihalı bura gətirsən – bu minlik sənin. Bəlkə onu görəndə hər şey dəyişdi... *(Bilmədən dirsəyi ilə pulu yerə salır.)* Get! Onu gətir! *(İçir, başı qolunun üstünə düşür.)*

Nəcmi ayağını pulun üstünə qoyur.

Nə c m i . Sənə nə oldu? Başın gicəllənir? *(Pulu yavaşca götürür.)*

Ə h m ə d *(başını qaldırmadan)*. Ürəyim bulanır.

Nə c m i . Keflisən?

Ə h m ə d . Kaş kefli olaydım! Di, get onu gətir!

Nə c m i . Yaxşı, çalışaram, amma söz vermərəm.

Ə h m ə d . Taksi götür, şübhəsiz ki, pulu məndən...
Di get. *(Nəcmi gedir, Əhməd başını qaldırıb əvvəl Nəcminin dalınca, sonra döşəməyə, pulu saldığı yerə baxır.)* Köpək oğlu... *(Təzədən başını aşağı salır.)*

Adi geyimli polis xəfiyyəsi daxil olur. Ətrafına baxıb stollardın birinin yanında pirajki satan Aleksandra yaxınlaşır. Xəfiyyə əlini onun çiyinə qoyur.

A l e k s a n d r . Kefiniz nə istəyir, bəy əfəndi?

X ə f i y y ə . Yeşiyini götür, dalımca gəl.

A l e k s a n d r . Nə olub?

X ə f i y y ə . Mənimlə polis idarəsinə gedəcəksən.

A l e k s a n d r . Niyə axı?

X ə f i y y ə . Niyəsini orda bilərsən.

A l e k s a n d r . Mən getməliyəm... Mən yol üstəyəm, cənab məmur...

X ə f i y y ə . Hara?

A l e k s a n d r . Vətənimə... Sovet İttifaqına... Bir həftə-dən sonra gedirəm... Pasport almışam...

X ə f i y y ə . Yaxşı, gedərsən. Bir həftədən sonra olmasın, dörd ildən sonra olsun.

İzzət, Tövfiq, Əli xəfiyyə və Aleksandrın yanına gəlirlər.

İzzət. Nə olub? Nə var?

Xəfiyyə. Heç.

Aleksandr. Məni polis idarəsinə aparırlar!

Tövfiq. Niyə?

Xəfiyyə. Sizə nə var?

İzzət. Biz Aleksandr əfəndini tanıyıraq. Təmiz adamdır.

Xəfiyyə. Deyəsən, ağrımaz başına ağrı axtarırsan!

Tövfiq. Başağrısı niyə? Ədalət, həqiqət axtarıram.

İzzət. Aleksandr əfəndinin günahı nədir?

Aleksandr. İzzət usta, oğruluq eləməmişəm, adam öldürməmişəm, polis idarəsində hər şey ayırd olar. Əlbəttə, əyər orda çox saxlamasalar...

İzzət. Onu şeytanlayıblar... Bilirəm. Deyiblər, guya, kommunist təbliğatı ilə məşğuldur.

Xəfiyyə. Bunu sənə kim dedi?

Tövfiq. Bilirəm. Bu, Hüseyn əfəndinin işidir. Lənətə gəlmiş, əqrəbliyini isbat elədi!

İzzət. Cənab məmur, biz də polis idarəsinə gedirik. Günahsız adamı quru böhtana qurban vermək olmaz.

Xəfiyyə. İşiniz, gücünüz yoxdur?

İzzət. Elə bu özü bizim işimizdir. Ona görə də gedirik.

Tövfiq. Aleksandr əfəndi, qorxma.

Aleksandr. Gəmi bir həftədən sonra yola düşür. Qorxuram gecikəm...

Tövfiq. Gecikməzsən... Çox saxlamazlar. Biz orda hamısını başa salarıq. Ölkə dərəbəylik deyil ki?!

Xəfiyyə. Gedək.

İzzət. Əli, hesabımızı sabah axşam çəkərik.

Əli. Yaxşı, İzzət usta! (*Aleksandra*) Buraxılan kimi birbaşa bura gəl!

Aleksandr. Gələrəm. Narahat olma.

Aleksandr, xəfiyyə, İzzət və Tövfiq gedirlər.
Əhmədin stolu

Əhməd (*axırncı sözlər deyiləndə başını qaldırır, onların ardınca baxır*). Nə olub?

Əli. Apardılar.

Əhməd. Gördüm. Nə üstə?

Əli. Kommunizm üstə. Hər gün kommunistdir, deyib

adamları həbs edirlər. Sabah qırx beş nəfərin məhkəməsi başlanır, qəzetlərdə yazılıb... Deyirlər, aralarında hətta bir şair var... Onları çoxdan tutublar. Mən fikir vermişəm, Əhməd bəy, həmişə kommunistləri həbs edəndə, istintaqları çox uzun çəkir... Bilirsiniz niyə? Çünki onları orda döyürlər, əzab verirlər... Əhməd bəy, sizdən xahiş eləyirəm, bizim Aleksandri kommunizm üstündə məhkəməyə versələr, onun müdafiəsini götürün! Yaxşı adamdır! Keçən il ağam məni qovmuşdu, düz bir ay işsiz gəzdim, Aleksandr olmasaydı ölərdim. Mənə pirajki verirdi...

Əhməd. Niyə?

Əli. Yaxşı adamdır, ona görə.

Əhməd. Onunla gedənlər kimdir?

Əli. Biri çəkməçi İzzət, o biri də xarrat Tövfiq... Şahid getdilər.

Əhməd. Aleksandrın üzünə durmağa?

Əli. Əksinə, Aleksandra tərəf çıxmağa!

Əhməd. Görünür, o axmaq onlara da müftə pirajki yedirdib? Di yaxşı, bəsdir. Get mənə qarpız al.

Əli. Baş üstə.

Əhməd. Dayan, bugünkü qəzeti mənə ver görüm.

Əli. Bu saat. (*Qəzeti gətirir.*) Bax, burda yazılıb. Birinci səhifədə şairin şəklini vurublar.

Əhməd (*qəzeti götürür*). Hə, Təhsindir.

Əli. Siz onu tanıyırsınız?

Əhməd (*qəzet oxumaqla məşğuldur*). Get, qarpız al.

Əli gedir.

Nuru, Xalid və Səlim daxil olurlar.
Səlim əvvəlki yerinə keçir. Nuru ilə Xalid boş stollardan birinin başında oturlar.

Nuru. Ey, qarson... qarson!

Orxan (*piştaxtanın dalından çıxaraq*). Əli, Əli! Hara yox oldu?

Əhməd. Mən göndərmişəm qarpız almağa.

Nuru. Qarson!

Orxan (*Nurunun masasına yaxınlaşır*). Buyurun.

Nuru. Süfrə hazırla.

Orxan. Baş üstə. (*Gedir.*)

Nuru (*Əhmədi Xalidə göstərib*). Ona yaxşı bax!

Xalid. Nəyinə baxım?

Nuru. O saat tanıdım. Hərçənd paltarı, sir-sifəti dəyişib, amma mən o saat tanıdım.

Xalid. Kimdir ki?

Nuru. Vəkil Əhməd Rza.

Xalid. Belə de! Salamlaşacaqsan?

Nuru. Mütləq. *(Yerindən durur, Əhmədin masasına yaxınlaşır.)* Xoş gördük, vəkil əfəndi.

Əhməd. Bağışlayın...

Nuru. Tanımadın?

Əhməd. Bağışlayın, tanımıram.

Nuru. Nuru Ağalın, ya da Çopur Nuru.

Əhməd. Salam, Nuru əfəndi.

Nuru. Tanımadın?

Əhməd. Xeyr.

Nuru *(oturur)*. Allah bilir, neçə-neçə mənim kimi cavannı evini yıxmısan. Bəyəm hamısı yadda qalar?

Əhməd. Olmaya, sizə bir zərərım dəyib?

Nuru. Sayəndə dörd il qazamatda yatmışam. Bu gün səhər buraxıblar.

Əhməd. Deməli, mən o tərəfin vəkili idim.

Nuru. Bıç Osmanın... Onu bir bekara yaralamışdım.

Əhməd. Belə de!

Nuru. Bəli. Mənim vəkilim prokuroru görmüşdü. Üç yüz lirəyə danışıb razılaşmışdılar. Mənə altı ay iş kəsməliyidilər.

Əhməd. Bəs nə üçün məhkəmə dörd il kəsdi?

Nuru. Ələ salırsan? Sənin üstündə! Orda elə danışırdın, elə danışırdın ki, elə bil, Axsaq Osman doğma qardaşındır. İndiki kimi gözümün qabağındadır. İşə ikinci məhkəmədə baxılırdı. Bazar ertəsi idi. Deyirlər, nəhs gündür. Axırını mənim işimə baxılırdı. Bu gün, dedilər, həm prokuror çıxış eləyəcək, həm vəkil, həm də qərar oxunacaq. Vəkilim Şərifbəy, o kaftar yadındadır?

Əhməd. Yox, yadımda deyil!

Nuru. Fırıldaqçının biridir. Hə də, aydın məsələdir – vəkilidir. Biz onunla məhkəmə koridorunda o baş-bu başa gəzişərdik, birdən, yaxşı deyiblər adam sabah başına gələsi işi bu gün yuxusunda görür, mən də səni gördüm. Pəncərənin yanında dayanmışdın. İndiki kimi yadımdadır, əynində qəhvəyi kostyum var idi. Vəkil əbasını yay paltosu

kimi qolunun üstünə salmışdın. Bizim kaftar vəkil, Nuru, dedi, Axsaq Osman bu saqqalı qırxıq oğlanı özünə vəkil tutub, bu gün birinci dəfə işə çıxacaq. Qorxma, oğlum Nuru, belələrini çox görmüşük. Neçə belə vəkili mən halva kimi udmuşam!.. Amma iş belə gətirdi ki, sən bizi rahatlıqla kimi uddun.

Əhməd. Bağışla, bir işdi olub, onda mən vicdanla müdafiə eləyirdim.

Nuru. Bir qızla söhbət eləyirdin.

Əhməd. Sarışın?..

Nuru. Dayan yadıma salım... Hə... Sarışın... Qumral da demək olar... Yadıma düşdü?..

Əhməd. Nihali o gün məhkəməyə dəvət eləmişdim. Mənə qulaq asmaq istəyirdi.

Nuru. Görünür, yamanca vurulmuşdun. Pəncərənin qabağında dayanmışdın. Gözünü onun gözünə dikib, bülbül kimi ötürdün. Məhkəmə vaxtı əleyhimə danışanda da gözünün ucu ilə həmin qız oturan tərəfə baxırdın.

Əhməd. Yadıma düşür, yadıma düşür... danış, danış... kəsmə.

Nuru. Məni ələ salırsan?

Əhməd. Yadıma düşdü... Onu o qədər sevdiyimi o gün ilk dəfə, o koridorda, həmin pəncərənin qabağında başa düşdüm. *(Susur.)* Bağışlayın...

Nuru. Əlacım nədir... Bağışlasam da, bağışlamasam da... keçənə güzəşt deyirlər.

Əhməd. Mənimlə bir qədəh araç içək.

Nuru. İçək də.

Əhməd. Sizin sağlığınıza.

Nuru. Sağ ol. Görünür, işlərin yaxşı deyil?

Əhməd *(fikirli-fikirli)*. Hə, yaxşı deyil.

Nuru. Sir-sifətindən görünür. Yoxsa, indi də dəli-divanə olmusan?

Əhməd. Doğru deyirsən. Dəli olmuşam... Bura bax, Nuru əfəndi, bir də qan töksən məni özünə vəkil tut. Bəraət qazandırmaq mənə borc olsun.

Nuru. Danışmağa söz tapdın də! Vəkil bəy, qoy bir az dünya işi görün. Sənə deyirəm ki, bu gün səhər qazamatdan çıxmışam.

Xalid *(çağırır)*. Nuru!

Nuru. Yoldaşım gözləyir. Mən gedim.

Əhməd (*vizit kartoçasını verir*). Burada kontorunun ünvanı yazılıb. Lazımınız olsam, gəlin.

Nuru. Oldu. (*Öz masasına yaxınlaşır. Xalidə.*) Bu adamı görəndə kimi, qan beynimə vurdu. Onun masasına yaxınlaşdım ki, dava salam. Sonra da, özün gördün, onunla qədəh-qədəhə vurdum. İnsan oğlu alçaq məxluqdur, acığı çox tez soyuyur.

Xalid. Eh, fikir vermə!.. Deməli, deyirsən qazamata nəşə ötürə bilərik?

Nuru. Baş nəzarətçi öz adamımızdır.

Xalid. Çox gözəl. Ona neçə verməliyik?

Nuru. İyirmi beş faiz!

Xalid. Çox yaxşı. Sərfədir.

430

Əli daxil olur. Əhməd üçün qarpız gətirir.

Əhmədin stolu

Əli (*Əhmədə*). Kəsim?

Əhməd. Lazım deyil. Uzun, iti bıçaq gətir. Qarpızın ortasından çıxartmaq istəyirəm. Elə çıxartmaq lazımdır ki, zədələnməsin.

Əli gedir. Zəhra daxil olur, dayanır, ətrafına baxır.

Orxan. Xanım, kimi axtarırsınız?

Zəhra. Ərimi. (*Meyxanadakı adamları nəzərdən keçirir.*)

Orxan. Əriniz kimdir?

Zəhra (*Nurunu görür*). Odur, oturub. (*Nurunun masasına tərəf gedir.*)

Xalid Zəhranı görür.

Xalid (*Nuruya*). Gəldi.

Nuru. Kim?

Xalid. Zəhra.

Nuru (*üzünü çevirir, Zəhranı görüb qaşqabaqlı*). Sən burda nə gəzirsən?

Zəhra (*əyləşir*). Acam. (*Yeməyə başlayır.*)

Nuru. Evdə yemək yox idi?

Zəhra. Səni gözlədim... Dedim, gələrsən üz-üzə oturub nahar edərik...

Nuru. Nahaq yerə gözləyirdin.

Zəhra. Mən dörd il yolunu gözləmişəm. Tütün fabrikində işləyib, dörd il sənə yemək daşımışam... Dörd il... İndi mənə deyirsən, nahaq yerə gözləyirdin?

Nuru. Bura niyə gəlmişən?

Zəhra. Əsil kişi qazamatdan çıxan kimi meyxanaya yox, birbaşa evinə gedər.

Nuru. Sözümə cavab ver. Səndən soruşuram: bura niyə gəlmişən? Meyxana yaxşı arvadların yeri deyil.

Zəhra. Bura bax, Xalid də qoy şahid olsun. Allaha and olsun, ya mən səni adam eləyəcəm, ya da...

Nuru. Necə? Necə? Nə dedin?

Xalid. Zəhra bacı, vallah, bir az dincimizi alıb evə gedirdik.

Zəhra. Sən məni qazamatın qapısında başından elədin. Dedin, get, mən dost-aşnayla görüşüb, gəlirəm evə. İnanıdim. Elə bilirdim, dörd ildə qazamatda ağıllanmışan. Daha yalan danışmazsan. Amma yenə məni aldatdın.

431

Orxan yaxınlaşıb bir müddət onların söhbətinə qulaq asır.

Nuru (*Orxana*). Burda niyə durmusan? Başqasının söhbətinə qulaq asırsan?

Orxan. Soruşmaq istəyirdim, bəlkə, sizə bir şey lazımdır?

Nuru. Heç bir şey lazım deyil.

Zəhra. Mənə bir qədər gətir.

Nuru. Bir bu çatmırdı! Deyəsən, sən dəli olmusan! (*Orxana*) Heç nə lazım deyil, get işinə. (*Orxan gedir. Zəhraya*) Sən də dur, cəhənnəm ol evə!

Zəhra. Nuru, sənin kobudluğuna, tərbiyəsizliyinə baxmayaraq, səni sevmişəm... Evimin kişisi hesab eləmişəm, dörd il yolunu gözləmişəm. İndi də səni sevirəm... Ya səni adam eləyəcəm... ya da...

Nuru. Ya da nə?

Zəhra. Ya da...

Nuru. Neylərsən?

Zəhra. Özüm bilərəm neylərəm!

Nuru. Özündən çıxmısan! Əl çək yaxamdan, bu saat cəhənnəm ol burdan. Kimə deyirəm?!

Zəhra. Hə, indi bildim, niyə evə getmirsən! Burda arvad gözləyirsən...

Nuru. Axmaq-axmaq danışma!

Zəhra. Hə, mən bilirəm... Sənə mane oluram... Ona görə məni qovursan. Ancaq mən burdan gedən deyiləm.

Nuru (*hirsli*). Məni cin atına mindirmə!

Xalid. Zəhra bacı, hirsəndirmə onu, özün bilirsən ki, dəlidir.

Zəhra. O, aşnasını gözləyir.

Nuru. Rədd ol burdan!

Zəhra. Getmirəm.

Nuru Zəhraya şillə vurur. Şillənin səsinə hamı başını çevirir, onlara tərəf baxır. Nuru, sanki, heç bir şey olmayıbmiş kimi sakit oturub. Zəhra üzünü tutur.

432

Nuru. Zarıldama. Camaat baxır.

Xalid. Ay Zəhra bacı, getsənə! Görürsən ki, kişinin qanı qaradır. Vallah, arvad-zad gözləmir. Biz bura gəlmişik ki, bir az araç içib işimizdən danışmaq.

Zəhra (*durur*). Yaxşı, mən gedirəm. Amma əvvəl-axır səni adam eləyəcəyəm. Bir saatdan sonra səni evdə gözləyirəm. Özün bil, gəlməsən mən bilirəm neyləyəcəyəm! (*Qapıya tərəf gedir.*)

Bu əsnada qapı açılır, kandarda Nihalla Nəcmi görünür. Qadınlar bir-birini süzlər. Zəhra onlar gedən tərəfə baxır.

(*Öz-özünə.*) Belə de, demə bəs, bura bu cür qəhbələr gəlir! (*Gedir.*)

Əhməd (*Nihalla Nəcmini görə-görməz yerindən sıçrayır, onlara tərəf iki addım atır, sonra dayanır*). Buyurun.

Nihalla Əhməd salamlayır, sonra hər üçü oturur.

Nuru (*Xalidə*). Boş sözdür! Neyləyə bilər?

Xalid. Polisə xəbər verər.

Nuru. Yox! O, bunu eləməz! Bir də, mən hələ ki, tərtəmizəm!

Xalid. Səni atar!

Nuru. Yox! Məni sevir. Qorxudurdu.
Xalid. Hə, bildim. Səni adam ələyəcək. Onda biz batdıq.

Nuru. Zarafatı boşla. (*Gözü Nihala sataşır.*) Oho! Bu arvada bax. Odur!

Xalid. Kimdir?

Nuru. Sus... Gözün onda olsun!

Əhmədin stolu

Əhməd (*özünü itirmiş halda*). Əli!

Orxan (*yüyürək gəlir*). Nə buyurursunuz, Əhməd bəy!

Əhməd. Püstəni gətir.

Orxan. Baş üstə! (*Gedir.*)

Əhməd. Sən... Siz qovrulmuş püstə xoşlayırsınız...

Nihal. Hələ də yadınızdadır?

Əhməd. Kadıköy körpüsündən gətirtmişəm.

Nihal. Təşəkkür edirəm.

Əhməd. İstidir.

Nihal. Təşəkkür edirəm.

Orxan üstünə dəsmal salınmış püstəni gətirir.

Əhməd dəsmalı götürür.

Əhməd. Buyurun...

Nihal. Təşəkkür edirəm. Ürəyim istəmir.

Əhməd. Bəlkə, bir şey içəsiniz? Burda hərdən yaxşı şerablar olur. Mənim üçün saxlayırlar... Fransız şerabları...

Nihal. Siz bilirsiniz ki, mən şerab sevmirəm.

Əhməd. Dedim bəs, bəlkə, indi sevirsiniz... İnsanlar dəyişir.

Nihal (*Əhmədi başdan-ayağa süzür*). Özü də lap çox... Amma mən dəyişməmişəm.

Əhməd. Əsla?

Nihal. Əsla!

Əhməd. Bu yaxşıdır...

Sükut

Nihal. Görünür, məni buraya dəvət edib, bu avaraların arasında oturtmaqda məqsədiniz məndən intiqam almaqdır?

Əhməd. Xeyr.

Nihal. Məgər başqa yerdə görüş təyin etmək olmazdı?

Əhməd. Xeyr.

Nihal. Nə üçün?

Əhməd (*birdən əsəbiləşərək*). Kefim belə istəyir. Mən indi kefim istəyəni eləyirəm.

Nihal. Niyə qışqırırsınız?

Əhməd. Bura baxın, siz bura iş düzəltməyə gəlmişiniz, yoxsa mənə öyüd-nəsihət verməyə.

Nəcmi. Əhməd, özünü ələ al.

Əhməd. Özümü ələ almasam, çıxıb gedərsiniz? Buyura bilərsiniz.

Nəcmi (*ayağa qalxır*). Gedək, Nihal!

434

Nihal (*Nəcminin qolundan dartaraq*). Oturun, xahiş edirəm. Əhməd bəy bilir ki, hər şey ondan asılıdır. Bir halda ki, bura gəlmişik, onun bütün təhqirlərinə axıra qədər dözməliyik. Maraqlıdır, daha nə kimi şiltaqlıq görəcəyik! Məsələni həll etməyincə burdan getməyəcəyəm.

Əhməd. Görürəm, zaman keçdikcə sizin işgüzarlığınız daha da artır.

Nihal. Nəcmi bəy sizin qəribə təklifinizi, şərtinizi mənə dedi.

Əhməd. Ancaq qəribəmi?

Nihal. Axmaq, sarsaq demirəm.

Əhməd. Daha nə dedi?

Nihal. Dedi ki, mən bura gəlsəm, siz şərtinizdən vaz keçə bilərsiniz. Xahiş edirəm, açıq danışmaq, uzatmayaq. Aytən məni gözləyir. Baloya gedəcəyik...

Əhməd. Məsləhət görürəm ki, Aytənə zəng vurasınız nigaran qalmasın. Söhbətimiz uzun çəkə bilər. Telefon ordadır.

Nihal. Sizi dinləyirəm.

Əhməd. Bir dəfə, gərək ki, mənim evimdən gedən gün siz dediniz ki, dünya keçilməz meşə, insanlar isə vəhşi heyvandır. Qüvvətli zəifi, hiyləgər ağılsız əzir. Yadınızdadırmı?

Nihal. Yadımdadır.

Əhməd. Bu qeyri-orijinal fəlsəfəni...

Nihal. Siz onda da belə dediniz.

Əhməd. Deməli, onda dediyim sözlər yadınızdadır?

Nihal. Acı günlər, xatirələr hələm-hələm yaddan çıxmır.

Əhməd. O qeyri-orijinal fəlsəfə indi mənim həyatda tutduğum yol olmuşdur.

Nihal. Çox şadam.

Əhməd. Artıq mən həyatımı keçilməz meşə qanununa əsasən qurmuşam. Bilirsinizmi, mən ayda nə qədər qazanıram?

Nihal. Bilmirəm, bilmək də istəmirəm.

Əhməd. Niyə ki?

Nihal. Eşitsəm ki, radio, soyuducu, işıq və qaz haqqını vaxtılı-vaxtında verə bilərsiniz, çox şad olaram.

Əhməd. Məgər Nəcmi sizə deməyib ki, sizinlə bir gecə keçirtmək üçün on min lirə verməyə hazırım?

Nihal. Məni təhqir etmək üçün daha orijinal üsul tapa bilmirdiniz?

Əhməd. Nihal xanım, ayda orta hesabla on beş min lirə qazanıram. Bankda yüz min lirəyə yaxın pulum var. Bu yaxınlarda bir iş götürmüşəm, ayın axın üçün qurtaracağam, bu işdə nəğd qırx min lirə gəlirim olacaq. Bu da mənim pul kitabçam. *(Cibindən kitabçanı çıxarıb, Nihalın qabağına qoyur.)*

Nihal *(gözünün ucu ilə kitabçaya baxır, sonra hıçqıra-hıçqıra ağlayır)*. Sənə nifrət edirəm... Nifrət edirəm...

Əhməd. Bu, səni sevməyimə, əvvəlki qədər, ondan da çox sevməyimə mane ola bilməz...

Nəcmi. Nihal xanım, özünüzü ələ alın, sizə baxırlar.

Əhməd. Meyxanada göz yaşları, söyüş və dava adı şeydir...

Nihal. Keçdi... Daha ağlamıram.

Nəcmi. Sənə nifrət edən bir qadını dilə tutmaq istəyirsən?

Əhməd. Nəylə?

Nihal. Qurtarın, xahiş edirəm.

Əhməd. Nihal, evə qayıtsan, kitabçadakı pulun hamısını sənənin adına keçirtməyə hazırım.

Nəcmi. Biabırçılıq!

Əhməd. Nə? Öz arvadımı evimə qaytarmaq istəməyim biabırçılıqdır, yoxsa pullarımı onun adına keçirtmək arzumdur?

Nihal *(Əhmədə)*. Sən dünyanın ən zalım, ən qəddar adamısan!

Nə c m i . Gedək, Nihal!

Ə h m ə d . Məncə, sən istərdin ki, o öz evinə qayıtməsın, sadəcə olaraq, bir gecəni mənimlə keçirib, on min lirəsini alsın, sənə öz dəlləliq haqqını alasan... Sonra isə sənə ərə getsin...

N i h a l (*Əhmədə*). Vəhşi canavar olmusan!

Ə h m ə d . Səni sevirem... Onunla olan münasibətlərin mənə məlum deyil...

N i h a l . Mənimlə onun arasında ciddi heç bir şey olmayıb.

Ə h m ə d . O da elə deyir... Lakin aranızda nə olursa olsun, mən bağışlamağa hazırım... Yox, istəyirsənsə... Ürək-dən istəyirsənsə...

N i h a l . Nə? Nə istəyirəmsə?

436

Ə h m ə d . İstəyirsənsə, heç bir şərtsiz boşamağa hazırım!.. İstəsən əminlə də barışmağa hazırım. Qızıltorpaq-dakı evi sənin adına yazdıra bilərəm.

N i h a l . Sən nə qədər dəhşətli adamsan!

Ə h m ə d . Qayıt evimizə, Nihal!

N i h a l . Başım çatlayır, dəli oluram.

Nə c m i . Gedək, Nihal, o səni boşayacaq!

Ə h m ə d . Beş ildən sonra səni İstanbulun ən varlı qadını edərəm.

Nə c m i . Qazamata düşməsən.

Ə h m ə d . Bu ola bilməz! Mənimlə bu çirkabda elə böyük adamlar üzür ki... Bu bataqlıqdan o qədər qızıl axır ki, heç kəs başımdan bir tük belə qopartmağa cəsəret eləməz.

N i h a l . Sən nə kimi işlərlə məşğulsan?

Ə h m ə d (*Nəcmiə göstərərək*). Bu cənabın hərdən bir, dostum Əbdürrəhmanın daha çox, sənin əminin isə səhərdən axşama qədər məşğul olduğu işlərlə. Vaxtilə sənin məsləhət gördüyün işlərlə. Bəli, Nihal, mən dünyanın fəthinə çıxmışam, dünya mənim olacaq! Mənim olan hər bir şey sənin olacaq, Nihal!

N i h a l . Başım elə ağrıyır ki...

Nə c m i . Xəstələnəcəksən!

N i h a l . Bəs əmim nə deyər? O, səndən elə bərk inciyib ki!

Ə h m ə d . Dedim ki, barışarıq. Əlimdə bir balaca iş var...

Nihal. Aytən...

Əhməd. Aytənə nə olub?

Nihal. Səni atdığıım üçün bərk acığı tutmuşdu... İndi sevinəcək.

Əhməd. Aytəni sevindirmək üçün evimizə qayıt!

Nihal (*pul kitabçasını vərəqləyir*). Bir gör, kitabçan nə gündədir? Bütün yağ içindədir. Baqqal dəftərindən seçilmir. (*Vərəqləyir.*) Təzəsini ala bilmirsən?

Nəcmi. Nihal, özünə gəl! Əminin dediklərini yadımdan çıxartma.

Əhməd. Subay olmaq dəhşətdir. Desəm inanmazsan, iki aydır yuyunmuram.

Nəcmi. Subaylıqdan deyil, avaralıqdan, əyyaşlıqdandır.

Nihal. Adi hamam sənə kar eləməz. Bazar hamamı lazımdır sənə... Əməllicə təmizlənməsən, qapıdan içəri buraxmaram... Yəqin, evi toz basıb?

Əhməd. Elədir.

Nihal. Çirkli qab-qacaq yığılıb?..

Əhməd. Qalaq-qalaq.

Nihal. Aman Allah...

Əhməd. Buranı necə var elə qoyub, Nişantaşı məhəlləsində təzə mənzilə köçərik... Aşpaz, qulluqçu tutarıq...

Nihal. Gəl Təqsim məhəlləsinə köçək.

Əhməd. Sən deyən olsun. Təqsim məhəlləsinə köçərik.

Nihal. Aytən necə sevinəcək! Çox sevinəcək!..

Əhməd (*qəmgin-qəmgin*). Deməli, razılaşdıq... Ailə yuvamızı fəlakətdən xilas elədik. (*Pul kitabçasını yavaşca Nihalın əlindən alır.*) Səni dünyalar qədər sevirəm... dəlicəsinə, varlığım qədər sevirəm... Sənə, özümə, buna, bütün insanlara... hamıdan çox özümə nifrət eləyirəm! İyrənirəm!.. Sən məndən alçaqsan, mən səndən də alçağam... İkimiz də yalqızıq... Bunun kimi, əmin, Əbdürrəhman kimi yalqızıq, yappyalqız... Özbaşına... Kaş razı olmayaydın, nə yaxşı olardı... Mənimlə, pula, bir gecə keçirtməyə razı olaydın, amma sevmədiyin bir adamın evinə qayıtmağa, nifrət elədiyin bir kişinin arvadı olmağa razı olmayaydın... Ah, kaş razı olmayaydın... Dur, Nihal, gir Nəcminin qoluna. Baloya gecikərsiniz. Sabah boşanmaq haqda ərizə verrəm. Bir həftəyə hakim işi bitirər. Beş yüz lirəyə bundan da çətin işlər

düzəlir. Evlənin! Uşaqlarınız olsun... Sizə, bizə oxşayan uşaqlarınız olsun... Xoşbəxt olun! Sağ olun! Nəcmi, Allah köməyin olsun! Allah sizə, hər ikinizə səbir versin... Hamımıza səbir versin...

Nihal heyrətlə yerindən qalxır, nə isə demək istəyir, sonra fikrini dəyişib, Nəcmnin qoluna girir.

Nihal. Xudahafiz, Əhməd.
Əhməd. Xoş getdin... Aytənə məndən salam.

Nihal və Nəcmi gedirlər.

438

Nuru (*Əhmədin masasına yaxınlaşır*). O idi?

Əhməd. Bəli.

Nuru. Küsdünüz?

Əhməd. Bəli.

Nuru. Səni atıb, o ədəbaza gedib?

Əhməd. Bəli.

Nuru. Arvad sabun kimi bir şeydir: əlində bərk saxlamasan, sürüşüb düşər, bərk də saxlasan köpüklənə-köpüklənə əriyib gedər...

Əli daxil olur.

Əli (*bıçaq gətirir*). Əhməd bəy, bıçaq istəmişdiniz... Qarpızı kəsmək üçün...

Əhməd bıçağı götürür, əlində oynadır, fikrə gedir.
Nuruya baxır.

Nuru (*bıçağı göstərir*). Bax, bıçaq buna deyərəm!

Əli. Bu bıçaqla qoyun kəsirlər.

Nuru. Bir balaca güc eləsən sapına qədər adamın qarnına girər.

Əhməd. Əli, yemək gətir. (*Nuruya*) Qovrulmuş püştə xoşlayırsan? (*Əliyə*) Araq da gətir! (*Nuruya*) Ayaq üstə niyə dayanmısan? Otur. Yoldaşının adı nədir?

Nuru. Xalid.

Əhməd (*çağırır*). Xalid əfəndi, keç yanımıza.
Xalid. Mane olmaram?
Əhməd. Bu nə sözdür?! Əli, o masanın üstündəki-
ləri bura gətir.

Əli Əhmədin əmrini yerinə yetirir və piştaxtaya
tərəf çəkilir. Nuru və Xalid Əhmədin masasının
başında oturlar. Qədəhləri doldurur.

Sizin sağlığınıza.
Xalid və Nuru. Sağ olaq!

Qədəh-qədəhə vurub içirlər.

Əhməd (*Nuruya*). Səni görəndə kimi tanıdım.
Nuru. Tanımamazlığa vurdun?!
Əhməd. Qorxdum.
Nuru. Dedin bir pislik edərdəm sənə.
Əhməd. Hər nə eləsən, haqqın var.
Xalid. Bu söhbətləri qoyun bir qırağa. Olan olub,
keçən keçib.
Əhməd. Gəlin adama birini də içək.
Xalid. Biz ikimiz bir şüşə içmişik. Bəlkə, tələsməyə, hə?
Əhməd. Adama iki yüz əlli vurmuşuq, adımızı kişi
qoyuruq.
Nuru. Sizin sağlığınıza...
Əhməd. Sizin sağlığınıza...
Nuru. Radio ilə yenə kafir toy bayramıdır.
Əhməd. Əli, radionu çıxart. Plastinka çal... Türk
mahnısı qoy...
Nuru. Özü də bərk anqırmasın.
Əhməd. Keçmişdə qoçaq adamlar, igid oğlanlar
tamam başqa cür idilər.
Nuru. Necə?
Əhməd. Onların adı-sanı, qoçaqlıqları kitablara
düşürdü. Dünən əlimə bir tarix kitabı keçdi. Orda mən Şəkər
Kazım barədə oxudum. O məşhurdu, yeddi igidin biriydi.
İstanbulda yaşayırmış. Bu pəhləvan qazamatdan çıxan-
dan sonra, on il bütün dünyanı gəzib, ona iş verən hakimi
axtarıb tapan kimi, onu o dünyaya göndərib.

Xalid. Hər sənə iş kəsən hakimi o dünyaya göndərən, məhkəmədə hakim qalmaz.

Əhməd. Gör bu nəyin qeydinə qalır!

Nuru. Şəkər Kazımın şücaətini hansı kitabda oxumuşsan?!

Əhməd. Övliya Çələbinin kitabında. Eh, belə şeylər indi tarix olub... Çopur Nuru, bu qarpızı kəs görək... Qarpız kəsmək, hakim, ya da vəkil başı kəsməkdən asandır.

Xalid. Bu, nə söhbətdir araya salırsınız? Başınıza söz qəhətdir?

Əhməd (*bıçağı Nağıya uzadır*). Al, görüm zədələmədən qarpızın ortasını çıxarda biləcəksən?

Nuru bıçağı götürüb, qarpızı
kəsməyə başlayır.
Əli əsir.

440

Nuru, əlin əsir... Görünür, qazamatda bıçaq oynatmaqdan yadırgamısan.

Nuru. Mənim əlim əsmir. Qazamatda da bıçağım həmişə belimdə olub.

Əhməd. Sultan Həmidin vaxtında qocalar da, əlillər də qılınc gəzdirərmişlər.

Nuru. Bura bax, nə düşmüşən üstümə?

Əhməd. Üstünə niyə düşürəm? İncidin? Yaxşısı, gəl içək! (*Qədəhi qaldırır.*)

Xalid (*Nurunun əlini tutur*). İçmə, bəsendir. (*Əhmədə*) Əhməd bəy, sən oxumuş adamsan... Oğlanı kefləndirmə.

Əhməd (*Nuruya*). Dostun sənin qeydinə qalır... İçmə, yoxsa qusarsan! Bu səninçin ana südü deyil!

Nuru. Kəs səsini! (*İçir.*)

Xalid (*Nuruya*). Korsan? Görmürsən, özü içmir, səni içirdir.

Əhməd. Mən içmirəm? Ala bax! (*İçir.*)

Xalid. Nuru, dur burdan gedək.

Əhməd. Hara gedirsiniz? Əcəbcə zəmanədir! Kişilər araqdan qaçır.

Nuru. Bir az yavaş. Deyəsən, sənin buynuzun gicişir?

Əhməd. Elə iş kişi əlindən gələr.

Nuru. Deməli, sənin fikrincə mən kişi deyiləm?

Əhməd. Sən bu gün səhər qazamatdan çıxmısan, hələ qorxu canından çıxmayıb, heç çıxmayacaq da. Görünür, orda gözünün odunu yamanca alıblar. Amma çox güman, arvadlar arasında öyünəcəksən ki, belə vururam, belə yıxıram. Qarpızı niyə kəsmirsən! Gör böyürdən qan kimi necə sıçradı. Kəsə bilmirsən ver, mən kəsim. *(Bıçağı almaq istəyirmiş kimi hərəkət edir. Nuru bıçağı vermir, kəsməkdə davam edir.)* Sənə baxıram, yazığım gəlir.

Nuru. Mənə yazığın niyə gəlir?

Əhməd. Sən ki bilirsən, o bayaqkı xanımın üstündə dörd il iş aldın.

Xalid. Əhməd bəy, yenə başladınız?

Əhməd. Onun vurğunu olmasaydım, onun qabağında fors eləmək istəməsəydim, onda onu məhkəməyə dəvət edib göstərmək istəməsəydim ki, bir gör mən necə adamam, hər kəsi istəsəm qazamata sala bilərəm... qanunları bu cür məharətlə dolaşdırmasaydım, hakimlər sənə dörd il verməzdi.

Xalid. Hakimlər vəkillərin ağına baxmır. Bizim də bu işlərdən başımız çıxır.

Əhməd. Mənim ki sözümlə qulaq asdılar. Çopurun vəkili hakimlə görüşmüşdüsə, mən də prokurorun özü ilə danışmışdım.

Nuru. Yalan deyirsən.

Əhməd. Yalan niyə deyirəm?

Nuru. Sənə nə pislik eləmişdim?

Əhməd. Onda səni birinci dəfə görürdüm. Dedim ki, o qızın qabağında özümü göstərmək istəyirdim... Sevgini zarafat bilirsən?..

Nuru. Səsini kəs!

Əhməd. Kəsməsəm nə olar?

Xalid. Əhməd bəy, Allah xatirinə, əl çək uşağın yaxasından.

Əhməd *(Nuruya)*. Səndən əl çəkim, uşaq?

Nuru. Lənət sənə kor şeytan!.. *(Bıçağı əlində oynadır.)*

Əhməd. Sirkdəki hoqqabazlar kimi bıçağı niyə oynadırsan? Qarpızı kəs, eşidirsən? Kəs! Yoxsa gücün ancaq arvadlara çatır?!

Nuru *(yerindən sıçrayır)*. Kəs səsini! Sənin boğazını üzərəm! *(Əhmədin boğazından yapışır.)*

Xalid. Nuru!

Nuru (*Xalidi itələyir, o yıxılır.*) Çəkil! (*Bıçağı Əhmədin boğazına dirəyir.*)

Əhməd. Di kəs, nədən qorxursan? Qorxaq! Görünür, arvadın da sənin başında ağalıq eləyir. Qeyrətin var, vur! Nuru. Al gəldi!

Səlim yerindən sıçrayır, Əhmədlə Nurunun arasına girir. Nurunun biləyindən tutur. Bıçaq Səlimin çiyinini yaralayır.

Səlim. Dayan, sərsəri!

Xalid. Buraxma, onun biləyini tut!

442

Səlim Nurunun biləyini sıxır, bıçaq yerə düşür. Səsə Əli ilə Orxan yüyürüb gəlirlər.

Əli (*Nuruya*). Neyləyirsən?

Xalid. Onda günah yoxdur.

Nuru. Məni buraxın! Buraxın!..

Orxan. Polis...

Səlim. Polis-zad lazım deyil! Küçəyə çıxardın. Qoy əkilsin!

Nuru. Buraxın məni!

Xalid. Get.

Xalid, Əli, Orxan Nuru itələyib onunla bərabər küçəyə çıxırlar. Əhmədlə Səlim qalır.

Əhməd (*yorğun*). Sən kimsən?

Səlim. Tərsənədə fəhləyəm, adım Səlimdir... Yoldaşlarım mənə Səlim ağabəy deyir.

Əhməd. Məni tanıyırsan?

Səlim. Yox! Birinci dəfədir görürəm.

Əhməd. Niyə bizim aramıza girdin?

Səlim. Sizin mübahisənin şahidi idim. Oğlana özünü zorla öldürmək istəyirdin. O da, sən də, yazıqsınız.

Əhməd. Bıçaq sənə dəyə bilərdi. Mənim yerimə sən ölə bilərdin!

Səlim. Ola bilər. Nə olsun ki?

Əhməd. Sindənən qan axır... *(Tələsik yerindən qalxır.)*

Səlim. Qorxulu heç bir şey yoxdur, bir balaca cızılıb.

Əhməd. Sən bunu niyə elədin?

Səlim. Qəribə sualdır... Məgər sən belə eləməzdin?

Burda təəccüblü nə var? Meşədə, qurdlar arasında böyüməmişən ki? Heç kəsdən yaxşılıq-zad görməmişən?

Əhməd *(fikrə dalır)*. Səlim ağabəy, mən bu saat, bu dəqiqə bir şey etməliyəm... İndi bu saat... Bu saat, bu dəqiqə mən boğazacan batdığım bataqlıqdan çıxmalıyam... Səlim ağabəy, mən nə isə etməliyəm... Əvvəlki kimi... Əvvəlki kimi.. *(Telefon olan tərəfə gedir, dəstəyi götürür.)* Allo... sənsən, İsmayıl? Mənəm, vəkil Əhməd Rza... Bura bax, mənə bir il səkkiz ay bundan əvvəl bir iş demişdin... Sözümlü kəsmə... Bilirəm, işə hələ baxılmayıb... Bəli... o işi götürürəm... Nə dedin? Necə?.. Bəli, mən yenə qəribə olmaq qərarına gəlmişəm, özü də lap qəribə... Sabah səhər sizdəyəm. *(Dəstəyi asır. Səlimə baxır.)* Səlim ağabəy, sən kommunistсэн?

Səlim. Yox.

Əhməd. Amma ola bilərdin.

Səlim. Ola bilərdim.

Əhməd. Gəl, səninlə adama birini də içək, Səlim ağabəy.

Səlim. İçək. Əli, qədəhlərimizi doldur!

Əli qədəhləri doldurur.

Əhməd. Həyat mürəkkəb şeydir, Səlim ağabəy... Dünya gözəldir! *(Gülümsəyir.)* Sizə bir mühüm söz də deyim! Mən insanlara, yaxşı insanlara inanıram. Sənin sağlığına, Səlim ağabəy, Cordano Brunonun sağlığına!

Əli. O kimdir ki?

Əhməd. O da bir qəribə adam...

Pərdə

DEMOKLİSİN QILINCI

İŞTİRAK EDİRLƏR

Arxitektör
Arxitektörün arvadı
A.B.
Boksçu
Aptekçi
Aptekçinin oğlu
Hakim
Hakimin qızı
Benzin satanın qızı
Komisyonçu
Komissar
Kar
Karın arvadı
Gonbul
Arıq
Qarı
Adam

444

Səhnənin bir küncündə piano. O biri küncdən isə divar saati asılmışdır. Arxitektör və onun arvadı daxil olurlar. İki də iyirmi üç, iyirmi dörd yaşlarındadır. Qadının hamilə olduğu nəzərə çarpır. Piano arxasında oturlar. Divar saatinin çıqqıltısı eşidilməyə başlayır. Tam sakitlikdə saatin çıqqıltısı bir müddət aydınca eşidilir. Ərlə arvad pianoda dörd əllə bir konsert çalır. Konsert bir müddət davam edir. Ərlə arvad həm çalır, həm də söhbət edirlər.

Arxitektör. Əllərimizə bax, quzum...
Arxitektörün arvadı. Baxıram.
Arxitektör. Əllərimiz klavişdə yan-yanadır...
Arxitektörün arvadı. Bir-birinə yaraşırlar.

Bir müddət musiqi, sonra isə həm musiqi,
həm də danışiq eşidilir.

Arxitektörün arvadı. Məni sevirsənmi?
Arxitektör. Dəlicəsinə... Məni sevirsənmi?
Arxitektörün arvadı. Dəlicəsinə... Məni sevir-
sənmi?
Arxitektör. Dəlicəsinə...

Bir müddət yalnız musiqi, sonra isə həm
musiqi, həm də danışiq eşidilir.

Arxitektörün arvadı. Xoşbəxtsənmi?
Arxitektör. Xoşbəxtəm. Sən də xoşbəxtsənmi?
Arxitektörün arvadı. Xoşbəxtəm.

Piano çalmırlar. Bir müddət bir-birinə baxırlar.
Divar saatının çıqqıltısı eşidilir. Yenə də
piano çalmağa başlayırlar. Həm çalır,
həm də söhbət edirlər.

Arxitektör. Səndən başqa mənim heç kəsim yox-
dur...

Arxitektörün arvadı. Tezliklə bir oğlun da ola-
caq...

Arxitektör. Bəlkə də, qızım...

Arxitektörün arvadı. Sonra da insanlar var,
məmləkətin var, dünya var...

Arxitektör. Hamısı sənsən, gülüm...

Arxitektörün arvadı. Sənətin var... Mən də sən
kimi arxitektör olmaq istərdim...

Arxitektör. Şüşədən, plastmasdan, alümindən evlər
tikəcəyəm, bol günəşli, bol havalı, geniş evlər...

Arxitektörün arvadı. Yalnız ev tikəcəksən?

Arxitektör. Kazarma, həbsxana tikməyəcəyəm.

Arxitektörün arvadı. Teatr, kino da tikə bilərsən.

Arxitektör. Konsert salonları da.
Arxitektörün arvadı. Mənim sevimlim, canım-
ciyərim...

Arxitektör. Yaşamaq nə gözəldir!

Musiqini kəsirlər. Divar saatının çıqqıltısı eşidilir.
Sonra yenə də çalmağa başlayırlar. Həm
musiqi çalır, həm də danışırlar.

Arxitektörün arvadı. Mən ipək üzərində bir Çin
tikməsinin fotosəklini gördüm... Ön planda bir çinli qız
oturmuşdu. Dalğın idi. Bəxtiyarcasına gülümsünürdü...
Arxada bir raket Aya tərəf uçurdu... Mən də Aya uçmaq
istərdim...

446

Arxitektör. Oğlumuz uçaçaq...

Arxitektörün arvadı. Bəlkə də qızımız...

Arxitektör. Biz də uçarıq. Əgər müharibə olmasa.

Arxitektörün arvadı əllərini pianodan çəkir. Arxitektör
bir müddət musiqini davam etdirir, sonra arvadının
üzünə baxır, daha o da çalmır. Divar saati
tıqqıldayır.

Arxitektörün arvadı. Axı niyə? Nəyə görə mən,
sən, oğlumuz, ya qızımız bu cəzanı çəkməliyik? Niyə gərək
uçuq bir divarda kölgəmizi buraxıb bir anda yox olaq? Sən,
mən, qızımız, ya oğlumuz... Budəfəki müharibə bundan
əvvəlkilərə bənzəməyəcək...

Arxitektörün arvadı barmaqlarını klavişlərə toxundurur
və yenidən çalmağa başlayır. Arxitektör bir qədər
gözləyir, sonra o da çalmağa başlayır. Şən və
həyat dolu bir hava çalırlar. Arxitektör gözünün
ucu ilə arvadına baxır. Bir müddətdən sonra
çalmağını davam etdirir-ətdirir arvadının
dodaqlarından öpür. Əvvəlcə arvad, sonra isə əri
musiqidən əl çəkib rahatca öpüşürlər. Divar saatının
çıqqıltısı eşidilir. Qapının zəngi çalınır. Arxitektör ilə arvadı
ayrılırlar...

Arxitektörün arvadı. Qapının zəngi çalındı?
Arxitektör. Gedim, baxım...

Arxitektor otaqdan çıxır. Arvadı tək əlini klavişlərin üzərində gəzdirir. Arxitektor içəri girir. Əlində bir məktub vardır.

Arxitektorun arvadı. O nədir?

Arxitektor. Məktubdur.

Arxitektorun arvadı. Hardandır?

Arxitektor (*zərfi çevirir*). Möhüründən görünür ki, dünən poçta salınmışdır...

Arxitektorun arvadı. Hardan?

Arxitektor. Şəhərin adı oxunmur... (*Zərfi açmağa başlayır.*) İndi bilərik...

Arxitektorun arvadı. Necə də qalındır...

Arxitektor (*zərfin içərisindən bir neçə vərəq kağız çıxardır. Tələsik sayır*). On iki, on üç, on dörd vərəq...

Arxitektorun arvadı. Kimdəndir?

Arxitektor (*axırncı səhifədə imzanı axtararaq*). A.B.

Arxitektorun arvadı. A.B.?

Arxitektor. Bəli. A.B. (*Fikirləşir.*) A.B.

Arxitektorun arvadı (*qalxıb ərinə yanaşır*). Oxu görək.

Arxitektor. Bildim. Özüdür. Onun adı A.B. idi.

Arxitektorun arvadı. Kimin?

Arxitektor. Mənim bir məktəb yoldaşım var idi. Çox yoxsul bir kəndlinin oğlu idi. Qəşəng oğlan idi... Amma sinifdəki uşaqların ən kasıb olduğundan həmişə boynubükük gəzərdi. Uşaqlar ona sataşıb ələ salardılar. Hara gəldi göndərərdilər... Müəllimlər də ona kəc baxardılar.

Arxitektorun arvadı. Bəs niyə A.B.?

Arxitektor. Bilmirəm... Hamı, hətta müəllimlərimiz də ona A.B. deyərdilər. Məktəbi bitirdikdən sonra bir də o şəhərə qayıtmamışam. Gör bir neçə ildir...

Arxitektorun arvadı. O vaxtdan bəri heç görüşməmisiniz?

Arxitektor. Yox, onun varlığını belə unutmuşam.

Arxitektorun arvadı. Məktubu oxusana...

Arxitektor. Oxuyacağam... Səbir elə... Onun mənə məktub yazmasına lap təəccüb qalmışam.

Arxitektorun arvadı (*məktubu ərinin əlindən almağa çalışaraq*). Ver, mən oxuyum.

Arxitektora (*məktubu verməyərək*). Xeyr... Özüm oxuyaram... Məktubda, bəlkə də, sənə oxumağın lazım gəlməyən şeylər yazılmışdır...

Arxitektora arvadı. Mən sənə keçmişini qısqanmıram.

Arxitektora. Yox, məsələ onda deyil. Bir də sən özün bilirsən ki, keçmişimdə elə bir şey yoxdur ki, sən qısqanasan.

Arxitektora arvadı. Yaxşı, oxu, köhnə sinif yoldaşın sənə nə yaza bilər? Yəqin, iş tapmaq üçün səndən kömək istəyir.

Arxitektora. Mən uşaqlıqdan ovçuyam... Ovçuların...

Arxitektora arvadı. Heç inana bilmirəm ki, sənə kimi bir adam heyvanlara tələ qura bilsin!

Arxitektora. Ovçular ovu iyyindən duyduğunu kimi, bu məktubun da qoxusu nə isə mənə birdən-birə xoş gəlmədi.

Arxitektora arvadı. Bəlkə, yoldaşına bir pislik etmişən?

Arxitektora. Yox. Əksinə. Bu saatın da çıxqılması mənə lap əsəbiləşdirir!

Arxitektora arvadı. Dayandırımı?

Arxitektora (*gülümsünür*). Yox. Bağışla, əzizim... oxuyuram. Qulaq as. (*Məktubu oxumağa başlayır*.) "Salam. Bilmirəm, mənə xatırlayacaqsanmı? Bu məktubu yazan sənə məktəb yoldaşın..."

A.B.-nin səsi. A.B.-dir. Neçə ildir biz görüşməmişik! Ancaq mən sənə unutmamışam. Mənə gülməyən, mənə ələ salmayan yeganə adam sən idin... Yox, səndən başqa birisi də var idi... Bilmirəm, bu məktub sənə çatacaqmı? Yoxsa sən də milyon-milyon əclaflarla birlikdə niyə, nə üçün və nə səbəbə olduğunu bilməyə belə macal tapmadan birçə anda yer üzündən silinib yox olacaqsan?

Arxitektora arvadı. Dəli olub, nədi?

Arxitektora. Heç bir şey anlamıram...

Arxitektora arvadı. Gerisini oxu.

Arxitektora (*oxumaqda davam edir*). "Quracağın ən gözəl və ən möhtəşəm binalarla sən yenə də kiçik bir insansan..."

A.B.-nin səsi. Mən hər şeyi birdən-birə dağıdıb məhv edən allaham. Mən intiqam allahıyam.

Arxitektora arvadı. Bilsəydik haradadır, yazığa

kömək edərdik, bəlkə, onu dəlixanaya qoymaq lazımdır? Nə bilmək olar, bəlkə də, elə oradan yazır?

Arxitektor (*zərfə baxır*). Marka buranındadır. Demək, o da Avropaya gəlmişdir. Gerisini oxuyuram.

A.B. -nin səsi. Saatına bax. Əgər bu məktubu səkkizə qədər alsan, öz saatına bax...

Arxitektorun arvadı (*divar saatına baxır*). Səkkizə on beş dəqiqə işləyib.

A.B. -nin səsi. Səkkizin tamamına neçə dəqiqə qalırsa, demək, günahlarını bağışlamaq üçün Allaha yalvarmağa da o qədər vaxtın qalır. Demə ki, günahın yoxdur.

Arxitektorun arvadı. Vallah, mənəm elə bir günahım yoxdur ki, Allaha yalvaram bağışlaya. Heç sənin də yoxdur...

Arxitektor. Bilmirəm, bəlkə də, vardır...

Arxitektorun arvadı. Yaxşı, yaxşı, günahlarının bağışlanması üçün sonra yalvararsan. Məktubu oxu görək. Bura bax, bəlkə, sənin o şəhərinə teleqraf vuraq? Görək o yazığın başına nə iş gəlib?

Arxitektor. Doğrudur.

Arxitektorun arvadı. Hələ bir oxu qurtar.

A.B. -nin səsi. Mən bilirəm ki, sən bu saat toy səyahətinə çıxmısan. Görürsən ki, ünvanını da bilirəm.

Arxitektor və arvadı yavaş-yavaş qaranlıqda qalırlar.
Səhnə işıqlaşır.

Bəlkə, uşağınız da olacaq. Nə etməli? Görünür, tale-yinizə yazılmayıb. İndi qulaq as. Bir bazar günü qəsəbəmizdəki idman klubuna gedirdim... Görüm oranı viran qalsın!.. Üç il bundan qabaq idi. Yolda bizim baqqalın oğluna rast gəldim. O balacaboy, gonbul oğlan yadındadırmı...

A.B. gəlir. O, iyirmi iki yaşında gözəl,
sağlam və qüvvətli bir gəncdir.
Gonbula rast gəlir.

Gonbul. A.B.! Hara gedirsən? Niyə belə bikefsən?

A.B. Kluba. (*Gonbul gülür.*) Niyə gülürsən?

Gonbul. Sənə gülürəm. Sənin heç bəxtin yox imiş. Beşcə dəqiqə bundan əvvəl mənə rast gəlsəydin...

A. B. Mənə iş təklif edərdin, eləmi?

Gonbul. Özü də necə iş! Keçib, nə etmək olar? Qalsın gələn dəfəyə. Ümidvaram ki, gələn dəfə fürsəti əldən buraxmazsan.

A. B. İnşallah. Salamət qal.

Gonbul. Xoş gəldin.

Gonbul gedir. A.B. yoluna davam edir. Arığa rast gəlir.

Arıq. Salam, hardasınız, görükmürsünüz? Dünən hardaydınız?

A. B. Harda olacağam? İşdə.

Arıq. Yenə o tonyarımlıq maşınıınızda nəcis daşıyırdınız?

A. B. Nə edim, işimdir də.

Arıq. Sizi dünən o qədər axtardım ki, daha soruşmadığım adam, telefon etmədiyim yer qalmadı...

A. B. Çox sağ olun.

Arıq. Sizin üçün yaxşı bir iş tapmışdım. İş deyil, qızıl mədəni, heyif, əldən çıxdı... Başqasını götürdülər.

A. B. Təəssüf edirəm.

Arıq. Heyif! Elə iş hər gün ələ düşür.

A. B. Əlbəttə.

Arıq. Hələlik.

A. B. Sağ olun.

Arıq gedir. A.B. yoluna davam edir.

Qarıya rast gəlir.

Qarı. Hara qaçırsan, oğlum? Kart oynamağa?

A. B. Yox.

Qarı. Belə boş-boş işlərlə məşğul olmaqdan tez-tez gəl mənim yanına, halımı soruş, kefimi xəbər al. Lap elə bu gün səhər gəlsəydin, səni milyonəriyyə çıxardan bir iş tapırdı. Ancaq fürsəti əldən verdin... Özü də bu gün bazar idi. Mənim evim də lap kilsənin qabağındadır. Yoxsa sən kilsəyə getmirsən?

A. B. Ağlım kəsən vaxtdan bəri hələ bir dəfə də moizə buraxmamışam.

Qarı. Moizə buraxmamağın çox yaxşıdır, ancaq heyif ki, fürsəti əldən buraxırsan. Eybi yoxdur, kefini pozma. Gələn bazar günü mütləq gəl.

A. B. Gələrəm, nəne. Xudahafız!

Qarı gedir. A.B. yoluna davam edir. Qarşıda yolun üstündə qara bir pul kisəsi gözüne ilişir. Səhnə qaranlıqlaşır. Işıq yalnız pul kisəsini işıqlandırır.

A.B. keçib gedir, o tərəf–bu tərəfə baxır, tərəddüd içərisində dayanır. Sonra qəti qərara gələrək əyilir ki, kisəni yerdən qaldırsın. Ancaq bu zaman bir adam arxadan sürətli addımlarla gəlib pul kisəsini yerdən götürür və yoluna davam edir.

A. B. *(pul kisəsini götürmüş adamın dalınca gedərək)*.
Məgər o pul kisəsi sizinkidir?

A d a m. Bəs sizinkidir?

A. B. Bəs axı...

A d a m *(gedə–gedə)*. İndi o mənimkidir. *(Çıxıb gedir.)*

451

A.B. gedən adamın dalınca acıqlı–acıqlı, sonra işe kədərlə baxır. Səhnə qaranlıqlaşır. Ön səhnədə yenə də arxitektör və onun arvadı işıqlanır. Arxitektör məktubu oxumaqda davam edir.

A. B. -nin səsi. Mən gedən adamın arxasınca baxaraq qaldım.

Arxitektörün arvadı. Qəribədir... Doğrudan da, bu dünyada nə qədər bəxtsiz adamlar var? Dünya niyə belə qurulub?

Arxitektör məktubu oxumaqda davam edir. Ön səhnə qaranlıqlaşır. Səhnə işıqlaşır. Səhnədə – rinq, boks üzrə şəhər çempionu.

A. B. -nin səsi. Sən onu tanımırsan, o sən gedəndən sonra qəsəbəyə gəlmişdi. Zalda məşq edirdi. Mən tənq-nəfəs zala daxil oldum.

Boksçu yumruq topu ilə məşq edir. İyirmi beş yaşlarında yüngül çəkili bir adamdır. Qırx beş yaşlarında enli qaşlı, iti baxışlı komisyönçu da buradadır.

A. B. *(saatına baxır)*. Deyəsən, on beş dəqiqə gecikmişəm.

Komisyonçu. On beş dəqiqə ərzində bütün bir müharibəni udmaq və ya uduzmaq olar. Bunu kim deyib? Napoleon? Yaxud Franklin? Yaxşı yadımda deyil.

A. B. Zəng vurdu?

Komisyonçu. Vurdu. Dəqiqəbədəqiqəsində. On birə beş dəqiqə işləmiş. Acığı tutdu, dedi ki, hələ iş başlamamışdan işə belə soyuq baxan adam mənə lazım deyil.

A. B. Mən ona yalvarıb-yaxararam.

Komisyonçu. Bir dəfə vura bilmədiyin hədəfə bir daha atəş açma. Bunu kim deyib? Napoleon? Franklin? Bəlkə də, Edison deyib?

A. B. *(oturur, köksünü ötürür)*. Görünür, ömrümün axırına qədər nəcis daşıyacağam. Atam ömrünün axırına qədər torpaq qazdığı kimi...

452

Komisyonçu. Amma qonşunuz... daha doğrusu, babanın qonşusu...

A. B. Hər adamın tarlasından neft çıxmayır.

Komisyonçu. Axsam nə işin var?

A. B. Kinoya gedəcəyəm.

Komisyonçu. Kinonu burax. Gəl mənim yanına.

A. B. Nə var?

Komisyonçu. Qumar üçün bir oyunçu lazımdır.

A. B. Axı...

Komisyonçu. Dördüncü oyunçumuz çatışmır. Düz doqquz tamamda. Bax, gecikmə, ha.

A. B. Axı mən kinoya getmək istəyirdim.

Komisyonçu. Eh, mənim əzizim, hər kəs öz istədiyini etsəydi, onda daha nə var idi... Demək, düz doqquz tamamda.

A. B. Baş üstə.

Kiminsə fiştırla bir rəqs havası çaldığı eşidilir.
Fiştırlıq səsi yaxınlaşır.

A. B. Apteğin oğludur.

Komisyonçu. Hakimin dəlisov qızı ilə indicə üzgüçülük hovuzunda idilər.

Apteğin oğlu və hakimin qızı daxil olurlar.
Apteğin oğlu – iyirmi dörd yaşında ucaboyle, olduqca gözəl, nazik qara bıqlı bir gəncdir.

Saçlarına brilliantin çəkilməmişdir. Əynində çimərlik paltarı və xalat vardır. Hakimin qızı son dərəcə gözəldir, on səkkiz yaşında olsa da, iyirmi yaşlı kimi görünür. Saçları “atquyruğu” modasındadır. O da çimərlik paltarı və xalat geymişdir.

Boksçu (*məşqini davam etdirərək*). Yaxşı üzdünüzümü? Hakimin qızı (*aptekçinin oğlunu göstərərək*). Mən onu ötüb keçdim. (*A.B.-yə*) Bəs niyə soyunmursan? Bu gün qılıncla məşq etməyəcəyik?

A. B. Bağışla, nədənsə bu gün halım yoxdur.

Aptekçinin oğlu (*A.B.-yə*) Ey, nənə balası, get bizə iki limonad al gətir.

A. B. Sizə iki limonad gətirim?

Aptekçinin oğlu. Bəli, limonad.

A. B. (*ayağa qalxır*). Baş üstə.

Hakimin qızı (*A.B.-yə*). Dayan! (*Aptekçinin oğluna*) Get, özün al.

Aptekçinin oğlu (*gülümsünür*). Gedərəm, quzum. (*Gedir.*)

Hakimin qızı (*A.B.-yə*). O, sənin ağandır, ya hamindir, nədir? Məgər, sən onun dediyini etməyə borclusan?

A. B. Yox, borclu deyiləm.

Hakimin qızı. Bəs niyə gedirsən?

A. B. Getməyim, bəs nə edim?

Hakimin qızı. Hər adama “baş üstə” demə.

A. B. Baş üstə.

Hakimin qızı. Yenə baş üstə? (*Gülür.*) Niyə durmursan? (*Çəkilib öz oturduğu stulda ona yer göstərir.*) Otur.

A. B. hakimin qızı ilə bir stulda oturur və xalataın açıq yaxasından onun yaş bədəninə baxır.

Niyə baxırsan? Elə bil, mənə çimərlik paltarında birinci dəfədir görürsən.

A. B. Belə yaxından görməmişdim.

Hakimin qızı (*xalataını açır*). Heç yaxından da pis deyiləm.

Boksçu (*məşqi davam etdirərək*). Deyəsən, bizim şoferi başdan çıxartmaq istəyirsən? İndiki ev qızları küçə qızlarından da betərdirlər.

Hakimin qızı. Səndən yaxşıca əxlaq dərsi müəllimi çıxar.

Aptekçinin oğlu əlində iki butulka
limonad gəlir. Butulkanın birini
hakimin qızına verir.

Komisionçu (*aptekçinin oğluna*). Atan öz dükanını satmaq istəyir.

Aptekçinin oğlu. Sən ona müştəri axtarma.

Komisionçu. Mən komisioner adamam, əzizim. Mənim işim alanlara, satanlara kömək etməkdir...

454

Aptekçinin oğlu. Nə qədər ki, mən sağam, qoca dükanı sata bilməz.

Komisionçu. Nə fərqi var, deyir onsuz da ilk bombardmanda yıxılacaq.

Boksçu. İlk bombardmana hələ çox qalıb.

Komisionçu. Bilmək olmaz.

Hakimin qızı. İnsanın ölümü bir şey deyil. Ancaq reaktiv, nə bilim, nə maddəsindən, nə bilim, nə xəstəliyinə tutulub bir neçə il ərzində get-gedə ətin çürüyüb tökülməyi...

Aptekçinin oğlu. Kaş, tez olaydı, heç olmasa, bu qeyri-müəyyənlikdən birdəfəlik qurtarardıq.

Boksçu. Yəqin, bu gün-sabah müharibə başlanacağına güman etdiyinə görə belə avara-avara veyillənirsən. Eləmi?

A. B. Şəhərimizin lap ortasına atom bombasının düşməyi...

Komisionçu. Günün günorta çağı... uşaq arabalarına... çiçək səbətlərinə...

Aptekçinin oğlu. Bizim şəhərimiz atılan bombanın heç yarısına da dəyməz. Onlar çox yaxşı bilirlər, hara atmaq lazımdır.

Boksçu. Rəhbərlərimiz axmaq deyillərsə, biz hamıdan əvvəl tərənərik. Elə deyilmi? Hə?

Hakimin qızı. Mən yaşamaq istəyirəm.

Aptekçinin oğlu. Niyə?

Hakimin qızı. Niyə? Nə üçün? Bilmirəm, amma

nəfəs almaq, üzmək, dondurma yemək xoşuma gəlir. Yarasız-xorasız, sağlam bədənəm xoşuma gəlir.

Aptekçinin oğlu (A.B.-yə). Bəs sən nə fikirdəsən, nə nə balası?

A. B. Mən qorxuram.

Aptekçinin oğlu. Qorxur. (Gülür.)

Komisionçu (aptekinin oğluna). Sən də qorxduğun üçün "kaş tez başlayaydı" deyirsən.

Boksçu (aptekinin oğluna). Mən yumruq topunu döyəcləməkdən usandım, gəl bir az da səni yumruqlayım.

Aptekçinin oğlu. Ayılığına salmasan razıyam. (Əlcəklərini geyinir. Boksçu ilə məşqə başlayır. Aldığı şiddətli zərbədən güclə ayaq üstə dura bilir.) Axı səninlə şərtləşdik ki, ayılıq etməyəcəksən.

Boksçu. Yaxşı, ta etmərəm.

455

Döyüşü davam etdirirlər.

Hakimin qızı (döyüşənləri komisionçuya göstərərək). Onlar dostdurlar, ya düşməndirlər?

Komisionçu. Bunu səndən soruşmaq lazımdır.

Hakimin qızı (A.B.-yə). Zəhmət olmasa, xalata çiy-nimə sal.

A.B. xalata qızın çiy-ninə salır.

Aptekçinin oğlu (boksçuya). Əcləfliq edirsən ha... Boksçu. Söz danışdı də.

Aptekçinin oğlu. Ağız-burnumu əzişdirirsən ki, özünü göstərəsən?..

Boksçu (güclü bir zərbə endirərək). Amma danışsən ha...

Aptekçinin oğlu (geri çəkilərək). Mən pəs...

Hakimin qızı (aptekinin oğluna). Davam gətirə bilmədin?

Aptekçinin oğlu. Məşq bəhanəsi ilə peşəkar boksçudan sən qabağında yumruq yemək işimə düşmür, quzum.

Boksçu. Az qala o məni yıxacaqdı. Uf... Gör məni necə də yordu... Yorulduğum məlum olmurmu? Hə? Olmurmu?

(*Əlcəklərini çıxarır.*) Doğrudan da, müharibə başlansaydı, çıxıb gedərdik yad bir məmləkətə, bir qədər əylənərdik... Müharibə müharibə yerində, ancaq mən rinqdə gözləri kor olan o fransız boksçunu heç cürə yaddan çıxara bilmirəm.

Komisiyonçu. Hər boksçu kor olsaydı... milyoner də olmur. Olmur. Olurmu? Hə?

Boksçu. Hər boksçu.

A. B. Milyoner olmaq üçün...

Aptekçinin oğlu. Əvvəla, gərək bəxtin götürə, ikincisi də ki, insafsız olasan.

Hakimin qızı. İkincisi səndə var.

Aptekçinin oğlu. Birincisi də var.

456

Boksçu musiqi yeşiyinə yanaşır, komisiyonçudan aldığı pulu deşiyə atır, düyməni basır, bir italyan xalq mahnısı çalınmağa başlayır.

Boksçu. Hər dəfə bu mahnını eşidəndə, elə bil ki, yuyunub təmizlənir, pak oluram.

Hamı musiqini dinləyir.

Hakimin qızı. Nə gözəldir! Bizim avtomatlardan belə səslər çıxacağına heç təsəvvür etməzdim.

Boksçu. Avtomatların hamısında bu səsi mən düzəlmişəm.

Aptekçinin oğlu. Atamın aptekindəkində də?

Boksçu. Demək, sənin xoşuna gəlir, hə?

Hakimin qızı. Çox, çox.

Musiqi davam edir. Benzinsatanın qızı daxil olur.

Saçları lülə-lülə burulmuş, 20 yaşlarında gözəl bir qızıdır. Əynində ağ koftası, enli, mavi yubkası vardır. Dayanır, yavaşcadan mahnı oxuyur. Hamı ona baxır.

Aptekçinin oğlu. Onun mahnı oxuduğunu mən bilmirdim.

Hakimin qızı. Sus!

Aptekçinin oğlu (*pıçiltı ilə*). Benzinqinin qızı, üstəlik xəstə baxıcısı, bu yandan da mahnı!

Hakimin qızı (*pıçiltı ilə*). Səsini kəs, görək!

Aptekçinin oğlu. Kəsirəm, quzum...

Musiqi və mahnı kəsilir.

Hakimin qızı. Afərin! Çox gözəl səsiniz var.
Benzinsatanın qızı. Təşəkkür edirəm... Bizdə bir
italyan xəstə yatırdı, ondan öyrənmişəm.

Boksçu. O italyan dediyiniz tornaçı idi?
Benzinsatanın qızı. Xeyr, tornaçı deyildi. O, vərəm-
dən öldü.

Boksçu. Mən təmizləndim, pak oldum.

Komisionçu. Yenidən kirlənə bilərsən...

Boksçu (A.B.-yə). Qoçaq, bir bəri gəl!

A. B. Nə üçün?

Boksçu. Sən bir əvvəlcə ayağa qalx, sonra deyərəm
nə üçün.

A. B. (ayağa qalxır). Qalxdım.

Boksçu (aptekçinin oğlunu göstərərək). Onunla başla-
dığımız raundu gəl səninlə bitirək.

A. B. Boksda o qədər də əlim yoxdur...

Hakimin qızı (birdən nə isə fikirləşərək A.B.-yə).
Cavan, şir kimi bir oğlansan. Bir yumruqla sər yerə bu
həddini aşanı!

Benzinsatanın qızı. Şəhərin çempionu ilə o necə
döyüşə bilər? İstəyirsiniz sizə bir mahnı da oxuyum.

Boksçu. Sonra oxuyarsan. Qorxma. Zarafatla vuru-
şacağıq. Bilirəm, onun burnu sənə xoşuna gəlir. Narahat
olma, ağız-burnunu əzişdirmərəm. (A.B.-yə) Pencəyini
çıxart!

A. B. Düzü, mən...

Boksçu. Soyun, soyun!

A.B. pencəyini soyunur.

Boksçu. Köynəyini də.

A.B. tək maykada qalır.

Aptekçinin oğlu. Şalvarını da çıxart!

Hakimin qızı. Şalvarlı da döyüşmək olar. (A.B.-yə)
Döyüşəcəksən ha, bildinmi?

Benzinsatanın qızı. Niyə qızıdırırsınız? Onu döyəcəklər.

Hakimin qızı. Qoy döysünlər. Onun da əli var, o da bir-iki yumruq vurur. Ondan başqa, başa düşər ki, döyülmək o qədər də qorxunc şey deyildir. Siz bir bunun qollarına baxın... (A.B.-yə) Qorxma!

A.B. əlcəkləri geyinir, boksçu ilə yüngül döyüşə başlayır.

Haydı, şofer, soldan vur!
Aptekçinin oğlu. Sağını qoru, nənə balası!
Benzinsatanın qızı. Aman Allah, siz bunu niyə edirsiniz?

458

Hakimin qızı. Vur, şofer!
Boksçu. Mən görürəm, siz hamınız onun tərəfindəsiniz. İndi ki, belədir, al gəldi, şofer. (Şoferə şiddətli bir zərbə endirir. A.B. səndəlayir.)

Hakimin qızı. Özünü ələ al! Ehtiyatlı ol!

A.B. də boksçuya bir zərbə endirir.

Gördünmü? Yaxşı! Afərin!
Aptekçinin oğlu. İstəyirsinizmi, nənə balası bizim çempionu döyə?
Boksçu. Hələ balacadır.

Boksçu bir zərbə endirir. A.B. əlləri ilə üzünü tutub yığılır. Benzinsatanın qızı qışqıraraq ona tərəf qaçır.

Benzinsatanın qızı (A.B.-nin üzərinə əyilərək). Bütün sir-sifəti qan içindədir.

Aptekçinin oğlu (yerindən qalxmadan sayır). Bir, iki, üç, dörd...

Hakimin qızı. Mən gözləməzdim ki, o bu qədər dayanacaq.

Benzinsatanın qızı. Su verin! Su, su!

Komilyonçu (hakimin qızına). Siz hər ikiniz – sən də, o da (benzinsatanın qızını göstərir.) A.B.-yə vurulmusunuz! Amma hansınız daha çox! Napoleonmu, ya Frank-

linmi deyibdir ki, qadınlar iki cür olur – bəziləri gözüyaşlı inək kimi sevir...

Hakimin qızı. Bəziləri də diş qaplan kimi.

Ön səhnə işıqlanır, arxitektör və onun arvadı görünür.

Arxitektörün arvadı. Görəsən, mən hansıdanam?

Arxitektör. İnsan soyundan. Yəni, həm birincidən, həm də ikincidən.

Arxitektörün arvadı. Hakimin qızı çoxmu gözəl idi?

Arxitektör. Mən gələndə onun on bir yaşı oldadı. Amma elə o zamandan məlum olurdu ki, gözəl qız olacaq.

Arxitektörün arvadı. Bəs, benzinsatanın qızı?

Arxitektör. Görünür, o məndən sonra şəhərə gəlib. Onu tanımıram.

Arxitektörün arvadı. Sizin şəhərdə heç bir nəfər də yaxşı adam yox idi?

Arxitektör. Nə danışırısan, heç elə şey olar!

Arxitektörün arvadı. Oxu, əzizim.

Arxitektör (*məktubu oxuyur*). "Hakimin qızı məni diş qaplanın sevdiyi kimimi sevardı, bilmirəm. Hələ indi də bilmirəm. Bir qıvrım tüklü it satın aldım. Ağ it idi. Bir axşam üstü..."

Arxitektör və arvadı qaranlıqda qalırlar.
Səhnə işıqlanır.

A.B.-nin səsi. Mən itə əl üstə durmağı öyrədim. (*A.B. çalışır ki, iti əl üstə durmağa məcbur etsin.*)

A. B. Niyə belə tərslik edirsən? Niyə məni üzürsən? Əl üstə dur! Məgər çətin işdir! (*Əllərini qabağa uzadaraq necə əl üstə durmağı itə göstərir.*) Bax, belə. Qabaq pəncələrini beləcə qaldırırsan.

İt hürür.

(*A.B. gülür.*) Başa düşdük. Sən dördayaqlısan, mən iki. Mənimçün, əlbəttə, əllərimi qaldırmaq asandır. Yaxşı. (*Əyilir, əllərini yerə qoyur.*) Bax, indi mən də sən kimi dördayaqlı-

yam. (*Kədərli-kədərli köksünü ötürür.*) Neçə dəfələrlə hər cür köpək oğlu məni beləcə dördayaqlıya çevirmişdir. (*Qalxıb qollarını yuxarı qaldırır. Hirsli-hirsli və qəzəblə.*) Neçə dəfə bax, beləcə qollarımı qaldırıb durmuşam...

İt hürür.

İnad eləmə. Necə olsa, mən səni durmağa məcbur edəcəyəm. (*Cibindən bir parça qənd çıxarır.*) Bax, görürsənmi? Qənddir hə, ağzının suyu axır? Yaxşı. Qoy axsın. (*Cibindən yenə bir parça qənd çıxarır.*) Bax, bu... (*Birinci çıxardığı parçanı göstərir.*) əl üstə durmaq üçündür. Bu birisi isə... (*İkinci parçanı göstərir.*) əl üstündə durduqdan sonra alacaqsan. Buyur, birinci parçanı. Bunu qabaqca yeyirsən...

460

İt qəndi qapıb xırımladığı
çeynəyir.

Amma yamanca xırımladırsan ha... Bərk könlünə düşüb-müş? Bilirəm, gülüm, bilirəm. İnsanın ürəyi bəzən bir şeyi necə bərk istəyir, yaxşı bilirəm. Ləzzətdən gözlərin kəllənə çıxıb, çənən dəyirman daşı kimi işləyir.

İt hürür.

Yedin, ta bəsdir. İndi də əl üstə dur, ikinci parçanı al. (*Qəndi göstərir.*) Hə, dur görüm! Bir, iki, üç! Pəncələrini qaldır! Mən səndən güclüyəm. Sənə qənd verə bilərəm. Sən də mənə qənd verə bilərsənmi? Bilirsənmi, xaltan kimin əlindədir? Qəndə bax! Yaxşısı budur ki, fürsəti əldən qaçırma. Əl üstə dur! Dur görüm, hə, hə!

İt hürür.

Hürüb beynimi aparma. Acığımı tutdurma. (*Yerdən bir ağac götürür.*) Ya qənd, ya da bu ağacı görürsənmi! (*Ağacı silkələyir.*) Hə... eşidirsənmi? (*Qışqırır.*) Əl üstə dur! Hə! Cəld ol! İstəmirsən? Onda al gəldi! (*İti ağacla döyür.*)

İt yerdə qovrulub zingildəyir.

(*İti döyməkdə davam edir.*) Al sənə! Al! Al! Al sənə!

İt qaçmağa çalışır.

Mən sənin inadını qıraram. Nahaq yerə qaçmaq istəyirsən, əlimdən çıxma bilməyəcəksən. Əl üstə dur! *(Ağacla qaldırır.)* Dur!

İt A.B.-nin üstünə atılır.

(A.B. təəccüblə geri çəkilir.) Geriyə! Lənətə gəlmiş... Bir buna baxın! Boyuna bax, üstümə atılmağına bax! *(Ağacla qorunur.)* Sürük! Sürük! Lənətə gəlmiş indi tutar!

İt fırlanıb qaçmaq istəyir.

Dur, deyirəm sənə! İndicə boğulacaqsan. Dayan.

İt yerdə çapalayır. İt A.B.-nin hürməyinə təəccüb qalır. Ham-ham! Qorxmuş it gözlənilməz bir qüvvətlə A.B.-nin əlindən çıxıb qaçmağa başlayır.

Dayan! Dayan! *(İtin ardınca qaçır.)* Həlbət əlimə keçərsən! Onda qaçmağı sənə göstərərəm! *(Yerlə sürünən ipi ələ keçirir.)*

İt irəli-geri, sağa-sola atılır, nəhayət, əlacsız qalıb A.B.-yə tabe olur. A.B. qalxıb iti özünə tərəf çəkir.

Hə, nə oldu? Elə bilirdin əlimdən qurtaracaqsan? Elə bilirdin bir-iki dəfə atılıb-düşməklə, üstümə cummaqla hər iş qurtardı. Xaltanı əlimdən çıxartdın, işin düzəldi, eləmi? Yox, əzizim, bu işlər o qədər də asan deyil! Bəlkə də, asandır, ancaq vaxtını, saatını bilmək lazımdır... Firsəti ki, əldən buraxdın, işin bitdi. *(Gülür.)* Sən hələ doğulanda firsəti əldən buraxmısan ki, it doğulmuşan. İt doğulmaya da bilərdin, ancaq ki, artıq doğulmuşan, nə etmək olar. Əl üstə dur! Dur, deyirəm! Başla görək!

İt əl üstə durmaq istəmir.
Komisyonçu daxil olur.

Komisyonçu *(A.B.-yə)*. Bu nədir?

A. B. İstəyirəm, əl üstə dursun.

Komisyonçu. Nə üçün?

A. B. Bu zibilə bir yığın pul vermişəm. Dedilər ki, tərbiyəlidir. Köhnə sahibinin bir dediyini iki etmirdi. O hər nə deyirdi, yerinə yetirirdi. Amma mənim sözümə baxmır. *(Komisyonçu gülür.)* Niyə gülürsən?

Komisyonçu. Bir öz sir-sifətinə bax, it sənin kimi-lərinə qulaq asmaz.

A. B. Sir-sifətimin nəyi əskikdir?

Komisyonçu. Gözlərin. İt öz sahibinin necə adam olduğunu birçə dəfə iyləməklə bilir.

A. B. İtlər məgər adamın gözünü iyləyirlər?

Komisyonçu. Əlbəttə. Burax bunun ipini.

A. B. Qaçar.

Komisyonçu. Qaçmaz. Burax.

A. B. Elə bilirsən, o sənin gözlərinin iyini duyubdur?

Komisyonçu. Burax, onda görərsən.

A.B. itin xaltasını buraxır. İt qaçır.

A. B. *(razı halda)*. Hə, gördünmü?

Komisyonçu *(itə qışqırır)*. Dayan!

İt dayanır.

Gəl bura!

İt komisyonçuya yaxın gəlir.

Əl üstə dur!

İt əl üstə durur.

A. B. İt oğlu it!

Komisyonçu. Yalnız gözlərin deyil, səsin də qoxusu var. Bilmirəm, bunu Napoleonmu deyib, ya Franklinmi, yaxşı yadımda deyil. *(A.B.-nin əlindən ağacı alıb bir tərəfə atır. İtə)* Get gətir!

İt ağacı dişlərilə götürüb gətirir.

Afərin! *(A.B.-yə)* Ona qənd ver.

A. B. (*qəndi komisyonçuya verir*). Özün ver. O sənə qulaq asır.

Komisyonçu (*itə qənd verir, xaltanı A.B.-yə uzadaraq*). Tut.

A. B. (*xaltanı almır*). Onu sənə bağışlayıram.

Komisyonçu. Mən onu neynəyəcəyəm?

A. B. O sənın sözünə baxır.

Komisyonçu. Ona görə ki, mən əmr etməyi bacarıram.

A. B. Mən bacarmırammı?

Komisyonçu. Hər kəs əmr etməyi bacarsaydı... onda...

A. B. Bəs nə üçün mən əmr etməyi bacarmıram?

Komisyonçu. Çünki sənın soyun başqadır. Sən əmr edənlərdən yox, əmr alanlardansan.

A. B. Mən də əmr etmək istəyirəm.

Komisyonçu. Hər şey adamın istəməyi ilə olsaydı...

A. B. Bəs mən nə edim?

Komisyonçu. Neynəyəcəksən, heç nə.

A. B. Bəlkə, bir şey etmək mümkündür?

Komisyonçu. Bəlkə də... İti apara bilərəmmi?

A. B. Dedim ki, apar də.

Komisyonçu (*xaltanı itin boynundan çıxarıb A.B.-yə verir*). Xalta lazım deyil, ip bəsdır. (*İtə*) Gəl dalımca!

Komisyonçu itlə gedir. Hakimin qızı
rəngli şalvarda daxil olur.

Hakimin qızı. Yenə sənın quyuğunu kim basıb?

A. B. Bəsdır. Daha bəsdır! Görərsən! İndi hamı, aptekçinin oğlu da, boksçu köpəkoğlu da, bütün itlər, ov itləri də, həyət itləri də, təkçə bu qıvrım tüklü itlər deyil, bütün itlər mənım qabağımda şüşt duracaqlar...

Hakimin qızı. Mən də?

A. B. Sən də.

Hakimin qızı. Əminsənmi?

A. B. Niyə də əmin olmayım? Səni də qabağımda şüşt durmağa məcbur edəcəyəm... Bəli, məcbur edəcəyəm!

Hakimin qızı. Nə sayaq?

A. B. Nə nə sayaq?

Hakimin qızı. Bütün bunları sən nə cürə edəcəksən? Başqaları haqqında hələ demirəm, mənə necə məcbur edəcəksən?..

A. B. Səni necə məcbur edəcəyəm? Səni... Səni...
(*Birdən qıza şillə vurur. Sonra duruxur, tutduğu işdən şaşıraraq peşman olmuş kimi qıza baxır.*)

Hakimin qızı. Sən bunu hansı filmdə görmüsən?

A. B. Bağışla...

Hakimin qızı. Döyülməkdən xoşum gəlmir.

A. B. Məndən qabaq da mı səni...

Hakimin qızı. Döymüşdülər. Xoşum gəlmədi, mən də ona bir şillə ilişdirdim.

A. B. Mən demək istəyirdim ki, səni öpmüşdülər? Aptekçinin oğluyla sən...

Hakimin qızı. Yox.

A. B. Heç kim? İndiyə qədər səni heç kəs öpməmişdir?

Hakimin qızı. Sən niyə mənə öpmürsən?

A. B. Mən?

Hakimin qızı. Sən...

A. B. İcazə verərsən?

Hakimin qızı. Bir dəfə nümunə elə!

A. B. Sən bilirsən ki, mən səni sevirəm. Sənin dərdindən dəli-divanəyəm...

Hakimin qızı. Şeir oxuyacaqsan?

A. B. Səni... sə.. (*Qızı qucaqlayıb dodaqlarından öpür.*)

Hakimin qızı (*A. B.-nin qollarının arasından dartınıb çıxaraq, onu təpədən dırnağadək süzür.*) Gözləməzdim.

A. B. Nəyi gözləməzdin?

Hakimin qızı. Sənin öpməyi belə yaxşı bacardığını. Benzinsatanın qızındanmı öyrənmişən?

A. B. O qızla mənim bir işim olubsa, ən alçaq adamam... Heç onun burnuna baxmamısan?

Hakimin qızı. Burnuna nə olub ki?

A. B. Əvvəla, çox yekədir. Bir də həmişə zökəm olur. Xəstələrə baxdığından ondan dərman qoxusu gəlir.

Hakimin qızı. Qıza böhtan atma. Onun çox gözəl səsi var. Məni bir də öp...

A. B. (*qızı bir də öpür*). Bilsən səni nə qədər sevirəm. Hər gecə səni yuxuda görürəm. Sən istəsən... Sən mənim üçün... Mən səni... Ancaq atan, əlbəttə, mənim kimisinə...

Komisyonçu daxil olur.

Komisyonçu. Salam!
Hakimin qızı. Salam!
Komisyonçu. Nə edirsiniz?
Hakimin qızı. Öpüşürük.
Komisyonçu. Kollecdə sizə öpüşmək dərsi də verirlər?

Hakimin qızı. Nə yaraşlıq itdir.

Komisyonçu. Həm də təbiiyəlidir. (*A.B.-ni göstərərək.*) Onun hədiyyəsidir.

A. B. Mənim sözümə baxmırdı. Acıqlandırıldı. Mən də...
Ona qulaq asır.

Səhnə arxasında fiştırla bir
rəqs havası çalınır.

465

Hakimin qızı. Aptekçinin oğlu gəlir.
Komisyonçu. Səni axtarırdı.

Aptekçinin oğlu fit çala-çala
daxil olur.

Aptekçinin oğlu (*qız və komisyonçu ilə salamlaşır. A.B.-yə.*) Vay, sən də burdasan, nəyə balası? Bəs məşinin bu gün nəcis daşımır?

Hakimin qızı (*aptekçinin oğluna*). Sus...

Aptekçinin oğlu. Baş üstə, quzum, susduq. Gəldim səni matça aparım. Bizim oğlan arxayındır ki, zəncini nokaut edəcəkdir. (*Gülümsünür.*) Yumruğundan daha çox əlcəklərinə arxayındır. Amma mən onu ifşa edəcəyəm... Gedək... Darıxmazsan.

Hakimin qızı. Birdən xəbər tutsa?

Aptekçinin oğlu. Hardan xəbər tutacaq? Əgər sən, sən və sən, (*Növbə ilə hakimin qızını, A.B.-ni və komisyonçunu göstərir.*) xəbər verməsəniz, bilməz. Zəncinin içərisində qurşun olan əlcəklə nokaut edilməsi cəhənnəm, amma bizim oğlanın burnu çox yuxarıdır, onun dərşini vermək lazımdır.

A. B. Qorxmursan?

Aptekçinin oğlu. Mən sən deyiləm, oğul. *(Hakimin qızına)* Gəl gedək, di əzilmə. *(Qızın belini qucaqlayır.)* Gedək.

Hakimin qızı *(onu itələyir)*. Çək əlini. Şit zarafatdan xoşum gəlmir. *(Komisyonçuya)* Bəs sən getmirsən?

Komisyonçu. Yox.

Hakimin qızı *(A.B.-ni görmürmüş kimi komisyonçuya)*. Xudahafiz! Əgər iti satmaq fikrinə düşsən, mən alaram. O, səndən çox mənim sözümə baxar. *(Aptekçinin oğluna)* Yerimiz birinci sıradadır?

Aptekçinin oğlu. Şübhəsiz.

Hakimin qızı və aptekçinin
oğlu gedirlər.

466

A. B. Mənə heç xudahafiz də demədi.
Komisyonçu. Qız deyil, atomdur.

İt hürür.

Niyə hürür? *(Dönüb o yan-bu yana baxır.)* Hə-ə-ə. *(Gülür.)*
Benzinsatanın qızı gəlir. İstərdim xəstələnim ki, bu qız mənə
muğayat olsun.

İt hürür.

Kəs səsin!

Benzinsatanın qızı daxil olur. Onun əynində
ağ kofta və geniş mavi yubka vardır.
Əlində bir dəstə çöl
çiçəyi tutmuşdur.

Hardan belə, xanım qız?

Benzinsatanın qızı. Çöldə gəzirdim.

Komisyonçu. Çox gözəl. Çöl havası olduqca faydalıdır. Hər kim bir gün təmiz hava alsın, ömrü düz bir il uzanar. Bunu kim deyib? Bilmirəm, Napoleonmu, ya Franklinmi? Yaxşı yadımda deyil. Gərək ki, belə deyiblər. Dünyada ağıllı adamlar varmış. *(İta)* Gedək, dostum. Bəlkə, biz də bir az təmiz hava alağ ki, ömrümüz uzana. *(Gülümsünür. Benzinsatanın qızı ilə xudahafizləşib gedir.)*

Benzinsatanın qızı gəldikdən sonra A.B.
üz-gözünü turşudur, sonra o da
komisyonçunun dalınca getmək
istərkən benzinsatanın qızı
onun əlindən tutub
saxlayır.

A. B. Nə deyirsən?

Benzinsatanın qızı. Demək istəyirəm ki...

A. B. Nə demək istəyirsən?

Benzinsatanın qızı (*əlindəki çiçək dəstəsini ona uzadaraq*). Bunu sənin üçün toplamışam.

A. B. Nəyimə lazımdır? Qoymağa yerim də yoxdur.

Benzinsatanın qızı. Qoxla, sonra istəsən atarsan.

A. B. Mən çiçək qoxusunu xoşlamıram. Öyrəmişəm gübrə iyinə.

Benzinsatanın qızı. Niyə belə boş-boş danışır-sən? Sən çiçəkləri də, onların qoxusunu da sevir-sən...

A. B. Mənə nə demək istəyirdin?

Benzinsatanın qızı. Çiçək toplayarkən mən səni düşünürdüm. Yadındadırmı, iki il bundan qabaq biz birlikdə çiçək toplayırdıq? Təkcə çobanyastığı, bir də lələ toplamışdıq... İki il bundan qabaq sən...

A. B. İki il bundan qabaq mən... Mən aciz, iradəsiz, heç bir şeyə yaramayan əsgəri parçasının biri idim. İki il bundan qabaq... Yəni heç indi də o qədər fərqli deyiləm... İndi də...

Benzinsatanın qızı. Niyə özünə böhtan deyirsən? Bizim şəhərin oğlanlarının içərisində hamıdan ürəyiaçıq sən-sən.

A. B. Ürəyiaçıq... ürəyiaçıq... Sən bir də bunu desən...

Benzinsatanın qızı. Yaxşı... yaxşı, demərəm... acığın tutmasın. (*Gülümsünür.*) Hə, nə deyəcəkdim, yadıma düşdü... Dünən "Ceneral motors"un şoferləri benzin alarkən danışdırlar ki, ontonluq maşınlara şofer axtarırlar. Həmkarlar ittifaqla danışsaydın, bəlkə, səni... səni...

A. B. Sən bunu dünən eşitmişən?

Benzinsatanın qızı. Dünən. Bilirsənmi, sizin həmkarlar ittifaqının başçısı atamın dostudur. İstəyirsən, mən atamla danışım?

A. B. Demək, indi də kömür daşıyacağıq?

Benzinsatanın qızı. Bu səhər “Yunayted frut kompaniya”nın alma şirəsi haqqında verilişinə qulaq asdım. Bir Şərq nağilını oxuyurdular. Gənc və gözəl şahzadəni qardaşları quyuya salırlar. Həzrəti-Yusif kimi. Quyunun dibində şahzadənin yanından şimşək kimi iki qoç qaçır. Biri qara, biri ağ. Şahzadə qəti qərar qəbul etməli, cəld tərpənməlidir. Əgər o qara qoçun üstünə sıçrasa, yerin yeddi qatına gedib çıxacaqdır. Ağ qoçun üstünə sıçrayıb minsə, quyudan çıxacaq, qardaşlarını öldürəcək, sevdiyi şahzadə qıza qovuşub atasının taxt-tacında əyləşəcəkdir. Hər kim “Yunayted frut kompaniya”nın alma şirəsini içsə, o, ağ qoçun üstünə minə biləcəkdir.

A. B. Alma şirəsi içməyimi istəyirsənmi?

468

Benzinsatanın qızı. Mən sənənin ağ qoça minməyini, fürsəti əldən qaçırmağınızı istəyirəm. Ontonluq maşın, bəlkə də...

A. B. Yaxşı, mən başçı ilə danışaram. Sən də... yox, istəməz... gərək deyil. Ancaq... yaxşı, istəyirsən sən də atanla danış. Qoy o da xahiş eləsin. Çox sağ ol! Yaxşı ki, bunu mənə dedin. Qoy bir ontonluq maşının sükanı əlimə keçsin, kim olduğumu o əclafa göstərəm. Qaç atana de!

Benzinsatanın qızı. Qaçıram! *(Bir neçə addım atdıqdan sonra dayanır, dönüb A.B.-yə baxır.)*

A. B. Nə olub?

Benzinsatanın qızı. Heç.

A. B. *(gülümsünür)*. Ver çiçəkləri, madam ki, mənimçün toplamısan.

Benzinsatanın qızı. Sənin üçün...

A. B. *(çiçək dəmətini alır)*. Sağ ol. *(O tərəf-bu tərəfə baxır, heç kəs olmadığını yəqin etdikdən sonra tez qızı öpüb o saat da ayrılır.)* Sabah, səhər saat doqquzda burada gözləyəcəyəm... Yox... körpünün altına gəl ...yox, yox, elə bura gəl, bura yaxşıdır. Yox, yaxşısı budur ki, anbarın dalındakı o səhraya gəl... Yanımda adam olsa, mənə yaxın gəlmə. Di get.

Benzinsatanın qızı birdən qucaqlayıb A.B.-ni öpür, sonra qaçır. A.B. düşüncəli halda qızın ardınca baxır. Gözü əlindəki dəmətə sataşır. Qoxlayır.

Dərin nəfəs alır. Çiçəkləri didişdirməyə başlayır, sonra çiçək dəstəsini atır. Bəxtiyar bir görünüşü vardır. Bic-bic gülümsünür.

Səhnə get-gedə qaranlıqlaşır.
Arxitektorla arvadı
da qaranlıqdadırlar.

A. B. -nin səsi. Axır ki, nəcis maşınından qurtaracağıma əmin idim. Benzinsatanın qızının mənə vurulması könlümü oxşayırdı. Ona əzab verməkdən zövq alırdım. Bir-təhər səhəri açıb, vaxtından da hələ yarım saat əvvəl sözləşdiyimiz yerə gəldim...

Səhnə get-gedə işıqlaşır. A. B. yük maşınının yanında dayanmışdır. Səbirsizliklə arabir qol saatına baxır. Boksçu daxil olur.
A. B. onu görmür. Boksçu əlini onun çiyinə toxundurur.

Boksçu. Kimi gözləyirsən?
A. B. Heç kimi.
Boksçu. Aptekçinin oğlunu görməmişən ki?
A. B. Yox.
Boksçu. Buradan keçmədi ki?
A. B. Xeyr.
Boksçu. Yalan danışma.
A. B. Yalan niyə danışırım?
Boksçu. Yenə vurub ağzını-burnunu dağıdaram, ha. Keçən dəfəki kimi. Yadından çıxmayıb ki?
A. B. ...
Boksçu. Yadındadırmı? Hə, yadındadırmı?
A. B. Yadındadır.
Boksçu. Dünən matçda o əclafın mənimlə oyun oynadığını eşitmisənmi?
A. B. Eşitməmişəm.
Boksçu. Bütün şəhər bilir. Sən nə yaxşı eşitməmişən?
A. B. Eşitmişəm.
Boksçu. Çox adam işin əslini bilmir. Yəqin ki, sən də bilmirsən?!
A. B. Bilmirəm.
Boksçu. Birinci raunddan sonra ringə çıxdı, yanıma gəldi, bilmirəm, necə etdisə bircə anda sağ əlcəyimin içərisinə iri bir parça qurşun soxdu.

A. B. Bəs sən görmədin?

B o k s ç u . Axmaq-axmaq danışma. Necə ola bilər ki, əlcəyinə qurşun soxsunlar – sən də onu görməyəsən? Gördüm, amma səsini çıxarmadım.

A. B. Niyə?

B o k s ç u . Verdiyi suala bax... Bir dostun sənə belə bir yaxşılıq etsə, heç səsini çıxararsanmı? Hə? Çıxararsan? Yoxsa ağzını tutub zala qışqırsan ki, camaat, bilin, dostum mənim əlcəyimə qurşun soxubdur ki, bu zənci köpəyini nokaut edəm? Hə? Deyərsən?

A. B. ...

B o k s ç u . Yox, sən de, görüm, çıxırarsanmı?

A. B. ...

B o k s ç u . Hə? Çıdırarsanmı?

A. B. Çıdırıram.

B o k s ç u . Əlbəttə, çıxırmazsan. Ancaq o əclaf köpək-oğlu – sən bir işə bax – özü qurşunu soxdu mənim əlcəyimə, sonra da mən zəncinin ağız-burnunu əzişdirən kimi, başladı qışqırmağa ki, “əlcəkləri yoxlamaq lazımdır”. Heç ömründə belə əclafıq görmüsənmi? Heç? De görüm, görmüsən?

A. B. ...

B o k s ç u . Eşitmisən?

A. B. Eşitməmişəm.

B o k s ç u . Saatin neçədir? Mənimki deyəsən irəli gedir.

A. B. Doqquza on dəqiqə qalıb.

B o k s ç u . İndicə gələr.

A. B. Kim?

B o k s ç u . Aptekçinin oğlu. Haqq-hesabı çürüdərik. Hakimin qızının adından onu görüşə çağırmışam. Köpək oğlu möhkəm vurulub, eşidən kimi gələcək.

A. B. Onda mən gedim.

B o k s ç u . Yo-o-x. Sən mənim əlimə göydən düşmüşsən...

A. B. Qızın xəbəri varmı?

B o k s ç u . Hardan? Bura bax, o, bu tərəfdən gələcək. Mən də bu küncdə duracağam... Görməyəcək. Başa düşdünmü? Hə?

A. B. Başa düşdüm.

B o k s ç u . O, yəqin ki, səni görən kimi yanına gələcək. Sən onun başını söhbətə tut, guya ki, heç bir şeydən xəbə-

rin yoxdur. Amma elə et ki, o həmişə arxası mənə tərəf dayansın. Anladın? Hə? Başa düşdünmü?

A. B. Başa düşdüm. Bəs sonra?

B o k s ç u. Sonrası ilə sənin işin yoxdur.

A. B. Bəs axı...

B o k s ç u. Əgər dediklərimin hamısını eləməsən, mən bu saatca maşınının təkərlərini dəşik-dəşik edəcəyəm. Sabah, ya o birisi gün isə vurub qarnını deşəcəyəm. Bil-dinmi? Hə? İndi məni başa düşdünmü?

A. B. susur.

Başə düşdün, ya düşmədin? Bax, bu qarnını dəşik-dəşik edəcəm, bağırsaqların töküləcək yolun ortasına... Başə düş-dün? Mən işi bitirdikdən sonra çıxıb gedərsən. Nə görə var, nə bilən... Əlbəttə, məndən şübhələnəcəklər, amma əllərində sübut yoxdur. Sübut yoxdur, elə deyilmi? Var?

A. B. Axı...

B o k s ç u. Mən səndən soruşuram, görəən, bilən var?

A. B. Yox.

B o k s ç u. Mən sənənin canını bu nəcis daşımaqdan qurtararam. Bilirsənmi, başçının şoferi mənim adamımdır. O, sənəninçün yaxşı bir iş tapar. Fərsətdi düşüb əlinə, istifadə elə də.

Kiminsə fıstıqla bir rəqs havası çaldığı eşidilir.

Gəlir. Özünü itirmə. Məni ələ versən... Ta özün bilirsən... Özünü göstər. Əlinə fərsət düşübdür. Şərtimiz yadımdan çıxmasın, o arxası mənə tərəf dayanmalıdır. Zəng çalınır. Səhnə qaranlıqlaşır.

Ön səhnə işıqlaşır.

Arxitektor və onun arvadı.

Arxitektorun arvadı. Zəngi çalır.

Arxitektor. Yəqin, süd gətiriblər. (*Gedir.*)

Arxitektorun arvadı əllərini fikirli-fikirli klavişlər üzərində gəzdirir. Arxitektor və kar daxil olurlar.

Bu, əlli yaşlarında gonbul bir adamdır. Onların dalınca da karın arvadı daxil olur. Qırx beş yaşlı bir qadındır.

Arxitektör (*gələn adamları arvadına təqdim edir*). Bizim yeni qonşulardır. Mənim arvadımdır.

Kar (*arxitektörün arvadına*). Bağışlayın, sizi narahat etdim...

Arxitektörün arvadı. Tanış olmağıma çox şadam.

Kar. Deyirəm, sizi narahat etdik, gərək bağışlayasınız...

Karın arvadı (*arxitektora və onun arvadına öz ərini göstərərək gülümsünməyə çalışır və yavaşcadan kədərli-kədərli deyir*). Yəqin telefonu yenə də xarab olub...

Arxitektör. Bağışlayın!..

Karın arvadı (*eyni tərzdə yenə də yavaşcadan*). O, pis eşidir... Ta sizdən niyə gizlədim, telefonu xarab olan zaman istəyirsən yanında lap top at, heç bir şey eşitmir.

472

Kar (*qulaqlarından borucuğu çıxarmadan plaşının cibindən eşitmə aparatının mikrofonunu çıxarır və söhbət edənlərə tərəf yaxınlaşdırır*). Nə barədə danışırsınız?

Karın arvadı (*həmin səslə*). Görünür, sənin telefonun yenə xarab oldu. (*Əlinin işarəsi ilə başa salır.*)

Kar (*ağzını mikrofona tutub üfürür. Arvadına*). Zəhmət olmasa, bir do... de.

Karın arvadı (*yavaşcadan*). Do o...

Kar. Bir az hündürdən, quzum.

Karın arvadı (*hündürdən*). Doo o...

Kar. Bir az da hündürdən, quzum.

Karın arvadı (*lap bərkdən*). Doo o...

Kar. Mənası yoxdur. Eşitmirəm. Xarab olubdur.

Karın arvadı. Özünü yorma, əzizim. (*Kar aparatı ilə məşğuldur.*) Nahaq yerə zəhmət çəkirsən, əzizim... (*Arxitektora və onun arvadına*) Əl çəkmir ki, gedək qonşuya. Səhər-səhər sizi narahat etdik. (*Ərinə*) Tində elektrik mağazası var, təzəsini alanıq.

Kar. Hə-hə-hə. Heç bir şey eşitmirəm. Heç bir şey. Əslində elə belə də yaxşıdır. (*Arxitektora və onun arvadına*) Siz ki məni eşidirsiniz? Kifayətdir. (*Arxitektora*) Mənim ağılıma bir ideya gəlib... Dünən gecə... Həmişə gecə yataqda olanda mənim ağılıma cürbəcür fikirlər gəlir, səhərəcən də məni yatmağa qoymur. Amma səhər açılana qədər çoxu yadımdan çıxır. Bu gecəki yadımdan çıxmasın deyə, sübh açılan kimi qaçdım sizə. Milyoner olmaq istərdinizmi?

Arxitektör. Kim istəməz milyon olsun?
Kar. Siz dediniz kim istəməz? Yox, mən eşitməmişəm, heç dodağınızın hərəkətindən də başa düşməmişəm. Mən dodağın hərəkəti ilə bir şey başa düşməyi tərbiyəsizlik hesab edirəm. Əwəlcədən sizin nə cavab verəcəyinizi bildiyimdən belə çıxdı ki, mən dediyinizi eşitdim. Hə, nə deyəcəkdiniz? Hə, əziz qonşu, ideya məndən, onu həyata keçirmək sizdən. Razısınızmi?

Arxitektör gülümsünür.

(Arvadına) Bir bax, quzum, qonşumuz milyon ola biləcəyini bilən kimi o saatca üzü güldü... *(Arxitektora)* Bir qız tapmaq lazımdır. Güzəl, bir az axmaq, yoxsul bir qız. Başa düşdünüzmü?

Arxitektörün arvadı royalın üstündəki məktuba nəzər salır.

Arxitektör *(arvadına)*. Mənsiz oxuma.
Arxitektörün arvadı. Səbir edə bilmirəm...
Kar *(arvadına)*. O nə deyir?
Karın arvadı *(yənə də eləcə həzin və kədərli pıçıltı ilə)*. Bizim balaca xanım gənc ərinə deyir ki, səbir edə bilməyir...
Arxitektörün arvadı *(karın arvadına)*. Bilirsinizmi, biz çox qərribə bir məktub almışıq, ancaq hələ oxuyub qurtara bilməmişik... Ona görə də bərk maraqlanıyıq...
Kar *(arvadına)*. Nə olub?
Karın arvadı. Məktub alıblar, əzizim. *(Arxitektora və onun arvadına)* İndi, yəqin, düşünürsünüz ki, mən onunla niyə pıçıltı ilə danışırım, hə? Çünki istəmirəm kar olduğunu ona hiss etdirim.
Kar *(arxitektora)*. Siz mənə qulaq asırsınızmi?
Arxitektör *(pıçıltı ilə)*. Asırım.
Kar. Həmin o gözəl, bir az axmaq və yoxsul qıza deyərsiniz: həm varlanmaq, həm də ərə getmək istəyirsənmi? Qız sizə cavab verəcək... O, sizə nə cavab verəcək?
Karın arvadı. Mənim əzizim, kim istəməz ki, həm varlansın, həm də ərə getsin?
Kar *(arxitektora)*. Güzəl, axmaq və yoxsul qız o saatca boynunuza atılıb üzünüzdən öpəcək... *(Arxitektörün arva-*

dına baxaraq gülümsünür.) Ancaq gərək qısqanmayasınız...
(Arxitektora) Siz ehmallıqla ağ koppuş əlləri özünüzdən kənar edib deyirsiniz: qızım, biz sənin adından qəzetdə, radioda və televizorda elan verərik: “Mən gözəl, axmaq... Yox... Mən çox gözəl, çox varlı, ata-anasını itirmiş yetim bir qız...” Hə, yadımdan çıxmışdı, onu da deyim ki, qız həm də yetim olmalıdır.

Arxitektor istəyir ki, arvadından gizli
 royalın üstündən məktubu
 götürsün.

Arxitekturun arvadı. Dəymə.

Kar. Nə olub?

Arxitekturun arvadı. Bizim bu saatca aldığımız məktub...

474

Karın arvadı (*ərinə*). Bilirsənmi, onlar məktub alıblar.

Kar (*arxitektora*). Deyirəm də, iki xətlilik elan: “Mən gözəl, varlı və cavan bir qızam, ata-anamı itirmişəm. Mənə evlənmək istəyənlər filan adresə iki ədəd 6x9 ölçüdə fotoşəkil və bir səhifə də bioqrafiyalarını yazıb göndərməlidirlər. Cavab almaq istəyənlər eyni zamanda zərfin içinə cavab məktubu üçün marka da qoymalıdırlar”. Başa düşürsünüzmü?

Arxitektor. O qədər də yox...

Kar. Əlbəttə, burada başa düşməməli nə var ki...

Karın arvadı. Əzizim, gənc ev sahibi deyir ki, o başa düşür...

Kar. Əlbəttə, əlbəttə, gözlərindən bəlli olur ki, o sözü tez başa düşən oğlanlardandır. Ona uzun-uzadı danışmaq lazım deyil. O saatca başa düşdü.

Karın arvadı (*arxitektora və onun arvadına*). Bax, həmişə belədir. Telefonu xarab olan kimi özünün də qanı qaralır, başqalarına da əzab verir...

Kar (*aparətü düzəltməyə səy edərək*). Lənətə gəlsin! Texnikadan heç cürə baş çıxara bilmirəm...

Karın arvadı (*arxitektora və onun arvadına*). Biz onunla tanış olduğumuz zaman elə o kar idi. Sonra unudulmaz eşq günlərimiz başladı. (*Utancaqcasına gülümsünərək.*) Sözlə deyə bilmədiklərimizi əlimizin işarəsi ilə bir-birimizə başa salırdıq. O zamanlar ya bu telefonlar hələ yox idi, ya

da onu almağa pulu yox idi... Biz uzun müddət susur, bir-birimizə baxır, sonra da uzun-uzadı öpüşürdük. Sonra başlayırdıq öz məhəbbətimizdən yazmağa... (*Ərinə*) Əzizim, icazə ver. (*Ərinin yan cibindən balaca bir qrifel lövhəsi və qrifel karandaşı çıxarır.*) Həmin bu lövhədə...

Kar (*daha aparatı düzəltməkdən əl çəkərək*). Xeyri yoxdur. Yaxşı, sözümlü deyib qurtarım, sonra gedərəm tindəki elektrikçinin yanına. Hə, cavan oğlan, nə deyirdim? Yadıma düşdü. Deyirəm ki, bircə ayda ikimiz də milyon olarıq. Yazıq qızcığaz...

Karın arvadı (*əri danışan müddətdə nə isə lövhəyə yazır, sonra ərinə göstərir*). Yaxşı?

Kar (*yazını oxuyub*). Yaxşı, quzum... (*Sonra o da nə isə yazıb arvadına göstərir.*)

Karın arvadı. Əlbəttə, əlbəttə! (*Arxitektora və onun arvadına*) Bağışlayın. Sağlıqla qalın. Qoy getsin ya telefonunu düzəltərsin, ya da təzəsini alsın. Onda gəlib sizə də əziyyət vermədən necə milyon olmağı başa salar. Olarmı?

Arxitektor (*gülümsünərək*). Əlbəttə.

Arxitektorun arvadı. Gözləyirik.

Arxitektor və onun arvadı, kar və arvadı çıxırlar.

Saatın çiqqılıtsı eşidilir. Arxitektor və arvadı qayıdırlar.

Arxitektorun arvadı. Mən dözə bilmirəm.

Arxitektor (*royalın üstündən məktubu götürür*). Oxuyuram. Biz harda qalmışıq? Budur, tapdım...

Arxitektorun arvadı. Bir az əvvəldən başla.

Arxitektor (*məktubu oxuyur*). "Boksçu dedi: mən sənin canını bu nəcis daşımaqdan qurtararam. Bilirsənmi, başçının şoferi mənim adamımdır. O səninçün yaxşı bir iş tapar..."

A.B.-nin səsi. Fürsətdi düşüb əlinə, istifadə elə.

Ön səhnə qaranlıqlaşır. Səhnə işıqlanır. Quruluş kar və onun arvadı gələne qədər olduğu kimidir.

Kiminsə fişırıqla rəqs havası çaldığı eşidilir.

Boksçu. Gəlir... Bax, özünü itirmə. Məni ələ versən, ta

özün bil... Özünü göstər. Əlinə yaxşı fürsət düşüb. Şərtimiz yadımdan çıxmasın, o, arxası mənə tərəf dayanmalıdır. *(Tez çəkilib, tində gizlənir.)*

Aptekçinin oğlu rəqs havası çala-çala daxil olur.

Aptekçinin oğlu. Nə var, nənə balası, təkərin sınıb? *(A.B.-yə yaxınlaşır.)*

A. B. Yox.

Aptekçinin oğlu. Yolun ortasında niyə durmusan? Qoxu hər tərəfi götürüb.

Aptekçinin oğlu A.B.-yə lap yaxınlaşmışdır.

O, arxası tində gizlənmiş olan boksçuya tərəf dayanmışdır. Boksçu tindən yavaşca boylanıb baxır. Tapançanı aptekçinin oğluna tərəf tuşlayır.

A.B. bunu görür.

476

Dilin lal olub, nədi? Rədd ol burdan! Haydı! Səninlə deyillər? Gözünü hara dikmisən?

Boksçunun gizlənmiş olduğu tərəfə baxır.
Boksçu tez tapançanı gizlədir.

A. B. Mən heç yerə baxmıram.

Aptekçinin oğlu. Yaxşı, otur maşınına, çıx get!

Aptekçinin oğlu A.B.-ni maşına tərəf itələdiyi vaxt boksçu yenə tapançanı aptekçinin oğluna tuşlamış halda tində görünür.

A. B. *(aptekinin oğlunu kənara itələyib irəli atılır).* Dayan! Atma!

Boksçu atır. Güllə A.B.-yə dəyir.

O-o!

Aptekçinin oğlu yük maşının dalına qaçır. A.B. yıxılır. Boksçu tindən iki güllə də atır. Aptekçinin oğlu maşının dalından boksçuya tərəf güllə atmağa başlayır. Sakitlik. Boksçu gizlənir. Aptekçinin

oğlu iki güllə də atıb maşının dalından
gizləne-gizləne çökilir və tində
gözdən itir. Sakitlik. A.B. yavaş-yavaş
ayağa qalxır, sağ əli ilə çiyinini
tutaraq maşına tərəf yaxınlaşır.
Benzinsatanın qızı
gəlib çıxır.

Benzinsatanın qızı. Mən gecikmişəm, bağışla.
Bir səs eşitdim. Kameranı partlayıb?

A.B. Mən yaralıyam.

Benzinsatanın qızı. Yaralısən?

A.B. Çiyimdən. Bəlkə, başqa bir yerimdən də.

Benzinsatanın qızı. Tərpənmə. Mən bu saat
həkim çağıraram. Səni kim yaraladı?

A.B. Heç kəsi çağırmaq lazım deyil. Kömək et, köynəyimi çıxarım.

Benzinsatanın qızı (*A.B.-nin köynəyini çıxarmasına kömək edir*). Çoxmu ağrıyır?

A.B. Ağrımır.

Qızın köməyi ilə köynəyini
çıxarır.

Benzinsatanın qızı. Bütün qan içindəsən. Həmişə
sənə bir qəza üz verir.

A.B. Bunu bir şeylə sarı...

Benzinsatanın qızı (*A.B.-ni maşınından uzaqlaşdıraraq*). Ən qorxulusu odur ki, yaraya çirk dəyər. Maşından uzaqlaş. (*Başından ipək yaylığını açır.*) Bununla sarıyaram... (*Sarımağa başlayır.*) Ağrıyırmı?

A.B. Dedim ki, ağrımır... Yara çox dərindir?

Benzinsatanın qızı. Yox. Açıb baxımmı?

A.B. İstəməz...

Benzinsatanın qızı. Səni kim yaraladı? Kimi öldürmüşsən?

A.B. Bilmirəm. Boş-boş danışma.

Benzinsatanın qızı. Kimi öldürmüşsən?

A.B. Az qala məni öldürmüşdülər... Mən heç kimi öldürməmişəm. (*Danışa-danışa bədənini yoxlayır.*) Deyəsən başqa bir yerim yaralanmayıb.

Benzinsatanın qızı. Qan yaylığı islatdı.

A.B. Yaxşı-yaxşı bağla. Hələ özü də tibb bacısıdır...

Benzinsatanın qızı. Birinci dəfədir ki, əziz adamın yarasını sarıyiram. Yaraya baxmağa belə ürəyim gəlmədi.

(*Yenidən sarıyır.*)

A.B. Atan danışdı mı?

Benzinsatanın qızı. Danışdı.

A.B. Nə deyir?

Benzinsatanın qızı. Özünü üzümə. Bu saat sənə həyəcanlanmaq olmaz.

A.B. Bir şey çıxmadı?

Benzinsatanın qızı. Bundan çıxmadı, bir başqasından çıxar. Görünür, əllitonluq maşın ağ qoç deyilmiş.

A.B. Ağ qoçun başına dəysin! De görün, sədr nə dedi?

Benzinsatanın qızı. Biz gecikmişik. Atam onunla danışana qədər bir başqasını tapıbmişlər.

A.B. Gecikmişik. Həmişə belə olur, həmişə mən gecikərəm, dala qalırım. Həmişə qatarı buraxıram, həmişə.

Benzinsatanın qızı. Əsəbiləşmə. Xəstəxanaya gedək, yarani göstərmək lazımdır.

A.B. Allah bəlasını versin...

Hakimin qızı gəlib çıxır.

Hakimin qızı (*benzinsatanın qızını görmürmüş kimi A.B.-yə yaxınlaşır*). İt itlə dalaşır, sən niyə hara oldu burnunu soxursan?

A.B. Mən heç yerə burnumu soxmamışam.

Hakimin qızı. Yaran ağırdırmı?

Benzinsatanın qızı. Elə bilirəm, yox.

Hakimin qızı (*özünü elə aparır ki, guya, benzinsatanın qızının dediyini eşitmədi, A.B.-nin boynundakı sarğını açmağa bağlayır*). Burada sənənin nə işin var idi?

Benzinsatanın qızı. O məni gözləyirdi.

Hakimin qızı (*benzinsatanın qızını eşitmirmiş kimi A.B.-yə*). Görüşü barda, kinoda, meşədə, şəhər kənarında təyin edirlər. Birinci dəfədir ki, sevgililərin belə iylənmiş yerdə görüş təyin etdiklərini görürəm. (*Yarani yenidən yaylıqla bağlayır.*)

A. B. Mən heç kəsə görüş təyin etməmişəm.
Benzinsatanın qızı. Əllitonluq maşında bir iş var idi....

A. B. (*benzinsatanın qızına*). Sən ağzını yum.

Hakimin qızı. Görürəm, başqalarını təqlid edirsən. Qızlara qabalıq etməyi, deyəsən, sən də kişiliyin şanı, ləyaqəti sanırsan? Çıx maşınına! (*A.B.-nin əlindən tutub onu kabinəyə oturdur.*) Yox, çəkil. Maşını mən sürürəm. (*Kabinədə sükunun arxasında oturur. Benzinsatanın qızına*) Sizi götürə bilmərəm. İkimiz kabinəyə sığışmarıq. Sığışsaq da, mənim xoşuma gəlməz ki, şoferin yanında iki qadın əyləşsin. Sağlıqla qalın! (*Motoru işə salır.*)

A. B. Hara gedirik?

Səhnə qaranlıqlaşır. Ön səhnə işıqlaşır.

479

Arxitektorun arvadı. Oxuma... bir az dayan... Pis qanqster filmlərinə bənəyir. (*Məktubu nəzərdən keçirən ərinə*) Mənsiz oxuma. İndi, yəqin ki, aptekə gedəcəklər.

Arxitektor. Bəli, yazır ki, aptekə getdik.

Ön səhnə qaranlıqlaşır.
Səhnə işıqlaşır.

Aptekçi (*A.B.-nin çiyinə plastır qoyur*). Mənim kimi sadə bir aptekçi üçün də belə yüngül bir sıyrıntını müalicə etmək, necə deyim, boş bir şeydir. Ancaq mən öz insanlıq vəzifəmi...

Aptekçinin oğlu. Nə qədər pul almısan?

A. B. Mən heç kəsdən pul-zad almamışam.

Aptekçinin oğlu. Onda yəqin sənə yaxşı bir iş tapmağı vəd ediblər.

A. B. Xeyr. O mənə... mənə heç kim bir söz deməyib.

Aptekçinin oğlu. Dayan, səninlə də hesablaşarıq...

Hakimin qızı (*aptekçinin oğluna*). Bəsdir! Kəs səsini!

Aptekçinin oğlu. Baş üstə, quzum, kəsdim.

Aptekçi. Günahlanmızın bağışlanması üçün, demək, mən həzrəti-İbrahim kimi öz oğlumu Allah-taalaya qurban verəcəkdim, eləmi? Həzrəti-İbrahim oğlu İsmayılı Allaha qurban vermək üçün yıxır dizinin üstünə, bıçaqla başını kəsmək istədikdə göydən mələklər peyda olurlar...

Hakim daxil olur. Əlli yaşlarında olar.

Hakimin qızı. Ata.

Hakim (*A.B.-yə*). Gülləni kim atdı?

A. B. Bilmirəm... şey... xeyr, mən bilmirəm.

Hakim. Səni kim yaraladı?

A. B. Bilmirəm.

Hakim (*aptekçinin oğlunu göstərərək*). Buna güllə atan kim idi? Bu kimə güllə atırdı?

A. B. Bilmirəm... bilmirəm...

Hakimin qızı (*atasına*). Niyə bunu sıxışdırırsan. O, kimin güllə atdığıni görməyə bilər.

Aptekçinin oğlu. O gördü.

Hakim. Kim idi?

480

Boksçu daxil olur.

Boksçu. Salam! (*Boksçunu görən kimi tez əlini cibinə salan aptekçinin oğluna.*) Əlini cibindən çıxart. (*Ortalığa*) Bizim yazıq şoferi yaralayblar. Elədimi? Hə? Səni yaralayblar? (*Aptekçinin oğluna*) Sənədəmi atəş açmışlar?.. Dünyada nə əclaf adamlar varmış! (*Hakimə*) Hörmətli hakim, bizim bu dinc şəhərciyimizdə banditlər beləcə əl-qol açıb gəzsələr, düzü, heç inanmıram ki, siz gələcək seçkidə qazanasınız.

Hakim. Kəs səsini! Həyasızlıq eləmə. Bu bədbəxtə güllə atan sən sən.

Boksçu. Əgər mən atmış olsaydım, onlardan biri mütləq məni görərdi. (*A.B.-yə*) Sən məni gördün? Hə? Məni gördün?

A. B. Yox... Mən heç kəsi görməmişəm.

Aptekçinin oğlu. Sən atmısan.

Boksçu. Sübut edə bilərsinizmi? Şahidləriniz var?

Hakim. Dünən rinqdə o sənin fırıldaqçının üstünü açdı, sən də...

Boksçu (*aptekçinin oğluna*). Qurşunu əlcəyin içinə qoyan kim idi? Bəlkə, o da mən idim? Hə? Amma məsələ burasındadır ki, mənim də şahidim, sübutum yoxdur. Cəna-yət tərkibi olmadığından... Deyəsən, belə deyirlər, eləmi, cənab hakim... Hə?

Hakim. Bəlkə, indi də vəkilliklə məşğul olmağa başlayasan?

Boksçu. Təhsilim müsaidə etməz. Mən heç kollec də bitirməmişəm.

Hakimin qızı (*aptekçinin oğluna*). Əlcəyin içinə qurşunu soxan özünsən, özün də başlamışsan...

Aptekçinin oğlu. O yalan deyir.

Hakimin qızı. Əclaf!

Aptekçi. Pərvərdigara, sən özün bizə rəhm elə!

Komissar daxil olur.

Komissar. Salam, cənab hakim! (*A.B.-yə*) Gülləni kim atdı?

Hakim. Demir.

Hakimin qızı. Bilmir.

Komissar. Bilir, ancaq demir.

Boksçu (*komissara*). Bəlkə, siz onu həbs edəsiniz? Polis şöbəsində onu lüm-lüt soyundurun, bağlayın masaya. Elektrik cərəyanını buraxın ta təpəsindən dırnağına qədər... Yaxud da italyan tornaçısına etdiyinizi ona da edin. İstəyirsiniz danışım? Hə? Danışım?

Hakim. Qulaq asırıq, davam et...

Boksçu. Bir həftə onu ayaq üstə saxladınız, yatmağa qoymadınız. Başının üstündə beşminlik elektrik lampası yandırdınız. Sonra da düşdü dəlixanaya.

Komissar. Bütün bunları bu oğlana nə üçün edək?

Boksçu. Mənim atəş açdığımı dedirdirmək üçün.

Hakim. Dəyməz. Elektrik cərəyanı sərf etməyə dəyməz.

Komissar. Dünənki biabırılıqdan sonra daha boksçuluqla çörək pulu qazana bilməyəcəksən. (*Güllümsünür.*) Bizə gəl... ya polis idarəsinə girərsən, ya da Topalın bandasına yazılarsan... Axı siz Topalla köhnənin dostusunuz.

Boksçu. Yalandır! Topalla mənim heç bir əlaqəm yoxdur.

Hakim (*aptekçinin oğluna və boksçuya*). Uzun sözün qısası, cavan oğlanlar, mən sizin yerinizə olsaydım bu didişməni buraxardım. Əgər yenə də bir-birinizi didəcəksinizsə, onda başqa bir yer seçin. Bizim öz işlərimiz özümüza bəsdir.

Aptekçi. Axı siz eyni sürünün quzularısınız.

Hakimin qızı. Şükür Allaha, böyüyüb ikisi də qart qoyun olublar.

Aptekçi. Eyni sürünün quzularısınız. Balalarım, necə deyərlər, eyni çoban sizin hər ikinizi qoruyur.

Komissar. Şikayətçisən?

A. B. Kimdən?

Komissar. Demək, heç kimdən şikayətçi deyilsən?

A. B. Heç kəsdən.

Aptekçi. Allah bizim hamımızın köməkçisi olsun... Necə deyərlər... Bir uçurumun qırağındayıq. Biz hara gedirik?

Komissar (*aptekçiyə*). İcməyə soyuq bir şeyin varmı?

Aptekçi qədəhlərə viski tökür, birini hakimə,
o birisini komissara verir, üçüncüsünü də
özünə götürür.

482

Aptekçinin oğlu (*iki qədər doldurur, birini verir hakim qızına, ikincisini də özü götürür*). Buyur. Yoxsa atanın yanında limonaddan başqa bir şey içmərsən?

Boksçu (*A.B.-yə*). Bizi qonaq edən yoxdur.

Aptekçi. Bu saat, bu saat, oğlum...

Boksçu. Zəhmət çəkməyin. (*Özünə və A.B.-yə tökür.*)

Aptekçi. Allahın rəhmi üstümüzdən əskik olmasın!

A. B. (*səmimi*). Amin!

Hamı içir. Boksçu aptekdəki musiqi qutusunda
pul atır, düyməni basır, bir italyan
musiqisi çalınır.

Hakim. O nə edir?

Hakimin qızı. Yuyunur.

Boksçu. Təmizləniyəm. (*Komissara pıçılıtlı ilə*) Çalışaram Topalı tutmaqda sizə kömək edirəm.

Musiqi kəsilir.

Komissar. İcazənizlə, cənab hakim. (*Yerdə qalanlara*) Sağlıqla qalın! (*Boksçuya*) Gedək. (*Gedir.*)

Boksçu (*komissarın ardınca gedərkən aptekçinin oğluna*). Mən hər şeyi unutdum. Mən sürüdə quzuluq edib, eyni

çobanın çomağı altında otlamağa razı ola bilərəm. Başa düşdünmü? Hə? Mən quzu ola bilərəm. Salamət qalın. (Gedir.)

Aptekçinin oğlu. Bu əclafa daha nə qədər davam gətirəcəklər?

Hakim. Sənə nə qədər davam gətirirlər, o qədər.

Hakimin qızı (A.B.-yə). Atam səninçün iş tapıb.

Hakim. Qızımın xahişinə görə...

Hakimin qızı (A.B.-yə). Təşəkkür etsənə.

A.B. Təşəkkür edirəm, cənab hakim.

Hakim. Mənə yox, qızıma.

A.B. (hakimin qızına). Təşəkkür edirəm.

Hakim. Mən səni hərbi təyyarəçilik kursuna göndərəcəyəm. Sən yaxşı şofersən. Savadlı adamsan. Yaxşı pilot ola bilərsən. Yolun açıqdır. Başlıcası budur ki, fürsəti əldən buraxmayısan.

A.B. Buraxmaram, cənab hakim.

Aptekçinin oğlu (gülür). Nənə balasından, nəcis daşıyandan hərbi pilot!

Hakim. Səninçün də iş tapa bilərəm, cavan oğlan.

Aptekçi. Təşəkkür edirik, cənab hakim.

Aptekçinin oğlu. Lazım olsa, özüm özümə iş tapa bilərəm, siz zəhmət çəkməyin.

Hakim (aptekiyə). Görünür, oğlunuzun qulaqlarını uşaq vaxtı az çəkmişiniz.

Aptekçi. Mənim oğlum – mənim günahımdır. Uşaqlarımız bizim günahlarımızdır. Sizinki də, mənimki də, hətta cənab bələdiyyə rəisinininki də... hamısı...

Aptekçinin oğlu. Bələdiyyə rəisinin övladı yoxdur.

Aptekçi. Olsaydı, onlar da onun günahı olacaqdılar.

Hakim (qızına). Gedək. (A.B.-yə) Sabah gələrsən yanıma. (Aptekçinin oğluna) Sən isə, cavan oğlan, bu gündən bir daha mənim qızımla salamlaşmayacaqsan.

Hakimin qızı. Kiminlə salamlışacağımı mən özüm bilirəm, ata can.

Aptekçi. Bizim günahlarımız...

Hakim (qızına). Gedək.

Hakimin qızı (aptekiyin oğluna). Axşam barda görüşərik.

Hakim (qızını itələyir). Dedim ki, gedək.

Gedirlər.

Aptekçi (*oğluna*). Mənə belə gəldi ki, o qızda gözün var, amma bu gördüyün işlərlə, bu höcətləklə, necə deyərlər, bu avaraçılıqla çətin aqlım kəsir hakim...

Aptekçinin oğlu. Mən cənab hakimə yox, onun qızına evlənəcəyəm.

Aptekçi. Nə bilmək olar, bəlkə də, sən haqlısan. (*A.B.-yə*) Xoşbəxtlik quşu qondu başına, cavan oğlan... Allahına şükür elə... Yolun açıldı, oğlum. Allah, sənə çox şükür olsun!

A. B. (*çox səmimi*). Amin!

Aptekçi piştaxtanın arxasına keçir, sonra isə gedir.

Aptekçinin oğlu. Amin! Sənin sürdüyün təyyarəyə minməkdənsə...

A. B. Mən hərbi təyyarə sürəcəyəm. (*Fikirli halda.*)

Ağ qoç...

Aptekçinin oğlu. Nə?

A. B. (*fikirli*). Heç.

Aptekçinin oğlu. Necə yəni, heç? Kimə qoç deyirsən? Sən məni təhqir edirsən? (*A.B.-nin yaxasından yapışır.*)

A. B. Mən heç kəsi təhqir etmədim. (*Fikirli.*) Dedim ki, ağ qoça atlandım artıq. (*Aptekçinin oğlunu kənara itələyir.*) Mənə bax... sən bu axşam bara getməyəcəksən.

Aptekçinin oğlu. Nə?

A. B. Əgər bu axşam bara getsən, orda onunla görüşsən...

Aptekçinin oğlu. Dəli-zad olmamısan ki?

A. B. Bəlkə də. Ancaq bu axşam ikinizi bir yerdə görsəm...

Aptekçinin oğlu (*onu döşündən itələyərək*). Kəs səsinə, nənə balası!

A. B. (*geri çəkilib, sonra birdən özünü ələ alaraq aptekçinin oğlunun yanından keçib qaçıya tərəf gedir və kəndə dayanaraq*). Özün bil, mən səni xəbərdar etdim. Bundan sonra sən bir də qıza yaxın dursan...

Aptekçinin oğlu (*ağır-ağır A.B.-yə yaxınlaşır*). Belə de! Ay südəmər! Küçük kimi qabağımda əl üstə duran sən mənə...

A. B. Bəli! Mən sənə...
Aptekçinin oğlu (*onu sifətindən vurmaq istərkən, A.B. biləyindən yapışıb sıxır*). Burax əlimi!
A. B. Qırımmı? Bir də fürsəti əldən versəm, alçağam!

Hakimin qızı qapıda görünür və
olub-keçənləri görür.

Hakimin qızı. Burax onun əlini! (*A.B. geri dönmür və hakimin qızını görüb gülümsünür*). Sənə dedilər ki, burax onun əlini!

A.B. oğlanın əlini buraxır.

Aptekçinin oğlu (*biləyini ovuşdurur*). Lənətə gələsən, səndə lap öküz gücü varmış.

Hakimin qızı (*A.B.-yə*). İndi gördünmü, necə qüvvətliyənsən? Belə alçaqların qabağında sən niyə əl üstə dayanırdın?

A. B. Bu qədər qüvvətli olduğumu özüm də bilmirdim.

Hakimin qızı. Güzəl kişi olduğunu da mı özün bil-mirsən?

A. B. Bunu da indi bildim. (*Aptekçinin oğluna*) İstəsən bu axşam barda onunla rəqs edə bilərsən.

Hakimin qızı (*gülür*). Demək, icazə verirsən?

A. B. Verirəm.

Hakimin qızı. Demək, qısqanmırsan?

A. B. Qısqanmıram... Necə olsa, sən artıq mənimsən... (*Gülür.*) Mən ağ qoça mindim...

Səhnə qaranlıqlaşır. Arxitektör
və onun arvadı işıqlanır.

Arxitektör (*məktubu oxumaqda davam edir*). "Mən artıq özümü ağ qoça minmiş bilirdim. Halbuki mən bir köpəyə bənzəyirdim, cırıtdan boyuna-buxununa baxmayaraq, artıqdır mənim kimi iri və qüvvətli bir adama hücum etməyə cəsəret edən köpəyə. Elə bilirdim ki, ipimi bu əcləflərin əlindən qurtarmışam. Elə güman edirdim ki, artıq xaltam yoxdur. Güman edirdim ki, bundan sonra..."

Qapının zəngi çalınır.

Arxitektorun arvadı. Zəng.
Arxitektor. Mən açaram. (Çıxır.)

Arvadı fikirli-fikirli əlini klavişlərdə
gəzdirir. Arxitektor əlində bir
şüşə süd gəlir.

Süd gətiriblər. İçirsənmi? İstəyirsən qəhvə hazırlayım?

Arxitektorun arvadı. Sağ ol, əzizim. Bilirsənmi,
mənim südüm olmasa da, oğlumza...

Arxitektor. Bəlkə, qızımıza...

486

Arxitektorun arvadı. Bizim uşağımıza inək südü
verməyəm. Deyirlər ki, atom sınaqlarından sonra otların
üstünə stronsi doxsan çökür və həmin otları otlayan inəklə-
rin südü...

Arxitektor. Elə. Bəs biz nə edəcəyik?

Arxitektorun arvadı. Əgər südüm olmasa daye
tutarıq, onu da qoymanıq göyərti yesin.

Arxitektor. Ət də...

Arxitektorun arvadı. Ət də. Bəs onda yazıq nə
yeyəcək? Rəzalətə bax! Niyə? Nəyə görə? Yazıq uşaqların
təqsiri nədir?

Arxitektor. Bəlkə, sən doğana qədər...

Arxitektorun arvadı. Sən qorxaqsan. Biz hər
ikimiz qorxağıq. Nə üçün biz də başqaları ilə birlikdə qış-
qırmırıq, demirik: "Lənətə gəlmiş bombalarınızın sınağını
dayandırın!"

Arxitektor. İstəyirsən ki, sabah şələ-şüləmizi atsınlar
bayıra? Bilirsən ki, əcnəbilərin nümayişdə iştirak etməsi
qadağandır.

Arxitektorun arvadı. Bilirəm... Bilirəm...

Arxitektor. Mən hələ qotika üslubunda tikilmiş kilsə-
lərin yarısını belə nəzərdən keçirməmişəm. Bunun arxitektor
üçün nə demək olduğunu sən başa düşürsənmi... Dalını
oxuyum?

Arxitektorun arvadı. Oxu... Harda qalmışdıq?

Arxitektor. "Bundan sonra mən..."

Arxitektorun arvadı. Doğrudur.

Arxitektör (*məktubu oxuyur*). “Bundan sonra mən güman edirdim ki, artıq xaltam yoxdur. Məktubumun yarısına çatdınız mı?”

Arxitektörün arvadı. Çatdıq mı?

Arxitektör. Demək olar ki, hə. Altı-yeddi səhifə qalır. (*Məktubu oxuyur.*)

A.B.-nin səsi. Saat neçədir?

Arxitektörün arvadı. Səkkizə iyirmi dəqiqə, yox on yeddi dəqiqə qalıb. O, nə üçün saati soruşur?

Arxitektör (*məktubu oxuyur*). “Əgər səkkizə çox qalırsa, məktubu oxuyub qurtarın! Cəmisini bir neçə dəqiqə qalırsa...”

A.B.-nin səsi. Onda diz üstə çöküb dua edin. Dua zamanı ölmək xoşbəxtlikdir.

Arxitektörün arvadı. Nələr yazır!

Arxitektör. Nələr yazdığını oxuyuram da...

Arxitektörün arvadı. Tez oxu. Ya da ver mənə. (*Məktubu ərindən alır.*) Harda qalmısan? Tapdım. (*Oxuyur.*) “Dua zamanı ölmək – xoşbəxtlikdir”. (*Məktubdan aralanır.*) Boş sözdür! Ölmək ölməkdir, ya dualı, ya duasız.

Arxitektör (*səbirsizliklə*). Təfsirə başlasan, əzizim, biz heç bir saata da qurtara bilmərik.

Arxitektörün arvadı. Yaxşı, təfsirsiz oxuyacağam.

Zəng çalınır.

Arxitektör. Qoymayacaqlar oxuyub qurtaraq. Ver onu mənə.

Arxitektörün arvadı. Mən sənsiz oxumaram. Vallah, heç gözümün ucu ilə də baxmaram.

Arxitektör. Söz verirsən?

Arxitektörün arvadı. Guya, mən indiyənə qədər sənsiz bir iş görmüşəm...

Arxitektör. Bu nədir, məzəmmətdir?

Arxitektörün arvadı. Yox. Kiçik bir azadlıq arzusudur...

Arxitektör. Səncə, mən diktatoram?

Arxitektörün arvadı. Bəzi diktatorlar sevilirdi...

Arxitektör. Sonra da onlara nifrət edilirdi.

Zəng yenidən çalınır.

Arxitektorun arvadı. Bu saat qapını qıracaqlar.

Arxitektor çıxır. Arxitektorun arvadı məktuba baxır, özü ilə mübarizə edir ki, oxumasın.
Arxitektor, kar və onun arvadı daxil olurlar.

Kar. Yenə bizik, təzə aparat almışam. İndi yeddi verstlikdə yarpaq xışıldasa eşidərəm. Bu texnika çox qəribə şeydir, belə işlərdən baş çıxarmaq insanın məharətidir...

Karın arvadı (*arxitektora və onun arvadına*). Məktubu oxuyub qurtardınız mı?

Arxitektorun arvadı. Axıra çatmışıq...

Karın arvadı. Çox maraqlıdır?

Arxitektorun arvadı. Maraqlıdır.

488

Kar. Hə, nə deyirdim? Yadıma düşdü. Biz milyon olacağıq. Gözəl, sarsaq və yoxsul qıza, əlbəttə, əgər onu varlı hesab etsələr, ən azı beş milyon məktub gələcək. Söz yox ki, beş milyon da marka gələcək. Bir halda ki, onlardan yalnız birinə cavab göndəriləcək, demək, bircə marka sərf olunacaqdır. Yerdə qalan dörd milyon doqquz yüz doxsan doqquz min doqquz yüz doxsan doqquz marka pula çevriləcəkdir. Hasil olmuş məbləğ iki hissəyə bölünəcəkdir. Birinci hissəni qız alacaq, ikinci hissəni isə biz sizinlə öz aramızda bölüşəcəyik. Qız da razı qalacaq, yəznə də, siz də razı qalacaqsınız, mən də. Nə deyirsiniz?

Arxitektor (*gülümsünərək*). Necə deyim?! Bu, bir növ dələduzluq kimi bir şeydir.

Kar. Dələduzluqdur, deyirsiniz? Bunu mən düşünməmişdim. (*Arvadına*.) Sən necə bilirsən, quzum?..

Karın arvadı. Nə bilim, əzizim...

Kar. Yaxşı. Lazım deyil. Bu ideyanı qoyaq bir tərəfə. Mənim başqa bir ideyam da vardır...

Karın arvadı (*ərini göstərərək*). Nə qəzet oxuyur, nə radioya qulaq asır, nə teatra, kinoya gedir, nə də televizora baxır...

Kar. Bu zəhrimara qalmış aparatın ucbatından həmişə söhbətdə iştirak etmək mənə müyəssər olmur. Ona görə də özüm fikirləşməli, özüm ideya tapmalı oluram. Görürsünüz mü, cavan oğlan, kar olmağın da özünə məxsus üstünlükləri var...

Arxitektör (gülümsünür). Az əhəmiyyətli üstünlük deyil...

Kar (arxitektora onun arvadını göstərərək). Bizim gənc xanım gecələr xoruldamır ki?

Arxitektör. Bağışlayın!

Kar. Mən deyirəm, arvadınız gecə yuxuda xoruldamır ki?

Arxitektörün arvadı. Yox. Nəyə görə xoruldamalıyam? Mən heç vaxt xoruldamamışam.

Arxitektör (gülümsünərək). Xoruldayan adamlar sərxoşa bənzəyirlər.

Arxitektörün arvadı. Sən nə demək istəyirsən?

Arxitektör. Birincilər xoruldadıqlarını boyunlarına almırlar, ikincilər isə sərxoşluqlarını.

Arxitektörün arvadı. Demək, mən xoruldayıram?

Arxitektör. Hərdən... Yavaşcadan...

Arxitektörün arvadı. Niyə bəs indiyə qədər bunu mənə deməmişən?

Arxitektör. Sənin xorultun da mənə xoşdur, gözəlim.

Kar (arvadını göstərərək). Ancaq mənim quzumun xorultusu mənim xoşuma gəlmədiyinə görə də... Siz bir onun gözəlliyinə tamaşa edin! Otuz il bundan əvvəl bu gözəllik otuz qat artıq idi. Özü də sarsaq deyildi. Yəqin, deyirsiniz, nə üçün mənim kimi kara ərə gedib, hə?

Karın arvadı. Ona görə ki, sevmişdim.

Kar. Əvvəla, sevmişdi, ikincisi də ki, xoruldayırdı, özü də necə xoruldayırdı! Mən bunu dörd il bundan əvvəl təsadüfən bildim. Gecə səs aparatını qulağımdan çıxarmaq yadımdan çıxmışdı. Mənə elə gəldi ki, çarpayımızın ortasına atom bombası düşdü.

Karın arvadı (məzəmmətlə). Əzizim!

Kar. Elə həmin dəqiqə mənim ağılıma belə bir ideya gəldi ki, insanı xoruldamaqdan xilas edim. Əlbəttə, təkçə xoruldayan adamı yox... Dörd il mən tədqiqat işi apardım, kitab yazdım, orada müxtəlif üsullar irəli sürürəm...

Arxitektörün arvadı (maraqla). Kömək edirmi?

Kar. Olduqca. Əgər əriniz mənim üsulumu sizdə tətbiq etsə və onu yeni əsaslarla zənginləşdirsə, biz birlikdə əməlli-başlı bir kitab yazar, bir neçə milyon ədəd satardıq...

Arxitektör (gülümsünür). Pis ideya deyil.

Arxitektorun arvadı. Görürəm mənim xoruldamağımndan çox əzab çəkmişən.

Kar. Tfu, lənətə gələsən!

Karın arvadı. Nə oldu, əzizim?

Kar. Yenə də hamınız balığa döndünüz.

Karın arvadı. Aparatı xarab oldu!

Kar. Məni yamanca aldatdı, dələduz! Aparım bu saat bu mikrofonu çırpım onun təpəsinə... (*Arvadına*) Gedək, quzum, bağışlayın.

Karın arvadı (*arxitektorun arvadına*). Mən kitabı sizə gətirərəm. Mən düz əlli faiz müalicə olunmuşam.

Arxitektorun arvadı. Əlli faiz sağaldığınızı hardan bilirsiniz?

Karın arvadı (*ərini göstərərək*). O deyir.

490

Arxitektor (*gülümsünür*). Aparatı işləyəndə deyir, ya xarab olanda?

Karın arvadı (*arxitektorun arvadına*). Siz cavansınız. Siz tamamilə sağalarsınız.

Arxitektor. Quzumun xoruldamağı mənim xoşuma gəlir.

Kar. Nə haqda danışırırsınız? (*Arvadına*) Gedək, quzum, gedək. (*Arxitektora*) Bu dəqiqə mənim ağılıma başqa bir ideya da gəldi. Ancaq gözləyin, düz-əməlli bir mikrofon tapım, gəlib danışaram...

Arxitektor. Necə prezident olmaq ideyası?

Kar. Mən sizə qeyri-təbii karlığın sükutu səadətinə necə dalmağı nağıl edərəm. Bir daha xudahafız!

Kar və arvadı gedirlər. Arxitektor və onun arvadı qonaqları ötürüb qayıdırlar.

Arxitektorun arvadı. Mən səndən küsmüşəm.

Arxitektor. Mənim sevincim. (*Əli ilə onun çənəsindən qaldırıb dodaqlarından öpür.*) Sən bilirsənmi, mən qeyri-təbii karlığın sükutu səadətinə nə vaxt dalmaq istədim?

Arxitektorun arvadı. Gecə mən xoruldayanda.

Arxitektor. Vallah, yox! Mənə əclafliq etməyə hazır olan dostumuz mənim yanımda məni sənə tərifləməyə başlayanda... Bəs hanı məktub? Səndədir?

Arxitektorun arvadı. Məndədir. Oxuyuram...
A.B.-nin səsi. Təyyarəçilik məktəbini qurtarmağımıza bir il qalırdı. Bu, mənim şəhərə, yay tətlinə beşinci gəlişim idi. Həmişəki kimi qatardan düşən kimi düz hakimın evinə yollandım.

Ön səhnə qaranlıqlaşır. Səhnə işıqlaşır. A.B. hərbi təyyarəçi formasında daxil olur, benzinsatanın qızı ona qarşı gedir. Əynində tibb bacısı geyimi vardır.

A.B. Sən burada nə edirsən? Xəstə kimdir?
Benzinsatanın qızı. Hakimın arvadı.
A.B. Ona nə olub? Axırıncı məktubda mənə heç nə...
Benzinsatanın qızı. Belə ucadan danışma.
Onunku xərçəngdi.

A.B. Xərçəng?
Benzinsatanın qızı. Bilmirəm, sənin sevgilin sənə nə üçün yazmamışdır. O özü bərk həyəcan keçirir, yaqın, elə bilir ki, sən də...

A.B. Cavan qadındır... neçə yaşı var? Qırxa yaxındır, hə?

Benzinsatanın qızı. Qırx beş...
A.B. Niyə xəstəxanaya...
Benzinsatanın qızı. Deyir, öz evimizdə ölmək istəyirəm.

A.B. Bədbəxt qadın! Bəs hakim nə deyir?
Benzinsatanın qızı. Bu gün-sabah seçkidir.
A.B. Nə olsun ki?
Benzinsatanın qızı. Yəqin, hələlik seçkidən başqa heç bir şey haqqında düşünmür. İstəyir ki, onu yenidən hakim seçsinlər.

A.B. Səni xəstəxanadan göndəriblər?
Benzinsatanın qızı. Mən özüm xahiş edib gəlmişəm.

A.B. Nə üçün?
Benzinsatanın qızı. Düşündüm ki, sevdiiyin qızın anasına yardım etsəm, sənə yardım etmiş kimi oluram.

A.B. Sağ ol.
Benzinsatanın qızı. Sizin gizlincə nişanlandığınızı mən bilirdim. O özü mənə danışmışdı...

A. B. Görürəm, dost olmusunuz.

Benzinsatanın qızı. Niyə düşmən olaq ki?

A. B. Sən necəsən, nə edirsən? Gonbul... hmm...
Baqqalın o kök oğlu...

Benzinsatanın qızı. Gonbul oğlu.

A. B. Keçən dəfə gələndə gördüm, dalınca gəzirdi.

Benzinsatanın qızı. Elə indi də gəzir.

A. B. Toyuna məni çağıracaqsanmı?

Benzinsatanın qızı. Mən ərə getməyəcəyəm... heç
bir zaman...

A. B. O niyə?

Benzinsatanın qızı. Mən gözü yaşlı inək kimi
sevən qəbildənəm... Özü də inadçı bir inək. Elə bir inək
ki, o ancaq bir dəfə sevə bilər. (A.B. gülür.) Niyə gülürsən?

492

A. B. Komisionçu yadıma düşdü. Bunu o deyirdi,
eləmi? İki il bundan qabaq. Boksçunun məni kətlədiyi
o bazar günü... Mən gedəndən sonra təzə nə var, nə yox?

Benzinsatanın qızı. Aptekçi öldü.

A. B. Nə danışırsan?!

Benzinsatanın qızı. Onun dükənini boksçu aldı.

A. B. Aptekçi olmaq istəyir?

Benzinsatanın qızı. Dükənə bara çevirib. Deyir-
lər, onlar komisionçu ilə bir kompaniyadırlar. Ora indi həm
bardır, həm də seçkiqabağı məntəqə. Seçkilərdə demo-
kratik partiyayı indi aptekçinin oğlu təmsil edir.

A. B. Ola bilməz!

Benzinsatanın qızı. Komisionçu da onun əlal-
tıdır.

A. B. Bəs bu fırlıdaqda boksçunun vəzifəsi nədən
ibarətdir?

Benzinsatanın qızı. O da onlardandır.

A. B. Aydınır... hmm... Bizim balaca xanım evdədimi?

Benzinsatanın qızı. Xeyr.

A. B. Gör, nə deyirəm... Məni pis başa düşmə... Sadəcə,
bir maraqdır... Mənsiz... Yəni mən burada olmayanda... o...
neynəyirdi... vaxtını necə keçirirdi?

Benzinsatanın qızı. Kiminlə gəzir? Kiminlə rəq-
sə gedir?

A. B. (gülməyə çalışaraq). Sadəcə olaraq, maraqla-
nıram...

Benzinsatanın qızı. Məktublarında sənə yazmırdı?

A. B. Necə yazmırdı? Yazırdı... amma yenə də olsun...

Benzinsatanın qızı. Doğrumu yazır? Bir şey gizlətmir ki?

A. B. *(gülümsəməyə çalışaraq)*. Siz qadın tayfasını... məlumdu da...

Benzinsatanın qızı. İstəyirsən sənə xəbərçilik edim?

A. B. Mən istəyirəm, sən mənə kömək edəsən.

Benzinsatanın qızı. Necə?

A. B. Bəlkə, o, məndən bir şey gizlədir... Nə bilmək olar...

Benzinsatanın qızı. Bəlkə, o daha səndən soyuyubdur?

A. B. Məni sevdiyinə əminəm!..

Benzinsatanın qızı. Onda ta nə var ki?

A. B. Mən uzaqdayam...

Benzinsatanın qızı. Narahat olma. Bir şey sez-səm sənə yazaram. Çalışarsan, tədbir görüb əldən qaçırma-yasan. Gedirəm xəstənin yanına.

A. B. Mən də gedirəm.

Benzinsatanın qızı. O yatıbdır.

A. B. Hakim evdədirmi?

Benzinsatanın qızı. Öz kabinetindədir. Komisyonçu və boksçu oradadırlar.

A. B. Yəqin ki, seçkilər barəsində danışırlar...

Benzinsatanın qızı. Çox güman.

A. B. Axşam boşsan?

Benzinsatanın qızı. Nə var ki?

A. B. Üçlükdə kinoya gedərik.

Benzinsatanın qızı. Onun dediyi söz yadındadırmı? "Şoferin yanında iki qadının oturacağı xoşuma gəlmir". Mənim də xoşuma gəlmir. *(Kədərli-kədərli gülümsünüb gedir.)*

A. B. bir müddət səhnədə o baş-bu başa gəzinir, saatına baxır, yenidən gəzinməyə başlayır.

Yerdə bir avtoqələm görüb tez qaldırır və cibinə qoyur, sonra yenə də gəzinir.

Hakimin qızı və aptekçinin oğlu daxil olurlar.

Aptekçinin oğlu. O... A.B. ...

Hakimin qızı. Nə vaxt gəlmisən? Bəs, niyə xəbər verməmişən?

A. B. Nə olar, belə gəlmək pisdir?

Hakimin qızı. Yox... Əgər mən bilsəydim... Biz bilsəydik, səni qarşıladıq...

Aptekçinin oğlu. Şəhərimizin fəxrini, hava qüvvələrinin gələcək qəhrəmanını vağzalda orkestr və gül-çiçəklə qarşıladığımız...

A. B. Bir qədər səbr elə. Elə o cür də qarşılayacaqsınız.

Aptekçinin oğlu. Allah eləsin. *(Hakimin qızına)* Mən gedim hakimin yanına. Yəqin, bizimkilər də oradadırlar. Mənim onunla bir yarım saatlıq işim var. Sonra da...

A. B. Sonra nə?

Hakimin qızı. Gedəcəyik rəqsə.

494

Aptekçinin oğlu istehza ilə A.B.-yə göz vurub gedir.

A. B. Demək, rəqsə gedəcəksiniz?

Hakimin qızı. Mən bilmirdim ki, sən gələcəksən.

A. B. Sən bir dəfə də olsun bu əclaf haqqında mənə yazmamısan.

Hakimin qızı. Di gəl, məni öp. Bəs darıxmamısan? Düz yarım ildir ki, görüşməmişik.

A. B. Beş ay, iyirmi gün. Bizim aynılığımızı mən günlərlə sayıram.

Hakimin qızı. Bəs niyə məni öpmürsən?

Öpüşürlər.

A. B. Sən ananın xəstəliyi barəsində də mənə yazmamısan.

Hakimin qızı. Hardan bildin? Hə, demək görüşmüşünüz? Qız deyil, qanadsız mələkdir!

A. B. Nə üçün mənə yazmamısan ki, anan xəstədir?

Hakimin qızı. Niyə yazaydım?

A. B. Aptekçi oğlunun seçkiqabağı kompaniyanın başında durması barədə də heç bir şey yazmamısan...

Hakimin qızı. Atamın əvəzinə öz namizədliyini irəli sürmək istəyirdin?

A. B. Aptekçinin ölümü barədə də yazmamısan.
Hakimin qızı. Sən onu dirildəcəkdin? Hər məktubda mən sənə ən mühüm məsələdən – sənə olan məhəbbətimdən yazmışam.

A. B. Mən sənin atanla danışacağam.

Hakimin qızı. Nə barədə?

A. B. Hamıdan, hətta öz valideynimizdən belə səninlə evlənmək qərarına gəldiyimizi gizlədirik... Məncə, bu...

Hakimin qızı. Biz heç kəsdən heç bir şey gizlətmirik. Ancaq mən belə hesab edirəm ki, yalnız mənə və sənə aid olan bir işi başqalarının, o cümlədən, mənim atanamın bilməsinin mənası yoxdur.

A. B. Benzinsatanın qızına ki demisən.

Hakimin qızı. Ondan gizlətmək mənim tərəfimdən vicdansızlıq olardı.

A. B. Bəlkə də, sən haqlısan. Amma, hər halda, mən sənə ata-ananla danışmaq istəyirəm.

Evdən çıxırtı səsi eşidilir.

Hakimin qızı. Ana! *(Bir-birlərinə baxırlar.)* Mən istərdim ki, xəstələnmədən, qocalmadan ürək partlamasından öləydim... *(Qışqırtı yenə də eşidilir. Onunla içəri getmək istəyən A.B.-ni dayandıraraq.)* Sən getmə. Mən bilən o istəməz ki, sən onun necə əzab çəkdiyini görəsən. *(Qaçır.)*

Çıxırtı davam edir. Hakim, komisyonçu, aptekçinin oğlu və boksçu tələsik içəridən çıxırlar. Hakim qızının dalınca gedir.

Boksçu. A.B.!..

Komisyonçu. Məktəbi bitirdin?

A. B. Yox! Hələ bir ilim var.

Boksçu. Bir ildən sonra baş serjantsan. Eləmi? Hə?

Aptekçinin oğlu. General olacaq.

Komisyonçu. Bəlkə, biz də xəstənin yanına gedək?

Aptekçinin oğlu. Bəyəm həkimsən?

Komisyonçu. Yazıq, çox əzab çəkir...

Aptekçinin oğlu. O da xəstələnməyə vaxt tapdı.

A. B. Sizlərdən qələm itirən yoxdur ki?

Komisyonçu. Sadə qələm?

A. B. Platin perolu avtomat qələm.

Boksçu, komisyonçu və aptekçinin
oğlu ciblərini yoxlayırlar.

Boksçu. Deyəsən, mən itirmişəm.

Aptekçinin oğlu. Qələmi göstər.

Komisyonçu. Sən tapmısan?

A. B. Ciblərinizə yaxşı baxmısınız? Heç kəs öz qələmini
itirməmişdir. Hamının qələmi öz yerindədir.

Boksçu. Sən bizimlə oyun oynayırısan? Hə? Oyna-
yırsan?

A. B. Mən platin perolu bir qələm tapmışam. Mənim
oldu.

496

Komisyonçu. Bəlkə, hakim itiribdir?..

A. B. Elə olsa qaytararam.

Boksçu. Uçmağa başlamısanmı?

A. B. Başlamışam.

Boksçu. Gündə neçə saat uçursan?

A. B. Sənə nə var?

Boksçu. Sirdir?

A. B. Yox.

Boksçu. Deyəsən, dalaşmağa bəhanə axtarırsan.

Aptekçinin oğlu. Elə bilir ki, daha adam olubdur.

Boksçu (A. B.-yə). Dava salmaq istəyirsən? Hə? İstə-
yirsən dava salasan?

Komisyonçu (A. B.-yə). Bilmirəm, Napoleonmu, ya
Franklinmi deyibdir ki, soldat nankor olmamalıdır. Başa
düşdünmü? Nankorluq heç kəsə yaraşmaz: nə soldata, nə
kişiyə, nə də qadına.

A. B. Başa düşmürəm.

Komisyonçu. Səni kim adam elədi? Hakim. Bəs
onu kim adam edəcək? Biz. (Aptekçinin oğlunu və boksçunu
göstərir.) Bu, o, onlar. Biz it kimi dilimizi çıxardıb bu yeşik-
dən o yeşiyə qaçmasaq, görüm onu necə seçəcəklər. Bizə
qarşı çıxsan, ona qarşı çıxmış olursan. Bir də ki... yaxında...
(Aptekçinin oğluna) Deyimmi?

Boksçu. De.

Komisyonçu (aptekçinin oğlunu göstərərək). Onun
kürəkəni olacaq.

Boksçu (A.B.-yə). Amma casusluqda şübhələnən adam hərbi hava qüvvələrində xidmət edə bilərmə? Hə? Bilərmə?

Komissar. Sən yenə də fürsəti əldən buraxdın. Həm də soyub-soyub quyruğuna çatan bir zamanda.

A. B. Siz məndən nə istəyirsiniz?

Komissar. Bizim istədiyimiz bir şey yoxdur. Amma orada...

A. B. Nə etməyimi istəyirsiniz?

İt artıq əl üstə dayanmamışdır.

Komissar. Köpək oğluna bax. Daha əl üstə durmaq istəmir. Dur görüm!

Boksçu (A.B.-yə). Barı bu it qədər də ağılı yoxdur, düz demirəmmi?

Komissar. Özün də gözünlə gördün ki, qız sənə görə deyil.

Boksçu. Bizə görədir.

Komissar. Sabah, səhər tezdən, heç kəsə görünmədən çıxıb gedərsən öz aerodromuna. Daha heç kəsə məktub-filan da yazmazsan.

Boksçu. Toylarına çağırırsalar da gəlməzsən.

Komissar. Çamadanından da heç kəs, heç nə tapmamış olur.

Boksçu. Anladınmı? Hə?

Komissar. Ya həbsxanaya, yaxud yenə də nəcis daşıyacaqsan.

Komissar. Yaxud da pilot olacaqsan.

Komissar. Üçündən birini seç.

Səhnə qaranlıqlaşır. Ön səhnə işıqlaşır.

Arxitektör və onun
arvadı.

Arxitektörün arvadı (oxuduğu məktubu bir an dizinin üstünə qoyaraq). Sən bilən A.B. nəyi seçər?

Arxitektör. Təyyarəni.

Arxitektörün arvadı. Doğrudur. Bəs sən nəyi seçərdin?

Arxitekt or. Düzü, bilmirəm... Yalan demək istəmirəm, amma yəqin ki, həbsxananı, ya da nəcis daşımağı. “Yəqin” deyirəm, ona görə ki, bilmirəm, eyni şəraitə düşsəm nə bilmək olar... Axırını oxu görək.

Arxitekt orun arvadı (*məktubu oxumağa davam edir*). “Səhəri si gün aerodroma qayıtdım. Altı aydan sonra bir axşam gənc bir qızın mənimlə görüşməyə gəldiyini dedilər. O idi. Bir kəlmə belə danışmadan aerodromun kənarındaki meşəyə qədər getdik. Birdən o boynuma sarıldı...”

Ön səhnə qaranlıqlaşır. Səhnədə, axşam alaqraranlığında meşədə hakim in qızı A.B.-ni qucaqlayıb ağlayır.

506

Hakim in qızı. Anam xəstəxanada öldü... Güclə apardılar. Yəqin, eşitmisən, atamı yenə hakim seçdilər... Niyə məktub yazmırdın? Bilirəm, hamısını bilirəm... Niyə səni axtarmırdım, hə? Anam can üstə olanda hər kəsi, hətta səni belə görmək istəmirdim. Yazıq necə də əzab çəkdi... O əzabın qarşısında nə sən, nə mən, nə də bizim münasibətimiz bir şey... (*Yenə də ağlayır.*)

A. B. Ağlama.

Hakim in qızı. Yorulmuşam. (*Yerə oturur.*) Altı aydan sonra sən pilotsan. Altı aydan sonra mən sənin arvadın olacağam. Qorxma. Onlar bir şey edə bilməzlər. Otur yanımda. (*A.B. onunla yanaşı oturur.*) Yoxsa, artıq məni sevmirsən? Doğrudanmı, fotosəkillərə inandın? Onların hamısı düzəltmə idi. Atam seçilməsin deyə qarşı partiyanın düzəltməyi kələklər idi. Niyə məni öpmürsən? (*A.B. onu öpür.*) Altı aydan sonra sənin bir arvadın olacaq. Amma qısır bir arvadın... (*A.B.-ni qucaqlayıb öpür.*) Həkimlər deyirlər ki... Bilmirəm, hardan ağılıma gəldi, özümü həkimə göstərdim. Həkimlər... Ölümdən, anamın canını dəhşətlə alaraq gözələrimin önündə dolayan ölümdən elə qorxdum ki... Həkimlər məni müayinə etdikdən sonra dedilər ki, uşaq doğa bilmərəm. Bilmirəm, nə dediyimi başa düşdünmü? Ona görə yox ki, qısıram, ona görə ki, çanağım dardır və bir də...

A. B. (*onun dodaqlarından öpüb sözünü kəsir*). Mən səni istəyirəm.

Hakimin qızı. Ata ola bilmədiyinə görə əzab çəkməyəcəksənmi?

A. B. *(onu qucaqlayır)*. Mən səni istəyirəm.

Səhnə qaranlıqlaşmağa başlayır.

Hakimin qızı. Al məni... ancaq... ehməllə ol... həkimlər deyirlər ki...

A. B. Cəhənnəm olsun bütün həkimlər!

Səhnə qaranlıqlaşır. Ön səhnə işıqlaşır.
Arxitektör və onun arvadı. Məktub
arxitektörün əlindədir.

Arxitektör. Yarım səhifə qalıb. Bizim saatımız, deyəsən, bir az qabağa gedir.

Arxitektörün arvadı. Bizim saatımız?

Arxitektör. Səkkiz...

Arxitektörün arvadı. Nə olsun?

Arxitektör *(məktubu oxuyur)*. "Saat səkkiz tamamda hər şey bitmiş olacaq"...

Arxitektörün arvadı. Yenə başladı... Bizim saat, doğrudan da, on beş dəqiqə irəlidir... Dünəndən fikir vermişəm.

Arxitektör. Demək, hələ on beş dəqiqə vaxtımız var.

Arxitektörün arvadı. Nə on beş dəqiqə? Nəyə vaxtımız var?

Arxitektör. Bilmirəm... Mən nə bilim? Bu yarım səhifəni də oxuyub qurtarsaydıq...

Arxitektörün arvadı. Elə axırıncı sətiri oxu, qurtarsın getsin...

Arxitektör. Bəs sən niyə oxumadın?

Arxitektörün arvadı. Allah xatirinə, indi mübahisə vaxtı deyil. *(Saata tərəf gedir.)*

Arxitektör. Hara gedirsən?

Arxitektörün arvadı. Saati düzəltməyə.

Arxitektör. Dayan. *(Telefonda bir nömrə yığıb qulaq asır.)* Səkkizin tamamına on beş dəqiqə qalıb.

Arxitektörün arvadı saati səkkizə on dörd dəqiqə qalmış kimi düzəldir.

On dörd dəqiqə yox, on iki dəqiqə, indi yarım dəqiqə keçdi, demək, on bir dəqiqə yarım...

Arxitekturun arvadı (*saatı səkkizə on bir dəqiqə qalmış düzəldir*). Yarım dəqiqə də mənim hesabıma. Oxu görək.

Arxitektör (*məktubu oxuyur*). "Uşağa qaldı..."

Arxitekturun arvadı. Başa düşmədim...

Arxitektör. Başa düşməməli nə var ki, hakimin qızı uşağa qalıb.

Arxitekturun arvadı. Vay, Vay, nə pis iş olub. Axı o doğa bilməz... Ona deyiblər ki...

Arxitektör. Boş-boş danışmaqdaysa, quzum, qulaq assan yaxşıdır... Qulaq as qurtaraq.

Arxitekturun arvadı. Sən məni az öyrət...

508

Arxitektör. Bağışla, əzizim. Qulaq as. (*Məktubu oxuyur.*) "Az qaldım dəli olam. Bilmirdim nə edim. Mən həkimlərə inanmırdım".

A.B.-nin səsi. Heç cürə inana bilmirdim ki, sağlam, idmançı bir qadın uşaq doğa bilməsin. Uşağı saldırmağa razı olmadım. Onu dilə tutdum. Saldırmadı. Uşaq qaldı. Biz evləndik.

Ön səhnə qaranlıqlaşır. Orqan çalınır. Səhnə işıqlaşır.

A.B. pilot formasında, hakimin qızı isə gəlinlik libasında səhnədən keçirlər. A.B. qızın qoluna girmişdir. Baqqalın oğlu – gonbul və benzinsatanın qızı da onların ardınca gəlir.

A.B.-nin səsi (*davam edir*). Şahidlərimiz benzinsatanın qızı ilə baqqalın gonbul oğlu idi.

Dörd nəfərin hamısı çıxır. Ön səhnə və səhnə tamamilə qaranlıqdır.
Arqan susur.

A.B.-nin səsi (*qaranlıqda davam edir*). Pilotluq diplomu aldığım həftənin axırında benzinsatanın qızından məktub gəldi ki, "Arvadın xəstəxanadadır, durma, gəl".

Səhnə işıqlaşır. Bir tərəfdə xəstəxana çarpayısında hakimin qızı yatır, o biri tərəfdə isə benzinsatanın qızı xəstə baxıcısı geyimində
A.B. ilə söhbət edir.

A. B. Xəstəni yaracaqlarını niyə mənə xəbər vermədiniz?

Benzinsatanın qızı. Bağırma. Özü istəmədi.

A. B. Bu cərrahiyyə əməliyyatının adına nə dedin?

Benzinsatanın qızı. Kəsar kəsimi... Qarnını yanıb uşağı çıxardılar.

A. B. Aman Allah... mən dəli olacağam... Bəs uşaq?

Benzinsatanın qızı. Ölü oldu.

A. B. Kaş, heç yerli-dibli olmaydı. Sən niyə məni onun yanına buraxmırsan?

Benzinsatanın qızı. Əvvəlcə sən bir şeyi bilməlisən...

A. B. Nəyi?

Benzinsatanın qızı susur.

509

Mən nəyi bilməliyəm?

Benzinsatanın qızı susur.

Di de görək...

Benzinsatanın qızı. Bağırma...

A. B. Niyə cavab vermirsən? Niyə? Mən nəyi bilməliyəm? Bilirəm... Bilirəm... Öləcəkdir...

Benzinsatanın qızı. Əməliyyat yaxşı keçdi. Sonra naməlum bir səbəbə görə...

A. B. O öləcəkdir... Onu mən öldürdüm... Bəs hardadır? Yalvarıram sənə, apar məni onun yanına... Mən onu öldürdüm...

Benzinsatanın qızı. Gedək.

A. B. və benzinsatanın qızı palataya daxil olurlar.

Rəngi qaçmış, sifətində həyat əlaməti olmayan hakimin qızı gözləri yumulu halda hərəkətsiz uzanmışdır.

A. B. *(dəhşət içərisində)*. O ölmüşdür!

Benzinsatanın qızı *(xəstənin nəbzini yoxlayır)*. Yox.

A. B. Yatıb?

Benzinsatanın qızı *(xəstənin üstünə əyilərək)*. Bax, gör kim gəlib...

Hakimin qızı (*pıçıltı ilə*). Mən gözlərimi aç a bilmi-rəm. Bəs niyə o mənim yanıma gəlmir?

A. B. (*xəstəyə yaxınlaşır*). Mənim canım... (*Onun əlini əlinə alıb diz üstə çökür.*)

Hakimin qızı (*pıçıltı ilə*). Mən gözlərimi aç a bilmi-rəm... Sən məni eşidirsənmi?

A. B. (*göz yaşlarını güclə boğaraq*). Eşidirəm. Çox yaxşı eşidirəm... Nəyə görə eşitməyim...

Hakimin qızı. Mən gözlərimi açmalıyam. Mən səni görməliyəm... Necə olur olsun səni görməliyəm... Kömək elə, gözlərimi açım! (*Benzinsatanın qızı onun göz qapaqlarını qaldırır.*) Sağ ol... Anamın gözlərini sən qapadın, mənim gözlərimi də sən...

510

Benzinsatanın qızı. Dəli-dəli danışma... Mən sənin gözlərini bağlamıram, açıram...

Hakimin qızı. Yaxşı... sus... (*A.B.-yə*) Necə də gözəlsən... yaraşıqlısən... daha heç kəsdən qorxmursan, elə deyilmi?

A. B. Qorxmuram.

Hakimin qızı. Artıq pilotsan?

A. B. Birinci dərəcəli.

Hakimin qızı. Birinci dərəcəli pilotun arvadı olmaq mənə nəsi b olmadı... Taleyim...

A. B. Niyə belə danışırısan? Bir həftədən sonra xəstə-xanadan çıxacaqsan.

Hakimin qızı. Sus. Yoruldum. Niyə ağlayırısan? Ağlama. Ağlayan kişilərdən xoşum gəlmir.

A. B. Bağışla məni... mən... mən...

Benzinsatanın qızı (*A.B.-yə*). Sən nə edirsən?

A. B. Mən nə edirəm? Nə edirəm? Mənim üzümdən... Ömrümün axırına qədər bu mənim...

Hakimin qızı. Sən nə dedin?

A. B. Pilotluq da, insanlıq da, dünya da cəhənnəm olsun... Səni mən bu hala saldım... Mən namussuz, iradəsiz...

Hakimin qızı (*pıçıltı ilə*). Sus... müqəssir... müqəss-sir... sən deyilsən...

A. B. Mənəm.

Hakimin qızı. Yox... Sən müqəssir...

A. B. Səni bu günə mən saldım...

Hakimin qızı. Özünə əzab vermə... Uşaq...

A. B. Sən onu istəmirdin...

Hakimin qızı. Uşaq... başqasındandır...

A. B. Nə?

Hakimin qızı. Uşağın atası sən deyilsən.

A. B. Yalandır!

Hakimin qızı. Sən deyilsən, özünə əzab vermə.

A. B. Sən qəsdlə belə deyirsən! Sən məni aldadırsan! (Onu silkələyir.) Məni vicdan əzabından qurtarmaq üçün qəsdən yalan danışırsan...

Benzinsatanın qızı (A.B.-ni kənara çəkərək). Sən nə edirsən? Dəli olmusan, nədir?

A. B. Burax məni. O yalan danışır. Yalan!.. (Hakimin qızı gözlərini yumur.) Gözlərini aç. Mənim gözlərimə bax. (Onun göz qapaqlarını qaldırır, lakin gözlər yenidən örtülür. Benzinsatanın qızına) Mən onun gözlərini açə bilmirəm...

Benzinsatanın qızı (hakimin qızının üstünə əyilir, onun nəbzini yoxlayır). İndi daha mən də açə bilmərəm.

A. B. Nə? (Yıxılır.)

Səhnə qaranlıqlaşır.
Ön səhnə işıqlaşır.

Arxitektorun arvadı. Pərvədigara, pərvədigara... O, əlbəttə, yalan danışıbmışdır!

Arxitektor (məktubu oxumaqda davam edərək).

"O, əlbəttə, yalan demişdi, amma bəlkə də... bəlkə də... Yox... Ölüm ayağında o, niyə yalan danışırsın?.."

A. B. -nin səsi. Demək, onu mən öldürməmişəm?.. Bəs kim öldürüb? Kiminlə məni aldatmışdı? Kiminlə?

Kar daxil olur.

Kar. Bağışlayın. Qapı açıq idi. Əgər acığınız tutubsa, məni söyə bilərsiniz, onsuz da heç bir şey eşitmirəm. Yəne divara dönmüşəm. Arvadım gördü ki, əsəbiləşirəm, getdi univərmaqdan mənə təzə mikrofon alıb gətirsin. Amma qapının açarı məndə qalıb. Kar sarsağın əlindən, yaqın, acıqlanmısınız? Söyün, ürəyiniz boşalsın. Lap üzümə söyün. Eşitməyəcəyəm. Mən sizi tərbiyəli və ləyaqətli adamlar kimi tanıdığımıza görə elə biləcəyəm mənə yaxşı sözlər

deyirsiniz. Budur, açarlar qalib məndə, evə qayıtsam qorxuram, quzum gəlib əbəs yerə qapını döyə. Lap qapını sındırsa da, mən eşitməyəcəyəm. Razi olsanız mən onu burada gözlərəm. O, qapını döyüb-döyüb, sonra da bura gələcək. Ta təzə bir ideyam yoxdur. Yorulmuşam. Burada oturmaq olarmı? (*Pianonun qarşısındakı girdə stulda əyləşir*). Siz öz işinizdə olun. Elə bilin ki, heç mən burda yoxam. Siz mənim üçün iki balıq kimisiniz. Akvariumda olan iki sevgili balıq. Mən səsimi çıxarmasam sizin üçün, elə bil ki, bir kötüyəm. Daha susuram. Kötüyə dönürəm.

Arxitektör. Onun yanında nəyə...

Arxitektörün arvadı. Zərər yoxdur, oxu, o eşitmir. Qoy lap eşitsin. Oxu.

512

Arxitektör (*oxuyur*). "Demək onu mən öldürməmişəm!.. Bəs kim öldürüb?.. Kiminlə məni aldatmışdı? Kiminlə?"

Ön səhnə qaranlıqlaşır. Səhnə işıqlaşır. A.B. başını əlləri ilə tutaraq skamyada oturmuşdur. Boksçu onun yanından keçir. A.B. boksçunu gören kimi sıçrayıb ayağa qalxır.

A. B. Salam.

Boksçu. Salam, pilot... Bu nədir? Hələ də matəm-dəsən? Əlbəttə, elə arvadı dörd gündə unutmaq olmaz. Deyilmi? Unutmaq olmaz?

A. B. Doğrudur...

Boksçu. Nə vaxt hissəyə qayıdırsan?

A. B. Sabah.

Boksçu. Yaxşı olar. Havada, buludların arasında, bəlkə, dərdini tez unuda bildin.

A. B. Bəlkə də.

Boksçu. Salamət qal, A.B.

Boksçu A.B-nin əlini sıxır; o isə cavab vermir.

Boksçu çıxıb gedir. A.B. onun ardınca qaçır.

A. B. Dayan!

Boksçu. Nə var?

A. B. Mən səndən bir şey soruşmaq istəyirəm...

Boksçu. Soruş.

A. B. Hmm...
Boksçu. Nə?
A. B. Sən də yatmışan?..
Boksçu. Mən də yatmışam? Kiminlə yatmışam?
A. B. Hmm... Sən də mi, mənim arvadımla yatmışan?
Boksçu (*gülür*). Əvvəla, ölünün barəsində belə danışmaq yaxşı deyil. İkincisi də, belə şeyi ərə deməzlər. (*Gülür*)
Hə?

A. B. Sən onunla yatmışan? Nə zaman?
Boksçu. Dəli-zad olmamışan?..
A. B. Bu nə vaxt olub? (*Boksçunun yaxasından yapışır.*)
Boksçu. Burax! (*Dartınıb A.B.-nin əlindən çıxır.*)
A.B. Yalvarıram sənə... əgər səndə bir damla insan qanı varsa de...

Boksçu. Üstümə düşmə. (*Gülür.*) Mənim əlim arvadının əlinə dəyməyib.

A. B. Yalan danışsən!
Boksçu. Məni qızıqdırma ha.
A. B. Sən yalan danışsən.
Boksçu. Vuruşmaq istəyirsən?
A. B. (*skamyaya yıxılır*). Yox! Məndə vuruşacaq hal yoxdur.

Boksçu. Onda ağızından çıxan sözü fikirləş, anladınmı?

Boksçu çıxıb gedir.
Qarşı tərəfdən aptekçinin oğlu daxil olur.
A.B.onu görmür.

Aptekçinin oğlu (*əlini A.B.-nin çiyinə qoyur*). Bu nədir? Sənə nə olub? Mən bilən parkda yox, qəbiristanlıqda, təzə qəbrin üstündə ağlarlar...

A. B. Orada da ağlamışam.
Aptekçinin oğlu. Gözlərin göz deyil ki, qaynar bulaqdır!

A. B. Onu sənmi öldürdün?
Aptekçinin oğlu. Kimi?
A. B. Onun uşaq doğa bilməyəcəyini sən bilirdin?
Aptekçinin oğlu. Hə, o məsələ... hə, mən bilirdim.
A. B. Hardan?
Aptekçinin oğlu. O özü demişdi.

A. B. Nə vaxt?

Aptekçinin oğlu. Nə vaxt? Qoy yadıma salım...
Deyəsən, anasının ölümündən sonra.

A. B. Nə üçün?

Aptekçinin oğlu. Bilmirəm... Elə belə, dedi də...

A. B. Yataqdaydınız?

Aptekçinin oğlu. Yox.

A. B. Nə vaxtdan bəri mənim arvadımla yatırdın?

Aptekçinin oğlu. Sənə kim dedi ki, arvadınla
yatmışam?

A. B. O sənə demişdimi "ehtiyatlı ol"!

Aptekçinin oğlu (*gülür*). Yox, deməmişdi.

A. B. Onda mən sənə deyirəm! Ehtiyatlı ol! (*Onu
döyür. Aptekçinin oğlu yıxılır. A. B. onu ayağa qaldırır yenidən
döyür, o yenə yıxılır. A. B. əlləri ilə başını tutub skamyada oturur.
Aptekçinin oğlu ayağa qalxır.*) Rədd ol!

514

Aptekçinin oğlu gedir.

Komissar və komisyonçu daxil olurlar.

Komissar (*A. B. -yə*). Bir az da cəld tərpənsəydin,
oğlanı cəhənnəmə vasil edəcəkdin.

Komisyonçu. Bilmirəm, Franklinmi, ya Napole-
onmu deyib, yaxşı yadımda deyil: yumruğunun gücünü
bilməyən adam başına bəla açə bilər.

Komissar. Nə üstündə vuruşdunuz?

A. B. Arvadım onların hansı ilə yatırdı? Mənim arva-
dımı kim öldürdü? Mən? Yoxsa o? Bizim hansımız?

Komissar. Sən xəstəsən, oğlum. (*Mehribanlıqla.*)
Özünü ələ al. Arvadım öləndə mən də düz altı ay özümə
gələ bilmədim.

A. B. Arvadım kiminləsə yaşayırdı? Sən polissən, polis
hər şeyi bilir.

Komissar. Amma hər bildiyini açıb demir. Bildiklərimi-
zin hamısını, xüsusən, bu arvad-kışi məsələlərini açıb desək,
onda gərək şəhərdəki bütün ər-arvadlar qaçıb boşansınlar.

A. B. Kiminlə? Hansı ilə? Bəlkə də, tanımadığım bir
adamlarla?..

Komisyonçu. Yaxşısı budur ki, get pivəxanaya,
yaxşı-yaxşı iç, sonra get mehmanxanaya, sabah axşama

qədər yıxıl yat, sonra da qayıt öz hissənə, əyləş reaktiv təyyarənə, quyruqlu ulduz kimi uç. Bilirsənmi, Napoleon nə deyib? O deyib ki, “pilotlar...”

Səhnə qaranlıqlaşır.
Ön səhnə işıqlaşır.
Məktub arxitektorun əlindədir.

A. B. -nin səsi. Mən hissəyə qayıtdım, bir ay sonra da raport verərək xahiş etdim ki, məni Avropadakı bazarlardan birinə, atom bombası ilə havada keşik çəkən bir təyyarəyə dəyişinlər.

Arxitektor (*oxumağı davam etdirir*). “Bu məktub vaxtında əlinizə çatsa görə bilərsiniz ki, ilk bombalı uçuşum sizin şəhərinizin üstünə olacaqdır və düz saat səkkiz tamamda...”

Bir müddətdir ki, kar narahat olmağa başlamışdır.

A. B. -nin səsi. Bombalan atacağam. Ondan sonra qiyamət qopacaqdır. Mən intiqam allahıyam. Mən hər şeyi darmadağın edən, günahların təmizlənməsini tələb edən bir allaham... Düz səkkiz tamamda... Siz əvvəlcə motorun gurultusunu eşidəcəksiniz... Əvvəlcə sizin şəhəriniz yox ediləcəkdir, sonra isə müharibə başlanacaq, bütün dünya darmadağın ediləcək... Əgər vaxtınız qalırsa, dua edin!..

Arxitektorun arvadı. Nə deyir? Qaç telefonla, bu saatca zəng vur. Oxumağı burax. Vaxtdır...

Arxitektor. Beş dəqiqə var.

Arxitektorun arvadı. Zəng vur!

Kar. Sizə nə olub?

Arxitektorun arvadı. Zəng vur!

Arxitektor. Hara zəng vurum?

Arxitektorun arvadı. Kim bilsin! Dedikləri doğrudursa havada.

Arxitektorun arvadı telefona
qaçıb nömrə yığır.

Hara zəng vurursan?

Kar. Sizə nə olub, əzizim, xəstə deyilsiniz ki?

Arxitektorun arvadı. Allo! Hərbi missiyanın nömrəsini verin. Şöbə? Bilmirəm... Fərqi yoxdur... Hansı şöbə olur olsun...

Arxitektör (*telefonun dəstəyini arvadının əlindən alır*). Uçuşla məşğul olan şöbəni... Təşəkkür edirəm. (*Nömrəni yığır.*) Bura hərbi missiyadır? Nə dediniz? Kosmetika fabrikasındandır? Bağışlayın. (*Arvadına*) Yəqin, düz yığmamışam.

Kar. Bəlkə, mən nömrəni bilirəm? (*Cibindən qrifel lövhəsini çıxarır.*) Yazın bura!

Arxitektör (*nömrəni yığır*). Bura hərbi missiyadır? Bəli, bəli, mənə elə siz lazımsınız.

Uzaqdan təyyarə səsi eşidilir.

Arxitektörün arvadı (*pəncərəyə tərəf qaçır*).
Təyyarə!

516

Kar onun ardınca qaçır.

Arxitektör. Görünür? (*Telefondakına*) Sizinlə deyiləm. Arxitektörün arvadı. Hələ heç nə görünmür.

Təyyarə gurultusu eşidilir.

Arxitektör (*telefondakına*). A.B., yəni bir pilot, atom bombası ilə uçan pilot... Mən bilmirəm, haradan uçur... Bu saat şəhərə bomba salacaqdır. Yox, mən dəli olmamışam... Doğru sözümdür! O, məktub göndəribdir... Gurultu yaxınlaşır... Siz eşitmirsiniz? Hamımız məhv olacağıq... Motor səsi! (*Arvadına*) Dəstəyi asdılar.

Kar. Nə yekə təyyarədir! Səmişin təyyarəsinə oxşamır. Bu texnika çox qəribə şeymiş!

Arxitektörün arvadı (*ərinə sıxılaraq*). Mən gördüm... Uçur... Yaxınlaşır...

Təyyarə gurultusu yaxınlaşır.
Saat vurmağa başlayır.

Bir...

Arxitektör. İki...

Kar. Mənə də deyın... Yazın bura. (*Qrifel lövhəsini uzadır.*) Niyə belə həyəcanlısınız?

Arxitektörün arvadı. Məni bərk qucaqla... Yox.

Saat vurmaqda davam edir, təyyarə gurultusu
get-gedə yaxınlaşır. Arxitektorun arvadı
çığıra-çığıra özünü qapıya atır.
Arxitektor dalınca qaçıb
onu tutur.

Arxitektor. Hara?
Arxitektorun arvadı. Küçəyə! Metroya...
Kar. Aman, ya Rəbb! Görəsən, nə olub?
Arxitektor. Dayan! (Saat altıncı dəfə vurur.) Altı!
Arxitektorun arvadı (ərinə qısılır). Yeddi!
Arxitektor (arvadını bərk qucaqlayaraq). Səkkiz...

Təyyarə gurultusu. Elə bil ki, təyyarə lap evin
içindədir. Qatı qaranlıq. Qadın
qışqırtısı eşidilir.

517

Arxitektorun arvadı. Mən qorxuram!
Səhnə işıqlaşır. A.B. pilot mundirində daxil olur.
A.B. (alçaq səslə). Siz qapını açıq qoymuşdunuz.
Arxitektorun arvadı. A.B.!
A. B. (elə həmin səslə). Siz mənə nə tanıdınız? (Arxitektorun arvadına tərəf gedir. O, geri-geri çəkilir.) Qorxmayın. (Məktubun yerə səpələnmiş vərəqlərini görür, əyilib onları qaldırır. Həmin səslə, gülümsünməyə çalışaraq.) Zarafat edirdim. Məni bağışlayın. Bu zarafat idi. (Royala yaxınlaşıb məktub səhifələrini onun üstünə qoyur və girdə stulda əyləşir. Birdən qəti səslə.) Yox, bu zarafat deyildi. Mən ata bilmədim. (Bağırır.) Mən uşaq arabalarına, çiçək səbətlərinə bomba ata bilmədim! (Batıq səslə.) Mən intiqam allahı olmağı bacarmadım. Amma başqa birisi olacaqdır... (Klavişlərin üstünə yığılır, qüvvətli bir səs çıxır. Hönkürür.)

Kar. O niyə ağlayır?

Pərdə

Nazim Hikmət

Seçilmiş əsərləri

MÜNDƏRİCAT

Ön söz (Anar) 5

ŞEİRLƏR 17

POEMALAR

Cokonda və Si-Ya-Ü 208

İnsan mənzərələri 224

Qurtuluş davası dastanından 313

PYESLƏR

Kəllə 318

Qəribə adam 374

Demoklisin qılıncı 444

**Nazim
Hikmet**

MÜASİR DÜNYA EDEBİYATI

Çapa imzalanmışdır 09.06.2009. Format 84×108 1/32.
Ofset çap üsulu. Fiziki çap vərəqi 16,25.
Sifariş 90. Tiraj 7000.

“Şərq-Qərb” ASC-də çap olunmuşdur
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17
Tel.: (+994 12) 474-75-62
Faks: (+994 12) 470-18-49
e-mail: sharq.qarb@gmail.com